

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİKSİYONUN ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Afsane SOLTANİRAD

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

Ankara
Mayıs, 2013

ÖN SÖZ

Güzel konuşmanın en önemli sorunlarından biri telaffuz hatalarıdır. Uzun söylenmesi gereken harflerin kısa söylenmesi, kapalı “e”nin açık, açık “e”nin kapalı telaffuz edilmesi gibi yanlışlar en yaygın olanlardır.

Yörelere göre değişen hatalar da vardır. Karadeniz de t harfinin d olarak söylenmesi, doğu, güneydoğu bölgelerinde, Anadolu’nun küçük yerleşim bölgelerinde ise kalın “l” ince “l” gibi telaffuz edilir.

Bunun yanı sıra son yıllarda yabancı dilin etkisiyle de Türkçemiz giderek bozulmaya başladı. Neredeyse Türkçe kelimelerin yerini İngilizce kelimeler almaya başladı. Yalan yanlış kelimeler, telaffuzlar dilimizde yozlaşmaya doğru götürdü. Yabancı ülkeler dillerine hâlâ dillerinde sahip olmakta ama biz Türkçemizi korutma gerekli hassasiyeti göstermemekteyiz. Yabancı dilleri öğrenmeliyiz, hatta birden çok yabancı dil bilmeliyiz. Türkçe’ye sahip çıkmak bizim en büyük görevimiz olmalıdır.

Ayrıca kullandığımız alfabenin Türkçe’yi doğru konuşabilmemiz için de yeterli olduğunu düşünmüyorum. Bu da dilimizin okumayı ve konuşmayı engelleyen önemli bir sorundur. Örneğin K ve H harflerini telaffuzu yönünden farklı olduğu, kimilerine göre “Ka”, kimilerine göre “Ke” diye telaffuz edilmesinden anlaşılmaktadır. “H” harfinin de kimi zaman “ha”, kimi zaman “He” söylenmesi.

Sözlerimi Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın “Türkçem benim ses bayrağım” sözüyle bitirmek istiyorum. Çalışmalarının başlangıcından bu yana benden yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım değerli hocam Sayın Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL’e şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Afsane SOLTANİRAD

Türkçe Eğitimi Yüksek Lisans

Öğrencisi

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii

GİRİŞ

1. Problem Durumu	1
2. Araştırmanın Amacı	2
3. Araştırmanın Önemi	3
4. Varsayımlar	5
5. Sınırlılıklar	5
6. Tanımlar	5

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK DİKSİYON ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

1. DİKSİYONUN TANIMI VE ÖNEMİ.....	6
a. Diksiyonun Kelime Anlamı.....	6
b. Diksiyonun Tarihi Gelişimi.....	8
c. Diksiyon Sanatının Önemi.....	9
ç. Ses Aygıtının Anatomisi ve Fizyolojisi.....	14
d. Soluk Alma Soluk Verme Yöntemleri.....	14
e. Gırtlaktan Sesin Verilmesi	15
2. DİKSİYON VE FONETİK.....	15
A. SESLERİN (HARFLERİN) ÖZELLİKLERİ.....	15
a. Sesli Harfler (Ünlüler).....	15
b. Sessiz Harfler (Ünsüzler).....	16
c. Boğumlanma (Artikülasyon).....	18
ç. Sesli ve Söyleyiş Kusurları Dudak Tembelliği.....	45
d. Yabancı Kelimelerde Görülen Söyleyiş Hataları.....	57

B. KEKEMELİK.....	59
a. Kekemelik Ne Zaman Başlar.....	60
b. Kekemelilerin Yaşadıkları.....	60
c. Kekemeliğin Nedenleri.....	61
ç. Kekemelik Nasıl Aşılır.....	61
d. İyi Bir Konuşmacı Olabilmek İçin.....	66
C. ŞİİR OKUMA TEKNİĞİ	86
a. Sesler Üzerine Alıştırmalar.....	93
b. Sesteki Genel Kusurları Gidermek ve Sesi Geliştirmek İçin Neler Yapılmalıdır?	108
3. SES EĞİTİMİ.....	110
a. Ses.....	110
b. Ses ve Kişilik.....	113
c. Seste Nitelik (Kalite) Sorunları.....	115
ç. İyi Bir Konuşma Sesinin Özellikleri.....	115
d. Sesin İşlenmesi ve Ses Denetiminin Geliştirilmesi.....	117

İKİNCİ BÖLÜM

PROZODİ BİLGİSİ

a. Kelime Vurgusu.....	119
b. Zorlanılan Kelimeleri Söyleme Yöntemi.....	131
c. Cümle Vurgusu.....	131
ç. Kelime Hazinesi	134
d. Üslup (Biçem)	134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONUŞMACININ DİKKAT EDECEĞİ HUSUSLAR

a. Konuşmacıdaki Doğal Yetenek.....	138
b. Hazırlık Dönemi.....	138
c. Toplum Karşısında Duyulan Heyecan Yenilmesi.....	138
d. Konuşmacının Ruhsal Gücü.... iii	139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

A. KONUŞMACI VE KONUŞMACININ SEÇECEĞİ KONU ÜZERİNDE DEĞERLENDİRME

a. Konu Seçimi.....	140
b. Hazırlık Safhası.....	140
c. Topluluk Karşısında Konuşma.....	140
ç. Konuşma ve Kişilik.....	156
d. Konuşmacının Kişiliği.....	158
e. Kişilik Durağan Değildir.....	160
f. Konuşma ve Zihinsel Eğitim.....	163
g. Konuşma ve Düşünme.....	165

B. GÜZEL KONUŞMADA DİKKATİN ROLLÜ..... 168

a. Dikkat Tipleri.....	169
b. Dikkat ve İlgi.....	171
c. Dikkatin Süresi ve Genişliği.....	173

C. SÖZLÜ-YAZILI ANLATIM VE BEDEN DİLİ İLE İLETİŞİM..... 176

a. İletişimde Gözetilmesi Gereken Özellikler.....	178
b. Sözlü ve Beden Dili ile İletişim.....	178
c. Konuşma Gerginliğini Gidermenin Yolları.....	181
ç. Kişiler arası İletişimde Çatışmalara Yol Açan Faktörler.....	182
d. Soydaş Diller.....	184
e. Dilin Elemanları.....	185

D. DİL YANLIŞLARI..... 186

a. Yazım Yanlışları.....	186
b. Noktalama Yanlışları.....	189
c. Harflerle İlgili Kurallar.....	191

E. TÜKRÇEDE SES OLAYLARI.....192

F. DİYAFRAM NEDİR? NE İŞE YARAR?	200
a. Diyafram Nefesi Nasıl Alınmalıdır?	201
b. Diyafram Nefesini Geliştirme Yöntemleri.....	202
c. Doğru Nefes Almak.....	206
ç. Nefes Çalışması.....	207
d. Rezonans Çalışması.....	210
e. Sesimizi Tanıyalım.....	211
f. Ses Telleri.....	211
g. Sesin Kullanımı.....	212
ğ. Sesin Şiddeti (Volümü).....	213
h. Sesin Yüksekliği (Pes-Tiz Oluşu).....	213
ı. Ses Eğitimi.....	214
i. Sesimizi Kullanamama Nedenleri.....	216

BEŞİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

a. Araştırmanın Modeli.....	217
b. Evren ve Örneklem.....	217
c. Verilerin Toplanması.....	217
ç. Verilerin Analizi.....	218
SONUÇ.....	219
KAYNAKÇA	221
ÖZET	223
ABSTRACT	226

GİRİŞ

Diksiyon bütün dünya dillerinde oldu gibi Türkçemizde de söz söyleme ve konuşma sanatıdır. Dilimizde Fransızcadan geçmiş olan diksiyon okullarımızda ilkokuldan başlayarak ders olarak okutulması gerekmektedir. Ayrıca dilin milli ve zengin olması, milli duygunun gelişmesinde de rol oynar. “İnsanlar yaşadıkça, diller ise konuşuldukça büyür” sözünden yola çıkarak diksiyonun doğru kullanılması halinde sonsuza kadar yaşayacağını anlarız.

Seslerin sözlerin, vurguların, tonlamanın, anlam duraklarını uygun olarak söyleme biçimi anlamına gelen diksiyon eğitimi sistemimizde ihmal edilmiş, gereksiz görülmüş ne yazık ki. Son zamanlarda önemli olduğu anlaşılmış, liselerde 9. Sınıflarda okutulmaya başlanmıştır. Hatta yetiştirilme tarzımız, dilimizi doğru kullanmamızı engellemektedir. Evde anne veya babamız “Sen sus, büyüklerin yanında konuşulmaz” diyerek çocukların seslerini tanınamalarına sebep olurlar.

Kimi insanlar sıkılğan olduğu için konuşurken insanın gözüne bakmaz sesi cılız çıkar, hatta duyulmaz bile. Kimi üşengeç insanlarda kelimeleri yuvarlar ağır ağır konuşur, nefesi yetmez. Heyecanlı insanlar ise bağırarak konuşur, anlaşılır olmayı engeller.

Eskiden olduğu gibi günümüzde de İngilizce konuşur gibi Türkçe konuşurlar. “R” harfini telaffuz edemezler.

Böylece diksiyon eğitimini almakla doğru nefes alma, doğru tonlama doğru heceye vurgu yapma, boğumlamayı öğrenerek etkili ve güzel konuşmayı hayatımıza sokmuş oluruz.

1. Problem Durumu

Dillerde Diksiyon başlı başına pek dikkate alınmayan bir durumdur. İnsanlar dili öğrendiği gibi konuşmaya başlar. Söyleyiş tarzına üslubuna bakmaz. Hele yöresel farklılıklar Türkiye Türkçesinin diksiyonel özelliklerini kaybediyor. Türkçe bozuluyor. Akıcı doğru ve etkili anlatım gerçekleşmiyor. Güzel konuşma, gündelik dil en temiz, en nezih, en sevimli ve kalıcı malzemeyle beslemenin, süslemenin, zenginleştirmenin bir yoludur. Güzel konuşmak bir sanattır, kendine özgü kuralları vardır.

Eski Yunan’da Spartalılar “Az ve Öz” konuşmanın erdemine inanırlarken, Atinalılar bol bol nutuk atmayı severmiş.

Türkçeyi doğru ve güzel konuşma, sesleri ve sesleri karşılayan harfleri çok iyi tanımayı ve bunların hakkını konuşma süreci içinde tam olarak vermeyi gerektirir.

Konuşma eğitiminin asıl amacı duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmesini sağlamaktır. Dolsyısıyla konuşma ile söyleşme arasında doğrudan bir bağlantı vardır. İyi bir diksiyona sahip kişilerin toplumda daha fazla ilgi görmelerinin, hemen fark edilmelerinin; kendilerine güvende, güzel konuşmalarından ve kültürlerinden ileri geldiği gözlenmektedir.

Hiçbirinizin konuşması tıpa tıp birbirine benzemez. Çünkü düşünce ve dil yönünden yetişme tarzınız tam bir özdeşlik göstermez. İçinde bulunduğunuz toplumun da payı büyüktür.

Nice eğitim görmüş insanların asalak sesler ve sözcüklerin kullanmaları “şey, işte, hıhh, eee” gibi ses taklitlerine, dolgu malzemelerine sığınmaları ve dili özensiz kullanmaları çok acıdır.

Bununla birlikte toplum önünde söz söylemek çoğu birey için oldukça güç bir durumdur. Toplum önüne çıkan insanların heyecanlanmaları, duygularını kontrol altına almaları, ses düzeyini gerektiği gibi ayarlamaları düşüncelerini açık bir biçimde ifade etmeleri ayrı bir sanattır. Hele hele kelime hazinesinin az olması sonucu düşüncelerini ifade edemedikleri için şiddete dahi başvurdıklarını görüyoruz.

Bir dilde bir kavramı ifade etmek için kullanılan kelime sayısı ne kadar çoksa bir hayatı var, demektir.

2. Araştırmanın Amacı

Doğru telaffuz, gereken şekilde ve yeterli nefes kontrolü, anlatıma güç katan doğru vurgulama ve tonlama, boğumlama ile düzgün bir diksiyon, yerli yerinde söyleyiş gibi özellikleri dilince barındıran insanlar etkili konuşmayı, iletişimi ve etkileşimi sağlıyor demektir.

“Çiçero konuşunca insanlar dinliyor, Sezar konuşunca insanlar yürüyordu”. Bu sözde ağızdan çıkan söz kulağa kalpten çıkan söz kalbe gider. Bu nedenle sözümüzün nerede karşılık bulmasını istiyorsak ona göre cümleler kurmalıyız.

“Konuşma ruhun aynasıdır, insan ne olduğunu konuşurken gösterir”. Psyrus

Bu sözden anlaşılacağı üzere konuşma sesli bir düşüncedir.

En önemli kas dildir. Dil ve Kant'ın ifadesiyle beynin dışındaki uzantılarıdır.

Konuşma insan aklını kullanma sanatıdır. Ancak doğru, etkili ve güzel konuşma eğitimle gerçekleşir. Çiçero küçüklüğünde bir kekemedir. İnsanlar düzgün konuşamadığı zaman ona itibar etmemektedir. Ağzınaçakıl taşları alır ve kendini geliştirir, devrinin en iyi hatibi olur.

Sokrates, “konuş kim olduğunu söyleyeyim” derken konuşmanın hem kişiliğinizle hem de sahip olduğumuz kültür birikimi ile ilgi olduğunu anlatır.

Konuşmanın esası “konuşan” ile “dinleyen” arasında konuşulan sevin (mesaj) anlamında birleşmektir.

Gönderen	Mesaj	Alıcı
Konuşan	konuşma	dinleyen
veya	veya	veya
yazan	yazılı metin	mesajı alan

En etkili iletişim yolu sesli iletişimdir.

3. Araştırmanın Önemi

Bir takım simgelerin görece anlamları yüklenerek ses halinde kelime haline getirilmesine telaffuz diyoruz.

Ses insanın kişiliğini yansıtır.

Gözlerin yeteneği güçlü bir kimse birkaç dakikalık konuşma sırasında, onun hangi özellikte bir insan olduğu hakkında genel bir yargıya varabilir.

Ses hava titreşimlerinin kulakta duyulan, diyafram, kaburga ve göğüs kafesi, ciğerler, nefes borusu, gırtlak, dil, dişler gibi organların katkısıyla kendiliğinden oluşan işlemler sonucunda meydana gelir.

Kelimeler yerli yerinde kullanılırsa x ışınları gibi her engeli geçer.

Vurgu, konuşma sırasında sözcüklerdeki her hecenin diğerlerine göre daha yüksek bir ses tonuyla, daha baskılı bir biçimde söylenmesidir.

Vurgu ilk, orta ya da son hecede bulunabilir.

Vurgunun yeri, anlam ya da anlamı, vurgunun yerini belirleyebilir.

(benim) çocu ĞUM

(ben) çocuğum

(Hey!) çocuğum

Konuşma sırasında kelimelerin bütün heceleri aynı tonda, aynı vurgu ile söylemez. Tüm dillerde kelimelerin farklı hecelerine vurgu yapılır ve bu vurgular konuşmanın doğallığını oluştururlar.

Cümle vurgusu, normal koşullarda yüklemın üzerindedir. Ancak konuşma sırasında cümlede yer alan kelimelerin sırasında, kimi değışiklikler olabilir.

Ayşe İzmir’e **bugün** gidiyor.

İzmir’e bugün **Ayşe** gidiyor.

Bugün Ayşe **İzmir**’e gidiyor.

Burada yüklemenin yanında bulunan kelime vurgulanıyor.

Türkçe öğretiminin de kelimelerin ses özelliklerini telaffuzu, diksiyonu öğrenmekle dilimize hâkimiyeti sağlamış oluruz.

Diksiyon için “söyleyiş sanatı” denmektedir. Bazı kimseler yalnız bir düşünüşle diksiyon sanatına çalışmayı bir özentı veya bir fazlalık sayarlar. En iyi hatipler bile ses ve söyleyiş hatası yapmazlar mı? Mademki halkı hayran bırakarak başarı kazanıyorlar. Öyleyse diksiyona çalışmaya ne gerek var?

Belli bir bakıma hakları var, denebilir. Başkaları konuşurken yaptıkları yanlışları ancak diksiyon sayesinde ayırt edebilirler. Doğru yolu diksiyon öğretmeni gösterebilir.

Bu bakımdan diksiyon alıştırımları herkes için yararlıdır. Hele herkese toplulukta söz söyleme fırsatını veren günümüzde diksiyon çok gereklidir. İyi okumak için de diksiyon gereklidir.

Monoton bir okuyuş dinleyenleri sıkar, aynı tonu tekrarlayan sesler dinleme zevki olan herkesi usandırır. Günümüzde diksiyon Türkçe etkili, akıcı ve doğru anlatımı için “olmazsa olmaz” noktasına gelmiştir.

4. Varsayımlar

Konuşma, insan ruhunun bir tezahürüdür. Düşünce ve ruh dünyamızı kimlik ve kişiliğimizi kısacası nasıl bir insan olduğumuz, konuşmamızla açıklık kazanır. Konuşma insanın kişiliğiyle bütünleşmelidir.

5. Sınırlılıklar

Türkçe öğretiminde diksiyonun önemini belirttik. Türkçe öğretimi verilirken güzel konuşma ve yazma bir başka deyişle diksiyonun da verilmesi lazım.

Ayrıca Türkçe ses dayalı bir dildir. Fonetik (Ses bilgisi) zaten ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim okullarında verilmektedir. Bu nedenle diksiyon konusu zaten okullarımızdaki müfredat programlarında işlenmektedir.

“Türkçesi benim ses bayrağım” diye Fazıl Hüsni Dağlarca, “Bu dil, ağızda anamın ak sütüdür.” Diyen Yahya Kemal Beyatlı, bu sözlerle Türkçenin iki kere iki dört misali matematiksel bir kuralı vardır. Keyfî kullanıma uygun değildir. Türkçenin ne denli yozlaşmasına yönelik çabalar olsa da Türkçenin kullanım gücünü kurallarını asla bozamayacaktır, bozulmaz da. Türkçe Ural, Altay dil grubunun Altay kolundan Moğolca, Mancuca, Tunguzca (Kora-Japonca).

Türkçenin ses yapısı (diksiyon) yönünden sınırlılıklar belirtilecektir.

6. Tanımlar

Türkçe öğretiminde diksiyonun önemi diksiyon için gerekli tanımlar yapılır. Vurgulama, tonlama, ses bilgisi terimleri.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK DİKSİYON ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

1. DİKSİYONUN TANIMI VE ÖNEMİ

a. Diksiyonun Kelime Anlamı

Diksiyon, söz söyleme ve konuşma sanatıdır. Ayrıca içerisinde sadece söz olmayıp ses uyuunu söyleyişi, jest-mimiği ve tavırları da barındırmaktadır. Dilimize Fransızcadan geçmiştir. Yüzyıllar boyunca insanoğlu için güzel ve etkili konuşmak önemli olmuştur.

Diksiyon (Fransızca diction):

1. Seslerin, sözlerin, vurguların, anlam ve heyecan duraklarını kurallarına uygun olarak söyleme biçimi, “Müfredat programlarında kıraat yani diksiyon dersi yok.” B.Felek

2. Konuşma dilinin incelenmesi ve kullanılması.

3. Duru, açık, uygulama ve çıkaklara tam uyarak konuşma (TDK sözlüğü).

“Milli duygu ve dil arasındaki bağ çok güçlüdür. Dilin milli ve zengin olması milli duygunun gelişmesinde başlıca etkindir.” (Mustafa Kemal Atatürk)

“Kutular vardır iç içe büyükten büyüğe. Her büyük, bir küçüğü barındırır içinde. Açtıkça her büyük kutuyu, küçülür hayaller de. Dilimiz de böyle küçülmüş işte, yüz binlerce kelimeden 300-500’ü kalmış geriye.

Vay benim çilekeş dilim, seni kullanmaya kullanmaya

Ne hâle gelmişsin meğerse...”¹

Yukarıdaki sözlerden ”İnsanlar yaşadıkça, diller ise konuşuldukça büyür. Büyük insanlar ölür ama büyük diller sonsuza dek yaşar.” sonucunu çıkarabiliriz.

İnsanlar topluluğa karşı hitap etme ve onlar üzerinde etkili olma arzusu nedeniyle çok eski yıllardan beri güzel konuşma becerisini araştırmış ve eğitim almıştır.

Hayatın neresinde olursanız olun, başında ortasında sonunda, ömrü ne kadar uzun olursa olsun hep aynı kelimelerin arasında dönüp durursunuz. Çocukluktan gelen

¹ Şahin, Murat (2009) Söz Söyleme ve Konuşma Sanatı Diksiyon, Gönüllere ve kitlelere hitap etmek isteyenlere... Averol Basım Yayım, İstanbul.

şartlandırılmanızdan dolayı olsa gerek “Aman çocuğum uzağa gitme kaybolursun, denize fazla açılma boğulursun, merdivenlerden dikkatli in düşmeyeyesin.” gibi uyarılar çerçevesinde yetiştiriyoruz. Oysa çocukların bağımsız kişiliğe sahip olması, özgür ortamda kendini geliştirmesi gerekir. Çocukluk yılları dar çevreli bir ortamda hapsedilmiş durumda. Bu dar çerçevede geçirdiği yıllar insan için ne kadar zevkli olabilir, ne kadar çekici olabilir ki?

İşte bu çocukluk yıllarına dilimizi koyalım. O zaman çocukluk yıllarımızdaki kelime dağarcığımız 300-500 kelimenin arasında mı dönüp durmuş. Tabii ki “Hayır” diyeceksiniz. Büyüdükçe, okudukça kelime dağarcığımız artmakta, anlatım yeteneğimiz de gelişmektedir.

Hayatı hızlı yaşayanlar ve üstün zekâlılar genellikle hızlı konuşurlar. Kendileri bile ne dediğini anlamazlar, hızlı ya da yavaş konuşanlar iletişim kurmakta zorlanırlar.

Kelime dağarcığımızı zenginleştirmemiz için bol bol okumalıyız, bulmacalar çözmeliyiz, güzel konuşanları dinlemeliyiz, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılmalıyız. Özellikle çok az uyguladığımız Türkçe Sözlük okuma alışkanlığı edinmeliyiz. Bu alışkanlık çoğu eğitimli insanlarda da yok. Sözlük okuma yoluyla da sözcük dağarcığımızı zenginleştirebiliriz.

Radyo ve televizyonlar, insanların hayatlarını, kültürlerini etkileyerek dillerin değişmesinde büyük rol oynar. Hatta eskilerin dediği gibi “Çok okuyan mı bilir, çok gezen mi?” sözünün yerini “Radyo dinleyen mi çok bilir, televizyon izleyen mi?” yerini aldı. Teknoloji, insanoğluna hizmet etmesi, hayatı kolaylaştırması yönünden kuşkusuz çok önemli bir yer tutar. Ancak doğru kullanılmadığında faydadan çok zarar veren bir silaha dönüşebilir. Bu gün Türkiye’ de bir taraftan çok faydaları olmakla birlikte çocuklarımız, gençlerimiz üzerinde de televizyon ve bilgisayarın yanlış kullanılması bakımından olumsuz etkileri olduğu da bir gerçektir.

İnternet denilen dünya... yazılı ve sesli hatta görüntülü iletişim imkânı sağlayan “msn”. Birden fazla kişiyle iletişim kurulabilen, kitle iletişim aracı. Bu iletişim araçları ne yazık ki yanlış kullanılmaktadır. İnsanlar “msn” sanal dünyada istediği kişilerle görüşüp yazışma özgürlüğüne sahiptir. Bu yazışma esnasında dilin kullanımı, kelimelerin yazımı sırasında yanlışlara da yer verilmektedir.

Hiç kimse dili bozma hakkına sahip değildir. Zamandan tasarruf etmek için kelimeleri kısaltarak mesaj yazanlar, dile ne denli zarar verdiklerinin farkındalar mı?

Böyle zamandan yararlananlar zamanı kullanamayan insanlardır. Günümüzde zaman neler çekmektedir insanlarımızdan. İnternet facebook, twiter, msn mesajlarına bakarsak Türkçe değil başka bir dil sanki. Msn dilinde;

- Slm
- Aaa mrb
- Nbr
- İii
- Ok
- By

Bakınız tek heceli kelimelerle, seslerle konuşmaya başladığını düşünürsek msn dili, “İnsanlığın ilkel döneme dönüşünün bir işareti” olsa gerek. Böylece dili kaybetmeye yönelik nasıl çaba gösterdiğimiz de anlaşılmış oluyor.

b. Diksiyonun Tarihi Gelişimi

Kitle iletişim araçlarının, bir insanın hatta bir milletin kaderini belirlemede ne kadar etkili olduğunu düşünmeliyiz. Seçim kampanyasında ilk iletişim aracı olan radyoyu kullanan ilk lider Amerika’nın eski başkanlarından Roosevelt’tir. Radyodan önce de tren kullanılırdı. Tüm ülke gezilirdi ve seçim böyle kazanılırdı. Bu arada radyo ve televizyonda, iki kelimeyi bir araya getiremeyen, güzelliği ve dekoltesiyle öne çıkan, diksiyondan habersiz bir sunucu ve spikerlerin yaptıkları hatalar ülkemizin kaderini etkiliyor. İzleyenlere örnek olması gereken bu kişiler, şöhret olma tutkusuyla, bozuk Türkçesiyle dilimizi her geçen gün bitme noktasına yaklaştırdığını söyleme gereğini duyuyorum. Çünkü onlar ağızından çıkan kelimeleri doğru zannediyorlar ve duyduğu gibi de kullanıyorlar.

Bu konuda bilinçli olan sunucu ve spikerler diksiyon kurslarına gidiyor ya da diksiyon konulu kitaplar okuyarak kendilerini geliştiriyorlar. O halde diksiyon için “Sesin yorumlanması sanatı, hayatın da ta kendisidir.” diyebiliriz. Konuşma şeklimiz, konuşurken seçtiğimiz kelimeler bizim karakterimizi, eğitim ve kültür seviyemizi ortaya koyar. Karşımızdakinin konuşmasına göre de içimizden onlar hakkında karar veririz. Aksanlı konuşan birinin hangi yöreden geldiğini anlayabiliriz. Eğer güzel cümleler kuruyorsa, özenli konuşuyorsa eğitimi hakkında bir fikir yürütebiliriz. Bu insanlar sözü dolandırmadan ne diyeceğini şaşırmadan söyler, daha güv ve açık cümlelerle konuşurlar.

Sıkılğan insan konuşurken karşısındakinin gözüne bakamaz, sesi cılız çıkar, neredeyse duyamazsınız. Üşengeç insan kelimeleri yuvarlayarak ve ağır ağır konuşur. Nefesi kuvvetsizdir, sesi de yetmez. Heyecanlı bir insanın da bağırarak konuşması anlaşılır olmayı engeller. Son yıllarda bazı özentili insanlar ”R” harflerini yuvarlar, İngilizce konuşur gibi Türkçe konuşurlar. Bazıları da “R” harflerini telaffuz edemezler, “R” harfini yutarlar. Böylece yanlış telaffuzlarla dilimizi bozarlar. Bir dilin yaşayan bir dil olmasına dikkat etmeli, “Yaşayan Türkçe” öğretilmelidir. Bazı spikerlerin “bakıcığiz, görüşiciğiz” gibi söylemleri doğru değildir. Halkın ana dil duyusuna aykırı olmamalıdır. Halk arasında, okullarda, devlet dairelerinde, hemen hemen her yerde “bi bakıcaaz, yapıcaaz” şeklinde de konuşulur. Konuşma dili böyle olmalıdır. Güzel ve etkili konuşmanın yolu öncelikle iyi bir kulağa sahip olmaktan geçer. Çıkardığımız her sesin bir nota olduğunu düşünürsek, doğru vurgu yapabilmek için, vurgu yapılan her heceyi de daha tiz sestten söylemeliyiz. Doğru nefes alma, doğru tonlama, doğru heceye vurgu yapmak, boğumlama, sesimizi kullanma eğitimini alarak etkili ve güzel konuşmayı hayatımıza sokmuş oluruz.

Mevlana, “Ne söylediğiniz değil, nasıl anladığınız, anlaşıldığınız önemlidir.” der. “İnsanlar bizi anlıyorlarsa güzel konuştuğumuzun bir göstergesidir.” der ünlü hatip. Geçmişte diksiyon sanatının önemini düşünmeyenler vardı. Hatta bazı kimseler diksiyon sanatına çalışmayı bir özentili ya da fazlalık sayarlardı. Şöyle de savunurlardı: “En iyi hatipler bile ses ve söyleyiş hatası yaparlar. Mademki halkı kendilerine hayran bırakarak başarı kazanıyorlar. Diksiyona ne gerek var? Sonra profesörler, hatipler, yargıçlar, avukatlar radyoda gürül gürül konuşuyorlar. Bunlar diksiyon dersi mi almışlar? O halde diksiyon çalışmaya ne gerek var?” Bir bakıma hakları da var, diyebiliriz. Ancak başkaları konuşurken yapılan yanlışlar, diksiyon derslerini aldıktan sonra farklılığını görebilirler. Ancak doğru konuşma yolunu diksiyon öğretmeni gösterebilir.

c. Diksiyon Sanatının Önemi

Bazı edebiyatçılar ve şairler sıkıcı bir tarzda şiir okudukları halde kendilerinin çok güzel şiir okuduğuna inanırlar. Oysa onlardan beklenen duygulu anlatımlı bir diksiyon tarzıdır.

“Birçok aktör ve aktrisin diksiyonu da sağlıklı değildir. Bu konuda bilgisi oldukları için oynadıkları eserin anlamını seyirciye duyuramıyorlar. İşin kolayına kaçarak bayağılığa düşüyorlar, yazarın vermek istediği anlamı alt üst ediyorlar.”

Toplum önünde söz söyleyen biri için diksiyonun sonsuz yararları vardır. Bu sanatçılar özellikle diksiyon eğitimini aldıklarında sözünü ettiğimiz olumsuzlukların giderildiğini görecekler. Yunanlı ünlü hatip Demosthenes ile Çiçero söz sanatlarının güçlüklerini yenebilmek için büyük çaba harcamışlardır.

Günümüz hatiplerinin çoğu kusurlarına hiç aldırmadan, sadece bağırıp çağırmakla etki uyandırdıklarını umuyor, kendilerine çok güveniyorlar. Diksiyon; mahkemelerde, meclis kürsülerinde konuşan, kişisel ilişkilerinde, söz sanatlarını meslek edinmiş kimselere çok büyük yararlar sağlar. Hele öğretmenler diksiyonu düzgün bir niteliğe sahip olmalı, öğrencilere, çevresine örnek güzel, doğru etkili konuşan bir kişilik sergilemeliler.²

Doğru ve güzel okumak için de diksiyon çalışmak gerekir. Yüksek sesle kitap okuma çalışması, aile toplantılarında yararlı hoş saatler geçirmek için de güzel bir yoldur. Böylece romancılar, hikâyeciler, tiyatro yazarları ve şairler evimizde dile gelirler. Ayrıca büyük dinleyici kitlesi karşısında da kitaplar okunabilir.

Bir metni okuyanlar metnin zevkle okunmasını sağlayamazlarsa, monoton(tekdüze) bir okuyuş gerçekleştirilirse dinleyicileri sıkır. Bir makine sesi gibi gır gır sürüp gider, aynı tonu tekrarlayan sesler, dinleme zevki olan herkesi bıktırır. Eserleri okurken belirli zamanlarda ara vermek, tonlamalara, vurgulamalara yer vermekle eser gölgeden ışığa çıkmış olur. Toplum önünde konuşanlar kadar dinleyenler de önemli bir zevk kaynağıdır. Okunanı dinlemek zekâyı uyandırmaktan, görmekten daha iyi etki yapar.

Bazı tiyatro heveslileri yeteneklerine güvenerek tuluat (doğaçlama) yapmaya başvururlar. Bu durum anlayışlı bir dinleyiciyi memnun etmez. Nefret bile uyandırır. Ayrıca bir yazarın düşünce taşına yazıp hazırladığı metni bozmaya, akıllarına estiği gibi söz eklemeye hiçbir oyuncunun hakkı olmasa gerek.

Diksiyon; raflarda cansız, hareketsiz duran kitap sayfalarındaki kelimelere can ve ruh verir. Bunun için de belirli yöntemlere başvurulur:

²Şenbay, Nüzhet (1972) Alistirmali DIKSİYON SANATI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

1. Söz söyleyeni anlatmaya alıştırmak
2. Dinleyeni inandırmak ve heyecanlandırmak
3. Dinleyenin hoşuna gitmesi. Burada hoşna gitmekten amacımız “açık, gerçek ve güzel “ olmasıdır.

Hamann, “Konuş ki görebileyim.” diyor. Alman düşünürü G. Herder konuşma yeteneği konusunda şöyle diyor:

“Dil-konuşma, Tanrı’nın insana bağıışı değildir. Dili, insan güçleriyle yaptığı deneyler yolu ile icat etmek zorunda kalmıştır”. O halde herkes konuşmayı kendi deneyleriyle konuşa konuşa öğrenmek zorundadır. Bu arada konuşma eğitimi hepimizin bildiği gibi çoğunlukla gelenek, görenek ve alışkanlıklar sınırı içinde süregelmekte ve süregitmektedir.

Konuşma, sadece birtakım sözcükleri ses aracılığıyla başkalarının kulaklarına iletme değildir. Dinleme de sadece işitme değildir. Tüm benliğimizle konuşmaktan, kulağımızla işitip zihnimizle dinlemekteyiz. İşte bu nedenledir ki bazı ülkelerde yalnız konuşma değil, dinleme de bilimsel bir eğitim konusu yapılmalı, uygulama haline getirilmiştir. Doğru dinlemeyi, işitmeyenler dinleme kurslarında eğitim görmektedir. Böylece sağlıklı algılama, yargılama, eleştirme ve yorumlama güçlü kazanmakta ya da var olan gücünü geliştirmektedir.

Doğru konuşmayı bilmek kadar doğru dinlemeyi de bilmeliyiz. Konuşurken birbirimizi anlamamız gerekir. “Ah beni anlamıyor! Anlayamıyorum! Anlaşamıyoruz Anlamak istemiyor o kadar çok anlatmaya çalıştım ki... yakınmalarımız karşımızdakinden yerine kendimizi koymamamız (empati) nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği gibi konuşma karmaşık bir süreçtir. Bu karmaşıklık iki düzeyde oluşur:

1. Konuşmanın kendi benliği içinde
2. Konuşanla dinleyen arasında

Konuşmayı sentez, dinlemeyi analiz, anlaşma ya da anlaşılamama da nedenselliği oluşturur.

Sözün önemini Yunus Emre şu dizeleriyle dile getiriyor:

Söz ola kese savaşı

Söz ola kestire başı

Söz ola ağulu aşı

Balıla yağ ede bir söz

Yunus Emre bu dizeleriyle sözün ne denli önemli olduğunu ifade ediyor.

Yine aşağıdaki dizelerinde de kendini bilmeyen insanlara serzenişini dile getirir:

İlim İlim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsen

Bu nice okumaktır

Aristo ve Lyceum da kapısına “Kendini bil.” sözünü yazdırmışlardır.³

Bilim ve teknolojinin baş döndürücü gelişmesi, insanları daha da yakınlaştıracak yerde, tersine birbirinden daha çok uzaklaşmalarına neden olmaktan öteye geçmemektedir. İnsan içinden “Tv icat oldu, yarenlik ⁴ bozuldu.” diyesi geliyor. Tabii ki teknolojiye ve teknolojinin gelişmesine karşı değiliz, ancak teknolojinin yanlış kullanılmasına karşıyız. İnsanların kendi kişiliğine ve haklarına sahip çıkması gerekiyor. Ancak kendi ülkesinin sınırları içinde olup bitenlerle birlikte, başka ülkelerde olup bitenlerinde vaktinde ve yalansız öğrenerek doğru değerlendirebilmesine bağlıdır. Özellikle de iletişim araçlarının da doğru kullanılması gerekmektedir. Konuşma eğitimi; dinleme, algılama, eleştirme, yorumlama gibi kazanımların da elde edilmesini sağlar.

“Bildiğiniz gibi ailede çocuklar konuşma eğitimi gelenek, görenek ve alışkanlıklar çerçevesinde alırlar. Bu da olumsuz sonuçlar doğurur. Çünkü konuşma yeteneğinin vaktinde ve gereğince işlenip geliştirilmesine özen gösterilmez. Kişilik ve zihinsel yetilerin gelişmesi engellenir. Bu eksiklik toplumsal ilişkilerimizde, iş hayatımızda bazı anlaşmazlıklar, bunalımlar doğmasına neden olur. Bu yüzden:

³ a.g.e.

⁴ Yarenlik (2005), yakın arkadaşlık, ahabça söyleşi, muhabbet, Türkçe Sözlük, TDK, Ankara.

1. Ana-baba-çocuk ilişkilerimizde
2. Komşuluk-arkadaşlık-dostluk ilişkilerimizde
3. İş çevremizdeki ilişkilerimizde
4. Öğretmen ve öğrenci ilişkilerimizde

yeterince sağlıklı, verimli ve başarılı olunamıyoruz.”

Konuşma ile düşünmenin, konuşma ile kişiliğin birbirinden ayrılmazlığı, birbirinin doğurucu ve besleyeni olduğunu unutmamalıyız.

Bizi sözden korkutmuşlar, söylemekten yıldırılmışlar. Hep dinlemeyi ve susmayı öğretmişler. Bu nedenle de kendini ifade etme, özgüvenli olma, çekingenliğini atma vb. niteliklerden uzak kalmışız.

Konuşma, bilindiği gibi duygu, düşünce ve dileklerimizi görsel, işitsel öğeler aracılığıyla karşımızdakine iletme, dışa vurmaktır. Anayasanın 20. Maddesi de şöyle der: “Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resimle veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz.” Kişi düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi için konuşma özgürlüğünü kullanması lazım. Söz hakkı elinden alınmış, özgürce konuşma olanaklarından yoksun bırakılmış ataerki aile yönetiminde baskıcı bir şekilde yetişmiş bir kişi kendini ifade etmekten daima yoksun kalacaktır. Doğru, güzel, akıcı biçimde konuşmaktan da uzak kalacaktır.

Konuşmanın ne kadar önemli olduğunu, insanın yapıcı ve yaratıcı güçlerinin gelişmesine destek olduğunu aşağıdaki iki dize çok güzel vurgulamaktadır:

Aman sözün aydın olsun, öz olsun

Işık saçsın, bakan köre göz olsun

(Kutadgu Bilig, R.Rahmeti Arat)

Konuşma; ses, kelime ve söz akışından meydana geldiğine göre, söz ve anlatımın inandırıcı olması, güzelliğe ulaşabilmesi diksiyon sanatının başlıca amacıdır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

“Ses-kelime-söz akışı-anlatım”

Bu sıralama güzellik, açıklık, gerçeklik bakımından yeri gelince anlatılacaktır.

Ünlü bir fıkra diksiyonun önemini şöyle ortaya koyar: “Kastamonulu İstanbul’a gitmiş. ‘Nasıl buldun İstanbulluları?’ diye sorulduğunda: ‘İstanbulcular eyi hoş emme, dilleri gubat.’ demiş. Bu fıkradan da anlaşılacağı üzere insanlar yöresel şiveyi giderek doğru olduğunu benimsiyor, nazik ve kibar konuşmayı kaba diye nitelendiriyor.”⁵

ç. Ses Aygıtının Anatomisi ve Fizyolojisi:

Sesin yaşamımızdaki rolü büyüktür. İnsanda bulunan ses aygıtının, fiziksel ve fizyolojik yönden, çok çeşitli tonlamalar, tınılar, ses hareketleri meydana getirmesinden dolayı bir olağanüstülükten bahsetmek mümkündür. İnsan gırtlığındaki ses, boğaz, ağız ve burun boşluklarından büyüyerek birbiriyle ilişkisi olmayan sesler kelimeleir meydana getirmiş ve böylelikle cümleler ve konuma dili oluşur. Ses aygıtının anatomisi ve fizyolojisi ile ilgil Nüzhet Şenbay şu tespitlerde bulunmuştur:

"Ses kırışleri, gırtlığın içinde sert kastan yapılmış geriden ileriye doğru yatay duran ve sesi meydana getirmeye neden olan kas kıvrımlarıdır. Sesi meydana getiren aletimiz bir çeşit ses borusu olup nefesli bir çalgıya, ses kırışleri o çalgının ağızlığına benzetilebilir. Sesin meydana gelmesi için 3 eleman bulunması gerekir.,

1-Bir körük takımı

2-Titreşimi meydana getiren sistem

3-Bir büyültücü ve tınlayıcı

Bizim ses aygıtımız da bu şekle uyar: Körük takımı göğüs kafesinin içindedir. Titreşimler ses kırışleriyle meydana gelir. Büyültücü ve tınlayıcı ödevini de boğaz, ağız ve burun boşlukları görür."⁶

d. Soluk Alma Soluk Verme Yöntemleri

Solunum aleti, soluk alma ve verme olarak iki şekildedir. Soluk alma esnasında hava, burun boşluğundan geçip gırtlak, gırtlak soluk borusu ve iki kalın bronş aracılığıyla akciğerlere gider. 2 tür soluk alma vardır:

1. Diyaframla soluk alma

2. Göğüsten soluk alma.

⁵ Taşer, Suat (1978) Konuşma Eğitimi, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara

⁶ ŞENBAY,Nüzhet Söz ve Diksiyon Sanatı, Yapı Kredi yay. s.70, 2004, İstanbul

Diyaframla soluk alma diyaframın alçalıp yükselmesiyle olur. Göğüsten soluk alma ise kaburgaların alçalıp yükselmesiyle olur.

Soluk verme ise solunumun ikinci aşamasıdır. Soluk verirken onu tutumlu kullanmak, birden soluk vermemek gerekir. Bu çok önemli kurala uyulmadığı için söz söyleyenlerin çoğu soluklarını boşuna harcadıklarından çabuk yorulurlar.

e. Gırtlaktan sesin verilmesi

Ses kırıları gırtlakta bulunan bir çift kastır. Gırtlakta ses yarığı düzeyinde meydana gelen titreşimler ancak ancak tınlayıcılarda büyüyüp olgunlaşmadan tam bir ses halinde kulağıımıza erişemezler.

Alınan havayı akciğerler uzun zaman tutamaz. Bronşlar yoluyla dışarıya çıkartılır. Akciğerler büzülmeye başlar. Eğer soluk yolunun kenarlarında bulunan ses kırıları birbirlerine yaklaşmışlarsa selen meydana gelir ve ses kırıları gerilir. Bu engele rastlayan hava da titrer. Meydana gelen bu küçücük selen boşluklarda büyüdükten sonra ağızdan çıkarken duyulabilen bir ses halini alır.

2. DİKSİYON VE FONETİK

A. SESLERİN (Harflerin) ÖZELLİKLERİ

a. Sesli Harfler (Ünlüler)

Türkçede sesler (harfler) çıkışlarına göre iki ana gruba ayrılır:

Türkçemiz 8 ünlü ve 21 ünsüz harften oluşmaktadır.

1. Ünlüler (sesliler)
2. Ünsüzler (sessizler)

Ses yolunda herhangi bir engele çarpmadan çıkan seslere ünlü denir. Ünlüler tek başlarına okunur ve hece olabilirler.

Ünlülerin özellikleri

Türkçede sekiz ünlü vardır: ‘a, e, ı, i, o, ö, u, ü.’ Bunlardan dördü ince (e,i,ö,ü), dördü de kalın (a, ı, o, u) ünlüdür. Söyleyiş özelliklerine, dilin ve ses yolunun aldığı biçimlere ve dudakların durumuna göre her ünlünün 3 özelliği vardır. Aşağıdaki tabloda da görebileceğimiz gibi a harfi; kalın, düz ve geniş bir ünlüdür. Bu özellikleri tek tek kümelendirecek olursak:

1. Çıkış yeri ve dilin durumuna göre:

Kalın ünlüler : a, ı, o, u.

İnce ünlüler : e, i, ö, ü.

2. Dudakların durumuna göre:

Düz ünlüler : a, e, ı, i.

Yuvarlak ünlüler : o, ö, u, ü.

3. Ağızın açıklığına göre:

Geniş ünlüler : a, e, o, ö.

Dar ünlüler : ı, i, u, ü.

(Ünlülerin bu özelliklerini aşağıdaki tabloda görebiliriz)

<u>Türkiye</u> <u>Türkçesinin</u> <u>Ünlüleri</u>		Dilin Durumuna Göre			
		Ön ünlüler (ince)		Art ünlüler (kalın)	
Ağızın açıklığına göre		Kapalı (dar)	Açık (geniş)	Kapalı (dar)	Açık (geniş)
Dudakların durumuna göre	Düz	i	E	ı	a
	Yuvarlak	ü	ö	u	o

b. Sessiz Harfler (Ünsüzler)

Ses yolunda bir engele çarparak çıkan seslere ünsüz denir. Ünsüzler tek başlarına okunamaz ve hece olamazlar.

Ünsüzlerin Nitelikleri

Türkçede yirmi bir ünsüz vardır: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z. Ünsüzler ses tellerini titretip titretmeme olmak üzere iki gruba ayrılır:

1. Ses tellerini titreterek oluşan ünsüzler ‘tonlu’dur (ötümlü) yumuşak): b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z. (Yumuşak ünsüzler)

2. Ses tellerini titretmeden oluşan ünsüzler ‘tonsuz’dur (ötümsüz) (sert): ç, f, h, k, p, s, ş, t. (sert ünsüzler)

(ünsüzlerin bu özelliklerini aşağıdaki tablolarda görebiliriz.)

Türkiye Türkçesinin Ünsüzleri			ÇIKIŞ YERLERİ (çıkaklar)						
			Çift Dudak	Diş Dudak	Dişeti	Dişeti Damak	Damak	Yumuşak Damak	Gırtlak
Çıkış Bicimleri	Kapanma ünsüzleri (patlamalı)	Ötümsüz	p		t		k (ön)	k (art)	
		Ötümlü	b		d		g (ön)	g (art)	
	Kapanma Sürtünme Ünsüzleri	Ötümsüz				ç			
		Ötümlü				c			
	Daralma Ünsüzleri	Ötümsüz		f	s	ş			h
		Ötümlü		v	z	j	y (yarı ünlü)	ğ	
	Burun Ünsüzler	Ötümsüz							
		Ötümlü	m		n				
	Yan Ünsüzler	Ötümsüz							
		Ötümlü			l	l			
	Çarpmalı Ünsüzler	Ötümsüz							
		Ötümlü			r				

Sürekli Ünsüzler: Bu grupta yer alan ünsüzlerin başlarına bir ünlü getirildiğinde söylenişleri uzar. Sürekli söylenebilen ünsüzlerdir.

Örnek: ajjjj, ellll, evvvv, ayyyy, offff, ahhhhh, işşşş, ezzzz gibi.

Süreksiz Ünlüler: Bu grupta yer alan ünsüzlerin başlarına bir ünlü geldiğinde söylenişleri uzamaz. Sürekli söylenemeyen ünsüzlerdir.

Örnek: Ab, ac, ad, ag, ap, aç, et, ek gibi. (Ses kesilir, devam etmez).

Türkiye Türkçesinin Ünlüleri	Yumuşak (tonlu) Ünsüzler (yumuşak söylenişle ağızdan titreşimli çıkar)	Sert (tonsuz) Ünsüzler (sert söylenişle ağızdan titreşimsiz çıkar)
Sürekli	g, j, l, m, n, r, v, y, z	f, h, s, ş
Süreksiz	b, c, d, g	p, ç, t, k

Türkçe ses yönünden zengin bir dildir.

1. Türkçenin sesleri pırıltılı, tınlı ve parlaktır.
2. Bütün sesler yumuşaktır, ezgilidir, renklidir.

Konuşmayı kolaylaştıran kurallar:

1. Büyük ünlü uyumu (Büyük Ses Uyumu)

Türkçe bir kelimenin ilk hecesinde kalın ünlü varsa, sonrakiler de kalın; ince ünlü varsa sonrakiler de ince olur.

Örnek: akşam, sabah, gece, gündüz.

Büyük ünlü uyumuna aykırı kelimeler;

ana>anne, karındaş>kardaş>kardeş, hanı>hani,

hangı>hangi, alma>elma, dahı>dahi, şişman>şişman

Bu kelimeler yazımda da korunur.

Büyük Ünlü Uyumuna Aykırı Ekler

- İken	→	okurken	- yer	→	geliyor
- leyin	→	sabahleyin	- deş	→	meslektaş
- imtirak	→	yeşilimtirak	-gil	→	turingiller

Bu seslerin bağlandıkları köklerin ünlüleri kalın da ince de olsa eklerin ünlüleri değişmez.

Küçük Ünlü Uyumu

Ünlülerin düzlük – yuvarlaklık; darlık – genişlik bakımından uygunluğudur.

a. Türkçe kelimede düz ünlüler (a, e, ı, i) den sonra düz ünlüler gelir: Avcılar karlı dağdan inerek pınara yaklaştılar.

Ayrı yazılan “de” bağlacı ile “mi?” soru eki öncül kelimelere uyarlar.

Not: armut, çamur, kavun, kabak, savunmak, konuşmak; yavuz, avuç, çabuk, avutmak, yağmur... gibi düz ünlü a’dan sonra dar yuvarlak u gelmektedir.

b. Türkçe kelimelerin ilk hecesinde yuvarlak ünlü (o, u, ö, ü) varsa, sonraki heceler ya geniş – düz (a, e), ya da dar-yuvarlak (u, ü) olur.

(o, u, ö, ü)	→	süzgeç, kova, boyun, koyun...
	→	küçük, büyük, okul...

c. Boğumlanma (Artikülasyon)

Artikülasyon (Fransızca articulation): Boğumlanma.

Dilin seslerinin incelenmesine “ses bilgisi”, “fonetik” denir. Fonetik bilmeden sözcükleri hakkını vererek telaffuz etmek imkânsızdır. Fonetik biçimleme de yani sesli ve sessiz harflerin ağızdan çıkarken almaları gereken biçimleri verme çabası özel bir eğitim almayı gerektirmektedir. Bu eğitimin ilk aşaması solunum çalışmalarıdır. Düzenli disiplinli, ölçülü bir solunum, kısacası konuşmacının soluğuna egemen olması başarının ilk koşuludur. Konuşmacı soluğunu düzenlemekle aynı zamanda düşünmeyi ve konuşmayı yöneten beyne gerekli oksijeni sağlamış olur. Böylece heyecan bastırılmış, sinirsel gerginlik giderilmiş olur. Fonetik eğitiminin ikinci aşaması harflerin aslına uygun olarak söylenmesi, gırtlak, dil, dudak tembelliklerinin giderilmesidir.

Dilimizde boğumlanma, “ciğerden gelen havanın, ağız ve burundaki çeşitli nokta ve bölgelerde engellemeye uğrayarak ses olarak çıkması” anlamında kullanılmaktadır.

Türkiye Türkçesinde 29 adet harf olduğunu hepimiz biliyoruz. Ancak iş konuşmaya gelince rakamlar da adeta coşuyor ülkemizde yazı dili ortaktır. Kelime ve cümleler Türkiye’nin her yerinde aynı şekilde yazılır. Ancak iş konuşmaya gelince durum değişir. Sebebi ise alfabemizde 29 harf olmasına rağmen çok daha fazla ses bulunmasıdır. Türkçede çeşitli söyleyiş özelliklerine bağlı olarak 30’dan fazla ses bulunur. Kimi uzmanlara göre bu rakam 49’a kadar çıkmaktadır. Özellikle sesli harflerde görülen bu değişimlerin sebebi, dilimize Arapça, Farsça gibi yabancı dillerden geçen kelimelerdir. Harflerin telaffuzunda görülen değişimler nedeniyle konuşma dilinde farklılıklar görülür. Bu da karşımıza yerel ağız ve şive olarak çıkar. Bu sebeple ülkemizin her yerinde yazı dili ortak, konuşma dili ise farklıdır. Bu farkı ortadan kaldırmak yani yazı dili gibi ülkemizin her yanında aynı şekilde konuşulması için İstanbul ağızı temel alınmış olsa da günümüzde daha kapsamlı olarak Türkiye Türkçesi olarak ifade edilmektedir. İstanbul ağzının en önemli özelliği ise sesleri doğru şekilde boğumlandırmaktır. Bu nedenle diksiyonun temelinde harfleri doğru şekilde telaffuz edebilme yeteneği yatar.

Alfabemizde sekiz tane sesli harf bulunur. Kalın sesler içinde ince, inceler de içinde uzun söylenilen sesler barındırır. Sesli harflerimizden altı tanesinde (a, e, ı, i, o, u):

- 1) Açık
- 2) Kapalı

- 3) Uzun
- 4) Normal
- 5) İnce
- 6) Kalın,

olmak üzere altı değişik söyleyiş özelliği görülür. Bu detaylar yerel ağızların yani şivelerin temelini oluşturur. Sesli harflerde görülen ince ve uzun söyleniş özelliği, dilimize geçen yabancı kelimelerden kaynaklanmaktadır.

Dilimize güzellik ve zenginlik katmalarına rağmen, şive yani yerel ağızlar özentisiz konuşmaktan başka bir şey değildir. Alfabemizdeki her harf farklı bir çıkış noktasına sahiptir. Boğumlanma noktalarına yani harflerin çıkış noktalarına dikkat etmeden konuşulduğunda ses değişimleri baş gösterir. Bu özentisiz konuşmaya da bilimsel olarak ‘şive’ veya ‘yerel ağız’ denilir. ‘Peki, bu sorun nasıl düzeltilir?’in cevabı, belki biraz klasik olacak ama “eğitim şarttır” yanıtından başka bir şey değildir. Eğitimin ilk aşaması ilkokullar, hatta anaokullarıdır. Bu nedenle özellikle anaokulu ve ilkokul öğretmenleri (işinde uzman spiker, sunucu ve tiyatrocular) fonetik eğitimi almak zorundadır.

Dilimiz, güzel, akıcı, melodiktir ancak kakofonik değildir. Harfleri; ‘ha’, ‘haş’, ‘ka’, ‘pi’, ‘ar’ gibi anlamsız şekillerde seslendirmek kakofoniden⁷ başka bir şey değildir.

Sesli ve sessiz harflerin çıkış noktaları ortak özellikler gösterebilir. Mesela ‘a’ ve ‘e’ seslerinin çıkış noktaları ağız yapısı dikkate alındığında aynıdır. Ancak aralarında dil ucunun dişlere temas etmesi gibi küçük bir fark vardır. Yine ‘d, t, n’ harflerinin çıkış noktaları da aynıdır. Aralarında tonlu, tonsuz ve tınlamalı olmak üzere ince farklar vardır. Her harfin çıkış notalarını ilerleyen sayfalarda bulacaksınız.

Doğu ve Güneydoğulu vatandaşlarımızın ‘ince a’yı telaffuz edememe sorunun temeli ise bölgede kullanılan Arapça, Kürtçe ve Zazacan etkisiyle sesin gırtlığa inmiş olmasıdır. Bu bölgede yaşayan vatandaşlarımızda ‘a, ı, o’ ve ‘u’ gibi kalın seslerin telaffuzunda sorun yaşanmaz. Çünkü kalın seslerin çıkış yeri tam olmamakla birlikte gırtlığa yakındır. ‘A, e, i, ö’ ve ‘ü’ gibi ince seslerin çıkış noktası ise yine tam olmamakla birlikte dil ucudur. Sürekli gırtlaktan konuşmaya alışmış bir kişiye ince sesleri söyletebilmek deveye hendek atlatmak gibidir. Ancak imkansız değildir. Sabır ve

⁷ Kakofoni: Ses uyumsuzluğu.

çalışma ister. Uygulanacak yöntemler kişiden kişiye değişir. Bazı kişilerin sorunu sadece kulak dolgunluğudur. Bu en kolay olanıdır. Çalışarak sorun aşılabılır. Yeter ki ister duyulabilsin.

Yine aynı bölge insanında ‘k’nin ‘g’leşmesi sorunu görülür. Kırk ‘gırg’ şeklinde telaffuz edilir. Tam ters köşede yani Trakya’da ise başka ses kusurları baş gösterir. Trakyalı vatandaşlarımız soluk ünsüzü olan ‘h’ sesini telaffuz etmekte sorun yaşar. Hasan adı ‘asan’ şeklinde söylenir. Dahası ‘h’ler yazı dilinde de görülemez ve Hasan ‘asan’ şeklinde yazılır. Başta Bulgaristan olmak üzere yabancı ülkelerde doğup büyümüş vatandaşlarımızda ‘r’ problemi de görülür. “Var mıydı?” kelimesi “va mıydı?” şeklinde telaffuz edilir.

Normalde vişne olarak yazıp söylediğimiz meyve, bazı illerimizde ‘fişne’ olarak telaffuz edilir. Bunun sebebiyse aynı çıkış noktasına sahip olan ‘v’ ve ‘f’ harflerinin doğru boğumlandırılmaması, bir başka deyişle özentisiz konuşmaktır. ‘Vur’ kelimesini ‘fur’ olarak telaffuz ettiğinizde Karadeniz şivesiyle konuşmuş olursunuz: “Furdim oni” gibi. Kastamonu ağızında tatlı kelimesi ‘dadlu’ olarak söylenir. Sorun yine aynıdır, harflerin doğru söylenmemesi. ‘T’nin ‘d’leşmesinin sebebi çıkış noktalarının aynı olmasıdır. ‘B, p, m’ harflerinin çıkış noktalarının aynı olması, pahalı her şeye rağmen yerel ağızların konuşma dilimize kattığı güzellikler, göz ardı edilemez. Şiveler olmasaydı, konuşma dilimiz ne kadar sıradan olurdu. Boğumlama kusurları, gevşeklik (kelimelerdeki seslemlerin veya seslerin atlanması), değiştirme ve pelteklik (j ~ z, ş ~ c, c ~ i, s ~ ş, r ~ l, b ~ p, â ve a, d ~ t, jale, zule gibi), tutukluluk (konuşma sınavında bir seslerin tekrar edilerek söylenmesi kelime (j ~ z söylerken birden lüne duraklama, yüz buruşturması, gerilme hareketiyle seslemlerin yinelenmesi) oluşur. Dudak ve dil tembelliği de en önemli bir boğumlama kusurudur. Dudakların hareket etmeden ağızdan çıkarlar, pek anlaşılmaz, sıkıcı bir hava yaratır. Ses canlılığını kaybeder, yorgun bir tonda çıkmasına sebep olur. Oysa dudak bağlaması (b, m, p, v, o, u, ö, ü) yeterince yapılmadığında konuşma anlaşılabilir. Dil tembelliği de bağlama için önemli kusurdur. L, r, s, z gibi sessiz harfler dil ucuyla boğumlanır. Dil görevini yerine getiremez. Boğumlama yapılamaz. Ayrıca her yörenin farklı telaffuzları vardır. Bunlardan kalan alışkanlıklar da yanlış söyleyişlere yol açar, örnek: geliyom, bakıyom, gonuşuyom gibi kısaltmalara giderek dil tembelleşir. Harf atmaya örnek: gazede, gaste, Galatasaray/galassaray, kalksana/kaksana, kahve/kave, evham/evam gibi.⁸

⁸ Er, Sırrı, Temel Konuşma Teknikleri Diksiyon.

Harflerin doğru şekilde boğumlandırılmasının çeşitli faydaları vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz. Sesleri doğru şekilde artiküle ederek yüzü maskeye alırız. Bu İstanbul ağzının en önemli özelliklerinden biridir. Yüzü maskeye almak, harf ve hece yutmalarına sebep olan dudak tembelliğinin de önüne geçilmesini sağlar. Dudak tembelliğinin aşılması, sesteki pürüzün giderilmesi ve sesin yerine oturtulmasını sağlar. Dudakların doğru ve rahat hareket etmesi konuşmaya akıcılık katar. Tüm bunların sonucunda vurgular da daha belirgin hale gelir. Şimdi “harflerin söyleniş özelliklerini inceleyelim.

SESLİ HARFLER ÜNLÜLER

A

Konuşma dilimizde birbirinden ayrı söylenen dört farklı ‘a’ sesi vardır. Bunlar; ‘kalın, normal, ince ve uzun a’dır.

Kalın A

Geniş, düz ve art ünlüdür. ‘Kalın a’ şu biçimde söylenir: Dil doğal duruşundan geriye doğru biraz yükselir, dudaklar hareketsiz, yanaklar gevşek ve çeneler açık kalır. Alt çene biraz aşağı indirilerek çıkarılır. Tam olmamakla beraber gırtlığa yakın bir noktadan çıkarılır. Tam olmamakla beraber gırtlığa yakın bir noktadan çıkar. Kalın a’ya dilimizde daha sık rastlanır. Sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunur. Çıkarılışı sırasında çeneler kapatılır, dişler sıkılırsa ‘a’ sesi ‘ı’laşmaya başlar. Genellikle çocuklarda görülür. ‘G’, ‘k’, ‘l’ ve ‘t’ sesleriyle yan yana gelen ‘a’ seslerinin çoğu kalın telaffuz edilir. ‘A’ sesiyle ilgili ilk çalışmalarda abartarak çeneyi fazla indirmek, kulak dolgunluğu oluşması açısından faydalıdır: aaaa aaa.

İnce A

‘kalın a’ya oranla daha ileriden söylenen bir ünlüdür. Tam olmamakla birlikte dil ucuna yakın bir noktadan çıkar. Dil ucu etlerine doğru uzar. Ön ünlüdür. ‘E’ye yakın bir sestir. Dilimize geçen yabancı sözcüklerden gelmiştir. Sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Örnek: İslâm, Balâ, lâik, salât, celâl, elâ, lâla, âlkol, hâtta, hârf, dikkât, fakât, seyahât, şefkât, kabahât, sıhhât, saât, lâstik, lâcivert, lâmba, hayâl, hâl, hâlbuki, lâf, lâtif, lâkırdı, lâl, nasihât, lâvabodan, nâzik, nâdide şefkâte verdi.

Uzun A

Yabancı kökenli kelimelerden dilimize geçmiştir. Bazı ‘a’larda söyleyiş noktası ‘ince a’ ile aynıdır. Normalden biraz daha uzatılarak söylenir. Ön ünlüdür.

Örnek: nâne, kâse, nâdir, lâle, lâzım, kâzım, kâtip, kâmuran, lâkayt, cânî, kâğıt, nâhoş.

Âdeme âdem gerektir âdem anlar âdemi,

Âdem âdem olmayınca nitsin âdem âdemi...

(Bu örnekte yer alan ‘ne etsin’ kelimesi, Anadolu ağızlarında her iki ‘e’nin iyice daraltılması sonucu ‘uzun i’ olarak telaffuz edilir.)

Türkçe kelimelerde uzun A sesi olmaz. Örnek: Tarak, Yarar, Kaya, Kafa, Ada, Ağaç gibi kelimeler ek aldıklarında bile karar kelimesindeki a sesi tek başına normal uzunlukta iken ek alınca ikinci a sesi uzatır: “karârım, kendi karârı, karârıma göre yazılır ve okunur.

Ağzın doğal halinde çıkarılır: ‘Kalın a’ sesine göre daha ileriden, ‘ince a’ya oranla biraz daha geriden söylenir. Sözcüklerin yaklaşık % 80’inde ‘normal a’ sesi görülür.

Örnek: Hakkâri, çay, arkadaş, zaaf, bağ, cafcaf, dam, eabil, araba, zabıta.

E

Konuşma dilimizde birbirinden ayrı söylenen üç adet ‘e’ sesi bulunur. Bunlar; ‘açık e’, ‘kapalı e’ ve ‘yarı kapalı e’dir. Anadolu’da genellikle açık ve yarı açık halde görülür. Samsun’da ‘açık e’, Trabzon’da ise yarı açık ve kapalı şekilde telaffuz edilir. Genellikle ‘kapalı e’nin telaffuzunda sorun yaşanır. Sebebi ise telaffuzun diğer ‘e’lere oranla daha zor olmasıdır. Ender olarak ‘açık e’yi telaffuz edemeyenlere de rastlamak mümkündür. ‘Kapalı e’ (ê) işareti ile gösterilmiştir.

Açık E

Geniş, düz ve ön ünlüdür. Şu biçimde söylenir: Çeneler ‘a’ ünlüsünde olduğu gibi açılır, dil ileri damağa doğru yükselir. Söyleyiş noktası daha ileridedir. ‘Açık e’nin söyleyişinde dil yanlara doğru genişler. Dil ucu alt dişlerin arkasına doğru hafifçe temas eder. Bu temasın abartılı olması durumunda konuşmada pelteklik baş gösterir: eee eee

eee. ‘Açık e’, ‘yarı kapalı e’ sesine yakındır. Ağırlıklı olarak Anadolu ağızlarında görülür.

Örnek: Erkek, ev, el (uzuv) kel, Şermin, her, sene, eş, sen, ben, emek, terbiye, edep, ezber, ekmek, dergi, ders, dert, derya, felç, fen, fermuar, feryat, gem, Şener, lenf, mert, pens, sel, tel, sergen, ter, ceket, tembel, terlik, Şengül, ters, terzi, vergi, yel, yelken, er, yer, erdem, irem.

Edepli edebi edepsizden edinmiş.

Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver.

Ev evin önünde, evi evin üstünde.

Bir elin nesi var, iki elin sesi var.

Ebe, ecel, edepli, efe, egemen.

Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver.

Zengin, erdem, sendikada eldiven, elbise, mendil ve şemsiyenin önemli olduğuna değinecek.

Kapalı E

Şu biçimde söylenir: ‘Açık e’ye oranla ağız daha kapalı ve söyleyiş noktası daha ileridedir. Dudak kenarları kulaklara doğru biraz yaklaşır, çeneler hafifçe sıkılır. ‘kapalı e’nin söyleyişinde dilde yayılma olmaz. ‘Kapalı e’, ‘i’ sesine yakındır. Türkiye Türkçesinde, konuşmada temel alınan İstanbul ağzında ‘é’ çok sayıda bulunur. Ancak Anadolu’dan İstanbul’a göç edenlerin konuşmaları ve dilin gelişme sürecine bağlı olarak yarı açık duruma gelmiştir.

Örnek: İkitélli, gécé, éngel, cénnét, ébru, ébédi, élbét, bénzin, méndil, mühéndis, kéndi, élli, énstitü, évcil, bélki, céhénnem, cérrah, défter, génç, hém, kéndi, kent, lézzét, méslék, réngarénk, sémt, séndika, zénci, zéngin önémli.

Gécé, péncérédéki bénekli tékir kédi kéndi téncérésindéki éti kéndi kéndiné yédi.

Hey şeker kız Kendi; kendine de kedine de iyi bak.

‘Kapalı e’, sözcük sonunda kapalı hecelere denk geldiğinde biraz açılır.

Örnek: Céhennem, hécéler, çémber, kédiler, güller, süsler, gécéler, gazétéler, géçer, éldiven, éder, éhémmiyet, émniyet, mémleket, ézber, défter gibi.

Bazı kişilerin ‘kapalı e’yi telaffuzundaki sorun kulak dolgunluğundan kaynaklanır. Bazı kişilerde ise ‘n’ damak ünsüzünden kaynaklanan açılma görülür.

Örnek: bəzin => bənzin, mühedis => mühədis, kedi => kəndi, medil => méndil, éder => énder.

Tek heceli kelimelerin ortasında yer alan ‘e’ sesi ‘ı, n, r’ harflerinden önce geliyorsa açık veya yarı açık durumda söylenir. Ancak bu kelimeler özellikle sesli harfle başlayan ek aldıklarında ‘e’ler kesinlikle kapalı söylenir.

Örnek: Ben => Benim, Bel => Belim, sen => senin, Sel => Selin, el => elim, gel=> gelin, yel => yelin, tel=> telin, yel=> yeliz, gen => genetik, şen => Şenol, en => eni, er => eri.

‘Kapalı e’nin çıkarılışında; dudak kenarlarının kulaklara doğru abartılı şekilde yaklaşması, çenelerin sıkılması, dil ucunun alt dişlere teması ve dil önünün sert damağa doğru yükselmesi durumunda ‘e’ sesinde ‘i’leşme görülmeye başlar. Bu sorun Trakya ve Anadolu’da sıkça görülür.

Örnek: dedim => didim, verdim => virdim, meral => miral, yemek => yimek.

Yarı Kapalı E

Ağzın doğal açıklığında çıkarılan bu ses halk ağzında sıkça görülür. ‘Açık e’ye oranla alt çene daha az açık ve dil daha yukarıdadır.

Örnek: Evet, ismet, çiğdem, Jülide, ebat, ebe, keyif, efendim.

I

Dilimizde birbirinden ayrı söylenilen iki ayrı ‘ı’ sesi bulunur. Bunlar art ünlü olan ‘kalın ı’ ve ön ünlü olan ‘ince ı’ sesleridir.

Kalın I

Düz, dar ve art ünlüdür. Şu biçimde söylenir: Çıkış noktası damağın arka kısmındadır. Dudakların köşesi kulaklara doğru açılır. Dil damağın arkasına doğru toplanarak dar bir geçitten havayı bırakır. Güler gibi söylenir ancak art (kalın) ünlü olduğundan dudaklar tam güler durumuna gelemmez. Dilimizde ‘ı’ ünlüsü kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur: ııı ııı ııı

Örnek: Isı, ıhlamur, ızgara, ıstırap, ışıık, ırmak, ıslık, ılık, ıalı, ııban, ısmarlama, ırgat ışııklının ıssız ırmağında ıslak ıvır zıvırını ısıta ısıta ısındı. ı,der'ın ığıl ığıl akan, ılınan ırmağını Kırgızlara anlattı.

İnce İ

Ön ünlüdür. Dilimize yabancı kökenli kelimelerden geçmiştir. Söyleyiş noktası 'kalın ı'ya oranla daha öndedir ve ince söylenir. Yazıda 'i' olarak gösterilse de 'i' olarak söylenmesi yanlıştır.

Örnek: Musıkî, şevkî, hakîkî, hakîkat.

İ

Dilimizde birbirinden ayrı söylenilen iki ayrı 'i' sesi bulunur. Her iki 'i' sesi de ön ünlü yani incedir. Ancak biri normal, diğeri ise bir ses uzun söylenir.

Normal İ

Dar, düz ve ön ünlüdür. Şu biçimde söylenir: Çıkış noktası damağın ön kısmındadır dudakların köşesi kulaklara doğru açılır; dil ucu alt dişlerin arkasına çekilerek damağın iki yanına dayanır, dilin ön kısmı sert damağa doğru yükselir, oluşan dar geçitten hava dışarı çıkar. Güler gibi söylenir. Kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur: iii iii iii.

Örnek: İzbe, içmek, ince, ikiz, işporta, iyi, ilk, ilik, ilmik, irmik,

İstedigini söyleyen istemedigini işitir. İş ister işten kaçır.

İzmirli iki ihtiyar incili ince incinin incisiz ince inciye birincisinde itip itip ikincisinde ince ince iğneleyip tiksiniş gibi pintisin pindi diyip incittiğini işitmiş. İş ister, işten kaçır. İpeği imal eden İmparator, İsmail'i izledi.

Uzun İ

'Normal i' gibi ön ünlüdür ancak bir ses uzun söylenir. Vurguyu bulunduğı heceye çeker.

Örnek: İcat, biçare, bitap, bitaraf, veli, ilmi.

İki emini bir yemin aralar.

O

Dilimizde birbirinden ayrı söylenilen iki ayrı ‘o’ sesi bulunur. Bunlardan biri kalın, diğeri incedir.

Kalın O

Geniş, yuvarlak ve art ünlüdür. Şu biçimde söylenir: Çeneler ve dil ‘kalın a’ ünlüsünde olduğu gibidir; dudaklar alt ve üst köşeleri birbirine yaklaşır, ağzın açıklığı tam küçük bir yuvarlak gibi olur. Türkçe kelimelerin genellikle ilk hecelerinde görülür: oooo oooo ooo.

Örnek: Ot, ova, ocak, olmak, oydu, oda, oymak, orman, ortak, odun, otlak.

‘Kalın o’ya, (-yor eki hariç) sözcük sonunda, dilimize yabancı dillerden geçmiş kelimelerde rastlanır.

Örnek: Bando, banyo, bono, fiyasko, fono, foto, lumbago, mayo, manto, tango, solo, soprano, stüdyo, şato, pano, pipo, piyano, radyo, tempo, vazo, veto.

Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz.

Oğlum oldu oydu beni; kızım oldu soydu beni.

Obur ormancı ovanın ortasından oluk oluk akan sudan odunları omuzlayıp obasına götürdü. Oruçlu oduncu oluklu okunu oflaya oflaya orduya doğrulttu.

İnce O

‘Kalın o’ya oranla daha ileriden söylenilen bir ünlüdür. Dil, ‘kalın o’ya göre toparlanıp ortaya doğru yükselir. Dil ucu üst damakta dış köklerine yakın bir noktaya temas eder. Ön ünlü olması nedeniyle dudaklar tam bir yuvarlak hal alır. Yabancı kökenli kelimelerde rastlanır.

Örnek: Lôbut, lôhusa, lôjistik, lôca, lôdos, lôkanta, lôkma, lôkomotif, lôkum, lômbar, lônca, lôrd, lôsyon, lôş, nôrmal, nôt, dôlar.

Âlkôlik, lôrd, lôkomotif lôkantasının lôş lôcasında, lôkumları lôkma lôkma yuttu.

Ö

Geniş, yuvarlak ve ön ünlüdür. Şu biçimde söylenir: Çeneler ve dil ‘e’ ünlüsünde olduğu gibidir; dudakların alt ve üst köşeleri birbirine yaklaşır ağzın açıklığı

tam küçük bir yuvarlak gibi olur, dil ileri doğru yükselir. Genellikle sözcük başında bulunur: ööö ööö öööö.

Örnek: Öbek, öç, ödenek, ödünç, ödev, öfke, öğretim, öğüt, ökçe, öksürük, örnek.

Öküz ölür gönü kalır, yiğit ölür ünü kalır.

Övünürse bahtın övünsün.

Ölü ördeğin öbür yakadaki yavrusu öğle vakti öterek köylüleri öbek öbek topladı. Öküt ölür gönü kalır, yiğit ölür ünü kalır.

U

Dar, yuvarlak ve art ünlüdür. Şu biçimde söylenir: Çeneler ve dil ‘kalın a’ ünlüsünde olduğu gibidir; dudakların alt ve üst köşeleri birbirine iyice yaklaşır, ağzın açıklığı tam küçük bir yuvarlak gibi olur. Dudaklar ‘o’ya oranla ileri doğru uzar: uuu uuu uuu.

Örnek: Uç, ucuz, uçak, uçurum, ulaştırma, ulu, ulus, umacı, uyku, uzun.

Umdum umdum geri yumdum.

Uyku uyku getirir; uyku et bitirir.

Ulusunun sözünü dinlemeyen uluyu uluyu gider.

Turu turlayıp turpu tuzlayıp turuncu tuğlayı tuz buz ettim.

Uyku uykuyu getirir, uyku et bitirir.

İnce U

‘Kalın u’ya oranla daha ileriden söylenir. Dilimize yabancı kökenli kelimelerden geçmiştir. Yazıda genellikle ‘ü’ olarak gösterilir, ancak ‘ü’ olarak söylenmesi yanlıştır.

Örnek: Rûya, rûzgar, hûlya, gûya, lûzum, lûtfi, lûtfen, lûtuf, lûgat, nûr, nûmara, Hükûmeti, Hulûsi.

Gûya Hûlya’nın nûrlu ûufuklar rûyası Lûtfi’yi ilgilendirmiş.

Ü

Dar yuvarlak ve ön ünlüdür. Şu biçimde söylenir: Çeneler ve dil ‘açık e’ ünlüsünde olduğu gibidir; dudakların alt ve üst köşeleri birbirine iyice yaklaşıp büzülür. Dudaklar ‘ö’ye oranla ileri doğru uzar: üüü üüü üüü.

Örnek: Üç, üflemek, ülfet, Ülker, ülkü, üniversite, ünlem, ünlü, ürperme, üzüm, ütü, üye, ürün.

Üzüm üzüme baka baka kararır.

Ülkeler üzüntüden üzüm üzüm üzüldü, başını büzgülü yastığa koyup süzüldü.

Ünlü Ülgen düzgün üreticiye ünleyip üşüdüğünü ürperdiğini üleştirdiği üzümlerin güğümlerde güzel günlerin güleç yüzlü ince tüylü üstü boyalı tüllü müllü kütükleri olduğunu söyledi.

Ülker üzüntüsünden, üzün üzün üzüldü.⁹

SESSİZ HARFLER (ÜNSÜZLER)

Türkçede heceler sesli sessiz veya sessiz sesli harf düzeni ile oluşturulur. ‘Alp’ gibi ender örnekler dışında, bir hecede iki sesli veya sessiz harf yan yana gelmez. Sessiz kelimesi, iki sessiz harfi yan yana barındırmasına rağmen az önce bahsettiğim kuralı bozmaz. Çünkü “sessiz” iki ayrı kapalı heceden oluşan bir kelimedir. Alp; stüdyo, program gibi kelimeler iki sessiz harfin yan yana geldiği örneklerdir bu duruma “difong” denilir. Üç sessiz harfin yan yana gelmesine ise “tridong” denir.

Boğumlanma ya da artikülasyon kelimenin anlamı TDK sözlüğünde “Ciğerlerden gelen havanın, ağız ve burundaki çeşitli nokta ve bölgelerde engellemeye uğrayarak ses olarak çıkması” şeklinde yer alır.

Boğumlanma; konuşma organlarımızın (*damak, dil, damak perdesi, yanaklar, alt çene ve dudaklar*) boğazımızdan çıkan sese biçim vermek için topluca çalışmadır.

İyi bir boğumlanma olmadan açık, anlaşılır bir konuşma elde edilemez.boğumlanmanın doğru yapılmaması söyleyiş kusuru ve şive olarak karşımıza çıkar. Tıbbi müdahale gerekmedikçe boğumlanma kusurlarının düzeltilmesi uzun zaman ve sabır ister. Boğumlanma yeteneğini geliştirmek için, söylenmesi güç birtakım anlamsız cümleleri (tekerleme) yüksek sesle, önce ağır sonra da hızlanarak tekrar etmek

⁹ Şahin, Murat (2009), Söz Söyleme ve Konuşma Sanatı Diksiyon, İstanbul.

gerekir. Bu arada kalem çalışmasıyla alt çene ve dudakların kuvvetlenmesini sağlamak da boğumlanma açısından son derece önemlidir.

Sessiz harfleri, sesliler olmadan söyleyemeyiz. Ancak sesli harflerde olduğu gibi sessiz harflerde de çıkış açısından benzerlikler görülür. Bu nedenle de ünsüzleri alfabetik sıra yerine çıkış noktalarını esas alıp kümeleyerek inceleyeceğiz.

B-P-M ÜNSÜZLERİ

Bu üç harf de çift dudak ünsüzdür. Çıkış notaları aynıdır, ancak aralarında ötümlü, ötümsüz ve tınlamalı olmak üzere farklılıklar bulunur. Başta Karadeniz bölgesi olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde özellikle 'b-p' seslerinde benzeşme yani değişim yaşanır. Azerbaycan kökenli vatandaşlarımızın yaşadığı Iğdır, Kars, Ardahan ve yakın çevrelerinde b'nin m'leşmesi sorunu görülür.

“B” ünsüzü, dudakların birleşip açılmasıyla tonlu, (ötümlü) olarak meydana gelir.

“P” ünsüzü, dudakların birleşip açılmasıyla tonsuz (ötümsüz) olarak meydana gelir. Patlamalı bir sestir.

“M” ünsüzü, dudakların birleşip açılması ve damak perdesinin alçalarak çıkan tonun burun ve ağız boşluğunu (özellikle ağız) titretmesiyle meydana gelir.

Ba Be Bı Bi Bo Bö Bu Bü

Pa Pe Pı Pi Po Pö Pu Pü

Ma Me Mı Mi Mo Mö Mu Mü

Bapa Bepe Bıpı Bipi Bopo Böpö Bupu Büpü

Paba Pepe Pıbı Pipi Pobo Pöbö Pubu Püpü

MabaMebe Mıbı Mibi Mobo Möbö Mubu Mübü

Pamaba Pemebe Pımıbı Pomobo Pömöbü Pumubu Pümübü

Başın başı başın da başı var. Böceklenen böcekleri bölük bölük bölenler böbürlendiler.

Bol bol yiyen bel bel bakar. Posbıyıklı bıkkın pısırick, pıtırıcık pasarına pılısını pırtısı bıraktı.

Pasaklı pinpon pislikten paklandı.

Müflisten medet, münafıktan nasihat beklenmez.

Mağaralı Mehmet, mağazada magazinleri makbuzla satmış.

Balıkesirli balıkçı Bilal'in Balıklı köyün bildircinlarının elini kırıp barbar barın barmeni barbunyacı Bülent ile büktüre büktüre bilir bilmez büyük mü büyük büsbüyük barbekülerde kızartıp barbunyayla yediğini baylar bayanlar birer birer gördü.

Babamın babası bip bip bop bop bup bup böp böp büüüüüp büpleyip parlak pabucumu pastama paslarken papanın papası paspası paspasçıya paslamış paspasçı da paspası pek pak pak paklayıp baklavacıyla paket yapmış

Malulen emekli muhtar Mahmut Mithat Merzifon merkezdeki Melahat'in mutfaktaki makarnasını Mardinli morgcu Murtaza'ya mosmor mendille mavi mevkide menşetmiş.

'B, p, m' harfleri kendisinden önce ve sonra gelen sesli harfin düz ya da yuvarlak olma özelliğine uyum sağlar. Örneğin boğumlama aşamasında 'b' harfinin düz ünlüden önce veya sonra gelişine göre dudak şekli düz, yuvarlak ünlüden önce ve sonra gelişine göre de dudak yuvarlak hal alır. Buna "dudaksıllaşma" deriz.

Örnek: Baba, papa, mama, baca, paça, maça, büyük, portakal, monarşi gibi.

'B' sesi Türkçe kelimelerin sonunda bulunmaz. Sözcük sonunda 'b' sesi varsa ötümsüzleşerek 'p' sesine dönüşür.

Örnek: Kitab => kitap, Kab => kap, hesap => hesap, çorab => çorap gibi.

Ancak kelime sonunda ünlü bulunursa eski konumuna döner.

Örnek: Kitabı, kabı, hesabı, dolabı gibi.

Gerçekte 'p' ile biten kelimeler ise değişmezler.

Örnek: çöp-çöpü, top-topu, tüp-tüpü, küp-küpü, sap-sapı, hap-hapı gibi.

“D-T-N” ÜNSÜZLERİ

Bu üç harf de dil ucunun damağın ön kısmına, üst diş köklerine temas etmesi ve ağzın açılmasıyla çıkarılır. Çıkış noktaları aynıdır, ancak aralarında ötümlü, ötümsüz ve tınlamalı olmak üzere farklılıklar bulunur. Başta Karadeniz olmak üzere

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde özellikle 'd-t' seslerinde benzeşme yani değişim görülür.

“D” ünsüzü, dil ucunun damağın ön kısmına, üst diş köklerine dokunup açılmasıyla tonlu (ötümlü) olarak meydana gelir.

“T” ünsüzü, dil ucunun damağın ön kısmına, üst diş köklerine dokunup açılmasıyla tonsuz (ötümsüz) olarak meydana gelir. Patlamalı bir sestir.

“N” ünsüzü, dil ucunun damağın ön kısmına, üst diş köklerine dokunup açılması ve damak perdesinin alçalarak çıkan tonun burun boşluğunu titretmesiyle meydana gelir. ‘N’ ünsüzü özellikle duyulmadığı zamanlarda burun boşluğunda tınlatılarak söylenmelidir.

Da	De	Dı	Di	Do	Dö	Du	Dü
Ta	Te	Tı	Ti	To	Tö	Tu	Tü
Na	Ne	Nı	Ni	No	Nö	Nu	Nü

Data	Dete	Dıtı	Diti	Doto	Dötö	Dutu	Dütü
Tada	Tede	Tıdı	Tidi	Todo	Tödö	Tudu	Tüdü
Nata	Nete	Nıtı	Niti	Noto	Nötö	Nutu	Nütü
Nada	Nede	Nıdı	Nidi	Nodo	Nödö	Nudu	Nüdü
Tanada	Tenede	Tınıdı	Tonodo	Tönödö	Tunudu	Tünüdü	

Damla damla göl olur damlacıktan sel olur.

Dambır dumbur nerede, deli kız orada.

Dolaylı davulcu davuluna dayanan Davut dayıyı darbukayla darp etti.

Tazıya tavşanı tutturan iki tarafın hay huyudur.

Tütün tüttürmez, tatlı tattırmaz.

Taşlı taze tahtında tahtadan tavandaki tablolar, takır takır takırdatan Talip'i taklit etti.

Nankör nalbant nalları nallamalı mı, nallamamalı mı?

Nüfuslu nükteden nümayışçının nümünelik nükteleri nüksetti.

Dil dokununca damak dişe da der ta der na der, dil dokunmazsa damakla dişe davulcu dede ding dong der gerisini boş ver.

Taşlı toprak traktörün tekerleklerini tak tak tartaklarken, Taksimli takatukacı taksicinin takunyasını takatukalarken, Trabzonlu Temel Tarabya'daki takasında tavana tos tos toslarken, tak tak Tülay'ın tırnakları Taylandlı Tarkan'ın tortusunu tırtıkladı.

Nazmiye'nin niyeti nazlı nezleli nalcı Neslihan'ı nohutçu Nermin ile nakliyecî Niyazi'ye numaradan nutukla nakletmekti.

‘D, t, n’ harfleri kendisinden önce ve sonra gelen sesli harfin düz ya da yuvarlak olma özelliğine uyum sağlar. Örneğin boğumlama aşamasında ‘d’ harfinin düz ünlüden önce veya sonra gelişine göre dudak şekli düz, yuvarlak ünlüden önce ve sonra gelişine göre de dudak yuvarlak hal alır. Buna “dudaksıllaşma” deriz.

‘D’ ünsüzü yabancı kelimelerin sonuna geldiğinde ötümsüzleşerek ‘t’leşir.

Örnek: Ecdad => ecdat, Hudud => hudut, İmdad => imdat gibi.

Ancak anlamları ayrı söylenişleri benzer tek heceli kelimelerde ötümsüzleştirme yani ‘t’leştirme yapılamaz.

Örnek: Ad (*İsim*), at (*hayvan*), od (*ateş*), ot (*bitki*), had (*sınır, derece*), hat (*çizgi*).

“V-F” ÜNSÜZLERİ

Bu iki harf diş dudak ünsüzüdür. Çıkış noktaları aynıdır, ancak aralarında ötümlü ve ötümsüz olmak üzere farklılıklar bulunur. Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde ve Karadeniz’de “vişne-fişne”, “vurdum-furdum” şeklinde telaffuz edilir. Bunun sebebi çıkakları aynı olan bu iki sesin doğru telaffuz edilmemesidir. Çeşitli alıştırmalarla bu sorunu aşmak mümkündür.

“V” ünsüzü, üst kesici dişlerin alt dudağın üstüne dokunup açılmasıyla tonlu (*ötümlü*) olarak çıkarılır.

“F” ünsüzü, üst kesici dişlerin alt dudağın üstüne dokunup açılmasıyla tonsuz (*ötümsüz*) olarak çıkarılır. ‘F’ ünsüzü dilimizde genellikle kelime başında, seyrek olarak da ortasında ve sonunda bulunur.

Va	Ve	Vı	Vi	Vo	Vö	Vu	Vü
Fa	Fe	Fı	Fi	Fo	Fö	Fu	Fü
Vafe	Vefi	Vıfı	Vifo	Vofö	Vöfu	Vufü	
Feva	Five	Fıvı	Fovi	Fövo	Fuvö	Füvu	

Ver Allah'ın verdiği vur Allah'ın vurduğuna.

Vere vere verem oldu.

Yanlı yalının valizini vezelarla vantuzları vahşi vatman, vapura koydu.

Fettan fırsat fevt etmez, falcı falcıya fent etmez.

Fondancı fondonları fokur fokur fokurdattı.

Filmde varisli vatman vakitli vakitsiz vagona vara vara varamadan falanca falcı falanca falcıya vuramadan fotocu fotosuzları fotolaştıramadan fasa fisodan falakacı vadeli vantilatörlü velveleciyle vapurcu vahşi vestiyere vesveseyle vergi verdi.

“C-Ç” ÜNSÜZLERİ

Bu iki harf dil ucu dış eti damak ünsüzdür. Dil ortası yükselerek sert damağa temas eder. ‘C’ ve ‘ç’ seslerinin çıkış noktaları aynıdır, ancak ötümlü ve ötümsüz olmak farklılıkları bulunur. Bu iki harfin telaffuzunda dikkat edilmesi gereken en önemli detay alt çenenin aşağı düşürülmesidir.

“C” ünsüzü, dişler birbiri üzerine binecek kadar yaklaşır; dil ucunun ön kenarları iki sıra dışın arkasına yayılır. Böylece durdurulan hava alt çenenin aşağı düşmesiyle serbestleyerek dil ve dış arasına sürünüp tonlu (ötümlü) olarak ortaya çıkar.

“Ç” ünsüzü, dişler birbiri üzerine binecek kadar yaklaşır; dil ucunun ön kenarları iki sıra dışın arkasına yayılır. Böylece durdurulan hava alt çenenin aşağı düşmesiyle serbestleyerek dil ve dış arasına sürünüp tonsuz (ötümsüz) olarak çıkar.

Ca	Ce	Cı	Ci	Co	Cö	Cu	Cü
Ça	Çe	Çı	Çi	Ço	Çö	Çu	Çü
Caçe	Ceçi	Cıçı	Ciço	Coço	Cöçu	Cuçü	
Çeca	Çice	Çici	Çoci	Çöco	Çucö	Çücu	

Can benim canım çıkan elin canı.

Cins cinsine çeker.

Cömertlerin cömerdi cömertlikten çöktü.

Çat burada çat kapı arkasında.

Çul ardından çomak çeken çok olur.

Çankırılı çarıkçı çakar, çardakta çalgı çalarken çapulcularla çan çan etti.

Cik cik cikcikleyen cimcime civciv cırtlaticı Cüneyt cesikanın ceketinden cortlattığı çekilmemiş çekle küçükçekmecedeki çamlı çiçekli çukur çemberli çorbacıdan çilli çamurlu çocukla çorba çalmış.

(Ğ) G – K ÜNSÜZLERİ

Dil ucunun yumuşak ve sert damağı kapatmasıyla çıkarılır. Çıkış noktaları aynıdır, ancak aralarında ötümlü ve ötümsüz farklılıkları bulunur. Trabzon, Denizli, Diyarbakır gibi illerimizde, genelleme yapacak olursak Karadeniz, Ege, Güneydoğu başta olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde 'k' sesinin 'g'leşmesi, 'g'nin de 'k'leşmesi sorunu yaşanır. Bu iki harf konuşmada sürekli birbiriyle karıştırılır. Örnek kırk = gırg, gölge = kökle, gönlüm = könlüm gibi.

“G” ünsüzü, dil sırtının damağının gerisini, bir de damağın daha ön kısmını kapatmasıyla tonlu (*ötümlü*) olarak meydana gelir.

'G' ünsüzü kendisinden önce ve sonra gelen sesli harfe göre iki farklı yerden boğumlanır. Bunlar kalın ve incedir. Ancak 'g' sesinin tek başına kalın ve ince olması söz konusu değildir. Kalın ünlü harflerin boğumlanma noktası tam olmamakla birlikte damağın gerisi yani dilin arka kısmı, ince ünlü harflerin boğumlanma noktası ise yine tam olmamakla birlikte damağın ön kısmı yani dilin uç kısımlarıdır.

İnce ünlülerle damağın ön kısmından çıkar.

Örnek: Gâh, gel, gôl, göz, git, gûya, gibi.

Kalın ünlülerle damağın gerisinden çıkar.

Örnek: Gar, gıcık, gocuk, guguk, gurur gibi.

'G' harfi genellikle kelimenin başında bulunur. Yabancı kökenli sözcüklerin sonuna gelirse, 'k'ye dönüşür. Gong = gonk gibi.

“K” ünsüzü, dil sırtının damağın gerisini, bir de damağın daha ön kısmını kapatmasıyla tonsuz (ötümsüz) olarak meydana gelir. Patlamalı bir sestir.

“K” ünsüzü kendisinden önce ve sonra gelen sesli harfe göre iki farklı yerden boğumlanır. Bunlar kalın ve ince’dir. ancak ‘k’ sesinin tek başına kalın ve ince olması söz konusu değildir.

İnce ünlülerle damağın ön kısmından çıkar.

Örnek: kâr, kel, kim, kör, kül gibi.

Kalın ünlülerle damağın gerisinden çıkar.

Örnek: Kar, kıl, kor, kuş gibi.

Arapçadaki **kef** ve **kaf**’lar, halk ağzında Türkçede ‘ke’ ‘ka’ olarak yer etmiştir.

Dilimizde ‘k’ sesi sadece ‘e’ ünlüsü ile birlikte söylenir. ‘ka’ demek yanlışır. ‘K’ harfi genellikle kelimenin başında bulunur. Kelime sonundayken peşine sesli harf eklenmesi durumunda (iki ünlünün arasına kaldığında) yumuşar ve ‘ğ’ olur.

Örnek: Yataka – yatağa, çiçeke – çiçeğe gibi.

‘K’ sesi yabancı kökenli kelimeler ile özel isimlerin sonuna geldiğinde yumuşama olmaz.

Örnek: Irak’a (doğru), Irağa (yanlış), Haluk’a (doğru) Haluğa (yanlış), Zonguldak’a (doğru), Zonguldağa (yanlış), Şırnak’a (doğru), Şırnağa (yanlış).

Bu noktada iki farklı görüş ortaya çıkar. Bunlardan ilki; “dil kuralları gereği özel isimlerin sonundaki ‘k’ sert ünsüzün ek aldığında yumuşamadığını” savunur. Bunu zaten az önce madde olarak gördünüz. Diğeri ise; “İstanbul ağzının kulağa hoş gelen bir ağız olduğunu, özel isimlerin sonundaki ‘k’ sert ünsüzünün kulak tırmaladığı için yumuşatılması gerekir” görüşünü savunur. Her iki görüş de haklı gerekçelere sahip, Zonguldak’a, Şırnak’a, Irak’a, Burak’a gibi örnekleri sesli olarak telaffuz ettiğinizde kulak tırmaladığını, aynı örnekleri; Zonguldağ’a (Zonguldaa), Şırnağ’a (Şırnaa), Irağ’a (ıraa, Burağ’a (Buraa) şeklinde telaffuz ettiğinizde ise kulağa daha hoş geldiğini fark edeceksiniz. “Peki doğrusu hangisi?” dediğimizde ilk görüşü desteklememiz gerekir.

Ga	Gâ	Ge	Gı	Gi	Go	Gô	Gö	Gû	Gü
Ka	Kâ	Ke	Kı	Ki	Ko	Kô	Ku	Kû	Kü

Gak Gâk Gek Gık Gik Gok Gök Guk Gük
Kag Kâg Keg Kığ Kig Kog Kög Kug Küg

Geldin geldin gelme, geldin geri dönme.

Getirince el getirir, yel getirir, sel getirir, götürünce el götürür, yel götürür, sel götürür.

Güzel günlere güvenen gürbüz Gürcü, gürül gürül gürledi.

Kaynayan kazan kapak tutmaz, keskin kılıç kınını kesmez

Küpe küp deyince küp dahi dûp der.

Kekove Kerim, kemençeci Kemal’le kerestecilik yaptı.

Doğan doğandan tatlı doğacak ondan tatlı.

Sen ağa, ben ağa bu ineğe kim sağa?

Gongu gonglatan güzel görünümlü gayretli gargaracığ gırgır gacı ger ger gerinip ganinin gırnatasını gizlice üflemiş.

Kimi kere kasık kimi kere kısık kaldırımlarda küçük kelekler kirlenirken keskin kolonyalı küpelimi küpeli kilolumu kilolu kirli kara kuru kilotsuz kirkor koşarken kartal konar karga kaçır kara kalpaklı külahlı kus kus kara kedi de kemirgenleri kovalarmış.

“Ğ” harfi gırtlığı zorlayarak geriden çıkarılan bir geniş sesidir. Gırtlaktan çıkan bu ses kulağa hiç de hoş gelmez. Bu nedenle ‘ğ’ yazıda kullanılır ancak kesinlikle söylenilmez. ‘Ğ’ dilimizde varlığını genellikle kendisinden önceki sesli harfi uzatmakla gösterir. Kelime başında bulunmaz, iki ünlü arasında ise ikili ünlü meydana getirir. Bazı durumlarda da ‘y, v’ halini alır.

Örnek: Boğaz-bo:az, doğal-do:al, yoğurt-yo:urt, eğer-eyer, diğer-diye gibi.

Kuğuları çiğ çiğ boğazlayan Boğaziçili bağcı düğümlenen ağını kazağının boğazına bağlarken yağmur yağıyor iğ gi tığ gibi soğuk yoğurdun buğusu söğüşlü dağın uğultulu ağıtlarıyla bağdaşıyordu.

“Z-S” ÜNSÜZLERİ

Dil ucu, diş eti, sızmalı ünsüzlerdir. Bazı kişilerde ‘s’ harfinde pelteklik sorunu yaşanır. *Arapçadaki ‘tembel s’ sesi de Türkçe konuşmada pelteklik problemi oluşturur. ‘Peltek s’, Osmanlı Türkçesine Arapçadan geçmiştir. Günümüz Türkçede böyle bir ses bulunmamaktadır.* Bu iki harfin telaffuzunda dikkat edilmesi gereken en önemli detay dil ucunun dişlere temas etmeden söylenmesidir. Aksi halde pelteklik oluşur. Bazı kişilerde ‘s’ sesi ‘f’ gibi çıkar.

“Z” ünsüzü, dilin ucu üst diş köklerine yaklaşır, hava dil ile damak arasındaki dar geçitten tonlu olarak sızar.

“S” ünsüzü, dilin ucu üst diş köklerine yaklaşırken hafifçe aşağıya doğru kıvrılır, hava dil ile damak arasındaki dar geçitten tonsuz olarak sızar.

Za	Ze	Zi	Zı	Zo	Zö	Zu	Zü
Sa	Se	Si	Sı	So	Sö	Su	Sü
Zasa	Zese	Zisi	Zısı	Zoso	Zösö	Zusu	Züsü
Saza	Seze	Sizi	Sızı	Sozo	Sözö	Suzu	Süzü

Zaman saman satar, saman zaman satar.

Zır deli zırzır deli hınzır deli.

Az kaz uz kaz boyunca kaz.

Zamkçı zarzor zırzop zilli zorba zurnacıyla zügürtledi.

Saza sazla söze sözle mukabele etmek gerek.

Serçeyle söyleşenin sesi semadan gelir.

Say beni sayayım seni.

Sandıklıda sepetleri sıralı sofrada sökülen sucukları süpürdü.

Zahireci Zafer zahmetli zalimle zaman zaman zakkum zaman zaman zambak zaman zaman zerdali zaman zamanda zemzem satar zamklı zerzavatçı zombi zenciye zarfları zarla sarıp zarar yazarmış.

Süheyla sabah sabah saat sekiz sekizde seksek seken saplı samanlı sıska servisçi sözlüsü sandığı Sandıklıda sucuklu simit satan simitçiyle sabotaj senaryosunu seslendiren smokinli sunucunun stüdyosuna saklandı.

“J-Ş” ÜNSÜZLERİ

Bu iki harf dil önü sert damak ünsüzüdür. Çıkış noktaları aynıdır ancak ötümlü ve ötümsüz olmak farklılıkları bulunur. Birbirine karıştırılan harflerdendir. ‘J’ harfinde dudaklar biraz daha öndedir. Anadolu’nun bazı bölgelerinde (*Jandarma – candarma, Japon – Capon, panjur – pancur gibi*) ‘j’ nin ‘c’leştiği görülür.

“J” ünsüzü, diğer birbirine yaklaşır, dudaklar ileri doğru uzanır, dil sırtı damağa doğru kalkıp dar bir geçitten hava tonlu olarak sızar.

“Ş” ünsüzü, dişler birbirine yaklaşır, dudaklar ileri doğru uzanır, dil sırtı damağa doğru kalkıp dar bir geçitten hava tonlu olarak sızar.

Ja	Je	Jı	Ji	Jo	Jö	Ju	Jü
Şa	Şe	Şı	Şi	Şo	Şö	Şu	Şü
Jaj	Jej	Jıj	Jij	Joj	Jöj	Juj	Jüj
Şaş	Şeş	Şış	Şiş	Şoş	Şöş	Şuş	Şüş
Jaşa	Jeşe	Jıjı	Jişı	Joşo	Jöşö	Juşu	Jüşü
Şaja	Şeje	Şiji	Şiji	Şojo	Şöjö	Şuju	Şüşü
Cajaj	Cejaj	Cıjıj	Cijij	Cojoj	Cöjöp	Cujuj	Cüjüj
Cajaj	Cejaj	Cıjıj	Cijij	Cojoj	Cöjöp	Cujuj	Cüjüj
Şajac	Şejec	Şıjıc	Şijic	Şojoc	Şöjöc	Şujuc	Şüşüc
Jaçaş	Jeçeş	Jıçış	Jıçış	Joçoş	Jöçöş	Juçuş	Jüşüş

Japon jiletlerinde Japonca şiş şişeyi şişlemiş şişe keşişe şit demiş şeytan da şeytan amma kadın daha şeytan yazarmış.

Jamboncu Jale Japon jamboncularla jelatincileri jandarmaya jestçi jeologlarla jübiledaki jüriyi de jiletçilere jiletlettirmiş.

“L-R” ÜNSÜZLERİ

Dil ucu, diş eti ünsüzleridir. Bazı kişilerde bu iki harfin seslendirilmesinde sorun yaşanır. Özellikle ‘r’ harfinde. ‘R’ sesinin doğru söylenemeyişinin sebebi iyi teşhis edilmelidir. Problem yapısal yani organik bir sorundan kaynaklanıyorsa önce tıbbi operasyon, ardından özel çalışmalarla giderilebilir. Ses organlarının doğru kullanılamamasına dayanan fonksiyonel problemler ise diksiyon hocaları eşliğinde gerekli fonetik eğitimiyle ortadan kaldırılabilir. ‘R’ seleni (*sesi*) söylenirken dilin üst damağa çarpıp açılması gerekir. Aksi halde doğru seslendirilemez. Çocuk yaşlarda ‘r’ ünsüzünün doğru boğumlandırılamaması, özentisel konuşma, dilin doğru olarak çalışmaması, bir başka deyişle dil tembelliği, fonksiyonel sorunlar arasında yer alır. Yinelemek gerekirse, dili alt damağa bağlayan bağdan kaynaklanan ‘r’ harfini söyleyememe gibi organik sorunlar, doktorlar tarafından küçük tıbbi operasyonlarla halledilebilir. Yurt dışında doğup büyümüş çocuklarda daha sık görülür. Konusunda uzman diksiyon hocaları çeşitli çalışmalarla ‘r’ problemini ortadan kaldırabilir. Bazı kişilerde ‘r’ harfi yerine ‘ğ-v’ arasında bir ses çıkar. Bazı kişilerde ise ‘ı’ olarak çıkar ki buna “ı’leşme” denir.

“L” ünsüzü, dil ucunun damağın ön kısmına, bir de daha gerisine dayanması ve havanın dilin yanlarını titreterek sızmasıyla tonlu olarak meydana gelir.

‘L’ sesi ötümlüdür ancak kelime içinde ötümsüz bir ünsüzden önce veya sonra geliyorsa yarı ötümlü halde çıkarılır.

Örnek: Ülfet flüte üfledi. (*‘F’ sesi ötümsüz olduğu için ‘ı’ sesi de yarı ötümlü hale gelir*)

‘L’ ünsüzü ince ünlülerle söyleniyorsa dil ucu hafifçe yukarı kıvrılarak sert damakla üst diş köklerine dayanır.

Örnek: Lâf, leylek.

‘L’ ünsüzü kalın ünlülerle söyleniyorsa dil ucu hafifçe yukarı kıvrılarak sert damakla üst diş köklerinin biraz daha gerisine dayanarak çıkartılır.

Örnek: Langır, lungur.

Bazı kaynaklarda ‘kalın ve ince l’ sesleri olduğu bilgisi yer alır. Fonetik açıdan doğrudur. Ancak unutmamak gerekir ki, tüm sessiz harfler kendisinden önce veya sonra gelen sesli harflere göre inceliyor kalınlaşır. Yani sessiz harfler kendi başına ince veya

kalın söylenemez. Zaten adı üstünde bu harfler sessizdir. ‘L’ ünsüzü bazı kelimelerin ortalarında ve sonlarında kaybolur. Buna “**adi konuşma**” denir.

Örnek: Nasıl şey = nası şey, kalk oradan = kak ordan.

“R” ünsüzü, dil ucunun üst kesici dişlere yakın noktayla meydana getirdiği kapağın birçok defa açılıp kapanmasıyla meydana gelir. Dil ucunun iyice titremesi gerekir. Bu harfi doğru olarak söyleyebilmek için eski telefon sesi veya kapı zili sesleri taklit edilebilir. Kelime başındayken kolay söylenir, ancak kelime sonlarında olduğu durumlarda genellikle yutulur. Bu kesinlikle yanlıştır ve adi konuşmaktan başka bir şey değildir. ‘R’ harfinin kelimelerin sonunda olmasının amacı heceyi kapatması değildir. Eğer söylenmesine gerek olmasaydı yazılmazdı. Sondaki ‘r’ sesinin söylenmemesi bir söyleyiş kusurudur. Bu nedenle “gidiyo, geliyo” gibi özensiz konuşmaktan kesinlikle kaçınmak gerekir. ‘R’ sesinin bazı kişilerde l’leşerek çıktığı duyulabilir (*L’leşme*).

Örnek: Birader – bilader, diyerek = diyelek, kerli ferli – kelli felli, berber – belber, bari – bali, zemberek – zembelek, merhem – mehlem, terlik = tellik, Amerikan – amelikan gibi.

Bulgaristan’dan gelen vatandaşlarımızda da ‘r’ problemi görülür. Var mıydı, va mıydı gibi. Dilimizde ‘r’ harfi ile başlayan kelimeler dilimize yabancı dillerden geçmiştir.

La	Lâ	Le	Lı	Li	Lô	Lö	Lu	Lû	Lü
Ra	Re	Rı	Ri	Ro	Rô	Ru	Rû	Rü	
Lal	Lâl	Lel	Lıl	Lil	Lol	Lôl	Löl	Lul	Lûl
Rar	Rer	Rır	Rir	Ror	Rôr	Rör	Rur	Rûr	Rür
Lar	Lâr	Ler	Lır	Lir	Lor	Lôr	Lör	Lur	Lûr
Rala	rel	Rıl	Ril	Rol	Rôl	Röl	Rul	Rûl	Rül

Lacivetli lâfta lâdesçi lâkapsız lâkapsız lâborant liseli lâhana Leyla ile lezin limonlu Lâleyi lokomotifin lôş lokantasında lâçka leylekle lâflarken leğeni lângır lûngur lûngırdattı. Lûgatlı lûtfü, lûtfen lûgatını lutfetti.

Radyatörcü roketçi Rahimle raketçi reçeteci Ramazan rahat randevularında raptiye rap rap rolündeki rehberle romatizmalı reklâm rejisörünün rakip repertuarındaki

rekorcu riyakâr romantiğin rüzgârlı rûyalarını rozetledi. Ramazanda razakızade rastıklı Rasim, Raftaki radyonu rabitasını kesti.

Sirkecede sirke satan Sürmeneli sirkeci sırrı sirkeci tren garından trene biner muratlıda iner trakyada tıra biner dır dır der vır vır der zır zır der terelelli lelli der sirkecede sirke satan Sürmeneli sirkeci deli midir nedir?

“H-Y” ÜNSÜZLERİ

Gırtlak – dil önü sert damak ünsüzlerdir. Bazı kişilerde özellikle de Trakya’da ‘h’ harfinde sorun yaşanır. Trakyalı vatandaşlarımızın çoğu ‘h’ sesini ya söyleyemez ya da % 50 yani yarım çıkarır. Bu sorun ‘h’ harfinin alfabemizdeki tek soluk ünsüzü olmasından kaynaklanır. Doğru şekilde çıkartılması için özellikle diyafram nefesine gereksinim duyulur. Göğüs nefesi ‘h’ sesinin çıkarılışında genellikle yetersiz kalır. Doktora muayene oluyormuş gibi öksürme çalışmaları yapmak fayda sağlayabilir. Ancak harflerin söyleyişlerine yönelik çalışmalar kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Bu konuda diksiyon öğreticilerinin değişik yöntemleri uygulaması gerekir. ‘Y’ harfi ise yarı ünlü bir sestir. Kelimenin başında olduğu durumlarda tam olarak duyulur (Örnek: *yarın*). Kelimenin ortası ya da son hecesinde özellikle ince seslerin arasında olduğu durumlarda varla yok arasında çıkar (Örnek: *geleceğim=geliciyim=gelicim*). Bunun sebebi ‘y’ harfinin yarı ünlü olmasıdır.

“H” ünsüzü, bir soluk harfi olup ağzın ‘kalın a’ ünlüsünü çıkardığı durumla meydana gelir, tonsuz olarak çıkarılır. Gırtlaktan çıkarılan tek soluk ünsüzdür. H harfini söylemekte sorun yaşayan kişilerde hapsirme, öksürme, aniden korkma gibi yöntemleri yanı sıra ‘kalın a’ ünlüsü ile söyletme yöntemleri de denenebilir. Diyaframın çalıştırılması ‘h’ selenin (*sesinin*) söylenmesinde en önemli unsurdur.

“Y” ünsüzü, dil ortasıyla ön damak arasından çıkar, tonsuz olarak çıkar. Dil ortası sert damağa doğru yükselir.

Ha	He	Hı	Hi	Ho	Hö	Hu	Hü
Ya	Ye	Yı	Yi	Yo	Yö	Yu	Yü
Hah	Heh	Hıh	Hih	Hoh	Höh	Huh	Hüh
Yay	Yey	Yıy	Yiy	Yoy	Yöy	Yuy	Yüy

Haya Heye Hıyı Hiyi Hoyo Höyö Huyu Hüyü

Yaha Yehe Yıhı Yihi Yoho Yöhö Yuhu Yühü

Aşağıdaki çalışmaları yaparken, ilk hecelerde nefesi diyafram kasını kasarak fırlatmaya dikkat etmek gerekir.

Hay-ya, hey-ye, hıy-yı, hiy-yi, hoy-yo, höy-yö, huy-yu, hüy-yü

Hayırlının hayrına hayırsızın şerrine

Her kadın hanesinin hem hanımı hem halayıdır.

Yaramaz yarasız yapamaz.

Yel yepelek yelken kürek.

Haseki hastanesindeki hırkalı hemşire handan hanım hırkasız hasan hocanın hırkalı hastabakıcısını höstleyip hapşıran hırkasız hapçı hastayı hacamat etti.

Havzalı Haydar, hacı Haydar'ın hasretinden, hastanedeki leşhaşçı halka haykırarak havalandırdı.

Hafız Hacıyatmazın hürmetli hurmalarını haberleyen hüviyetsiz haberci hademe hacamat her hafta haddehanedeki hakiki hacı hallaç hakir Hasanın hassas hecelerini hipnozla hımhımlayıp hokkabaz Hülyanın hünerli hücreğine hafif hafif hücumluyordu.

Yan yana yankılanan yaları yeleri yıları yileri yoları yölere yulara yülere yollayan yalancı yamyam yelseri yisleri yangın yerindeki yabancılara yasları yısları yollara yayları yoyları yaylara yuyuları yöyleri yaz yarışlarına yüyleri yiyleri yemekçiye yızları yezleri yazlığa yozları yuzları yüzücüye yözleri yizleri yelciye yolları yerleri yarları yorlarıysa yoğurtçuya yollayıp yalanı yağın yağmura yükledi. Yıldırım Yılmaz, yıkadığı yılanlarıyla yıllarını yıkıcıları yıldırıldı.

Boğumlanma yeteneğinin gelişmesi için zorlandığınız tekerlemeleri sabırla defalarca tekrar etmemiz gerekir. Bu ses organlarının gelişmesi için etkin bir yöntemdir. Ancak bir tekerlemeyi zorlamadan söylemeniz sorunu aştığımız anlamına gelmez. Diksiyon öğreticileri kişiye özel tekerlemeler önerir veya benim gibi tekerlemelerini kendi üretir. Kişi söylemekte zorlandığı harf veya harfleri içeren tekerlemelerle çalışma yapılmalıdır. Mesela ‘ı-r’ harflerinde sorun yaşayan kişi için “çatalcada çatal yapıp çatal satar...” tekerlemesi pek fayda sağlamayacaktır. Bunun yerine “dal sarkar, kartal kalkar;

kartal kalkar, dal sarkar...” tekerlemesi daha fayda sağlar. Bu arada tekerlemelerin yanı sıra çeşitli metinler okumayı da ihmal etmemek gerekir. Dudak hareketleriyle boğumlanma abartılı yapıldıkça sesler daha iyi ve doğru çıkarılır. Ancak bu konuda aşırıya kaçmamak gerekir.

BOĞUMLANMA (ARTİKÜLASYON) ALIŞTIRMALARI

C	Baba-baba	Baca-baca	Baça-baça	Bada-bada	Bafa-bafa
Ç	Bebe-bebe	Bece-bece	Beçe-beçe	Bede-bede	Befe-befe
D	Bıbı-bıbı	Bıcı-bıcı	Bıçı-bıçı	Bıdı-bıdı	Bıfı-bıfı
F	Bibi-bibi	Bici-bici	Biçi-biçi	Bidi-bidi	Bifi-bifi
G	Bobo-bobo	Boco-boco	Boço-boço	Bodo-bodo	Bofo-bofo
H	Böbö-böbö	Böcö-böcö	Böçö-böçö	Bödö-bödö	Böfö-böfö
J	Bubu-bubu	Bucu-bucu	Buçu-buçu	Budu-budu	Bufu-bufu
K	Büdü-büdü	Bücü-bücü	Büçü-büçü	Büdü-büdü	Büfü-büfü
L					
M	Baga-baga	Baha-baha	Baja-baja	Baka-baka	Bala-bala
N	Bege-bege	Behe-behe	Beje-beje	Beke-beke	Bele-bele
P	Bıgı-bıgı	Bıhı-bıhı	Bıjı-bıjı	Bıkı-bıkı	Bılı-bılı
R	Bigi-bigi	Bihi-bihi	Biji-biji	Biki-biki	Bili-bili
S	Bogo-bogo	Boho-boho	Bojo-bojo	Boko-boko	Bolo-bolo
Ş	Bögö-bögö	Böhö-böhö	Böjö-böjö	Bökö-bökö	Bölö-bölö
T	Bugu-bugu	Buhu-buhu	Buju-buju	Buku-buku	Bulu-bulu
V	Bügü-bügü	Bühü-bühü	Büjü-büjü	Bükü-bükü	Bülü-bülü
Y					
Z	Bama-bama	Bana-bana	Bapa-bapa	Bara-bara	Basa-basa
	Beme-beme	Bene-bene	Bepe-bepe	Bere-bere	Bese-bese

Bımı-bımı	Bını-bını	Bıpi-bıpi	Bırı-bırı	Bısı-bısı
Bimi-bimi	Bini-bini	Bipi-bipi	Biri-biri	Bisi-bisi
Bomo-bomo	Bono-bono	Bopo-bopo	Boro-boro	Boso-boso
Bömö-bömö	Bönö-bönö	Böpö-böpö	Börö-börö	Bösö-bösö
Bumu-bumu	Bunu-bunu	Bupu-bupu	Buru-buru	Busu-busu
Bümü-bümü	Bünü-bünü	Büpü-büpü	Bürü-bürü	Büsü-büsü
Başa-başa	Bata-bata	Bava-bava	Baya-baya	Baza-baza
Beşe-beşe	Bete-bete	Beve-beve	Beye-bere	Beze-beze
Bışı-bışı	Biti-biti	Bıvi-bıvi	Bıyı-bıyı	Bızı-bızı
Bışı-bışı	Biti-biti	Bivi-bivi	Biyi-biyi	Bizi-bizi
Boşo-boşo	Boto-boto	Bovo-bovo	Boyo-boyoy	Bozo-bozo
Böşö-böşö	Bötö-bötö	Bövö-bövö	Böyö-böyö	Bözö-bözö
Buşu-buşu	Butu-butu	Buvu-buvu	Buyu-buyu	Buzu-buzu
Büşü-büşü	Bütü-bütü	Büvü-büvü	Büyü-büyü	Büzü-büzü

Dikkat: Bu çalışma dudakları yorduğundan seslendirme ve sunuşlardan önce yapılmamalıdır.

ç. Sesli ve Söyleyiş Kusurları Dudak Tembelliği

Konuşurken sıkça karşılaşılan bir başka hata ise aynı sessiz harfin kelime içinde yan yana geldiği durumlarda ortaya çıkar.

Örnek: Madde.

Sorun bu iki sessiz harften birinin yutulması, yani söylenmemesidir. Bu durumda madde ‘made’ye dönüşür. Genellikle hızlı konuşanlarda görülen harf yutulması sorunun bir başka nedeni ise dudak tembelliğidir. Harfleri, çıkaklara dikkat ederek söylemek gerekir. Dudak tembelliğini yenmek için çeşitli yöntemlere başvurulur. Çıkak; *dudak, dil, diş, damaktan* harflerin çıkış yerleridir.

Dudak tembelliği önemli bir sorundur ve anlaşılabilirliği azaltır. Konuşur veya metin okurken kelimeler ağzımızdan yuvarlana yuvarlana çıkar. Bu durumda ne kelimelerin, ne de harflerin hakkını verebiliriz. Sonuç olarak anlaşılabilirlik, dolayısıyla inandırıcılık da azalır.

Harfleri çıkaklarına uygun şekilde telaffuz etmek son derece önemlidir. Örnek: “Kaza” kelimesi a-ı arasında (*kızıa*) çıkar. Oysa bu kelime yazıldığı gibi ‘kaza’dır. ‘Kaza’yı kazaya uğratmamak gerekir. Bunun için dudak tembelliğini aşmak şart. Normal boyutta bir kalem, (*kurşun kalem de olabilir*) yatay olarak dişlerimizin arasına koyun ve belli aralıklarla metin okumaları yapın. Bir gazete ya da kitabı önce kalemsiz okuyun. Sonra aynı bölümü kalemle okumaya çalışalım. Kalem dudak ve dilinizin hareketini kısıtlayacak, sesleri doğru çıkartamayacak, sesiniz size komik gelecektir. Önemli olan çalışmayı yarıda kesmeden devam etmenizdir. Kalemle birkaç satır okuduktan sonra ara vermeden aynı yazıyı kalemsiz okuyalım. Okumamız inanılmayacak kadar düzelip, akıcılaştı, dudaklarımız daha iyi ve rahat hareket etmeye başladı, anlaşılabilirliğiniz arttı, çıkaklar düzeldi, hece ve cümle vurguları daha iyi olur. Eğer bu farkları algılamakta zorlanıyorsanız mümkünse ses kayıt cihazı kullanın ya da bir yakınınızdan, kalem çalışması boyunca sizi dinlemesini isteyin. Sesinizdeki anormal değişikliği bir başkası çok daha kolay anlayacaktır. Ancak haddinden fazla yapılacak kalem çalışması çenenin sertleşmesine yol açabilir. Bunun yanı sıra kesik kesik okumaların da önüne geçen kalem çalışması sırasında dil ve dudak daha rahat hareket eder. Bu, bazı kişilerin okuma ve konuşmalarında hızlanmaya yol açar. Bu nedenlerden dolayı kalem çalışmasına aşırıya kaçılmamalıdır.

Şimdiki aşamada dudak tembelliğini yenmek için patlamalı bir ses olan ‘pa’ hecesinden yararlanacağız. Dudaklarınız kapalı vaziyette burundan derin nefes alın. Ardından içe doğru bükerek hafifçe ısırdığınız dudaklarınızı, diyafram nefesi kullanarak ‘pa’ hecesiyle birlikte güçlü bir şekilde ileri fırlatmaya çalışın. Bu çalışmayı 5-6 tekrar yapabilirsiniz.

Dudak tembelliğini yenmek için uygulanacak bir başka metot da ‘mam, mem, mim, mom’ hecelerini çıkaklara dikkat ederek sesli olarak yapmaktır. Seslerin, özellikle de sesli harflerin doğru boğumlandırılması, dudakların alması gereken hale gelmesi çok önemlidir.

Dudakların kapalı olması seslerin kötü çıkarılmasına ve mırıltıya neden olur. Ba, be, bı, bo, bö, bu, bü, bab, beb, bıb, bib, bob, bub, бүb, bi, ba, bo, бү gibi çalışmalar dudak tembelliğini aşmaya yardımcı olur. Bu çalışmada esas olan hecelerin sürekli ve hızlı şekilde tekrar edilmesidir. ‘F’, ‘u’, ‘ü’ harflerini, çıkaklara dikkat ederek çalışın. ‘F’de alt çene aşağı düşsün, ‘u’ ve ‘ü’ harflerinde dudaklarınız yuvarlak bir hal alsın ve bir muma usulcü üfürür gibi bu sesleri çıkartın. Sesleri abartılı yapmaya çalışarak, boğumlanma kusurunu aşar, düzgün ve akıcı bir konuşmaya kavuşursunuz.

AÇIK E

‘Acık e’ konuşma sanatında sık rastlanılan sorunlardan biridir. Söyleyiş ve yumuşaklığı bakımından kulağa son derece hoş gelen İstanbul ağzının kapılarının, ‘açık e’ye açık olduğu pek de söylenemez. Dilimizde 3 tür ‘e’ sesi bulunur. Bunlar; ‘açık e’, ‘yarı açık e’ ve ‘kapalı e’dir. İstanbul ağzında ‘kapalı e’ egemendir. Ender olarak açık ya da ‘yarı açık e’ye de rastlanır. Tek heceli kelimelerin ortasında yer alan ‘e’ sesi ‘I’, ‘n’, ‘r’ harflerinden önce geliyorsa açık veya yarı açık durumda söylenir. Ancak bu tek heceli kelimeler özellikle sesli harfle başlayan ek aldıklarında ‘e’ harfi genellikle kapalı söylenir.

Örnek: Ben, bel, sen, sel, gel, yel gibi.

Benim, belim, senin, selin, gelin, yelin gibi.

‘Açık e’ye Örnek: Evet, erkek, el (*organ*)

‘Kapalı e’ye Örnek: Kedi, gece, kendi, benzin

Mühendis, benzin, kendi, elli gibi kelimeler, ‘kapalı e’ sesine örnektir. Bu kelimelerdeki ‘e’ sesleri genellikle açık söylenir ki bu önemli bir hatadır. Açık ‘e’ye Anadolu’da yaygın olarak rastlanır. ‘Galatasaray rakibini 3-0 yendi’ cümlesinin yüklemdeki ‘e’ sesi de kapalıdır. Aynı kökten yola çıkarsak: Yemek yedik derken, ‘yedik’ kelimesindeki ‘e’ sesini nasıl yaymıyor yani açmıyorsak, ‘yendi’ kelimesindeki ‘e’ sesini de açmadan söyleriz. Rağmen kelimesi de ‘kapalı e’ye örnektir. Rağmen demek yanlışır. ‘Amen’ kelimesin de olduğu gibi ‘e’ sesi kapalıdır. El kelimesi ‘açık e’ olarak söylenirse “uzuv”, ‘kapalı e’ olarak söylenirse “yabancı” anlamı ortaya çıkar.

‘G’ sesi ince ünlülerle ön damaktan çıkar. Örnek: ge.

‘G’ sesi kalın ünlülerle art damaktan çıkar. Örnek: ga.

Bu yöntemle ‘açık e’ler önlenebilir. ‘Ge’ sesi geriden yani art damaktan çıkarsa ‘e’ler açılır. Bazı kişilere ‘açık e’yi bu yöntemle fark ettirmek mümkündür.

“Pencere, cehennem, cennet, tencere” kelimelerinde ‘e’ler kapalıdır. “Pencere” kelimesinde ilk ‘e’ kati surette kapalıdır. ‘İkitelli’deki ‘e’ sesi de kapalı, ‘enstitü’ kelimesindeki ‘e’ sesi ise yarı açıktır.

“Hele hele”de, ‘e’ler ne kapalı, ne de açık söylenir. Bu durumda geriye tek bir ‘e’ sesi kalır ki bu da ‘yarı kapalı e’dir. “Hele hele”nin telaffuzu “Helenik” sözcüğünün söylenişi gibidir.

Esrarengiz kelimesindeki 2’nci ‘e’ sesi kapalıdır.

Kalem kelimesindeki ‘e’ kapalıdır.

Cehennem kelimesinde ilk iki ‘e’ kapalı, üçüncü ‘e’ açıktır.

Herhangi kelimesindeki ‘e’ de açık söylenir.

‘Kapalı e’ ile ilgili olarak şu cümleyi tekrar edin;

Gece penceredeki tekir kedi tenceredeki eti kendi kendine yedi.

‘Açık e’ sorunu olanlar için kapalı e’ye örnek Kelimeler:

Ebe, Ebedi, Ebru, Ece, Ege, Ek, Ekin, Elbise, Esas, Ehliyet, Eski, Esir, Esinti, Et, Eşit, Eşik, Elli, Elek, Emin, Emir, Emniyet, Eşkenar, Evet, Eziyet, Bebek, Beklemek, Belâ, Belirgin, Benzin, Beton, Betonarme, Cebir, Cellât, Cennet, Defa, Dekan, Dene, Denek, Deney, Çekici, Çekiç, Çekingeng, Çekme, Çelik, Çene, Çenebaz, Fena, Fer, Feribot, Feminist, Milenyum.

İkinci e’si açık söylenen kelimelere örnekler:

Defter, Eldiven, Eklem, Evvel, Ender.

HA MI, HE Mİ, HAŞ MI?

Artikülasyon kusurlarından biri de ‘h’dir. bu harfle ilgili iki farklı sorun yaşanır. İlki nasıl söylendiği ile ilgilidir. Ha mı, He mi yoksa Haş mı? Türkçedeki tüm sessiz harfler, sonlarına ince ve ön ünlü olan ‘e’ harfi eklenerek söylenir. Be, ce, Ç, de, fe gibi. Alfabemizdeki diğer harfleri ‘ba, baş, ca, caş... ka, kaş... sa, saş, şa, şaş, ta, taş...ya, yaş, za, zaş’ diye mi okuruz? Elbette hayır. Söz konusu harfin soluk ünsüzü olmasının dışında diğer sessiz harflerden bir farkı olmadığına göre doğru telaffuz ‘he’ dir. dilimizde ‘ha’ veya ‘haş’ diye bir ses yoktur.

‘H’ harfiyle ilgili ikinci sorun ise söyleyememekten kaynaklanır. Genellikle Trakyalı vatandaşlarımızda görülür. ‘Hava’, ‘daha’ gibi kelimelerde, ‘h’ sesinin çıkartılamaması ciddi bir kusurdur. Bu durumda ‘hava’ kelimesi ‘ava’ ‘daha’ kelimesi de ‘daa’ olarak anlaşılır. Trakya’da Hasan adı ‘asan’ şeklinde söylenir. Dahası söylenildiği gibi ‘asan’ şeklinde yazımına da rastlanır. Bu durum bazı kişilerde sempatik gelebilir. ‘Hammadde’ kelimesi bu sempatikliği nasıl da antipatik hale geleceğini örneklemeye yetecektir. Dilimizdeki tek soluk ünsüzü olan ‘h’ sesine çok dikkat etmeliyiz.

Bazen kısaltmalarda ‘h’ harfinin ‘ha’laştığını, TeHeYe’nin TeHaYe, CeHePe’nin CeHaPe şeklinde söylendiğini duyarız. Bu elbette yanlıştır. ‘He’ sesinin ‘ha’ olarak söylenmesinin sebebi soluk ünsüzü oluşuyla ilgilidir. Türkçedeki tüm sessiz harflerin ince olduğunu az önce örnekleriyle görmüştük. Alfabemizdeki tüm sessiz harfler, kendisinden önce ve sonra gelen sesli harflere uyum gösterirler. Ses sistemimizdeki ‘h’ seleni bir soluk ünsüzüdür. Bu harfin söylenişinde göğüs ve gırtlak önemli rol oynar. ‘H’ sesi akciğerlerden gelen havanın gırtlaktaki yarı kapalı engellere çarpıp gevşemesi ile oluşan bir ünsüzdür. Gırtlak ünsüzü olan ‘h’, damağın ön tarafından çıkan ‘e’ ince sesi ile birlikte söylendiğinde bazen yutma yani söylememe sorunu ortaya çıkar. Bu sorunu yaşayanlar ‘h’ sesini çıkış yeri damağın arka noktası olan ‘kalın a’ ünlüsü ile birlikte söyler. Böylece ince olan ‘h’ sesi kalınlaşır ve çıkış noktası gırtlığa yakın bir noktaya gelir. Bu durumda TeHeYe – TeHaYe, CeHePe ise CeHaPe olur. ‘H’ sesi sadece ‘he’ olarak söylenir. Eğer bu harfi söyleyemiyorsanız, diyaframı kasarak gırtlaktan; ha, he, hı, hi... hab, heb, hıb, hib... hah, heh, hıh, hih... haz, hez, hız, hiz... gibi çalışmalar yapın.

Ğ SORUNU

Kılıktan kılığa giren ‘ğ’ harfi için “kişiliksiz” desek yerinde olur. Fonetikte ses değeri olmayan bu harf, gırtlak temizlemeye yarar. Astrolojik açıdan çift karakterli olma özelliği nedeniyle ikizler burcu ile özdeşleşen ‘ğ’, hayvanlar âleminde ise bukalemuna benzer. *(İkizler burcu insanlarını tenzih ederek, bunların sadece espri olduğunu belirleyim hemen. Yani ciddiye almayınız.)* Ancak kesin olan bir şey var ki o da; yazı dilinde kullanılan ‘ğ’nin konuşmada asla söylenmediğidir. Eğer ‘ğ’yi söylemeye çalışırsanız gırtlaktan hırıltılı bir ses çıkar. Söylemekte inat ederseniz de gırtlığınızı yorar, peki, bu harf nasıl söylenir? İşte ayrıntılar.

‘Ğ’ harfi Türkçe, Azerice, Kırım Tatarı, Tatar ve Gürcüce dillerinde kullanılır. Türkçede ‘ğ’ olarak bilinen bu harfin belli bir sesi yoktur. Kendisinden önce ya da sonra gelen ünlü harflere göre kullanılır. ‘G’ ‘e-e’ ve ‘e-i’ sesleri arasındaysa ‘y’ olarak okunur.

TDK kaynaklarında ‘ğ’ harfi ile ilgili olarak şu bilgiler yer alır: Türkçede bir sözcüğün başına gelmeyen ‘ğ’ harfi, Kırım Tatarı ve Tatarcadan gelebilir. Örneğin Arapçada Abdullah olarak yazılan bu isim Tatarcada ‘Gabdulla’ olarak yazılır. Bu Türk lehçelerindeki ‘ğ’ sesi oldukça kalın ve gırtlığa yakın şekilde telaffuz edilir. Türkiye Türkçesinde ise o kadar yumuşamıştır ki görevi kendinden önceki ünlüyü uzatmak için olmuştur. Bazı Türk lehçelerinde kalın olarak söylenmeye devam eden ‘ğ’ye Türk Kirilllerinde karşılık olarak ‘r’ ya da ‘rı’ harfleri kullanılmıştır. Almancadaki ‘r’ sesinin okunuşuna benzer.

Alfabemizin dokuzuncu harfi olan ‘ğ’; fonetik bakımından, ince ünlülerle ön damak, kalın ünlülerle art damak ünsüzlerinin ötümlü ve yumuşağıdır. Türçede kelimelerin başında kesinlikle bulunmaz. Kelime sonlarında ise sadece tek hecelilerde görülür (*çağ, bağ, dağ, yağ gibi*). Dilimizde varlığını ancak kendinden önce gelen ünlü harfin süresini uzatmakla hissettirir. Yazı dilinde kullanılan ‘ğ’ konuşmada asla kullanılmaz. Bu harfle ilgili olarak değişik diksiyon kaynaklarından yapacağınız araştırmalarda üç kurala rastlarsınız.

Bu kurallar şunlardır:

A- Kendisinden önceki sesli harfi bir ses uzatır.

B- Bazen ‘y’ ünsüzüne dönüşür.

C- Ender olarak ‘v’ ünsüzüne dönüşür.

Yanlış değiller ancak detaydan yoksun ve eksikler. ‘Ğ’ harfi ile ilgili olarak beş karakteristik özellik ön plana çıkar.

Bunlar;

- 1) Kendisinden önceki sesli harfi bir ses (*değer*) uzatır.
- 2) Y’leşir.
- 3) Düşer.
- 4) Kendisinden önce gelen ünlüyü bir ses (*değer*) uzatıp, sonraki ünlüyü düşürür.
- 5) V’leşir.

Şimdi gelin bir başka kaynaklarda bulamayacağınız bu karakteristik özellikler ışığında ‘ğ’ harfi ile ilgili yine başka kaynaklarda bulamayacağınız maddelere geçelim.

Ğ KURALLARI

1. ‘Ğ’ genellikle kendisinden önce gelen ünlü harfi bir ses uzatır. Önünde sesli, arkasında sessiz harf olduğu durumlarda sesli harfi bir değer (*Vokal-ses*) uzatır.

Örnek: Ağlamak	=>	Aalamak	(A: lamak)
Bağlaç	=>	Baalaç	(Ba: laç)
Bağlama	=>	Baalama	(Ba: lama)
Kağnı	=>	Kaanı	(Ka: nı)
Sağlık	=>	Saalık	(Sa: lık)
Sağmak	=>	Saamak	(Sa: mak)

2. ‘G’ tek heceli kelimelerin sonunda bulunduğu durumlarda da kendisinden önceki sesli harfi bir değer (*vokal-ses*) uzatır.

Örnek: Bağ	=>	Baa	(Ba:)
Çağ	=>	Çaa	(Ça:)
Dağ	=>	Daa	(Da:)
Sağ	=>	Saa	(Sa:)
Yağ	=>	Yaa	(Ya:)
Çığ	=>	Çıı	(Çı:)
Sığ	=>	Sıı	(Sı:)
Tığ	=>	Tıı	(Tı:)

3. ‘Ğ’ iki ‘e’ ünlüsünün arasında ise ‘y’leşir. Birinci kuralın uygulanması halinde ‘e’ sesini 3 vokale çıkarıp çok açmak zorunda kalırız. ‘Ğ’yi düşürmemiz halinde ‘e’ sesi uzun yarı kapalı durumda boğumlanır. İki ‘e’ sesini ön ünlü olduklarından dolayı, “ağa” kelimesi gibi gırtlakta bükümleyemez, yani birbirinden ayıramayız. Bu nedenle ‘e’lemek zorunda kalırız ki bu da konuşmada kötü bir unsur oluşturur. Yarı ünlü bir ses olan ‘y’ harfi düz geniş ünlü olan iki ‘e’ sesinin arasına girerek ağzı biraz yapar. Bu sayede iki ‘e’ sesini birbirinden ayırıp ‘e’lemenin önüne geçer, telaffuzu

kolaylaştırır, kelimeyi yumuşatıp hoşla giden bir noktayı artırır. ‘y’ sesinin eksikliği kulağı tırmalayacağı için hemen hissedilir.

Örnek: Beğendi	=>	Beyendi
Beğenmek	=>	Beyenmek
Eğе	=>	Eye
Eğеr	=>	Eyer
Leğen	=>	Leyen
Meğеr	=>	Meyer
Teğеt	=>	Teyet

4. ‘Ğ’, ‘е’ ve ‘i’ ünlülerinin arasındaysa ‘y’leşir.

Örnek: Eğik	=>	Eyik
Eğitmek	=>	Eyitmek
Eğim	=>	Eyim
Eğilim	=>	Eyilim
Değışim	=>	Deyişim
Seğirmek	=>	Seyirmek
Değil	=>	Deyil => Diyil => Diil

‘D’ seleni; dilin damağın ön kısmına üst diş köklerine dayanıp açılmasıyla, ‘е’ sesi; yanaklar gevşek, çeneler açık durumda, ‘i’ sesi; dudak ktenarlarının kulaklara doğru açılmasıyla çıkar. ‘Y’ harfi ise yarı ünlüdür. Kendisinden önceki sesli harfe uyum sağlar. ‘D’ harfinden sonra gelen ‘е’ harfi söyleniş özellikleri bakımından açılmak zorunda kalır. Buna ‘Y’ harfinden kaynaklanan uzatma da eklenince ‘е’ sesi tümüyle açılır. Bu nedenle daraltmaya gidilerek söyleyişte ‘е’ sesi ‘i’leştirilir.

“Değışim” kelimesi “diyişim” şeklinde ‘de’ hecesi daraltılarak söylenmez. Aksi halde kelimenin anlamı değışir. “Değil” kelimesinde ise anlamda değışim olmadığı için daraltma yapılır.

5. ‘Ğ’ iki ‘i’ ünlüsünün arasındaysa düşer. ‘Ğ’ iki ‘i’ sesinin arasında kaldığı durumlarda ‘y’leştirilmez. ‘Y’ sesi iki ‘i’ sesinin arasında kaldığı durumlarda yarı ünlü

olma özelliğini tam olarak gösterip ‘i’ sesini 2,5 vokale çıkarır. Bu da konuşmada kötü bir unsur oluşturur. Bu nedenle iki ‘i’ sesinin arasında kalan ‘ğ’ y’leştirilmez.

Örnek: Yiğit => Yiit

Siğil => Siil

6. ‘Ğ’ aynı iki kalın ünlünün arasındaysa, bir başka ifadeyle ‘ğ’ iki ‘a’, iki ‘ı’, iki ‘o’ ve iki ‘u’ sesinin arasındaysa düşer. Aksi halde ilk ünlü uzatılırsa aynı harfi üç değer olarak söylemek zorunda kalırız. Bu da konuşmada kötü bir unsur oluşturur.

Örnek: Ağaç => Aaç (A: ç)

Ağabey => Aabi (A: bi)

Mağara => Maara (Ma: ra)

Mağaza => Maaza (Ma: za)

Ağa => Aa (A: a)

Dağarcık => Daarcık (Da: rcık)

Kuğu => Kuu (Ku:)

Moğol => Mool (Mo: l)

Sağanak => Saanak (Sa: nak)

Sığır => Sıır (St: r)

Yığın => Yıın (Yı: n)

7. ‘Ğ’ aynı iki ince yuvarlak ünlünün arasındaysa, bir başka ifadeyle ‘ğ’ iki ‘ü’ sesinin arasındaysa düşer. Aksi halde ilk ünlü uzatılırsa aynı harfi üç değer olarak söylemek zorunda kalırız. Bu da konuşmada kötü bir unsur oluşturur.

Örnek: Düğün => Düün (Dü: n)

Düğüm => Düüm (Dü: m)

Güğüm => Güüm (Gü: m)

Erzincan’da özellikle de Kemaliye ilçesinde ‘ğ’ sesi ‘ğ’leştirilerek söylenir. Örneğin “güğüm” kelimesi “güüm” olarak telaffuz edilir. Bu “ağız”dır.

8. ‘Ğ’ iki farklı ince yuvarlak ünlünün (ö-ü) arasındaysa düşer.

Örnek: Böğür => Böür

Böğürtlen	=>	Böürtlen
Göğüs	=>	Göüs
Öğüt	=>	Öüt
Söğüt	=>	Söüt
Söğüş	=>	Söüş

Çift anlam taşıyan “söğüş” kelimesi “sövme” anlamında kullanılınca ‘v’ halinde yazılıp söylenir. Aynı kelime “soğuk olarak yenen haşlanmış et” ya da “üzerine yağ ve limon konulmadan, birbirine karıştırılmadan yenen dilimlenmiş domates, salatalık vb” anlamında kullanılınca ‘v’leştirilmez.

9. ‘Ğ’ iki farklı **düz kalın** ünlünün arasındaysa iki sesli harf uzar, ikinci sesli harf düşer. Bir başka ifadeyle ‘ğ, ‘a’ ve ‘ı’ seslerinin arasındaysa ‘a’ uzar, ‘ı’ düşer.

Örnek: Ağır	=>	Aar	(A: r)
Ağırlamak	=>	Aarlamak	(A: rlamak)
Ağıt	=>	Aat	(A: t)
Ağız	=>	Aaz	(A: z)
Bağımlı	=>	Baamlı	(Ba: mlı)
Bağımsızlık	=>	Baamsızlık	(Ba: msızlık)
Bağırmak	=>	Baarmak	(Ba: rmak)
Bağırsak	=>	Baarsak	(Ba: smak)
Bağış	=>	Baaş	(Ba: ş)
Çağırmak	=>	Çaarmak	(Ça: rmak)
Dağılmak	=>	Daalmak	(Da: lmak)
Dağılım	=>	Daalım	(Da: lım)
Dağınık	=>	Daanık	(Da: nık)
Kâğıt	=>	Kâât	(Kâ: t)
Sağır	=>	Saar	(Sa: r)
Yağış	=>	Yaaş	(Ya: ş)

Yağız => Yaaz (Ya: z)

Bağırsak kelimesinin organ ve eylem olarak aynı şekilde telaffuz edilir.

10. ‘Ğ’ iki farklı ince yuvarlak ünlünün arasında kaldığı bazı durumlarda ‘v’leşir. Bunlar iki elin parmakları kadardır. Aşağıda yer alan örnekler zamanında ‘ğ’ olarak kullanılmıştır. Günümüzde ‘ğ’ yerine ‘v’ halinde sözlüklerde yer almaktadır. Sürekli ünsüzlerden ‘m’, ‘n’ ve ‘ş’ mırıltı (şşşş..., mmmm....) şeklinde söylenmeye uygun olduğu için kendisinden önceki ‘ğ’yi ‘v’leştirilmiştir. V’leşmenin ana sebebi ‘m’, ‘n’, ‘ş’ gibi hırıltılı seslerin ince ünlülerle artiküle edilirken kötü ses *kakofoni*) oluşturulmasıdır.

Örnek: Döğüş	=>	Dövüş
Döğüşmek	=>	Dövüşmek
Söğülme	=>	Sövülme
Söğülmek	=>	Sövülmek
Söğüşme	=>	sövüşme
Söğüşmek	=>	sövüştürmek
Öğün	=>	Övün

11. ‘Ğ’, yuvarlak geniş ve dar ince ile düz geniş ince ünlülerin arasında kaldığı bazı durumlarda ‘V’leşir. Daha sade ifadeyle ‘ğ’ öncesinde ‘ö’ veya ‘ü’, sonrasında ise ‘e’ sesi barındırıyorsa ‘v’leşir. Bu kelimeler iki elin parmakları kadardır. Aşağıda yer alan örnekler ‘ğ’ yerine ‘v’ şeklinde sözcüklerde yer almaktadır. Bu kelimelerde görülen ‘v’leşmede, ‘ğ’den sonra gelen mırıltılı ve şırıltılı sesler olan ‘m’, ‘n’, ‘ş’ harfleri önemli rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra bir başka etken de geçiş sesi olarak tanımladığım ‘v’ selenidir. ‘Ğ’nin kendisinden önceki ‘ö’ sesini uzatması durumunda ‘öö’den sonra gelen ‘e’(selenine geçişte yarım vokal ‘v’ ara sesi çıkar. ‘Ö’ sesinde dudaklar ileri doğru uzayıp yuvarlak hal alır. ‘E’ sesinde ise dudaklar düz konumuna geçer. Yuvarlaktan düze geçiş sırasında duyulan ‘v’ geçiş sesi kelimenin telaffuzu ve anlaşılabilirliğini kolaylaştırır. Bu nedenle “söge” kelimesi TDK tarafından “söve” şeklinde düzeltilmiştir. “Göge”, “öge” gibi benzer ses öbeklerinde mırıltılı şırıltılı sesler olan ‘m, n, ş’ harfleri bulunmadığı için ‘v’leşmeye gidilmemiştir. Bir vokal uzatılarak söylenilen ince yuvarlak ünlüden sonra düz ince ünlü artiküle edilirken, ünlüler arasındaki geçişlerde duyulan ‘v’ seleni bazı kelimelerdeki ‘ğ’ sesinin ‘v’ olarak

yazılmasına neden olmuştur. ‘V’ sesi, üst kesici dişlerin alt dudağa temas etmesiyle artiküle edilir. Çift dudak ünsüzü olan ve söylenişinde iki dudağın da kapatıldığı ‘m’ sesinin peşinden ‘e’ sesinin geldiği durumlarda da yarım vokal kadar ‘v’ geçiş sesi duyulur. Bu da bazı kelimelerdeki ‘ğ’ sesinin yazımda da konuşmada da ‘v’leşmesine neden olmuştur.

Örnek: Söge	=>	Söve
Dögen	=>	Döven
Döğme	=>	Dövme
Döğmeci	=>	Dövmeci
Döğmek	=>	Dövmek
Güğercin	=>	Güvercin
Oğmaç	=>	Ovmaç
Oğmak	=>	Ovmak
Söğdürme	=>	Sövdürme
Söğme	=>	Sövme
Söğmek	=>	Sövmek

12. ‘G’, yuvarlak kalın geniş düz kalın geniş ünlülerin (*o – a*) arasındaysa düşer.

Örnek: Doğan	=>	Doan
Boğaz	=>	Boaz
Soğan	=>	Soan
Poğaça	=>	Poaça

13. ‘Ğ’ iki farklı yuvarlak kalın ünlünün (*o – u*) arasındaysa düşer.

Örnek: Boğuk	=>	Bouk
Çoğu	=>	Çou
Çoğul	=>	Çoul
Doğu	=>	Dou
Doğum	=>	Doum
Doğuş	=>	Douş

Oğul	=>	Oul
Soğuk	=>	Souk
Yoğun	=>	Youn
Yoğur	=>	Your
Yoğurmak	=>	Yourmak
Yoğurt	=>	Yourt

SOĞAN MI? SOVAN MI? SOAN MI?

Telaffuzu en uzun tartışılan kelimelerden biri de hiç şüphe yok ki soğandır. Türkçenin yazıldığı gibi okunan, okunduğu gibi yazılan bir dil olmadığını belirtmiş, bunun en önemli göstergesi olarak da ‘ğ’yi göstermişim. Bazı kaynaklar “soğan” kelimesinin ‘v’leştirilmeden olduğu gibi söylenilmesi gerektiğini savunur. Savlarını da benzer bir kelime olan “Doğan” örneği ile pekiştirirler.

“Doğan” kelimesi ‘d’ harfiyle başladığı için ‘v’leşmez. “Soğan => Sovan” kelimesinde ‘v’sesi varla yok arasında söylenir, denir. “Doğan” kelimesiyle benzerlik gösterse bile “soğan” kelimesinin başındaki ‘s’ ünsüzü titreşimsiz kuvvetli söylenilen bir sert ünsüz olduğundan ‘v’leşmeye sebep olur denilebilir.

‘Ğ’ ile ilgili kurallardan madde 13, ‘o’ ve ‘a’ sesleri arasında ki ‘ğ’nin düşürülmesi gerektiğini (*soğan – soan*) söyler. Bu madde görüşünü, poğaça – doğan gibi kelimelerle destekler. İşte 3 farklı değerlendirme.

‘O’ ve ‘a’ sesleri arasına, diş dudak ünsüzü olan ‘v’ harfi konulduğunda, yuvarlak kalın ünlüden düz kalın ünlüye geçişte dudak daha rahat ve seri hareket eder. ‘V’nin varla yok arasında söylenilmesi tavsiyesinin nedeni de budur. Bu kelime, ‘o’ seslisi uzatılmadan doğru boğumlanmalı ve “soan” şeklinde söylenmelidir.

KONUŞMA HIZI

Türkçede konuşma hızı dakikada ortalama 120 ila 130 kelimedir. Bu ortalamanın altında konuşmak yavaş, üstünde konuşmak ise hızlıdır.

d. Yabancı Kelimelerde Görülen Söyleyiş Hataları

Türkçeye yabancı dillerden geçen kelimelerin telaffuzunda ciddi hatalar yapılır. Bunun başlıca sebebi ise ince ve uzun söylenmesi gereken sesli harflerdir. Örneğin ‘telkin’ kelimesinin yanlış yazıldığını düşünebilirsiniz. Türk Dil Kurumu kaynaklarında bu kelimenin ‘i’li biçimde yani ‘telkin’ şeklinde yazıldığını göreceksiniz. Kurum tarafından 1988 yılında basılan sözlükte bu kelime ile ilgili olarak: “Telkin is. (*telk:in*) A.r.telkîn (*k kalın okunur*): Aşılama” bilgileri yer alıyor. Buradaki ‘k kalın

okunur' bilgisi dikkat çekici. 'K' harfini ince bir ses olan 'i' seleni ile kalın okumak mümkün değil. Ancak Arapça bilen kişi "telkin" kelimesini gırtlığa dayalı "K" sesini kalın söyleyebilir.

Türkçe Altay dil grubundan gelmektedir ve dil ile ses yapısı Altay dil grubuna benzer. Türkçede hecenin ortasında 2 hafta 3, sonunda ise 2 ünsüz yan yana gelebilir. Örneğin: *Sarp, kırç, konç, hınç, borç, bark, kırk, cılk, börk, köşk, kürk, Türk, hişt, hoş, dört, kurt, yurt*.

Ancak hecenin başında çift ünsüz olmaz. İlk hecede çift ünsüze, dilimize yabancı dillerden geçen kelimelerde rastlanır.

Örnek: Spor, post, dost, tost, program.

Yabancı kökenli çift ünsüzle biten kelimelere örnekler:

Arapça: darp, sarf.

İngilizce : vinç, test, briç.

Fransızca: plâk, blok, grup, snop, kart, grip, stat, brüt, frank, Frenk, flört, tröst.

İki sessiz harfin yan yana olması durumu "difftong" olarak adlandırılır. İlk hecesinde difftong bulunan kelimeleri, sessiz harflerin arasına sesli harf ekleyerek söylemek yanlışır.

Örnek: spor => sipor, program => porogram gibi.

Ayrıca yabancı kelimelerin Türkçeleştirilememesi ve kelimelerin yanlış telaffuz edilmesi, dilimizi bozan sorunlardan biridir. Mesela gardırop, Fransızca "gare-robe" olarak yazılan kelime önce "gare-robe" şeklinde Türkçe ötümlü hale dönüştürülmüş, ardından 'ı' sesinin eklenmesiyle "gardırop" şeklinde sözlükte yer almıştır. Sert ünsüz olan 'p', ek aldığı durumlarda yumuşamayarak 'b'leşir. Ancak kural göz ardı edildiğinden Fransızca kökenli bu kelime "gare-robe" yazılır oldu. Bu kelime üç farklı şekilde "gare-robe, gardrop, gardırop" olarak yazılıp söylenebilir. Bunu kabullenebiliriz. Ancak dilimizde olmayan "gardolap"ı kabullenmemiz mümkün değil.

"Kimyasal" ve "siyasal" kelimeleri de yanlış telaffuz kurbanıdır. Her iki kelime de ilk 'a' sesleri kısa değil normal hatta bir değer uzun söylenir. "Kimyasal" kelimesinde ilk 'a' kısa söyler, üstüne bir de vurgu hatası yapar, ilk heceyi baskın söylersek ortaya farklı bir anlam çıkar. KİMyasal? Yoksa kimse yasal değil mi? İlk 'a' sesi uzun söylendiğinde vurguyu üstüne çekecek ve anlam yerine oturacaktır: Kimyaasal. Bu konu ile ilgili geniş bilgiyi "HECE VURGUSU" bölümünde bulabileceğinizi hatırlatıp sıkça yapılan hatalardan bir diğerine geçiyorum. Bu hata kelimeleri okunduğu gibi yazmaktır. Örnekleme gerekirse: "Geleceğim" kelimesini

“gelicem” şeklinde yazmak hatalıdır. Hatta işi abartıp “gelcem” şeklinde yazmak hatadır. Hatta işi abartıp “gelcem” şeklinde yazanlar da olabilir. Bu kelimenin yazılışı “geleceğim”, telaffuzu ise “geliciyim”dir. bir anda gözünüzün önüne siyah beyaz Türk filmlerinde sahneler anımsanır. Gelicim, gidicim gibi.

Konuşmada en önemli erdemlerden biri de kelimelerin anlamını bilmektir. Artan hırsızlık olaylarına karşı esnaflar kazan kaldırdı! Ahmet, dürüst bir esnaftır! Müdürümüz evrakları henüz imzalamadı! Hazırlamadınız gereken evrakları en kısa sürede teslim etmelisiniz! Zaten çoğul olan “esnaf” ve “evrak” kelimelerinin sonuna bir kez daha ‘-lar’ eki getirmenin ne vatana, ne de millete bir faydası olur. “El zanaatları veya küçük ticaretle geçinen kimseler” anlamına gelen esnafın tekili ‘sınıf’, ‘kâğıt yaprakları’ anlamına gelen evrakın tekili ise ‘varak’tır.

Bu küçük ipucunun ardından az önce okuduğunuz cümleleri arasında nasıl telaffuz ettiğimizi görelim. Artan hırsızlık olaylarına karşı sınıflarlar kazan kaldırdı! Ahmet, dürüst bir sınıflarlardır! Müdürümüz varakları henüz imzalamadı! Hazırlamanız gereken varakları en kısa sürede teslim etmelisiniz! Altı kelimelerin yankılamalı çıktığını görürsünüz.

Şimdi de spor programlarında konusunda usta, konuşmada acemi yorumcuların yaptıkları hatalara değinelim. Futbolda her takım 11 kişiden oluşur. Amaç rakibin kalesine topu sokmak, bir başka deyişle gol atmaktır. Oyunculardan biri gol atamazsa diğeri atar. Eğer takım, hiç gol atamaz üstüne üstlük yenilirse, futbol yorumcularının diline düşer. Ancak çoğu yorumcu yenilen takımı ya da bir sporcuyu eleştirirken, farkında olmadan rakibini de yerden yere vuruyor. Futbolda ‘raakip’ yoktur, ‘rakip’ vardır. Râkip (*ra:kip*); Ata veya eşeğe binen anlamına gelir. Acaba hangi ülkede futbolcular at veya eşeğe binerek futbol oynamaya çalışıyor? Yoksa hayvanlarla oynanan ve rakipler arasında kıyasıya rekabetin yaşandığı bu oyunun adı ata sporlarımızdan ‘cirit’ ya da spor yorumcuları yeniden takımın oyuncularını eşeğe, kazanan takımın oyuncularını da eşeğe binen olarak mı yorumluyor? Belli değil.¹⁰

B. KEKEMELİK

Kekemelik; konuşmanın akıcılığı ve ritmin ses sözcüklerinin düzenli bir şekilde ilerlemesini bozan duraksamalar, tekrar ya da bir heceyi uzatarak söylemedir. Bunlara çoğu kez beden hareketleri eşlik eder ve konuşma kesintiye uğrar. Bazı kişilerde sosyal ortamlardan kaçınmaya yol açıp, kaygı ve üzüntüye neden olur.

¹⁰ a.g.e

Kekemelik aynı zamanda bir boğumlama sorunudur. Kekemelik ‘b, j, c, ç, m, n, k, g, d ve t’ harflerinin telaffuzunda görülür. Bu problem diksiyon eğitimi ile düzeltilebilir. Bunun için günde birkaç saat çalışmak gerekebilir. Her şeyden önce kekemelik sorunu olanların; toplum içinde konuşma yetisi kazanması, bir bakıma özgüven kazanması gerekir. Kekemeliğin bir başka nedeni de hızlı konuşmaktır. Hızlı konuşan kişi takıldığı durumlarda kelimeyi tekrar eder. Bu durum kekemeliği ortaya çıkarır. Kekemelerin şarkı söylerken bülbül gibi şakımalarının nedeni ise şarkı sözlerinin notalara uygun olarak belli bir tempoda söylenmesidir. Bu nedenle kekeme olduğu asla anlaşılamaz.

a. Kekemelik Ne Zaman Başlar?

Uzmanlara göre genelde okul öncesi 2 ila 7 yaş arasında ortaya çıkan kekemelik problemi, erkek çocuklarda kızlara göre 3 kat daha fazla görülüyor. Genel olarak erkek çocukların kızlara göre daha karmaşık düzeyde ve daha çok kekeleyerek, karşısındakilerle daha az göz göze gelmeye çalıştığı, iletişim kurmaktan kaçındıkları belirlenmiştir. Bazı çocuklarda kekemelik erişkinliğe geçiş döneminde kaybolmaktadır.

b. Kekemeliklerin Yaşadıkları

Dinleyici önünde konuşmak gibi teklifleri geri çevirirler. Telefonla konuşmakta güçlük çekiyorlarsa bu gibi konuşmaları bir yakınlarından beklerler. Kekemelerin % 80’i telefon konuşmasının en çok korktukları durum olduğunu bildirmektedirler. Bir lokantaya gittiklerinde istediklerini değil, söylemesi kolay olan şeyleri ısmarlarlar.

Kekemelik; yabancıların bulunduğu ortamlarda, kalabalık yerlerde, otorite konumunda bulunan birinin karşısında, telefona yanıt verme, birinden bir şey isteme, beklenmedik bir durumla karşılaşma gibi hallerde belirginleşir. Kekemeler korktukları bu durumlardan özellikle kaçınmaya çalışırlar. Söyleyemedikleri bir sözcüğün yerine hemen bir eşanlamlısını getirerek cümleyi tamamlamaya çalışırlar. Adları sorulduğunda yanıtlamakta güçlük çekebilirler. Kekeme öğrenciler bu nedenle arka sıralarda oturmaya çalışır, konuşmalarda dinleyici olmayı yeğler, yoklamalar alınırken geç yanıt verirler, parmak kaldırmaz ya da el kaldırarak kaçınma davranışı gösterirler. Daha çok mimikleriyle yanıt vermeye eğilimlidirler. Yeni bir şey söylemek yerine başkaları ile aynı fikirde olduklarını ya da aynı şeyi istediklerini belirtirler.

Oldaki bir görevliye, polise adres sormak için durduklarında ilk sesi çıkartmakta güçlük çekebilirler. Bu durumlarda konuşmayı kolaylaştırmak ve o sesi çıkarabilmek için el veya ayağı sallama, ayağı yere vurma, baş ve boyun hareketleri,

göz, kas ve dudak hareketleri gibi tikler eşlik edebilir. Bu da sosyal ortamlardan kaçınmaya yol açan, kaygı ve üzüntü veren başka bir bozukluktur. Sonuçta, bu gibi durumlardan kaçmaya çalışırlar ve genel olarak yüksek zekâ düzeyinde oldukları için de bu kaçınma davranışında oldukça başarılıdırlar.

c. Kekemeliğin Nedenleri

Bazı ailelerde gerilim düzeylerinin yüksek olması, bu gerilimin nefes borusu ve ses tellerine iletilmesi ile ilgili olabildiği ya da beyindeki konuşma merkezi ile ilişkisi olduğu yönünde tıbbi düşünceler bulunmaktadır. Çocuklukta yaşanan endişe, gerilim ve korkuların kekemelikte etkili olduğu düşünüldüğünde anne-babaya önemli görevler düşmektedir. Bir görüşe göre kekemelik; kişinin çözümleyemediği ve bilinçaltı doğru bastırdığı ruhsal çatışma, korku ya da isteklerinin sonucunda oluşur. Kekemelerin % 40-60 kadarında, ailelerinde aynı soruna rastlanmıştır. Tıbbi görüntüleme çalışmalarında beyin kan akımlarında azalmalar ve bölgesel olarak bazı alanlarda akımda düzensizlikler saptanmıştır. Önce çocukların kendini ifade etmelerine ebeveyn, tarafından fırsat verilmesi gerekir. İçe dönük yetişen çocuk sesiyle kendini ifade etmesi güçleşiyor, telaffuzu da zorlaşıyor. Kekemelik gibi sorun ortaya çıkmıştır.

ç. Kekemelik Nasıl Aşılır?

1. **Düşünce bölümü:** Kekeleyen kişi yabancı bir ortama girmişse ya da kekeme bir öğrenci özellikle sınıfına yeni katılmış ve yabancılık çekiyorsa kendisine söz hakkı verildiğinde, “ya takılırsam, ya bana gülerlerse, mahcup olursam, konuşamazsam” diye negatif düşüncelere kapılır. Bu durum sadece kekeme olanlar için değil, normal konuşan insanlar içinde geçerlidir.

Kekemenin bu olumsuz düşüncelerden kurtulması için öğretmeni başta olmak üzere arkadaşları tarafından gerginliğinin alınması, destek olunması gerekir. Abartıya kaçmadan kekeme öğrenciye övgü sözleri sarf edilmelidir. Psiko-terapi ile ortamın yaratılması gerekir. İnsanlarla toplum önüne çıkıp rahat konuşma atmosferin yaratılmasında fayda vardır.

2. **Nefes bölümü:** Kekemelik sorunu yaşayan kişiler sakin ve yalnız olduklarında güzel konuşur, takılmadan şarkı söyler. Ancak korku ve heyecan anında bu kontrolü kaybederler. Nefes alış veriş ritimleri de bozulur. Kekemelere derin nefes alma ve heyecanı bastırma yöntemleri öğretilmelidir. Nefes çalışmasının yaptırılması gerekir.

3. **Hız bölümü:** kekemelik sorunu yaşayan kişilerin yaklaşık % 80’i çok hızlı konuşur. Konuşma hızıyla düşünme hızının paralel gitmesi gerekir. Kekemelerde ise

konuşma hızı sürekli önde gider. Bir süre sonra ne söyleyeceğini bilemez ve takılır. Hızlı konuşma; boğumlanma kusuru, telaffuz hatası, hece yutması ve yuvarlama, takılma gibi sorunları da beraberinde getirir. Kekemelere konuşma hızını kontrol altına almayı öğretmek gerekir. Bu konuda detaylı bilgiyi “**Konuşma hızı**” başlığı altında bulabilirsiniz. Kekemeler ne zaman kekeleyeceklerini önceden bilir, sanki korktukları olayları önceden görürler. Kekemelere konuşma hızını kontrol etmek ve nefesini etkili kullanmayı öğretmek şarttır.

4. **Kelime bölümü:** konuşmanın yavaşlatılıp kolaylaştırılması, ses düzey kontrolünün sağlanması ve nefes alıştırmaları ile kekemelik sorunu yaşayan kişilerin özgüveni geliştirilmelidir. Özellikle söylemekte zorlandığı kelimelerin eş anlamlıları öğretilmeli, kelime dağarcığının geliştirilmesi sağlanmalıdır. Okuma alışkanlığının kazandırılması gerekir.

KEKEME ÇOCUKLARIN AİLELERİNE ÖNERİLER

1. İrkilme, tutulma, tekrar veya uzatma şeklindeki hafif konuşma özürlerini kekemelik olarak nitelendirmeyelim. Çocuğun kendisini kekeme olarak görmesini engelleyerek, bu devreyi tehlikesizce atlatılmasını sağlayalım.

2. Çocuğun konuşması üzerine aşırı titizlik göstermeyin ve konuşurken sakın şekilde dinleyelim. Endişeden uzak olalım. Çocuk bir şey söylemek istediğinde acele etmeden, telaşa kapılmadan konuşmasını sağlayalım, konuşmasına asla ve asla karışmayalım, yardım etmeyelim. Hele hele “Şunu mu demek istedin? Bunu mu söylemek istiyorsun?” gibi çıkışlarla sözlerini kesmeyelim. Bu, çocuklukta kendine güven probleminin yanı sıra söyleyeceklerini unutma riskini ortaya çıkarır ki zamanla konuşmadan soğuma ya da sözlerinin kesilmesi telaşıyla konudan konuya atlama problemlerine yol açabilir.

3. Çocuk konuşurken dudak hareketlerine değil gözlerine bakalım. Alay ve acı şakaları disiplin aracı olarak kullanmayalım, emir verir şekilde konuşmayın. Çocuğa sözde değil özde ilgi, sevgi ve şefkat gösterelim.

4. Çocuğu yorgun, heyecanlı veya yavaş konuştuğu zamanlarda hızlı konuşmaya zorlamayalım. Çocuğun dikkatini konuşması üzerine çekip daha çok tutulmasına sebep olmayalım. Kekemelik sinirsel kökene dayandığından, çocuğun mümkün olduğu kadar sinirlenmemesini, gergin ve duruma girmemesini, evdeki tartışmalardan ve gergin havadan uzak olmasını sağlayalım. Çocukla ve onunla bulunduğu çevredeki herkesle yumuşak, yavaş ses tonuyla, özellikle de ilk kelimeleri

yavaş yavaş konuşalım. Çocuk kekemelik sorununun farkındaysa, özellikle cümle başlarında yumuşak ve yavaş ses tonuyla konuşmasını önerelim.

5. Çocuklar konuştuğu ve büyüklerinin de işine karıştığı zaman “Sen sus, büyüklerin işlerine karışılmaz. Sen çocuksun, anlamazsın” gibi sözler sarf etmeyelim.

Herhangi bir metni doğru okuyabilmek için şu beş özelliğin iyi bilinmesi gerekir:

1. Metni doğru deşifre etmek.
2. Harfleri doğru artiküle etmek.
3. Gereksiz tonlamadan kaçınmak.
4. Ezgileri doğru yapmak.
5. ‘M’ ve ‘n’ harflerini doğru tınlatmak.

Şimdi bu kuralları açıklayalım.

Kişi adları unvanlarıyla (*lâkaplar da dahil*) birlikte bölmeden aynı ses tonuyla söylenir. Kişi adlarından önce ve sonra kısa bir es verilir. Böylece bahsedilen kişinin adı ön plana çıkar.

Örnek: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı Rifat Hisarcıklioğlu, Türk ekonomisinin zor günler geçirdiğini söyledi.

2. Kişilerin sözlerinden yapılan alıntılardan önce ve sonra kısa bir es verilir. *Tırnak içindeki bu bölümler mümkün olduğunca seste bir ton değişiklik yapılarak söylenir.* Böylece cümlelerin ana fikri yani cümle vurgusu öne çıkar.

Örnek: Genelkurmay Başkanı düzenlediği basın toplantısında “terörle mücadeleden vazgeçmeyeceğiz” dedi.

3. Yer adları bölmeden aynı ses tonuyla söylenir. Yer adlarından önce ve sonra kısa bir es verilir. Böylece yer adları kendiliğinden ön plana çıkar.

Örnek: Ağrı’nın Patnos ilçesine bağlı Muratlı köyünde besicilik konulu panel düzenlendi.

4. Tarihlerden önce kısa bir es verilir. Böylece tarihler kendiliğinden ön plana çıkar.

Örnek: Kayseri’de “önceki gün” meydana gelen trafik kazasında ağır yaralanan milletvekilinin sağlık durumunun iyiye gittiği açıklandı.

5. Rakamlardan önce kısa bir es verilir. Böylece rakamlar kendiliğinden ön plana çıkar.

Örnek: Kredi kartı borçluları sayısının son 1 yılda “750 bin” arttığı açıklandı.

6. 5N 1K kuralları gereği (*ne, neden, ne zaman, nasıl, nerede, kim*) cümleye sorup cevabını aldığımız yerlerden önce ve sonra kısa esler veririz.

Örnek: Başbakan / terör konusunda yaptığı açıklamada / “*ya bitecek ya bitecek*” dedi.

Bu yöntem tane tane okumayı da sağlar. Ayrıca noktalama işaretleri de tane tane okumanıza yardımcı olur, nefes alıp vermenizi kolaylaştırır.

Hayat, görenler için bir komedi. Hissedenler içinse bir trajedidir. Aslında ilk bakışta çok cafcıflı, çok süslü bir oyun. Fakat, hayatın özü budur. Hayatı, düz, sıradan yaşayanlara, hayat, tüm soytarılarını sokağa salıyor. Hayatı anlamlandırmaya çalışanlara ise, sürekli, sefilleri oynuyor sokaklarda...

Bu metin noktalamalara göre okunduğunda okumada akıcılığın sağlandığı hemen anlaşılır.¹¹

ÖZEL İSİMLERİN SONUNDAKİ “K” YUMUŞAMAZ

Sonu ‘k’ sesi ile biten özel isimler ek aldığında yumuşar mı yumuşamaz mı? Bu, önemli maçlar sonrası günler hatta haftalarca devam eden ‘ofsayttı, değildi’ tartışmasına benzeyen bir konu. Bu konu Ankara (*kuralcı*) ve İstanbul (*uygulayıcı*) olmak üzere iki farklı görüş arasında sıkışıp kalmıştır.

İlk kurala göre; yazı ve konuşma dilinde sonu ‘k’ sert ünsüzü ile biten kelimeler ek aldığında yumuşamaz. Zonguldak’a, Irak’a, Şırnak’a, Melek’e, Felek’e gibi. İkinci görüş ise müzikalite dayanağı ile ilk görüşe karşı gelir. İkinci görüşe göre; İstanbul ağzı yüzü maskeye alan ve ‘geliciim, gidiciim’ örneklerinde olduğu gibi müzikalitesi olan yumuşak bir dildir.

Özel isimlerdeki ‘k’ ünsüzü ek aldığı durumlarda yumuşatılmazsa müzikaliteyi, dilin güzelliğini bozar, kulak tırmalar. Tıpkı güzel bir şarkı söylerken bir anda detone olmak gibi. İkinci görüş bu nedenle ‘k’ sesinin yumuşaması gerektiğini savunur. Zoguldağa, İrağa, Şırnağa, Meleğe, Feleğe gibi.

¹¹ a.g.e

Sonuca gelince. Kural koyucular (*dilbilimciler*) ve uygulayıcılar (*spiker ve sunucular*) hala bu ikilemi aşabilmiş değil. Yazı dilinde Ankara, konuşma dilinde ise İstanbul temel alınmıştır. Bir yanda yasama, yürütme, yargı organlarının bünyesinde barındıran kural koyucu Ankara, bir yanda ekonomisi, nüfusu ve medyasıyla ülkenin gidişatını belirleyen, uygulayıcı yanı daha ağır basan tartışmayı ortaya koyar.

Özel isimler ve başta yabancı kökenliler olmak üzere kelimelerin sonundaki ‘k’ harfi ek aldığında yumuşayıp ‘ğ’ olmaz.

Yanlış (Yazımda)

Doğru (Yazımda)

Kenan Işığın

Kenan Işık’ın

TÜRKVAĞI

TÜRKVAK’ı

Irağın

Irak’ın

Zonguldağa (konuşmada doğru) Zonguldak’a (konuşmada yanlış)

DURAK VE KAVŞAK

Durak: Konuşma eylemi, soluk alma ve duraklama ile yapılır. Soluk almadan, duraklama yapmadan konuşmak neredeyse imkansızdır. Monotonluk ve anlaşılamama sorunlarını da beraberinde getirir. Yazıda durak yerleri noktalama işaretleriyle (, / ; / : / .) gösterilir. Bu işaretler bazı metinlerde soluk alma ve duraklama yapmak için yeterlidir. Ancak yazı dilindeki bu durakları konuşma dilinde bazen kullanmaz, metnin akışına göre kendi duraklarımızı kendimiz belirleriz.

Sözlerin anlaşılabilmesi için çok kısa duraklama yapılacaksa genelde nefes alınmaz.

Örnek: Çalıştım, ama başaramadım.

Uzun bir cümleyi sonlandırıp yeni cümleye geçmek için uzun süreli duraklama yapılacaksa nefes alınır.

Örnek: Son günlerde yaşanan ekonomik kriz nedeniyle alım gücü zayıflayan vatandaş çareyi kredi kartını kullanmakta buluyor. Zaruri ihtiyaçlarını karşılayıp kısa süreliğine rahatlayan vatandaş ay sonunda kart borcunu ödeme sorunu yaşıyor.

Alınacak nefes gürültüsüz olmalıdır. Mesela radyo ve TV’lerde özellikle haberlerde spikerler nefesini iyi kullanamayıp soluksuz kalırsa ani ve gürültülü nefes almak zorunda kalır. Bu da izleyiciyi rahatsız eder.

Kavşak (entonasyon): Metni nağmeye kaçmadan inişli çıkışlı *duyumsayarak*, *anlayarak vurgu ve tonlamaya dikkat ederek* okumaktır. Bir başka ifadeyle cümlede heceler, kelimeler ve daha büyük anlamlı gruplar üzerinde seslerin alçalıp yükselmesi, esler verilmesidir. Konuşmacının vermek isteği anlama yardımcı olur. Dinleyicileri duygulandıran, heyecanlandıran ve coşturan özellikler taşır. Cümlenin yapısına göre değişiklikler gösterir, bazen cümlelerin anlamını da belirler. **Entonasyon esi** metinde olmayan ancak okuma sırasında yapılan es'tir. Anlam ayırıcı olarak da kullanılır.

Örnek: Kara Deniz Hava Kuvvetleri. Türk iş adamları. Adam yatak almış.

Bu cümleler es verilmeden okunursa ortaya;

“Karadeniz hava kuvvetleri”, “Türk iş adamları”, “Adam yata kalmış” anlamları çıkar.

Oysa aralarda entonasyon esi verilerek okunursa anlam karmaşası olmaz. Ulanmanın da söz konusu olduğu bu tarz kelimelerdeki entonasyon eslerine (*kavşak*) dikkat etmek gerekir. Eğer tempolu olmak adına hızlı konuşur ya da okursanız anlam karmaşası oluşur. Unutmayın araç kullanırken de kavşaklarda mutlaka yavaşlamak gerekir. Aksi halde kazalar kaçınılmaz olur.

d. İyi Bir Konuşmacı Olabilmek İçin

Eskiden haber spikerliği, haber muhabirliğinden geçerdi. Günümüzde bu kural “haber spikerliği güzellik yarışmasından geçer” oldu. Eh böyle olunca da her kanal dereceye girmiş bir güzeli ya haber spikeri yaptı ya da sunucu. İçlerinde elbette işine gönül verdiği için başarılı olan, gerekli eğitimleri alanlar da var ama genel olarak bakıldığında durum içler acısı. Vurgunun ne olduğunu bilmeyen, sesi gerekli gereksiz bükülmeyle kulak tırmalayan, kulaktan çok göze hitap eden sunucu ve spikerler ekranı kaplayarak kirlettiler. Bunun sebebiyse özentisi... Oysa başkalarına özenip kendilerini komik duruma düşürmek yerine doğal olsalar, daha çok beğeni kazanacaklardır.

Gerek radyoda gerek televizyonda görev yapan sunucu ve spikerler, konuşurken ya da yazarken kelime tekrarına düşmemelidir. Bunun için kelime hazinesinin geniş olması gerekir. Normal bir vatandaşın Türkçeyi üç yüz, beş yüz kelime ile kullandığı düşünülürse, iyi bir habercinin kelime hazinesinin en az üç bin ila beş bin olması gerekir.

İyi bir haberci, sunucu veya konuşmacının sözlükle arası çok iyi olmalıdır. Her kelimenin gerçek ve yan anlamlarını bilemeyebilirsiniz. Sağdan soldan duyduğunuz eski Türkçe ya da Osmanlıca denilen kelimeleri kullanmayın. Osmanlıca; sarayda yaşayan aydın ve kıdemli insanların kendini halktan üstün görerek oluşturduğu, Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı bir dildir. Bir saray dili olan Osmanlıca halktan kopuk, sadece saray halkının anlayabildiği entelektüel bir dildi. İletişimin temeli duygu ve düşüncelerin anlaşılır şekilde karşı tarafa iletilmesidir. Bu nedenle herkesin rahatlıkla anlayabileceği sade bir dil kullanın. Entelektüel akıma kapılıp Osmanlıca ya da yabancı kelimelerle anlaşılabilirliğinizi yitirmeyin. Aksi halde karşınızdakiler kişiler, anlamını bilmediği bir kelimeye takılacak, söylediğiniz ya da söylemeye çalıştığınız konudan kopacaktır.

Konuşmaya devrik cümle ile başlamamalı. Aksi halde toparlamakta güçlük çekersiniz. Düzgün, kurallı cümlelerle konuşmalı. Türkçede cümle yapısı özne + yüklem'dir. ancak devrik cümleler anlatım bozukluğu değildir. Anlatım işin yerine göre yüklemi sonda olmayan devrik cümleler akıcılığı sağlamak için kullanılabilir.

Söze özür dileyerek veya olumsuz kelimelerle, olumsuz örneklerle başlamak da son derece yanlıştır.

Sunucu ve spikerler, konusu ne olursa olsun metni okumada acele etmemeli. Önemli olan anlayarak, boğumlamaya ve cümle sonlarına dikkat ederek okumaktır. Metni okurken yapay değil, doğal olmak da aşka bir yetenektir. Yayın sırasında herhangi bir metni okurken günlük hayatta, bir arkadaşıyla konuşuyormuş gibi doğal olmak önemlidir. Aksi halde dinleyici "Okuyor. Hatta okuyamıyor. Bunları ekrana kim çıkarıyor?" diyerek hoşnutsuzluğunu dile getirir. Günlük hayatta bol bol gazete ve kitap okumak gerekir. Haber spikeri, haberi anlatır gibi okumalıdır. İzleyici ya da dinleyici spikerin bir yerden okuduğunu hissetmemeli, sanki spiker yakın arkadaşymış da olayı yerinde görmüş ve şimdi de kendisine anlatıyormuş havasında olmalıdır. Haberi birisine anlatırmış gibi okumak için, okumaya başlamadan önce içinizden sessizce "duydunuz mu?" deyin ve ardından haberi okumaya başlamalı. Farkı göreceğiz 'Duydunuz mu?' kelimesi, ses tonumuzda anlatım havasını yakalamanıza yardımcı olacaktır.

Türkçe ağır değil hızlı konuşulan bir dildir. Hızlı tempolu okununca dikkat artar. Mesela radyo ve televizyonlarda hava durumu ve spor haberlerine dikkat edelim. Tempolu okunduğunu fark edeceğiz. İyi bir konuşmacı da temposuna dikkat etmeli.

Çok hızlı konuşulursa “Arkandan atlı mı kovalıyor?”, yavaş konuşursanız “Kaplumbağaları çok seviyorsun galiba?” gibi sözlerle karşılaşırız. Çok hızlı olursak dinleyenler sözlerinizi anlamakta zorlanır, yavaş konuşursak dinleyenleri sıkırız. Konuşma tempomuza dikkat etmeliyiz.

İyi bir spiker ve sunucu ya da konuşmacı sürekli nefes açma çalışmaları yapmalıdır. Metin okumalarında nefes kontrolünü sağlamalı, diyafram çalışmalarına özen göstermelidir. Haberci ve sunucu bilgisi olmadığı konularda konuşmamalıdır. Bu arada muhabirlerin herhangi bir haberi canlı yayında aktarmak yerine ‘iletmesi’ daha doğru olur. Haber aktarılmaz, muhabir de aktaramaz. O halde aktarmak nedir? Buna bakalım:

Aktarmak: Televizyon ve radyolarda “Gelişmeleri muhabir arkadaşımız canlı yayında bizlere aktaracak, evet söz sende” tarzı cümleleri sıkça duyarız. Bu ve benzeri cümleler kafa karıştırır. Çünkü ‘aktarma’ kelimesi farklı anlamlarda kullanılır. Bunu örneklerle açıklayabiliriz:

“7781 sefer sayılı uçak ile Ankara’dan Newyork’a, İstanbul aktarmalı gidecek...” Bu cümle ‘İstanbul’dan başka bir uçak ile Newyork’a gidecek’ anlamına gelir.

‘Ahmet, çatıda kiremitleri aktarıyor’. Bu cümle ise ‘Ahmet, çatıdaki kırık, bozuk kiremitleri değiştiriyor’ anlamına gelir.

‘**Aktarmak**’ kelimesinin yerine ‘**bilgi veriyor**’, ‘**bildiriyor**’ gibi kelimeler kullanmak daha doğru olur. Birisinin selamını aktarmak da söz konusu olamaz. “Ali’nin selamını Hüseyin’e aktardım” cümlesi yerine “Ali’nin selamını Hüseyin’e iletim” cümlesi daha anlaşılır ve doğru olur.

Mesleğine ve dolayısıyla izleyici ve dinleyicilerine saygı duyup iyi spiker ve sunucular, yayın öncesinde soğan, sarımsak gibi hareket yapıcı şeyleri yemekten kaçınmalıdır. Aksi halde yayın sırasında zor duruma düşer. Canlı yayın sırasında heyecan ya da başka sebeplerden dolayı ağızda kuruma yaşanabilir. Yapılması gereken dilin ucunun hafifçe ısırılmasıdır. Ağız kuruması heyecandan olur.

Bu arada “hayatını kaybetti” ifadesini gazete ve haberlerde sürekli okur ve duyarız. Elbette yanlış değildir, ancak ‘öldü’ kelimesinin kullanılması daha doğru olur. Yeri gelmişken değinmeden geçemeyeceğim. Bazen ölüm haberi sunarken gülen spikerlerle karşılaşırız. Haber spikeri mimik ve jestleri kullanmamaya dikkat etmelidir.

Haber spikeri ya da bir topluma hitap edecek sunucunun mutlaka yansız, tarafsız olması gerekir.

Röportaj yaparken konukla canımlı ciciimli konuşan sunucular görür ve duyarız. Bu yanlıştır. Sen – ben havasından sıyrılıp, siz – ben seviyesinde olmak gerekir. Bu arada el kol hareketlerine de dikkat etmek gerekir. Bir gardiyan gibi konuğunu köşeye sıkıştırmaya çalışmak, kavga çıkartarak izlenme oranlarını arttırmak moda haline geldi. Bu tür davranışlar giderek artmaya başladı.

Şimdi gelin basit bir uygulama yapalım. Küçük, yüzük ve orta parmağınız kendinize doğru kıvrık, işaret parmağınızla karşınızdaki kişiyi gösterin. Bu hareket onu aşağılamamız, küfür ya da tehdit etmeniz anlamlarına gelir. Bu arada elinize bir bakın. İşaret parmağınız karşınızdaki kişiyi gösteriyor. Peki ya diğer üç parmağınız. Kendinize dönük değil mi? Bu arada televizyon ekranında, toplantıda, sempozyumda veya başkalarıyla temas kurulacak ortamlarda ilk 30 saniye hayati önem taşır. Göz teması çok önemlidir. Konuşurken gözleri kaçırmak, karşıdaki kişide güvensizlik hissi uyandırır. İlk insanlar bile ilan-ı aşkı gözleriyle yapmıştır. Beden diline özen göstermek gerekir. Çünkü gözler beynin ve kalbin aynasıdır. Kolları birbirine bağlamak karşıdaki kişiye kapalıyım mesajı verir. Bir başka ifadeyle ‘tehlikeye karşı savunmada olma hali’dir. röportaj ya da birebir görüşmelerde dikkat edilmesi gereken detaylara gelince... Konuşmaya başlarken karşınızdaki kişiyi konuya alıştırarak, ısıtacak kolay sorular sorun. Bu sorular konukla ilgili; “Hangi takımı tutuyorsunuz? Çocuğunuz var mı?” gibi kişisel şeyler de olabilir. Mesela bir bayanla röportaj yapacaksanız.

Konu: Kuduz salgını

Konuk: Prof. Dr. Ayşe Hatun SAYIKLAR.

Sorun: Konuk çok heyecanlı.

Çözüm: Heyecanlı olan profesöre ‘Güzelliğinizi neye borçlusunuz?’ veya ‘Kıyafetiniz çok hoş’ gibi söyler söyleyip konuğun heyecanını gidermeye çalışın. Tabii ki magazine fazla bulaşmamaya da özen gösterin.

Magazin aşırıya kaçmamak kaydıyla iyidir. İyi bir haberci sürekli olarak; “Sen bu haberi yapar mıydın? Sen bu haberi izler miydin? Sen bu haberi nasıl yapardın?” gibi soruları kendisine sormalıdır. Bu doğru ve seviyeli haber yapabilmenin altın kuralları arasında yer alan, can alıcı yöntemdir. Herhangi bir yerde bir devlet töreni sunmak zorunda kalabilirsiniz. Peki, anonsa nasıl başlamanız gerektiğini biliyor musunuz?

Devlet töreni sunarken; Sayın Cumhurbaşkanım diye söze başlanır. Cumhurbaşkanı yoksa diğer alt protokol sayılır. Örnek: Sayın Başbakanım, Sayın Bakanlarım, Sayın milletvekillerim gibi, cumhurbaşkanının olduğu yerde başka kimseye hitap edilmez.¹²

KAYBOLAN “R”LER VE ‘HA’LAR

Türkçede sondaki ‘r’ ve ortadaki ‘ha’ sesleri genellikle söylenemez.

Örnek: Gidiyor => gidiyo

Muayenehane => muayenane gibi.

İyi konuşmacı bu sesleri düşürmeden söyleyebilir. Muayenehane kelimesi; Arapça ‘muayene’ ve Farsça ‘hane’ kelimelerinin birleşmesinden oluşur. Hekimlerin hastalarını kabul ettikleri yer anlamına gelir ve ‘a’ ile ‘ha’ heceleri uzun okunur. Mua:yleneha:ne.

Bir görüş ‘h’ ünsüzünün iki ünlü arasında eriyerek kaybolduğu, kalan iki ünlünün de kaynaşarak tek ünlü olduğunu savunur. Bunun bir başka izahı da ses düşmesidir. Bu görüş bir bakıma doğru kabul edilebilir. Asıl sorun ‘h’ harfinin doğru boğumlandırılamamasıdır. Ancak bu görüşün eczane – eczane, pastane – pastane gibi ‘h’ sesinin aynı iki ünlünün arasında kaldığı durumlarda geçerli olduğunu akıldan çıkartmamak gerekir. Aksi halde “rasathane – rasatane”, yoğurthane – yoourtane”, “doğumhane – dooumane”, “kıraathane – kıraatane” olur ki bu da konuşmada kötü bir unsur oluşturur. Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta da uzatma, düzeltme (^) işaretinin “kaldırıldı, kaldırılmadı” tartışmaları sırasında halk tarafından kullanımdan kaldırılmasıdır. Eczahane kelimesindeki ‘a’ sesleri uzun okunacağını gösteren (^) işareti olmadan yazılmaktadır. Bu kelime Arapça ‘eczâ’ ile ‘hâ’ hecesinin uzun söylenmesi (*pastaha:ne*) gerekir. Hastane; Farsça ‘hasta’ ve ‘hane’ kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Farsça bir kelime olan ‘hasta’ orijinalinde, ‘haste’ olarak söylenmektedir. Orijinal telaffuzuna bağlı olarak yaşlıların ‘hastehane’ şeklinde söylenmesi yadırganmamalıdır. Zira bu kelime TDK sözcüklerine önce ‘hastahane’ (1988 baskısı) daha sonra da ‘hastahane’ (2007 baskısı) olarak geçmiştir. ‘Ha’ hecesi uzun (*hastaha:ne*) söylenmelidir. Yatakhane; Türkçe ‘yatak’ ve Farsça ‘hâne’ kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur ve ‘ha’ hecesinin uzun okunması (*yatakhaha:ne*) gerekir. Açıklamalı örneklerde de görüldüğü gibi Farsçadan dilimize geçen ve birleşik kelimelerde “bina, yapı, yer, makam” anlamlarıyla ikinci kelime olarak yer alan bir söz

¹² Elik, Rana (2009), Diksiyon Etkili Konuşma Teknikler, Akis Kitap, İstanbul.

olan ‘hane’ kelimesinin ‘ha’ hecesi uzun okunur. Bu kelimenin TDK sözlüğündeki diğer anlamları şöyledir:

1. Ev, konut.
2. Ev halkı,
3. Bir bütünü oluşturan bölümlerden her biri, bölük, göz:

“Dama tahtasında altmış dört hane vardır”

4. (*matematik*) Basamak.

5. (*Müzik*) Klasik Türk müziğinde, peşrev vb saz parçalarının bölümlerinden her biri.

Bu hecenin yazı dilinde uzun okunacağını gösteren düzeltme (^) işaretidir. Yani ‘hane’ kelimesi aslına sadık kalarak ‘hâne’ şeklinde yazılmalıdır. Aksi halde doğrusundan öte, halk arasındaki kullanışlarını dikkate alarak sözlüklere geçiren uzmanlar, sürekli olumsuz yönde gelişen Türkçemizi bu değişikliklerle yok olmaktan kurtaramayacak, biz de dilimizin güzellikleri ve anlam farklılıklarının yitip gitmesine seyirci kalacağız. Şimdi gelin dil kuralları ve diksiyonun nasıl da dipsiz kuyu olduğunu kanıtlayan bir başka görüşe geçelim. Bu fikre göre ‘k’ sert ünsüzünden sonra gelen ‘h’ yumuşak ünsüzü yutulur, yani söylenmez. Sebebi ise söyleyişteki zorluktur.

Örnek:	Yazılış		Okunuş
	Yemekhâne	=>	Yemekhâne
	Yatakhâne	=>	Yatakhâne
	Kırık huni	=>	kırıkuni
	Erik hoşafı	=>	Erikoşafı
	Erkek hırsız	=>	Erkekırsız gibi.

Bu, üzerinde tartışılacak bir konu. Çünkü bahsedilen husus yazı dili değil, konuşma dili için geçerlidir. Yani uygulama ile ilgilidir. Ancak doğru boğumlanma yapıldığı takdirde bu sorunun aşılabileceği rahatlıkla görülür. Dilbilimciler, ile uygulayıcılar (*spiker ve sunucular*) ortak bir çalışma yürütüp yazılı ve sözlü telaffuz kılavuzu çıkartmazsa bu tarz karmaşaların çıkması elbette normaldir. Sonuca gelince; yukarıda anlattığım her iki sorun(!) daha doğrusu kuralın tek bir çözümü var; o da

boğumlanma. Doğru boğumlanma ile arada kaybolup giden ‘h’ sesini rahatlıkla telaffuz edebiliriz.

(Aşağıdaki tabloda ‘hane’ kelimesini içeren kelimeleri doğru şekilde telaffuz şöyledir.)

abdesthane	ameliyathane	aşhane	balhane
balıkhane	baruthane	basmahane	batakhane
bekarhane	bendehane	berhane	besihane
bıçkılıhane	birahane	bitirimhane	boyahane
bozahane	böcekane	bulaşıkane	buzhane
cambazhane	cephane	çalgılıhane	çamaşırhane
çayhane	çekikane	çelikhane	çiftthane
dershane	dikimhane	divanhane	doğumhane
dokumane	dökümhane	fakirhane	ferhane
fetvane	fişekhane	fotoğrafhane	gasilhane
gazhane	gusulhane	güderihane	haddehane
hahamhane	halvethane	hapishane	haşhaşhane
hayalhane	helvane	humbarane	ıslahane
ibadethane	idarehane	imalathane	imarethane
inekhane	ipekhane	iplikhane	kademhane
kavehane	kalavrahane	kaynakane	kerhane
kesimhane	keşikane	kılıçane	kıraathane
kiremithane	kirişane	klişhane	konsoloshane
kuluçkahane	kumarhane	kumbarane	kuşhane
kütüphanne	mahpushane	mantarhane	mapushane

marangozhane	mehterhane	memişhane	mevlevihane
meyhane	misafirhane	miskinhane	muayenehane
mumhane	muvaakkithane	mücellithane	mühendishane
mürettiphane	nakkarhane	nekahethane	nezarethane
saadethane	sabunhane	salhane	saraçhane
sebilhane	sefarethane	semahane	sırmakeşhane
silahhane	süthane	şaphane	şaraphane
şifahane	şişhane	tabakhane	talaffuzhane
talimhane	tamirhane	tasfiyehane	havhane
telgrafhane	tembelhane	teneffüshane	tephirhane
terkiphane	merzihane	teşrihhane	tevkifhane
tımarhane	ticarethane	tophane	tüfekhane
umumhane	vaftizhane	yağhane	yatakhane
yazıhane	yemekhane	yetimhane	yoğurthane

ŞAPKA İŞARETİ KALKTI MI?

Yeni gelmişken ‘^’ şapka, külâh ya da diğerk adıyla **düzelme işareti** ile ilgili tartışmalara da değinmekte fayda var. Kimileri “TDK kullanımdan kaldırıldı” diyerek hayatından silip attı, kimileri “acaba” diyerek kararsız bir şekilde kimi zaman kullandı, kimi zaman umursamadı; kimileri de “kalkmadı” diyerek kullanmaya devam etti. Gerçi TDK konuya açıklık getirdi, ama bu işaretin kalkıp kalkmadığı hâlâ tartışılıyor. Türkçenin kendi ses düzeninde kalın ünlülerin ince okunması diye bir kural yoktur. Kalın ünlülerin ince okunuşları dilimize Arapça ve Farsça kaynaklı kelimelerden geçmiştir. Düzeltme (^) işaretinin iki görevi vardır. Öztürkçe olmayan seslerin – ince ya da uzun – okunmasında belirteç olarak kullanır.

Türk Dil Kurumu İmla Kılavuzu Çalışma Grubu, kelimelerin telaffuzunda inceltme veya uzatma işlevi gören düzeltme “şapka” işaretinin, batı kaynaklı kelimelerde kullanılmamasına karar verdi. 2005 yılında yayımlanan İmla Kılavuzu’nda

“Plaket, lahana, flama, plaj, klarnet, plastik, klavye ve plan” gibi kelimeler şapka işareti kullanılmadan yer aldı. Arapça ve Farsçadan Türkçeye giren kelimelerde ise kullanılmaya devam edildi. TDK, “şapka” olarak tanınan düzeltme işaretinin bilinen aksine hiçbir zaman Türkçeden tamamen kaldırılmadığını açıklamaktadır.

DÜZELTME İŞARETİ (^) NEREDE KULLANILIR,

NEREDE KULLANILMAZ

Düzeltilme işareti, yazılışları aynı, okunuşları ve anlamları farklı olan kelimelerin uzun ünlülerinde kullanılır.

Örnek: Varis (*toplardamar genişlemesi*) – vâris (*kalıtcı*); adem (*yokluk*) – âdem (*insan*); Adet (*sayı*) – âdet (*gelenek*); alem (*bayrak*) – âlem (*dünya*); alim (*her şeyi bilici*) - âlim (*bilgin*); aşık (*ayak bileğindeki kemik*) – âşık (*seven, tutkun*); hala (*babanızın kız kardeşi*) – hâlâ (*henüz*); şura (*şu yer*) – Şûra (*danışma kurulu*) gibi.

Arapça ve Farsça sözcüklerde ‘k, g, ı’den sonra gelen ve bu sessizlerin ince veya kalın söylenmesine neden olan ‘ince a’ ve ‘ince u’ da kullanılır.

Örnek: Dergâh, ordugâh, tezgâh, yadigâr, dükkân, hikâye, kâfir, kâğıt, kâr, mahkûm, mekân, sükûn, sükût, gibi.

Aitlik (*nispi*) î’sini göstermek için kullanılır.

Örnek: edebî, fikrî, haricî.

Dilimize batı dillerinden geçmiş kelimelerde düzeltme (^) işareti kullanılmaz.

Örnek: Klasik, laik, lamba, lahana, lokanta, lokomotif, lokal, melankoli, plan, plastik, plaket, plaj, flama, klarnet, lahana, plak, reklam gibi.

2005 yılında yayımlanan İmla Kılavuzu’nda Farsça “hâne” eki ile biten “hastane, postahane, eczane ve pastane” gibi kelimeler de günlük kullanımdaki haliyle “eczane, postane, pastane, hastane” şeklinde yer almıştır. Buna karşılık dershane, boyahane, muayenehane gibi kelimelerde ise değişiklik yapılmamıştır. TDK’nin “hane”nin uzun söylenmesi gereken ‘a’ harfinin üzerinde düzeltme (^) kullanılmamıştır. Düzeltme (^) işareti bu harflerde (ünlülerde) kullanılmaktadır. Amaç, sesli harfin uzatılarak ya da ince okunması gerektiğini göstermektedir. Dilimize özellikle Arapça ve Farsçadan geçen kelimelerde görülen anlam karışıklığını gidermek için kullanılır. Mesela “hala” yazdığınızda; ‘babanın kız kardeşini’, “hâlâ” yazdığınızda; “devam eden,

süregelen, devam etmekte olanı” kastetmiş olursunuz. “Kar” yazarsanız; meteorolojik bir olayı, “kâr” yazarsanız; kazanmak, çoğaltmak, artırmak” anlamını kastetmiş olursunuz. Yine aynı şekilde “uçurum” anlamındaki “yar” ile “sevgili” anlamındaki “yâr” bir düzeltme (^) işareti ile birbirinden ayrılır.

Unutmamak gerekir ki; “Sarhoş olunca dilin freni tutmaz.” Dilin sarhoşluğu ‘alkol’ değil ‘bilgisizliktir’. Anlayan için buna en güzel örnek ise kar ve kâr’dır. “Kârımızı paylaştık”; “Karımızı paylaştık” ifadesindeki anlam karışıklığında görüldüğü gibi.

Sıkça tartışılan bu iki kelime ile ilgili olarak TDK kaynaklarında şu bilgi yer alır;

Çünkü: (*bağlaç “çü’nkü” Farsça çün + ki*) şundan dolayı, şu sebeple, zira, Farsça ‘çün’ ve ‘ki’ sözcüklerinin birleşmesinden oluşan bu kelime TDK kaynaklarında ‘çünkü’ olarak yer alır. ‘çünkü’ şeklinde bir ifade ise bulunmamaktadır. Ancak bir görüşe göre bu kelimenin kaynağı; ‘içün ki’ şeklindedir. Bu fikre göre ‘içün’deki ‘i’ sesi düşer ve ‘çünkü’ olur ve böyle söylenir. Bazı yerel ağızlarda “içunki” şeklinde telaffuz edilir. Doğrusu “çünkü” olmalıdır.

GENİŞ ÜNLÜLERİN DARALMASI

Türkçenin yazıldığı gibi okunan, okunduğu gibi yazıları bir dil olmadığını daha önce belirtmiştik. Bunun en belirgin özelliklerinden biri ‘ğ’ harfiydi. Bir diğeri ise ‘-ecek, -acak’ ekleri ve ‘y’ kaynaştırma ünsüzünün neden olduğu geniş ünlülerin daralmasıdır. Bu özellik İstanbul ağzının temellerinden biridir.

Diksiyonu düzgün insanlar sıralandığında akla gelen ilk isimlerden biri hiç şüphesiz ‘Sanat Güneşimiz Zeki Müren’dir. geniş ünlü daralması kuralına uyduğu için Zeki Müren’in konuşması kulağa çok hoş gelirdi. Geniş ünlülerin daralması ile ilgili kuralları daha iyi kavrayabilmeniz için ‘ğ’ harfi ile ilgili maddeleri ve Türkiye Türkçesi seslerinin özelliklerini etmeniz gerekecek. Bir de İstanbul ağzının kapılarının açık ‘e’ye kapalı olduğunu unutmayalım. İstanbul ağzında ‘açık e’ ender olarak görülür. Bu nedenle ilerleyen sayfalardaki bazı örneklerde ‘ğ’den önceki ‘e’ sesinin de daralıp ‘i’leştğini göreceğiz. Bu daralmanın sebebi ‘e’leri açmadan, ahengi bozmadan konuşmaktır. İki ‘i’ sesinin arasında kalan, yarı ünlü bir harf olan ‘y’ sesi, diğer sessizler gibi kendisinden önce ve sonra gelen ünlülere uyum sağlar. Bu uyum, ön ünlü

olan iki ‘i’ sesinin arasında daha açık şekilde görülür. Yani iki ‘i’ sesinin arasında kalan ‘y’ sesi söylenilse de söylenilmese de pek duyulmaz.

Örnekleri sesli olarak uyguladığınızda konuşmamızın İstanbul ağzına tam uyum sağladığını fark edeceğiz. Ancak unutmayın ki söz konusu daralmalar sadece konuşma dilinde geçerlidir. Yazı dilinde değişim olmaz.

Yazımda kullanılan ünlülerin telaffuzda daraltılması konuşmayı kabalaştırdığı gibi akıcılığını da bozar. Ünlülerin daralması ile ilgili maddeler zor gibi gözükabilir. Fakat okulda Türkçe derslerinde öğretilen kurallarla aynıdır. Dikkat edilmesi gereken detay daraltacak ünlünün düz ya da yuvarlak olmasıdır. Geniş ünlülerin daralmasında şu beş özelliğe dikkat etmek gerekir:¹³

- 1- Sesli harflerin özellikleri iyi bilinmeli.
- 2- ‘G’ kuralları iyi bilinmeli.
- 3- ‘Y’ harfinin yarı ünlü olma özelliği iyi bilinmeli.
- 4- İstanbul ağzının kapılarının ‘açık e’ye kapalı olduğu iyi bilinmeli.
- 5- Daralmanın sadece konuşmada olduğu iyi bilinmeli.

Şimdi bu kuralları örneklerle inceleyelim.

‘-ECEK, -ACAK’ EKLERİNDEN KAYNAKLANAN DARALMALAR

1) Gelecek zaman kipi olan ‘-ecek, -acak’ eklerinin bağlandıkları eylem kökünde düz ünlüler (a, e, ı, i) varsa ilk sesli harfleri daralır; ‘a – ı’ya, ‘e –i’ye dönüşür. Bu değişim sadece konuşmada olur, yazı diline uygulanmaz.

Örnek:	<u>Yazılışı</u>	<u>Okunuşu</u>
Al	+ <u>a</u> cak	=> Alı <u>ı</u> cak
Kan	+ <u>a</u> cak	=> Kanı <u>ı</u> cak
Kır	+ <u>a</u> cak	=> kır <u>ı</u> cak
Yap	+ <u>a</u> cak	=> Yapı <u>ı</u> cak
Yaz	+ <u>a</u> cak	=> Yazı <u>ı</u> cak
Bil	+ <u>e</u> cek	=> Bil <u>i</u> cek
Gel	+ <u>e</u> cek	=> Gel <u>i</u> cek

¹³ a.g.e

Gid	+ ecek	=> Gidicek
Ser	+ ecek	=> Sericek
Sev	+ ecek	=> Sevicek
Sil	+ ecek	=> Silicek
Kullan	+ acak	=> Kullanıcak
Yellen	+ ecek	=> Yellenicek
Kırıl	+ acak	=> Kırılıcak
Yeşer	+ acak	=> Yeşericek
Evlen	+ ecek	=> Evlenicek
Yelten	+ ecek	=> Yeltenicek
Sevil	+ ecek	=> Sevilicek
Gelebil	+ ecek misin?	=> Gelebilicek misin?

Örnek:

Yazılışı

Okunuşu

Çalış +acağım=> Çalışıcağım => => => => => Çalışıcam

Sev+eçeğim=> Seviceğim=> Seviceyim=> Seviciyim=> Sevicim

Gel+eçeğim=> Geliceğim=> Geliceyim=> Geliciyim=> Gelicim

Gid+eçeğim=> Gidiceğim=> Gidiceyim=> Gidiciyim=> Gidicim

Bu kelimelerin halk arasında “seveceğim => seviceem, geleceğim => geliceem, gideceğim => gidiceem” şeklinde söylendiği görülür.

2) Gelecek zaman kipi olan ‘-ecek, -acak’ eklerinin bağlandıkları eylem kökündeki yuvarlak ünlüler (o, ö, u, ü) varsa; ‘a – u’ya, ‘e – ü’ye dönüşür. Bu değişim sadece konuşmada olur, yazı diline uygulanmaz.

Örnek:

Yazılışı

Okunuşu

Ol	+acak	=> Olucak
Don	+acak	=> Donucak
Dur	+acak	=> Durucak

Kur	+ <u>a</u> cak	=> Kur <u>u</u> ca <u>k</u>
Vur	+ <u>a</u> cak	=> vur <u>u</u> ca <u>k</u>
Sor	+ <u>a</u> cak	=> Sor <u>u</u> ca <u>k</u>
Dön	+ <u>a</u> cak	=> Dön <u>ü</u> ce <u>k</u>
Gör	+ <u>a</u> cek	=> Gör <u>ü</u> ce <u>k</u>
Gül	+ <u>a</u> cek	=> Gül <u>ü</u> ce <u>k</u>
Sür	+ <u>a</u> cek	=> Sür <u>ü</u> ce <u>k</u>
Sök	+ <u>a</u> cek	=> Sök <u>ü</u> ce <u>k</u>
Doğ	+ <u>a</u> cak	=> Doğ <u>u</u> ca <u>k</u> Doucak (<i>Dooucak</i>)
Kon	+ <u>a</u> cak	=> Kon <u>u</u> ca <u>k</u>
Öl	+ <u>a</u> cek	=> Öl <u>ü</u> ce <u>k</u>
Soy	+ <u>a</u> cak	=> Soy <u>u</u> ca <u>k</u>

‘-ecek, -acak’ eklerinin sonundaki ‘k’ sert ünsüzü ek alıp yumuşadığında da aynı kurala uyar. Ayrıca ‘ğ’ harfi ile ilgili kurallarda uygulanır. ‘G’, ‘e’ ve ‘i’ sesleri arasında kaldığında ‘y’leşir. Yarı ünlü bir ses olan ‘y’nin kendisinden önce gelen ‘e’sesine uyum göstermesi sonucu ses benzeşmesi oluşur ki bu da ‘e’ sesinin açılmasına neden olur.

İstanbul ağız ‘açık e’ye kapalıdır. Bu sebepten dolayı ‘ğ’den önceki ‘e’ harfi de daralıp ‘i’leşir. İki ‘i’ sesinin arasında kalan ‘y’ sesi, diğer sessiz harfler gibi kendisinden önce ve sonraki ünlülere uyum sağlar. Bu uyum yarı ünlü bir harf olan ‘y’de daha baskın görülmektedir. Bu nedenle iki ‘i’ sesinin arasında kalan ‘y’ söylenilse de söylenilmese de pek duyulmaz. Bu değişimler sadece konuşmalarda olur, yazı dilinde uygulanmaz.

Örneklerde söz konusu değişim altı çizili olarak gösterilmiştir.

Örnek:

Yazılışı

Okunuşu

Bulun+acağı => Bulunucağı ==>=>=>=>=>=>=>=> Bulunucaaa

Doğ+acak => Doğucak ==>=>=>=>=>=>=>=> Doooucak

Gör+eeğim => Görüceğim => Görüceyim => Görüciyim => Görücüim

Öp+eeğim => Öpüceğim => Öpüceyim => Öpüciyim => Öpücim

Bu tarz kelimelerin halk arasında “göreeğim=> görüceem, öpeceğim => öpüceem” şeklinde söylendiği görülür.

‘Y’ KAYNAŞTIRMA ÜNSÜZÜNDEN KAYNAKLANAN

DARALMALAR

1. Eylem ve eylemsi ekler olan ‘-a, -e, -an, -en, -arak ve –erek’ler, sonu sesli harfle biten eylem köklerine bağlandıklarında iki sesli harf yan yana gelir. Türk dili kuralları gereği iki sesli harf yan yana gelmeyeceğinden araya ‘y’ kaynaştırma ünsüzü konulur. ‘Y’ kaynaştırma harfinden önceki ‘a – ı’ya, ‘e – i’ye dönüşür. Bu değişim sadece konuşmada olur, yazı diline uygulanmaz.

Örnek:	<u>Yazılışı</u>	<u>Okunuşu</u>
	Anla + y + a	=> Anlıya
	Söyle + y + e	=> Söyliye
	Anla + y + en	=> Anlıyan
	Söyle + y + en	=> Söyliyen
	Anma + y + an	=> Anmıyan
	Sanma + y + an	=> Anmıyan
	Sanma + y + an	=> Sanmıyan
	Dönme + y + en	=> Dönmiyen
	Gülme + y + en	=> Gülmiyen
	Sevme + y + e	=> Sevmiye

2. Kaynaştırma ünsüzü olan ‘y’, konuşmada ‘-ecek, -acak’ ekleriyle bağlandığı eylem köklerini gelecek zaman kipine dönüştürdüğünde:

- Bağlandığı kökün sonundaki sesli harfi daraldır.
- Kendisinden sonra gelen ‘-ecek, -acak’ eklerinin başındaki sesli harfi düşürür. Kısacası ‘y’ kendisinden öncekini daraltır, sonrakini düşürür. Bu değişim sadece konuşmada olur, yazı diline uygulanmaz.

Örnek:	Yazılışı	Okunuşu
	Anla <u>ğ</u> + y + <u>a</u> cak	=> Anlı <u>y</u> acak
	Söyle <u>ğ</u> + y + <u>e</u> cek	=> Söyli <u>y</u> ecek
	Oturma <u>ğ</u> + y + <u>a</u> cak	=> Oturmi <u>y</u> acak
	Gülme <u>ğ</u> + y + <u>e</u> cek	=> Gülm <i>y</i> ecek

a) Bu madde, ‘-ecek, -acak’ eklerinin sonundaki ‘k’ sert ünsüzünün ek alıp yumuşadığı durumlarda da geçerlidir. Ayrıca ‘ğ’ harfi ile ilgili kurallarda uygulanır. ‘Ğ’ iki farklı düz kalın ünlünün arasındaysa ilk sesli harf uzar, ikinci sesli harf kalkar. Bu değişimler sadece konuşmada olur, yazı diline uygulanmaz. Örneklerde söz konusu değişim altı çizili olarak gösterilmiştir.

Örnek:	<u>Yazılışı</u>	<u>Okunuşu</u>
	Oynamay <u>a</u> cağ <u>ı</u> m	=> Oynamıyca <u>a</u> m
	Oynayamay <u>a</u> cağ <u>ı</u> m	=> Oynıyamıyca <u>a</u> m
	Koşamay <u>a</u> cağ <u>ı</u> m	=> Koşamıyca <u>a</u> m

b) ‘-ecek, -acak’ eklerinin sonundaki ‘k’ sert ünsüzü ek alınca ‘ğ’ ye dönüşür. ‘Ğ’ ‘e’ ve ‘i’ seslerinin arasındaysa ‘y’leşir. Yarı ünlü bir ses olan ‘y’ kendisinden önce gelen ‘e’ sesine uyum göstererek ‘e’ sesinin açılmasına neden olur. Bu nedenle ‘ğ’den önceki ‘e’ harfinin de daralıp ‘i’leşmesine neden olur. İki ‘i’ sesinin arasında kalan ‘y’ sesi, yarı ünlü bir harf olduğu için varla yok arasında duyulur. Bu durumda ‘y’ ünsüzü kendisinden önce gelen ince sese dönüşür. Bu değişimler sadece konuşmada olur, yazı diline uygulanmaz. Örneklerde söz konusu değişim altı çizili olarak gösterilmiştir.

Örnek:	Yazılışı	Okunuşu
	Gelemeyeceğ <u>ı</u> m	=> Gelemiycey <u>i</u> m
	Gelemi <u>y</u> cey <u>i</u> m	=> Gelemiyci <u>y</u> im
	Gelemiyci <u>y</u> im	=> Gelemiyci <u>i</u> m

Bu tarz kelimelerin halk arasında “Gelemeyeceğim => gelemiyceem” şeklinde söylendiği görülür.

3. ‘Y’ kaynaştırma ünsüzü ‘demek’ ve ‘yemek’ yüklem köklerinde kendisinden önce gelen sesli harfi yazıda ve konuşmada daralır. Ancak ‘deyince, deyip’ örneklerindeki ‘e’ yazılıştan korunur, okunuşunda daralma yapılır.

Örnek:

Demek

De + y + e => Diye

De + y + em => Diyen

De + yor => Diyor

De + y + erek => Diyerek

De + y + ecek => Diyecek => Diycek => Diicek

De + y + elim => Diyelim

De + y + ecek + im => Diyeceğim => Diyceğim => Diyceyim => Diyciyim
=> Diiciim (halk arasında “diycem” şeklinde telaffuz edilir.)

Yemek

Ye + y + e => Yiye

Ye + y + en => Yiyen

Ye + yor => Yiyor

Ye + y + erek => Yiyerek

Ye + y + ecek => Yiyecek => Yiycek => Yiicek

Ye + y + elim => Yiyelim

Ye + y + ince => Yiyince

Ye + y + ip => Yiyip

Ye + y + ecek + im => Yiyeceğim => Yiyceğim => Yiyceyim => Yiyciyim =>
(halk arasında “yiycem” şeklinde telaffuz edilir.)

4. Bir kelimeye düz geniş ünlüler olan ‘a’ ve ‘e’den sonra gelen ‘-yor’ eki, bu ünlüleri daraltarak ‘ı- i- u- ü’ye dönüştürür.

Şimdiki zaman eki olan ‘-yor’ yazıda da konuşmada da kendisinden önceki sesli harfi daraltır. Dilimizde ‘a’, ‘e’ ünlüsü ile biten fiillerin şimdiki zaman çekiminde, söyleyişte de yazılışta da ‘a’ sesi ‘ı, u’ya; ‘e’ sesi ‘i, ü’ye döner.

Örnek:	Yazma	+ yor	=> Yazmıyor
	Anla	+ yor	=> Anlıyor
	Hopla	+ yor	=> Hopluyor
	Koşma	+ yor	=> Koşmuyor
	Gelme	+ yor	=> Gelmiyor
	Gülme	+ yor	=> Gülmüyor
	Bekle	+ yor	=> Bekliyor
	Kalma	+ yor	=> Kalmıyor
	Özle	+ yor	=> Özlüyor
	Solla	+ yor	=> Solluyor

başlıyor, kanıyor, oynuyor, doymuyor, izliyor, diyor, gelmiyor, gözlüyor vb.

a) ‘-yor’ ekinden başka bir ek ya da sesin darlaştırma özelliği yoktur. ‘Y’ kaynaştırma harfinden önce gelen ‘a’ ve ‘e’ ünlüleri konuşmada daralır, ancak bu daralma yazıda gösterilmez.

Örnek: Yazılışı

<u>Doğru</u>	<u>Yanlış</u>
Almayan	Almıyan
Bekleyecek	Bekliyecek
Gülemeyen	Gülmıyen

Okunuşu

<u>Doğru</u>	<u>Yanlış</u>
Almıyan	Almayan
Bekliyecek	Bekleyecek
Gülmıyen	Gülemeyen

b) Ünsüzle biten kelimelere ‘-yor’ ekinin getirilmesi durumunda, kökteki sesli harfe göre ek öncesine ‘ı, i, u, ü’ gibi ince dar sesler eklenir. Bu ünlü türemesi geniş ünlü daralması ile karıştırılmamalıdır. Aşağıdaki kelimelerde geniş ünlü daralması yoktur.

Örnek: Oturuyor, iniyor, bakıyor.

GENİŞ ÜNLÜLERİN DARALMASINA ÖRNEKLER

<u>Yazılışı</u>	<u>Okunuşu</u>
Nereye	Neriye
Yemeye	Yemiye
Ortaya	Ortıya
Kalmaya	Kalmıya
Orayı	Orıyı
Görmeye	Görmiye
Burayı	Burıyı
Yapmaya	Yapmıya
Şurayı	Şurıyı
Almaya	Almıya

Türkçede belli başlı kelimelerin telaffuzunda ünlü düşmesi görülür. Bu kelimeleri iyi bilmek gerekir.

<u>Yazılışı</u>	<u>Okunuşu</u>
Nerede	Nerde
Nereden	Nerden
Burada	Burda
Buradan	Burdan
Şurada	Şurda
Şuradan	Şurdan
Orada	Orda

Oradan	Ordan
İçeride	İçerde
İçeriden	İçerden
Dışarıda	Dışardan
İleride	İlerde
İleriden	İlerden
Yukarıda	Yukarıda

ULAMA

Konuşmayı tekdüzelikten kurtarmak, akıcılık sağlamak için sıkça uygulanan bir kuraldır. Kelimenin sonundaki sessiz harfin, kendisinden sonra gelen kelimenin başındaki sesli harfe bağlanarak birlikte söylenmesine ‘ulama’ denir. Sessiz harfle biten hece, sesli harfli heceyle birleştirilerek tek hece olarak söylenir.¹⁴

Örnek:

Dün akşam üç ekmek aldım => Dü-nak-şa-mü-çek-me-kal-dım

Geldim ama o beni görmedi => Gel-di-ma-ma o beni görmedi

Yaptıklarınız için teşekkür ederim => Yap-tık-la-rı-nı-zi-çin te-şek-kü-re-de-rim

Ben onu gördüm ama o beni görmedi => be-no-nu gör-dü-ma-ma o beni görmedi.

Penceremden uçan ay => Penceremden u-ça-nay

Sensiz olamam => Sen-si-zo-la-mam

Senden ayrılamam => Sen-de-nay-rı-la-mam

Okullar açıldı => O-kul-la-ra-çıl-dı

Senin annen => Se-ni-nan-nen

Cüneyt Arkın => Cü-ney-tar-kın

Sezen Aksu => Se-ze-nak-su

¹⁴ Özden, Yavuz (2003), Konuşma Sanatı, Diksiyon, Kariyer Yay.,

Gün ortası => Gü-nor-ta-sı

Zengin oldu => Zen-gi-nol-du

Ulama şiir dilinde sık kullanılır:

Örnek: Korkma, sönmez bu şafaklarda yü-ze-nal sancak;

Sönmeden yur-du-mu-nüs-tün-de tüten en son ocak

O, benim milletimin yıldızıdır, parlayacak

O, benimdir; o, benim mil-le-ti-min-di-ran-cak!

Se-naş-kını bende-na-lırken

Göz yaşıml sel-lol-du

Yüreği-me-lem doldu

Sen giderke-naş-kım

Gündüzüm gece-mol-du

Sözcükler arasında herhangi bir noktalama işareti varsa ulama yapılmaz.

Örnek: Ben, ona, senin aradığını söylemedim ki.

Özellikle vurgulanacak kelimelerde ulama yapılmaz. Aksi halde farklı bir anlam ortaya çıkar.

Örnek: Adam yatak almış (*Adam yatakalmış*)

O, bir inci kadar değerliydi. *(O birinci kadar değerliydi)*

Hayal et sevdiğim *(Hayalet sevdiğim)*

Oy atmış sonra da gitmiş (*O yatmış sonra da gitmiş*)

Delik açma makinesi *(Delikaçma makinesi)*

Ben dün bir kart aldım *(Ben diün bir kartaldım)*

Yol açık (Yola çık)

“Ve” bağlacından önce virgül kullanılmaz.

Örnek: Kendi kendine konuşuyor ve aniden gülüyordu.

Bağlaçtan önceki kelimeler normal ses tonuyla okunur, bağlaçtan önce kısa bir ses verilir, ardından bağlaç ile diğer kelimeler okunur. Terazî yönteminde ses

bağlaçlardan önce değil, sonra verilir. Böylece kişi istese de istemese de süren ezgi yapar. Bunu bir cümleyle uygulayalım. “Bir gün gidersen sana dur diyemem, ama elveda da diyemem.”

Bu örnek cümleyi başta “ama”dan önce es vererek okuyun.

Bir gün gidersen sana dur diyemem, (es) ama elveda da diyemem.

Şimdi de “ama”dan sonra es vererek okuyun.

Bir gün gidersen sana dur diyemem, ama (es) elveda da diyemem.

C. ŞİİR OKUMA TEKNİĞİ

Şairlerin kelimelerini ve hatta kelimelere yükledikleri anlamları doğru kavramak, şiiri doğru yorumlamak açısından son derece önemlidir. Kısacası şiiri hissetmek gerekir. Şiirleri yorumlarken genellikle şairlerin kendi yorumlamaları esas alınır. Şairlerin yorumlamadıkları şiirlerde ise başkalarınca yapılan seslendirmeler örnek alınır. İster yazan, ister yorumlayan olsun kişiler şiir okumalarında; yanlış telaffuz, yanlış vurgu (*yanlış tonlama*) gibi çeşitli hatalar yaparlar. Şiir de dahil olmak üzere metinleri doğru yorumlamak için dikkat edilmesi gereken beş temel doğru vardır.¹⁵

Bunlar;

1. Metni doğru deşifre etmek,
2. Ezgileri doğru yapmak,
3. Harfleri doğru artiküle etmek,
4. Vurguları doğru yapmak (*gereksiz tonlamadan kaçınmak*) ve
5. ‘M, n’ seslerini doğru tınlatmaktır.

Şu ana kadar öğrendiklerinizi, yani yukarıda saydığımız beş kuralı, Türk edebiyatının en muhteşem eserlerinden biri olan İstiklâl Marşı, şair Bilge Karaçam ve unutulmaz üstad Atilla İlhan’ın hafızalarda yer eden; güzel, ancak güzel olduğu kadar da zor şiirlerinde uygulamaya çalışın. Şairler, dizelerine farklı anlamlar saklayıp ölümsüzleştirirler eserlerini. Tıpkı kutsal kitaplar gibi. İstiklâl Marşı hariç diğer şiirlerde yazarların orijinal yazımlarına sadık kalarak noktalama işaretlerine yer vermedik. Yapmanız gereken şiirleri deşifre kurallarını uygulayarak yorumlamak. Tıpkı trafik işaret ve işaretçisi olmayan yollarda kurallara uyarak araç kullanmak gibi.

¹⁵ Şahin, Murat (2009), Söz Söyleme ve Konuşma Sanatı Diksiyon, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O, benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O, benimdir, o, benim milletimindir ancak!

Çatma, kurban olayım çehreni, ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;
Hakkıdır, Hakk’a tapan milletimin istiklâl!

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım;
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garb’ın âfakını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim, iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
“Medeniyet! Dedğin tek dişi kalmış canavar?”

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va’dettiği günler Hakk’ın...
Kimbilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri “toprak!” diyerek geçme, tanı!

Düşün! Altındaki binlerce kefansız yatani.

Sen şehid oğlusun, incitme, yazıktır, atanı;

Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?

Şühedâ fişkırarak toprağı sıksan, şühedâ!

Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,

Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli;

Değmesin mâbedimin göğsüne nâmahrem eli,

Bu ezanlar –ki şahadetleri dinin temeli –

Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder (varsa) taşım;

Her cerîhamdan, ilâhî boşanıp kanlı yaşım,

Fişkırır ruh-u mücerretü gibi yerden na’şım;

O zaman, yükselerek, Arş’a değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi, ey şanlı hilâl.

Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.

Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl.

Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;

Hakkıdır Hakk’a tapan, milletimin istiklâl!

Mehmet Akif ERSOY

VERİLEN SÖZLER ORMANI

Gecikme

Kırgın bir yağmur başlar yoksa

İslanır av partisinde kral

Terkisine tilki binse görmez

Öyle sevdalı

Kumral bir dul uğruna

Tekmeyi vuracak tahtına

Bir ağacın var senin de

Verilen sözler ormanında

Yerine getirmezsən

Kuşlar konmaz dallarına

Su damlasından adacıklar

Camdaki haritada

Âşık bir İspanyol çizmiş

Senyoranın hatırına

Bir ağacın var senin de

Verilen sözler ormanında

Dileğim tutsun diye

Umut bağladım dallarına

Bilge KARAÇAM

BEN SANA MECBURUM

ben sana mecburum bilemezsin
adını mih gibi aklımda tutuyorum
büyüdükçe büyüyor gözlerin
ben sana mecburum bilemezsin
içimi seninle ısıtıyorum
ağaçlar sonbahara hazırlanıyor
bu şehir o eski İstanbul mudur
karanlıkta bulutlar parçalanıyor
sokak lambaları birden yanıyor
kaldırımlarda yağmur kokusu
ben sana mecburum sen yoksun

sevmek kimi zaman rezilce korkuludur
insan bir akşamüstü ansızın yorulur
tutsak ustura ağzında yaşamaktan
kimi zaman ellerini kırar tutkusu
irkaç hayat çıkarır yaşamaktan
kimi zaman ellerini kırar tutkusu
birkaç hayat çıkarır yaşamasından
hangi kapıyı çalsa kimi zaman
arkasında yalnızlığın hınzır uğultusu

fatih'te yoksul bir gramofon çalıyor
eski zamanlardan bir cuma çalıyor
durup köşe başında deliksiz dinlesem

sana kullanılmamış bir gök getirsem
 haftalar ellerimde ufalanıyor
 ne yapsam ne tutsam nereye gitsem

ben sana mecburum sen yoksun
 belki haziran'da mavi benekli çocuksun
 ah seni bilmiyor kimseler bilmiyor
 bir şilep sızıyor ıssız gözlerinden
 belki yeşilköy'de uçağa biniyorsun
 bütün ıslanmışsın tüylerin ürperiyor
 belki körsün kırılmışsın telaş içindesin
 kötü rüzgâr saçlarını götürüyor

ne vakit bir yaşamak düşünsem
 bu kurtlar sofrasında belki zor
 ayıpsız fakat ellerimizi kirletmeden
 ne vakit bir yaşamak düşünsem
 sus deyip adınla başlıyorum
 içim sıra kımıldıyor gizli denizlerin
 hayır başka türlü olmayacak
 ben sana mecburum bilemezsin

Atilla İLHAN

ÜÇÜNCÜ ŞAHSIN ŞİİRİ

gözlerin gözlerime değince
 felâketim olurdu ağlardım

beni sevmiyordun bilirdim
bir sevdiğin vardı duyardım
çöp gibi bir oğlan ipince
hayırsızın biriydi fikrimce
ne vakit karşımda görsem
öldüreceğimden korkardım
felâketim olurdu ağlardım
ne vakit maçka'dan geçsem
limanda hep gemiler olurdu
ağaçlar kuş gibi gülerdi
bir rüzgâr aklımı alırdı
sessizce bir cigara yakardın
parmaklarımın ucunu yakardın
kirpiklerini eğerdin bakardın
kirpiklerini eğerdin bakardın
üşürdüm içim ürperirdi
felâketim olurdu ağlardım
akşamlar bir roman gibi biterdi
jezabel kan içinde yatardı
limandan bir gemi giderdi
sen kalkıp ona giderdin
benzin mum gibi giderdin
sabaha kadar kalırdın
hayırsızın biriydi fikrimce
güldü mü cenazeye benzerdi
hele seni kollarına aldı mı

felâketim olurdu ağılardım

Atilla İLHAN

a. Sesler Üzerine Alıştırmalar

“1. Konuşma sesinizi kullanmadaki becerinizi saptamak için, sınıfta, belli bir konu üzerinde hazırlayacağınız üç dakikalık konuşma yapın.

Süresi üç dakikadan az, beş dakikadan çok olmayan ve dinleyicilerinizi ilgilendirecek nitelikte bir makale parçasını, herhangi bir kitaptan seçeceğiniz bir bölümü, sınıfta okuyalım.¹⁶

Öğretmenler ve sınıf arkadaşlarınız sesinizi değerlendirsinler.

2. Ses yüksekliğinde denetimi geliştirmek için aşağıdaki alıştırmaları sırasıyla yapalım.

a) Ton denetimini geliştirme yolunda atılacak ilk adım, diyaframı ve bel kaslarını kullanarak yapılan solunumla başlar. Omuzlar geride, dik duralım, ağzınızı açalım, köpek gibi kesik kesik ve hızlı hızlı soluyalım. Alıştırma sırasında elinizi diyaframın üzerine koyun ve diyaframın hareketine dikkat edelim.

b) Dik durun, derin soluk alarak esner gibi yapalım, kollarımızı yukarı kaldıralım, gerelim. Sonra gevşeyelim, olabildiği kadar hızla ciğerlerinizdeki havayı boşaltalım. Bu hareket sırasında bel kaslarında meydana gelen gerilmeye dikkat edelim.

c) Elinizin biriyle duvarı iteleyecek bir halde duralım, her sayı sırasında soluk alarak, olağan bir sesle, 10’a kadar sayalım. Sonra, aynı sayma işlemini, her sayıda bel kaslarınızın iyice gerilmesini sağlayacak biçimde, elinizle duvarı kuvvetle iterek yineleyim. Elinizle duvarı iterken daha güçlü bir ton çıkarabiliyor musunuz?

d) Aşağıdaki tümceleri bir solukta ve daha uzun cümle sonlarında ses yoğunluğunu yitirmeden okursak;

- Ben gitmek istemiyorum.

- Makine mühendisi daha yavaş sürmenizi istedi.

- Uzun bir tümceyi bir çırpıda okuyabilmek (söyleyebilmek) için derin ve denetimli soluk almak gerekir.

¹⁶ Şenbay, Nüzhet (1991), Alıştırma Diksiyon Sanatı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

- “Solunum elbette ki, organizmanın en çok çalışan ve çalışma koşulları da yaşamın süresini saptayan bir organa, yani kalbe etki etmektedir.

- Kalp, günde 100, 800 defa çarpmakta ve bu devre zarfında da 130 tonluk bir ağırlığın 30 cm. yüksekliğe kaldırılmasına denk düşen bir güç sağlamaktadır. (Herkes için yoga)”

e) Aşağıdaki cümlelerin ilk bölümlerini olağan sesle, ikinci bölümlerini de sesinizin perdesini yükseltmeden, kuvvetli bir sesle okuyalım.

- Siz buraya gelmeyin, lütfen çekilip gidin.

- eğer zaferi biz kazanırsak, çok görkemli bir kutlama töreni düzenleyeceğiz.

- barışı koruma programından yanayım, ama her ne pahasına olursa olsun değil.

f) (e) bölümündeki tümcelerın ikinci öbeklerini, bu kez sesin yoğunluğunu artırıp perdesini yükselterek okuyalım.

g) Aşağıda, aralıklı olarak sıralanmış bulunan dört ayrı alıntı parçasını, ilkin çok yavaş bir sesle, ikincisinde küçük bir odada olağan bir sesle; üçüncüsünü de daha büyük bir salonda, daha kalabalık bir dinleyici karşısında okuyalım.”

“Tiyatronun, eğlendirici niteliğı yanında bir de eğitici gücü olduğı herkesçe bilinen bir gerçektir. İnsanın toplumsal ya da bireysel yaşam savaşını sahne üzerinde, eylem halinde yansıtlama özelliğı – sinemayı da göz önünde tutarak – diyebiliriz ki, tiyatroyu etkinlik ve yaygınlık yönünden öteki sanatlardan büyük ölçüde ayırmaktadır. Aracı da, amacı da insan olan kitle sanatı tiyatro, “kendi gizli benliğimize gözlerimizi çevirebilmemizi”, kendi kendimizle buluşmamızı sağlayan en kısa yoldur. Brunetiére’in deyişıyla, “Tiyatro, ‘bizi çevreleyen’ baskı altına alan doğal ya da toplumsal güçlerle çatışma durumunda olan irademizin bir betimlemesidir. İkimizden biri yazgıya, toplumsal yasalara, ölümlü dostlarından birine çıkarlara, önyargılara, çevresini saran deliliğe, kötülüğe karşı savaşmak üzere sahneye atılmıştır.”¹⁷

“Uygarlık, kültürel yaratmayı yüreklendiren toplumsal düzendir. Dört öğeden oluşur: Ekonomik koşul, siyasal yapı, törel gelenekler (manevi

¹⁷ Taner, Saat (1976) Jourdağ..., Tiyatro ve Okul, Türk Dili Dergisi, sayı 192.

gelenekler), bilgi ve sanatın sürekliliği. Uygarlık, kaosun ve güvensizliğin bittiği yerde başlar. Çünkü, korku yenilince anlama ve öğrenme isteği ile yapıcılık, yaratıcılık güçleri özgür kalır; böylece insan da doğal içtepi ile, yaşamı anlamaya ve güzelleştirmeye yönelir.”

“Ayrım ve ayrıntı sözcükleri karıştırılıyor zaman zaman. Bir gazeteden alıntıladığımız şu tümcede olduğu gibi: ‘...Yandaşı Salazar’ın rejiminin yıkılışını gören Franko, aynı geleceğin kendisini de beklediğinin ayrıntısına varmıştır.’ Burada ‘ayrıntı’ değil, ‘ayrım’ demek gerekirdi. Çünkü, ayrıntı, bir şeyin ayrı olmakla birlikte kendisini bütünleyen parçası, eski söyleyişle tafsılât, teferruat anlamına gelir ‘Fark’ sözcüğü yerine kullandığımız ayrım sözcüğü ise, varmak’la kalıplaşarak ‘sezmek, anlamak’ anlamına gelir. Bu yönden, ‘ayrıntısına varmak’ sözü tümcede yanlış kullanılmıştır.¹⁸

“Her kitabı bir ahlak yargısıyla sonuçlandırmak, çocuğu aptal yerine koymaktır. Köprü altı çocukları, Öksüz Ayşe türünden acıma duygusunu sömüren kitaplar en azından yararsızdır. Gerçek dışı özgeçi (fedakarlık) örnekleriyle doldurulmuş öyküler de bu türdendir. Polyanna gibi tanınmış bir çocuk kitabı da bu kötü örnekler içine girer. Bu öyküde, çevresindekileri mutlu etmek için insanüstü bir çabayla kendinden veren bir kız çocuğu anlatılır. Ne öfke, ne kırgınlık, ne de üzüntü gösteren bu kahraman nasıl örnek alınabilir? Olsa olsa, erişilmez bir yaratık olarak okuyanda bir küçüklük duygusu yaratır.¹⁹

h) Aşağıdaki paragrafları güçlü bir ses ve hızlı bir tempo ile, sonra da yavaş bir tempo ile okuyalım. İki ayrı tempodaki okuyuşta beliren etkililik ve yoğunluk ayrımlarına dikkat edelim:

“Dil işine sonradan giriştim. Daha önce başlasaydım, dil devriminin gerekli olduğunu daha önce anlayabilseydim ne iyi olurdu!.. Erken olsun, geç olsun, giriştim dil işine. Gençler arasında bana uyanlar çok oldu. Yaşlılardan da var. Neden ötekilerden çok bana uyanlar oldu? Dil işine girişmem bir çıkar kaygısıyla değildir de onun için. Alıklar benim şu, bu buyurdu diye, şuna, buna yaranmak için öz Türkçeye özendiğimi sanırlar.

¹⁸ Özdemir, Emin (1976), Değıniler – düzeltmeler, Türk Dili Dergisi, sayı, 292.

¹⁹ Yörükoğlu, Atalay (1977), Çocuk Kitapları, Türk Dili Dergisi, sayı 308.

Oysaki ben, öz Türkçe için kazançlarımı teptim, rahatımı kaçırdım. Üzdüm kendimi, adımı deliye çıkarttım. Hepsi de ne dediklerini bilmez, kafalarına düşüncenin gölgesi bile girmemiş birer alıştır bana deli diyenler. Ataç”²⁰

“Konuma dilinin belirleyici bir özelliği olan devrik tümce düzenini yazı diline sığdırma, bunu yaygınlaştırma, Ataç’ın öz Türkçeliğinde ayrı bir boyuttur. Düşüncenin, konuşma dilinin sıcaklığı içinde, çarpıtılmadan, güzel, duygusal bir tadla nasıl yansıtılabileceğini örneklemiştir.”²¹

“Karapınar’ın akşam saatleri kurbağa sesleriyle başlar. Poyrazın sağı solu belli olmaz. Hele denizinki hiç... Otların, çalıl原因, yabancı zeytinlerin rengi koyulaşır. Komşum Yunus, İnce, uzun bacakları üstünde yaylanarak işinden döner. Şevket, ineğini, eşekini, danasını, kuzusunu pınara, suya götürür. Bir kuş geçer havadan. Kertenkelenin biri otların arasından kayıverir.”²²

i) Aşağıdaki paragrafları, sesinizin şiddetinde çeşitli derecelerde değişiklikler yaparak okuyalım.

Birinci parçayı sesin şiddetinde hiçbir değişikliğe meydan vermeden; ikinci parçayı orta şiddetteki bir konuşma sesine özgü değişikliklerle, üçüncü parçayı da daha geniş değişikliklerle okuyalım:

“Marmara dediğin de nedir ki, yamru yumru bir fincan dolusu tuzlu su... İşte haritaya bak, denize benzer yeri yok.iki boğaz arasında bir tavşan yavrusu gibi ezilmiş kalmış. Deniz deyince insanın aklına Akdeniz gelir. Karadeniz gelir; Marmara’nın da sözü mü olur?

Oynanmamış oyunlar, çalınmamış çalgılar, iştahlar, birikmiş, taşmak için fırsat bekleyen arzular bu türkünün kıvrak halkalarına değer değmez yaylarından fırlıyorlar. Uyuz duvarlar, paslı, murdar teneke kerevetler, yamuk yumuk bakır bakraçlar, cüzamlı ağaçlar, delik deşik bulutlar, her şey elele verip dönmeye başlıyor. Müthiş bir horon!”²³

“Bastım gaza.

²⁰ Salih Beyin, Mehmet (1977), Türk Dili Dergisi, sayı, 308.

²¹ a.g., yazı

²² Taşer, Suat (1969), Gönderilmeyen Mektuplar, Yeditepe Yay., İstanbul.

²³ Eyüboğlu, Bedri Rahmi (1953), Canım Anadolu, Varlık Yay., İstanbul

İki kuş havalandı telgraf direğinin yakınındaki çalılıktan.

Rüzgârın soluğu kesiliyor.

Radyoda bezgin ve yanık türküler.

Namık Kemal lisesi biyoloji öğretmeni, güleç yüzlü, dost canlı, zeki ve çalışkan oğullarıyla haklı olarak öğünen Nuri Beyin evinin önünden geçerken selâm kornasını çaldım. Nuri Bey, rüzgârlı denizin, taze güneşin ve karanlık geleceğin karşısına oturmuş, çayını içiyordu; elini salladı. Hüseyin ve Bahaettin ağaçların kapısından geçerken gene selâm kornasını çaldım; ne ses veren oldu, ne elini kolunu sallayan. Vitesi ikiledim, tırmandık yokuşu.”²⁴

ı) Aşağıdaki tümcelerin siyah harflerle yazılı öbeğini vurgulayarak okuyalım:

“Başkalarının ne düşündüğünü bilemem; bana gelince, son sözüm şu: **ya özgürlük, ya ölüm!**

Hazırlığımızı yaptıktan sonra, **bombalarımızı yağdıracağız, ne varsa yakıp yıkacağız.**

Tanrıların değirmeni yavaş öğütür, ama durmadan öğütür.

j) Aşağıdaki tümcelerin **siyah harflerle** yazılı sözcüklerini önce vurgulamadan, sonra vurgulayarak okuyalım:

Son gülen **iyi** güler.

Bence onun orada kalması **olağanüstü** bir şey.

“**Bayım**” dedi, bir şey düşürdünüz.

Herkesin düşüncesi **kendine** göredir.

İstihza **kadınların** silahı’dır.

3. Hız denetimi için aşağıdaki alıştırmaları yapın.

a) Şu cümleler, anlamlarının gerektirdiği hızlılıkta ya da yavaşlıkta okuyun,

Dikkat et, sıcaktır.

İzin verin de ben yapayım.

²⁴ Taşer, Suat (1969), Gönderilmeyen Mektuplar, Yetitepe Yay., İstanbul.

Hepiniz derhal buraya!

Sıvı yağların sağlık yönünden daha yararlı olduğu söyleniyor.

Bu pencereden görünen manzara ne kadar güzel.

b) Aşağıdaki parçayı durmadan, duraklamadan, ama anlaşılır biçimde tonlamanın da hakkını vererek olanca hızınızla okuyalım:

HAMLET – Verdiğim parçayı, ne olur, dediğim gibi, rahat, özentisiz söyle. Çünkü birçok oyuncular gibi söz parlatmaya kalkacaksan, mısralarını şehrin tellalına okuturum daha iyi. Elini kolunu da havalara savurma öyle; ölçüsünde, tadında bırak her şeyi. Duyduğun coşkunluluk bir sel, bir fırtına, bir kasırga gibi de olsa, onu dinlendirecek bir hava bulmadı, buldurmalsın. Doğrusu, yürekler acısı geliyor bana gürbüz bir delikanlığının, takma, saçlar, sakallar içinde bir acıyı yüreğini parçalarca, didik didik ederce bağırıp halkın kulaklarını yırtması; o halk ki, çok kez anlaşılmaz, dilsiz oyunları, gürültü gömbürtüyü sever. Bir oyuncu Termagant'ın kendisinden daha yaygaracı, Nemrut'tan daha Nemrut oldu mu, hak ettiği şey kırbaştır bence. Bu hallere düşme rica ederim.

Fazla durgun da olma, aklını kullanıp ölçüyü bul. Yaptığın söylediğini tutsun, söylediğin yaptığını. En başta gözeteceğimiz şey, yaratılışa, doğaya aykırı olmamak. Çünkü bunda sapıttık mı, tiyatronun amacından ayrılmış oluruz. Doğduğu gün de, bugün de tiyatronun asıl amacı nedir? Dünyaya bir ayna tutmak, iyilerin iyiliklerini, kötülerin kötülüklerini göstermek, çağımızın ne olup olmadığını ortaya koymak. Gerçeği büyütmek ya da küçültmekle bilgisizleri güldürebilirsiniz, ama, bu, bilenleri üzer; oysa bir tek bilgili dost, bilgisiz bütün kalabalıktan daha önemli olmalı sizin için.

Ah, ben öyle oyuncular gördüm ki sahnede, öyle beğenilen, alkışlanan oyuncular gördüm ki, günaha girmeyeyim ama, değil Hristiyan, değil Müslüman, insan bile değillerdi. Öylesine şişirme, uydurma hallere giriyorlardı ki, dedim bunları doğanın kaba işçileri yaratmış olmalı; insan yapıyor derken, insanın berbar bir kopyasını yapmıştır.”²⁵

²⁵ Shakespeare (1974), Hamlet, Çev.: S. Eyüpoğlu, Rahmi, Kitabevi, İstanbul.

c) Aşağıdaki parçayı, sözcükleri yayıp uzatmadan, elinizden geldiğince yavaş ir tempo ile okuyalım:

“Gerçekçi olmanın gereğine nice sonra inanmış bulunuyorum. Tasarılarımdan, hayallerimden, umutlarımdan pek çok kayıplar vererek bu inanca gelip dayandım. Günün birinde tastamam gerçekçi olabilir miyim, olamaz mıyım, bilemiyorum. Şimdilik bildiğim, insanın; fedakârlıklarında hileci ve yalnız olduğudur. Bunlara, yiğitliğindeki gösterişçiliği, başarılarındaki içtenliksizliği de katabilirsin. Salt (mutlak) sözcüğünün sınırını hesaba katarak böyle dediğini belirtmek isterim. Bulduklarıyla yetinen, bulamadıklarının acısını çekmeyen kişilerin çoğunlukta olduğunu biliyorum. Bilgili, bilgisiz, böylelerinden duyduğum şu basmakalıp avuntu sözü öyel zıddıma gidiyor ki:

‘Herşeyi ve herkesi olduğu gibi kabul edeceksin. Yoksa bu dünyada yaşanmaz.’

Sakın bunlar, gerçekten gerçeğin kırıntıları olmasın?”

d) (b) deki parçayı yavaş, (c) deki parçayı da çok hızlı okumaya çalışın. Böylece, hız değişiklikleri sonucu etki yönünden beliren ayrılıklar üzerinde durup düşünelim.

e) Aşağıdaki cümleleri bir çizgi boşluğunda kısa, iki çizgi boşluğunda orta, üç çizgi boşluğunda uzun duraklar yaparak okuyalım:

Özür dilerim. –O bir yanılgı idi. - - Ben yanıldım. --- Özür dilerim. – Ama siz de fena halde canımı yaktınız. – En zayıf yerimden vurdunuz beni – bunun bana ne kadar acı verdiğini düşünmeniz gerekirdi. -- - Eminim kötü bir niyetiniz yoktu. – İyi yürekli bir insan olduğunuzu biliyorum, - bu hareketi düşünmeden yaptığınıza inanmak istiyorum. – hareketinizin ne büyük bir yanılgı olduğunu yarın kendiniz de görüp anlayacaksınız. – Üzerinde duracak değilim, - arkadaşlarıma söz etmiyeceğim bundan, - onlar da bu konuyu bana açmayacak kadar düşünceli kimselerdir. – Ama siz beni savunmaya zorladınız: -- bu yüzden de kabalaşmama neden oldunuz, -- ne olursa olsun, gene de yanlış anlaşılacak istemem. --- Her olayın iki yönü vardır, -- bu olay üzerine, - kendi açımdan da, - söylenecek bazı şeyler yok değil. – Evlendiğim zaman, - halkımın

isteklerine – bütün dostlarımın öğütlerine karşın böyle hareket ettim. – Bu konuda neler olup bittiğini siz biliyorsunuz. – Tanrı yardımcımız olsun! Başka ne denir? Bir görmeliydin – gazetelerde öyle ilginç, öyle tumturaklı yazılar çıktı ki, -- biz ise, bütün isteklerini verdik onlara, --- O yaşamdan çekip aldım onu – Sonra da evlendim – iyi bir kadın olduğuna inanmıştım çünkü – kendi geçimlerini sağlamak için hiçbir zaman çalışmak zorunda kalmayanlardan herhangi biri kadar iyi bir insandı, -- ve kendi dostlarım olsun – sizin dostlarınız olsun – onu benimseyecekler – ona saygı gösterecekler sandım; -- bir zamanların burlesk oyuncusu olan bir kadına kibar davranma düşüncesine alışasınız diye sizin gibi, bütün iyi duygulu efendi kimselere – bir şans vermek niyetiyle tuttum geziye götürdüm onu. – Pariste oldu olanlar. – Evlendiğimizde – bir erkeğin bütün ilgisinin, aşkının ve parasının bir kadına sağlayabileceği her şeye sahipti. – Bununla birlikte ne yaptığını biliyorsunuz. – Boşandıktan sonra – dilediği yere gitmek, - dilediği gibi yaşamak, - dilediği kimselerle ‘konuşmakta özgür kaldı, --- Allahımı inkâr etmiş olayım, - bir daha ne onu gördüm, ne de çocuğunu, - Sevmiştim, ama o beni aldattı, - küçük düşürdü – kalbimi kırdı – keşke, ah keşke öldürseydi.”²⁶

f) Aşağıdaki parçayı, sesli harflerin boğumlanma sürelerine dikkat ederek, hızı düşürecek biçimde okuyalım:

“Erik dalını odunluktan kurtarıp yeşerten ve çiçeklendiren doğa güçlerinin yanı sıra insandaki yapıcı ve yaratıcı güçleri de düşün bir. Bu güçler, iç ya da dış etkenlerle uyandırılıp harekete getirilmedikçe canlı ve yararlı insandan söz edilemez. Mutluluk ise, yapıcı ve yaratıcı güçleri ile ruhları çiçeklenen, duyguları ve düşünceleri meyva veren, böylece yalnız kendine değil, başkalarına da yararlı olan insanın hakkıdır diyorum. Bu inancın ışığında sanatçıları, düşünürleri, bilim adamlarını, topluma ve insanlığa doğruyu gösterme uğrunda kişisel rahatlarıyla birlikte canlarını feda edenleri düşünüyorum. Herkesten, yaratıcı olması beklenemez, biliyorum. Ama, yapıcı olması da mı beklenemez? Mutluluğun büyük çabalar, verimli çalışmalar, kişisel, küçük hesaplara dayanmayan özveriler (fedakârlıklar) pahasına elde edilebileceğine işte bu yüzden inanmış

²⁶ Davis, e.H.Van Bibber and Others, Heper and Brothers, Newyork.

bulunmaktayım. ‘Önemli olan kendi yaşamımdır’, çıkmazından çıkmadıkça, herhangi bir G’nin mutluluğundan kime ne? Kendi bencilliğinin kalın duvarları arasında kapanıp kalmış herhangi bir G’nin mutluluğundan bana ne? Böylelerini, tozlu ve karanlık köşeye ağlarını kurmuş örümcekten başkasına benzetemiyorum.”²⁷

g) Aşağıdaki parçanın birinci paragrafını tekdüze bir sesle (monoton), ikinci parçasını olağan konuşma sesinin değişkenliği ile okuyalım:

“Anlatayım. Bindığı gemi yaldızlı bir taht gibi su üstünde parılıyordu. Bodoslaması dövülmüş altındandı. Yelkenleri mor atlastan; öyle güzel kokular saçıyordu ki, rüzgârlar kokladıkça sevdalanıyorlardı.

Kürekleri gümüşlendi. Flâvtalarla çalınan bir havaya göre çekiliyor, çarptıkları suyu, kendilerine vurgunmuş gibi, peşlerinden daha da büyük bir hızla sürüklüyorlardı.”²⁸

h) Aşağıdaki parçayı, kendinizi zamanlayarak okuyun. Olağan bir okuma hızı, daha önce de belirtildiği gibi, dakikada 125 – 175 sözcük arasında döner. Bakalım okuma hızımız bu ölçüye uyuyor mu?

“At kişnemeli denizin sabahında bir kez daha uyandım. Yolun alt yanındaki mersinler şimdiden acı kokmaya başladı. Güneş bugün de kasıp kavuracak demek. Güçsüz poyraz denizi hafiften köpürtüp duruyor. Terasın önündeki pembe üzümlü asmanın dalları sarmaş dolaş. İki tekerlekli bir at arabası şosenin çakıllarını ve sessizliği ezerek geçti. Selâm verdi arabanın arka köşesinde oturan arabacı. Selâm verdim. Alt besili, kendi değil.

Şevket süt getirdi. Balkon penceresinin önündeki sandalyeye oturdu. Sırtı denize dönük. Sustu. Ben de susuyor ve kıyıdaki çoban kulübesinin üstünden Menteş yarımadası sırtlarına bakarak kahvemi yudumluyorum. Beş dakika içinde bir yıl kadar süren bu susuşları sonra:

- Şevket, şeftali al, dedim.

Şevket şeftaliyi aldı.

Şevket şeftaliyi yedi.

²⁷ Taner, Suat (1969), Gönderilmeyen Mektuplar, Yeditepe Yay., İstanbul.

²⁸ Shakespeare, Antoniles ile Kleopetra, Çev.: Saffet Korkut, M.E.B. Yay.

Şevket şeftaliyi sever.

Ben Şevket'i severim.

Çakır, akıllı ve anlayışlı köpek Çakır, sevmez Şevket'i.

Şevket Çakır'ı hiç sevmez.

Şevket'in mazlum bakışlı, sırtı incecikten koyu kahverengi, sağrıları kızılca çalan bir ineği; kulağının ucundan kuyruğunun ucuna kadar tüm kara bir danası; sabah ve akşam serinliklerinde dananın peşinden, kızgın saatlerde de gölgesinden hiç ayrılmayan aklı karalı, minik çingiraklı bir kuzusu, öfkeli mi öfkeli bir de eşiği var. Bunlardan başka, Şevket'in önünde ve arkasında kocaman iki kamburu, pırıl pırıl bir yüreği, üç sınıflı ilkokuldan diploması, keskin bağ bıçağı gibi bir zekâsı var. Doğru giden saate, iyi ses veren radyoya, yanık sevda türküleriyle kıvrak oyun havalarına ve kumara pek düşkün. Kılıç çeker; paraya daha az, iskambil kâğıdına daha çok değer verir. Kayıplarıyla öğünür.”²⁹

4. Ses Perdesi denetiminde gelişim sağlamak için:

a) Kendi olağan sesinizle “a” ya da “ah” deyiniz. Sonra, seslemeyi, azar azar değiştirerek çıkabileceğiniz en tiz, inebileceğiniz en pes perdeye kadar sürdürelim. Bu alıştırmayı yaparken, kendinize en uygun düşen, en güçlü tını düzeyini bulmaya çalışalım. Bu düzey, sizin alışageldiğiniz perdeden daha mı yüksek, yoksa daha mı alçak? En iyi tonu elde edinceye kadar bu seslemeyi beş kez yineleyelim.

b) Aşağıdaki üç paragraftan birincisini tek ses perdesiyle; ikincisini, aynı perdede hafif değişiklikler yaparak; üçüncüsünü de gene belirgin değişikliklerle okuyalım. Her üç okuyuş arasındaki başkalıklara dikkat edelim:

“Ellerimi kullanamayınca sesim yavaşladı. Tortsov, sesimi yükseltmeden yahut zorlamadan konuşmamı istedi. Bunun üzerine, gözlerimi, yüz çizgilerimi, kaşlarımı, boynumu, başımı ve gövdemi kullanmak zorunda kaldım. Yoksun bırakıldığım araçların yerlerini doldurmaya çalıştım. Daha sonra sandalyemden de indirildim, böylece, yalnız ağzım, kulaklarım, yüzüm, gözüm özgür kalmış oldu.

²⁹ Taşer, Suat (1969), Gönderilmeyen Mektuplar, Yeditepe Yay., İstanbul.

En gerekli organı nasıl seçebilirdim? Bakış, duyguları anlatır. Konuşma düşünceleri anlatır. Ses uyumu heyecanın ölçüsü olduğuna göre, duygular da ses organlarını etkiler; işitmek ise, bunların en büyük uyarıcısıdır. Her ikisi, yani işitme ile konuşma, yüzün ve ellerin hareketlerini yönetirler.

Oyuncunun boş, anlamsız bakışları, hareketsiz yüzü ile kaşları, donuk sesi, tekdüze konuşması, kaskatı sırtı, boynu, odunsu kolları, elleri, parmakları, taşlaşmış bacakları, hımbıl hımbıl yürüyüşü, acıklı duruşları, dileyelim de bir daha görünmemek üzere bütünüyle silinip gitsin!”³⁰

c) Aşağıdaki dörtlüğü, önce veznin mekanik tartımına önem vererek; sonra da, tartımı zedelemeyecek biçimde,, sesi, anlama göre dalgalandırarak okuyun.

Bir incecik yolum gider Yemene

İlgıt ılgıt kanım akar çemene

Öldüğümü duyurmayın anama

Dalgın uykulardan uyanamadım

d) Aşağıdaki cümleleri, ok işaretiyle gösterildiği gibi, sesin perdesini yükselterek ya da alçaltarak okuyalım. Bu arada, ses perdesindeki değişiklikleri tartıma uydurmaya dikkat edelim:

Gelin ↑ buraya.

Kaç ↑ para?

O mu? ↑ Saçma

Çarpın ↓ ellerinizi.

Kaldırabilirsiniz. ↑ fakat dikkatle.

Heyecanını sevdim. ↑ ama çok yoruludum.

Yapılan saldırı plânı, ↓ madenlerin varlığı yüzünden, son anda değiştirildi.

İçinizden herhangi birinizin kuşkusu varsa, ↑ ki bazılarının var sanıyorum, ↓ işte kanıt.

³⁰ Stanislavsky, K. (1967), Bir Aklar Hazırlanıyor. Çev.: Suat, Taşer, MEB Yay.

e) Aşağıdaki tümceleri, ok işaretiyle gösterildiği gibi, sesi yukarı ya da aşağı doğru fırlatarak okuyun.

Güzel ↑ bir görünüm değil mi?

Ahlakın ↓ ne demek olduğunu bilmez o.

Her ↑ yolu denedim.

Onu mu demek ↑ istiyorsun?

Bir an bile kuşkulamadım ondan.

Peki, ↓ buna ne diyorsun?

Peki, ↑ buna ne diyorsun?

Nasıl ↓ yaparsınız bunu?

Nasıl ↑ yaparsınız bunu?

Arabayı tepenin doruk ↑ noktasına kadar sür.

O buna ↓ inanmaz.

Ona asla ↑ izin vermem.

f) Aşağıdaki cümlelerin içerdikleri coşkusal anlamları belirtecek bir ses perdesiyle okuyalım:

Yorulduğum, umutsuzluğa kapıldım ve çok üzülmedim.

O kadar heyecanlandım, o kadar heyecanlandım ki, anlatamam.

Seni vicdansız seni! Bunun hesabını vereceksin.

Aman dikkat! Çingiraklı yılan var!

Zavallı enik çok acı çekiyor.

Bak hele! Seni burada göreceğimi hiç ummuyordum.

Kaybedersem dayanamam gibi geliyor bana.

Gitmeli miyim, gitmemeli miyim, hiç bilmiyorum.

Bütün yaşamım boyunca hiçbir şeye hiçbir zaman bu derece güvenmedim.

Tören öylesine görkemliydi ki, uzun süre belleğimden çıkmayacak.

5. Sesin niteliğini geliştirmek için:

a) Kaslarda hiçbir gerginlik kalmayacak biçimde, gevşemiş olarak sandalyeye dik oturduktan sonra:

Alt çene kaslarınızı iyice gevşetip ağzınızı olabildiği kadar açarak çenenizi gevşek bir halde sarkıtın. Öne yavaş sonra hızını artırarak birkaç kez “bob” deyin. Gevşeyin ve soluğunuzun, dudaklarınızı ilebildiği kadar dışarı itmesini sağlayın.

Yanak kaslarınızı gevşettikten sonra avurtlarınızı şişirebildiğiniz kadar şişirin. Gene, yavaştan başlayıp hızını gitgide artırarak “bob” deyin.

“ha, ho, hu” hecelerini, aşağıda gösterilen

Üç ayrı doğrultuda, beşer kez yineleyin:

Gırtlaka yüksek tını ile;

Gevşemiş gırtlak tınısı ile;

Sesi ağız boşluğunda tınlatarak.

“Ah” hecesini, fısıltı ile başlayıp gitgide tonlayarak tam tınlı bir ses elde edinceye dek yineleyin; daha sonra, tam tınlı sestten fısıltıya inin.

6. Tınıyı geliştirmek için:

a) Masanın üzerinde para sayıyormuşcasına; arızalı bir telefonda, ‘karşınızdakine telefon numarasını bildiriyormuşcasına; bir toplantıyı oluşturan ‘kişileri uzaktan, güçlkle sayıyormuşcasına; ringte yere yıkılan boksörün başında sayıyormuşcasına ona kadar sayalım:

b) Aşağıdaki tümceleri tam tınlı ve olumlu bir tonla söyleyelim;

“Geldim, gördüm zaptettim.”

Düşmanla karşılaştık ve hepsini tutsak ettik.

İstanbulu dinliyorum gözlerim kapalı.

Hey hey, yine de hey hey!

Dalgalan, köpür ey derin, mavi okyanus!

c) “Bu küçük makine nasıl çalışır?” cümlesini;

Gırtlakla zorlayarak fısıldayın,

Burun sesi ile fısıldayın;

Sesi ağızda tınlatarak fısıldayın;

Soluğunuzu tutarak, tonla söyleyin;
Yüksek tonda, burun sesiyle söyleyin;
Gevşemiş kaslarla, rahat söyleyin.

d) Aşağıdaki paragrafı, önce, ancak küçük bir topluluğun anlamasına olanak verecek biçimde, fakat elinizden geldiğince hızlı; sonra da, büyük bir topluluğa hitabediormuşcasına yavaş söyleyelim.

“Dilimizin arıtılması, özelleştirilmesi, zenginleştirilmesi savaşında yazar olarak, düşünür olarak hep önde çarpışıyordu Ataç. O günlerin gençleri olan bizler bile, onu ilkin aşırı buluyor, kendisine yadırgayıcı gözlerle bakıyorduk. Çünkü dil gerçeğini, dil olayını, gereğince, yeterince ve onun gözü ile görememiş, anlayamamıştık. Ataç ise, Türk dilini, Atatürk gibi anlamış, ulusal duygu ile dil arasındaki sıkı bağlantıyı O’nun gibi derinden sezmiş, kavramıştı da onun için ödün vermez bir Türkçeci olmuştu. Bu, onun kimilerine göre kusuru, kimilerine göre de erdemi idi. Yaşadığı günlerde aşırı öz Türkçeci görünen Ataç’ın dilinin, daha bugünden bize eskimiş görünmeye başlaması, ne acı bir yazgıdır! Örneğin, Ölümünden iki – üç yıl öncesine değin, mesele, menfaat, mükâfat, imkân, sebep, mutedil gibi, kelime gibi sözcükleri kulanı – kullanıveriyormuş Ataç. Demek ki, mesele daha sorun’la yer değiştirmemişti, o günlerde, **Menfaat** yerine çıkar, imkân yerine olanak, sebep yerine neden, mutedil yerine ılımlı, mükâfat yerine ödül, kelime yerine sözcük denilmemişti.”³¹

e) Değişik tonlar çıkarma alışkanlığını kazanabilmek için, “Evet” kelimesini aşağıda belirten değişik anlamlarda söylemeye çalışalım:

- Ne istiyorsunuz?
- Kaç kez söyleyeceğim?
- Giriniz.
- Aşağı yukarı, öyle denebilir.
- Dinliyorum, siz devam edin.
- Anlatın hele, sonra ne oldu?
- Doğru, ama başka türlü de olabilir.

³¹ Salihoğlu Mahmut (1977), Günceyi Yeniden Okurken, Türk Dili Dergisi, Sayı 308.

- Gelelim şimdi asıl soruna.

f) “Ne yapıyorsun?” sorusunu, aşağıda belirtilen değişik karakterlere göre söylemeye çalışalım;

Sert bir komutan;

Yaşlı bir erkek ya da kadın;

Korkmuş biri;

Cahil biri;

Sarhoş biri;

Utangaç biri;

Yılışık biri;

Sevecen (müşfik) biri;

Dedikocu biri;

Karısını çok seven genç bir koca... vb.

g) Aşağıdaki cümleleri önce, tekdüze bir tonla, sonra, cümlelerin coşkusal içeriklerini dikkate alarak söyleyelim;

- Güzel bir gece

- Ben bu yüzü nerede gördüğümü bir hatırlayabilsem.

- Bir daha söyleyin, ama söylerken de gülümseyin.

- Ne? Sen kendini şık giyimli sanıyorsun öyle mi?

- Böyle bir hileye başvuracak kadar alçalacağın hiç aklıma gelmezdi.

- Hep beraber plaja gideceğiz, denize gireceğiz, gülüp oynayacağız.

- Çok üzüldüm, tiyatrodaki bu gece için bir tek yer bile kalmamış.

Ben de konsere bilet aldım. Başka ne yapabilirdim?

- Bir daha yüzünü görmek istemem senin. Defol karşımdan!

- Zeki bir yumurcak değil mi? Hem de daha beş yaşında.

- Uygulamanın hiçbir yararı yok; ben bittim, tükendim artık.

- Bu derece iyi bir insanı ömrümde görmedim.

- Dikkat et! Arabaya çarpacaksın!

- İşlerim o kadar birikti ki, başımı kaşıyacak vaktim yok. Gene de şikayetçi değilim.

- Onunla öğünüyoruz doğrusu çok büyük bir başarı kazandı.

h) Beğendiğiniz şiirlerden birini seçip sınıfta okuyalım. Arkadaşlarınızdan, okuyuşunuzu eleştirmelerini isteyelim.

b. Sesteki Genel Kusurları Gidermek ve Sesi Geliştirmek İçin Neler Yapılmalıdır?

“1. Haftanın bütün günlerini kapsayan g ü n l ü k alıştırma planı yapmak ve bu planı titizlikle uygulamak.

2. her alıştırmaya beş dakikalık bir gevşeme uygulamasıyla başlamak. Hepimiz, sadece ses iyileştirimi için değil, aynı zamanda genel coşkusal ve fiziksel sağlığımız için de gevşemenin nasıl yapılacağını bilmek zorundayız. Gevşeme konusunda öğütlenen alıştırmalardan bazıları şunlardır:

a) Ayaklarınız yere değmiş olarak sandalyeye rahatça oturun. Kollarınızı germeden dizlerinizin üzerine koyalım. Gözlerinizi yumalım. Başınızı gevşekçe göğsümüze doğru eğip düşürelim. Zihninizi her türlü düşünceden boşaltarak bu durumda birkaç dakika kalalım.

b) Bu kez, oturduğunuz sandalyenin önünde bir masa bulunsun; kollarınızı, germeden, masanın üzerine koyun. Gözlerinizi yumun. Başınızı kollarınızın üzerine bırakın; birkaç dakika bu halde kalalım.

c) Doğrulalım, başınızı öne düşünelim. Sonra, yavaş yavaş kaldıralım, elinizden geldiğince rahatlıkla arka atalım. Bunu yaparken, avuşlarımızı ve yüz kaslarımızı germeyelim. Daha sonra, başınızı yavaş yavaş sağa, sola, öne, arkaya yatıralım ve dairesel biçimde döndürelim; kaslarımızın gergin olmamasına her zaman dikkat edelim.

d) Ayağa kalkarak kollarınızı iki yana sarkıtalım ve (c) durumundaki hareketi yineleyelim.

e) Sandalyeye rahatça oturalım, bütün kaslarımızı olanca gücünüzle gerilelim. Bu gerginliği bir veya iki dakika sürdürdükten sonra, gene olanca gayretinizle kaslarımızı gevşetelim. Gerginlikle gevşeme arasındaki kassal, sinirsel gerilim duyumlarımızda meydana gelen değişikliklere dikkat edelim.

f) Bir dakika kadar esneyelim. Bir dakika kadar da içten gelesiye gülelim.

3. Sesinizi ses kaydediciye geçirerek dinleyelim ve öğretmenin gözetiminde çözümleyelim. Belirli aralıklarla bu işlemi yineleyelim.

4. iki öğrenci birbirlerini dinleyerek karşılıklı eleştiri yapabilir.

5. Her alıştırma döneminin büyük bir bölümü, seste saptanan kusurları giderme eğitimine ayrılabilir.

Görüldüğü gibi, konuşmayı oluşturan etmenlerin başında ses gelmektedir. Sesin oluşumu da doğrudan doğruya soluk alıp vermeye dayanmaktadır. Böylece, rahat, doğru ve etkili konuşmanın gerekli kıldığı özel bir soluk alıp verme biçiminin varlığı kendiliğinden ortaya çıkmış bulunuyor. Bu biçimler arasında, göğsün üst kısmını kullanarak ya da alt kısımdan, yani sadece karın boşluğu – diyafram yolu ile soluk alıp vermeden ayrı bir de göğüs – karın boşluğu – diyaframla birlikte solup alma verme vardır. İşlevsel olanı da budur. Bir topluluk karşısında yapacağımız konuşmanın etkili ve başarılı bir yoldan amacına ulaşmasını istiyorsak, her şeyden önce, doğru ve yeterli oluk alıp vermeyi bilmemiz gerekir.

YETERLİ SOLUK ALIP VERME ALIŞTIRMALARI

Diyaframla karın boşluğunu kullanarak göğüs altından soluk almak için:

a) Sandalyeye rahat ve dik oturalım. Ellerinizi, başparmaklarınızı alt kaburga kemiklerinize, öteki parmaklarınız da karın boşluğuna gelecek biçimde yerleştirelim. Soluğumuzu, elimizden geldiğince boşaltalım, kaburga kemiklerimizi ve karın boşluğumuzu ellerimizle bastıralım. Sonra, ellerinizi sürekli bir biçimde kemiklerimize ve karın boşluğuna bastırarak alabildiğimiz kadar derin soluk alalım. Sonra, kaburga kemiklerimizin ve karın boşluğumuzun içe ve yukarıya doğru hareketleriyle, yavaş fakat düzenli bir halde soluğumuzu boşaltalım. Bu işlemi 20 – 25 kez yineleyelim. Bu alıştırma gittikçe daha hızlı soluk alıp daha yavaş soluk verme denemelerine dönüşebilir.

b) Sağa elimiz bulunduğu yerde ve durumda kalsın, fakat sol elimizi üst göğüs bölgesine koyalım. Üst göğüs bölgesinde az, alt göğüs bölgesinde ev karın boşluğunda çok hareket olduğundan emin olarak bu alıştırmaı yineleyelim ve (a) paragrafındaki alıştırmaı yaparken, alt ve üst göğüs bölgelerinde hissettiğiniz duyuları dikkatinizden kaçırmayalım.

c) Şimdi de bu alıştırmayı, ellerimizi bir denetim aracı olarak kullanmadan yapalım.

SOLUK DENETİMİ

Aşağıdaki alıştırmalar, soluk verme, yani konuşma sırasında soluk tüketiminde sesiniz üzerinde denetimi geliştirmeliyiz.

a) Alt göğüs bölgelerini kullanarak derin bir soluk alalım. “A” hecesini, elimizden geldiğince uzun bir süre fakat, düzenli ve sürekli bir güçle fısıldayalım.

b) Şimdi de aynı biçimde, fakat bu kez sesli olarak “Ah” diyelim.

c) Bir solukta ve elinizden geldiğince çok sayıda, staccato yaparak yani kesik kesik söyleyerek “Ah”ı fısıldayalım. Her “Ah”ın üzerine iyice basalım.

d) Aynı şeyi sesli bir “Ah”la yapalım.

e) Bir solukta fısıldayarak söylediğiniz bir cümleyi sayı ile ölçelim,

f) Aynı şeyi olağan sesle yapalım.

g) Bir solukta ve bütün gücünüzü kullanarak “Hop” hecesini söyleyebildiğimiz kadar çok sayıda, bağırarak söyleyelim. Bu işlemi, aynı biçimde, “Hop” sayısını kolaylıkla arttırabildiğimizi fark edinceye kadar yineleyelim.

h) Her biri 10 – 20 sözcükten oluşan bir grup cümle hazırlayın. Her cümleyi bir solukta okuyalım. Okuma sırasında, soluk kaybına uğrayıp uğramadığınızdan emin olmak için ellerinizle denetiminizi sürdürelim.

i) Kolaylıkla okunabilen kısa cümleden oluşan bir paragraf hazırlayalım. Olağan duruşlarla okumada, soluk alıp verme tekniğinde ustalaşıp ustalaşmadığınızı saptayınca kadar deneyimizi sürdürelim.

3. SES EĞİTİMİ

a. Ses

Hava titreşiminin kulakla duyulanına ses diyoruz. İnsanların anlaşma araçlarından en önemlisinin, gelişmeye en elverişli olanının seslenme olduğunu ve dillerin bu seslenmelerden doğduğunu biliyoruz.

Ses, akciğerden gelen havanın gırtlaktaki kırıslara çarpmasıyla onların titreşimiyle çıkar. Pek hızlı olan bu titreşim, saniyede 4.000 resim çekebilen aygıtlarla ancak saptanabilir.

Gırtlakın içinde, ikisi sağda, ikisi solda dört ince kiriş vardır. Bunlardan dışa doğru olan bir çift, tıpta yalancı ses telleri deniyor. Seslenmeye yarayan kirişler iki tanedir. Ses çıkarmak istenildiğinde bu bir çift kiriş, gereğine uygun biçimde birbirine yaklaşarak gerilir. Akciğerlerden itilen hava bu kirişlerde isteğimize göre ince, kalın, acı, tatlı, sert, yumuşak, korkunç, okşayıcı... sesler biçiminde perdelenir.

Gırtlakın içinde, ikisi sağda, ikisi solda dört ince kiriş vardır. Bunlardan dışa doğru olanı bir çift, tıpta yalancı ses telleri deniyor. Seslenmeye yarayan kirişler iki tanedir. Sis çıkarmak istenildiğinde bu bir çift kiriş, gereğine uygun biçimde birbirine yaklaşarak gerilir. Akciğerlerden itilen hava bu kirişlerde isteğimize göre ince, kalın, acı, tatlı, sert, yumuşak, korkunç, okşayıcı... sesler biçiminde perdelenir.

İnsan gırtlakı müzik araçlarının hepsinden daha çeşitli, daha duygulu ve anlamlı sesler çıkarır. Bu seslerin sayısını saptamaya bugünkü araçlar yetmiyor.

Ne denli çeşit çeşit sesler çıkardığımızı ve çıkarabileceğimizi kendimiz de deneyebiliriz; bunların çoğunun konuşma ile ilgisi yoktur.

Pek karmaşık devimlerden, kımıldanışlardan doğan konuşma sesinin nasıl oluştuğunu, çok kez, kavrayamayız. Başka bir deyişle, konuşma sesi adeta kendiliğinden oluşur gibidir. Kirişlerde perdelenen sesler, ağızımızda bulunan örgenlerin, gereğince açılıp kapanması, yaklaşıp uzaklaşması ve gerilip çözülmesiyle; çeşitli değişme ve değiştirmeleriyle boğumlanır; konuşma sesi biçimine girer. Konuşma sesi boğumludur. Ağız örgenleriyle biçimlenmeyen sesler ve hayvan sesleri boğumsuzdur.

Ses yolu, konuşma aygıtı. Göğüs boşluğundan dudaklara varan kısma ses yolu diyoruz. Seslerin çıkmasına ve çeşitlenmesine yarayan örgenler şunlardır: göğüs boşluğu, akciğerler, küçük dil, dil, damak, diş etleri, dişler, dudaklar, geniz, burun.

Bu örgenlerin hepsine birden konuşma aygıtı denir. Konuşma örgenlerinin birinde hastalık, sakatlık; seslerden birkaçının ya da hepsinin güzel ve temiz çıkmasına engel olur: dişleri dökülmüşlerin, nezlelilerin söyleyişlerini anımsayalım.

Ağız bir ses kutusuna benzer. Kirişlerde oluşan sesler, gürültüler ağız içinde istenen biçime sokularak ağızdan ve burundan çıkar.

Sesler (fonemler), ağızdaki örgenlerin³² kendiliğinden oluşan karmaşık işlemleriyle meydana gelir. Bununla birlikte, her sesin çıkışında üç eylem bulunur:

a) Gerilme. Konuşma örgenleri istenen sesi çıkarma durumuna geçer.

b) Duralama. Çok kısa bir süre gerilme durumunda durup istenen sesi çıkarır.

c) Çözülme. Örgenler ödevlerini bitirdikten sonra gevşeyerek bekleyiş durumlarına dönerler.

Sözcüklerin ve sözcük parçalarının kuruluşuna yarayan sesler ard arda dizilmiş değillerdir. Gereğine göre birbiriyle kaynaşırlar. Bu şöyle olur: birinci sesi çıkaran örgenler daha çözülme durumuna dönmeden ikinci sesi çıkaracak örgenler hemen gerilmeye başlar ve işlem böylece sürer. Bu oluş şu benzetmeyle açıklanabilir:

Sesler, tespih taneleri gibi art arda dizilmiş değil, zincir halkaları gibi iç içe geçmiş olurlar. Böylece, soluk itişiyile, konuşma seslerinden bir tanesini çıkardığımız gibi iki, üç, dört tanesini de birden çıkarabiliriz.

Seslerin biçimlenişi. Akciğerlerden isteğe göre itilen hava, ses kırıışleri üzerinden geçerken onları titretip titretmediklerine göre, yani tonlanıp tonlanmadıklarına göre de sesler iki biçimde oluşurlar.

a) Ünlülerle yumuşak ünsüzlerde kırıışler titrer, sesler tonlanır.

b) Kırıışlerde toplanmadan, yani kırıışler titremeden çıkanlarda sert ünsüzler olur.

Kolay sandığımız söyleyiş, pek karmaşık devimleri kapsayan oluşların, çabaların sonucudur.

Şu ilginç noktaları da belirtmeden geçmeyelim.

“İnsan sesi saniyede yüz yirmiden fazla titreşim yapar.

İnsan sesinin veya herhangi bir sesin üç özelliği vardır: Şiddet, perde, tını.

1. Sesin şiddeti, ses kırıışlerinin iletişimindeki enerjiye bağlıdır. Bu titreşim ise kırıışlerden geçen havanın itilin basıncına bağlıdır. Oldukça yüksek sesle şarkı söylenmesi, ses kırıışlerinden saniyede 20 cm³ havanın geçmesi demektir. Ses eğitimi görmüş bir şarkıcı, ciğerlerindeki havayı daha idareli kullanabilir; aynı yükseklikte bir şarkıyı söylerken 4 cm³ hava ile yetinebilir.

³² Örgen: Organ, Uzuv.

2. Perde, özellikle, ses kirişlerinin uzunluğu ve gerginliği ile belirlenir. Perde bir dereceye kadar değiştirilebilir. Sesler eğitilmiş şarkıcılar rahatlıkla bir oktavdan diğerine geçebilirler. İnsanın gelişim evreleri sesin titizliğinde, dikkat çekici değişmelere yol açar. Erkek ve kız çocuklar 6 mm. uzunluğunda ses kirişleriyle doğarlar. Ses kirişleri vücudun gelişmesi oranında uzar. Kirişlerin uzunluğu iki yaşında 8 m., altı yaşında 10 mm., on yaşında ise, 12 mm. dir. Ama bu yaştan sonra, boy farklarına rağmen, erkek çocukların ses kirişleri daha fazla uzama eğilimi gösterir. On dört yaşında kızların ses kirişleri ortalama on iki mm. iken, erkeklerin ses kirişi uzunluğu 13 mm'dir. Otuz yaşındaki bir erkeğin ses kirişleri, doğumdan itibaren beş kat artarak 30 mm'yi bulur. Kızlarda ise, aynı yaşta, ses kirişleri doğumdan sonra üç defadan biraz fazla artarak 20 mm'yi bulur. Perdedeki değişim sadece ergenlik çağında meydana gelmez. Sesin perdesi ilk otuz yıl boyunca değişir ve ömrün sonuna doğru ses kirişleri kısaldığından, ses tonu yeniden değişerek yükselir. Bazen, hormonları iyi işlemeyenlerde olduğu gibi, ergenlik çağındaki bir erkek çocuğun sesi kalınlaşmaz. Böyle hallerde uygun bir sağaltım,³³ durumu hızla düzeltir ve normal bir erkek sesi elde edilebilir. Hadımların ise, eğer hadım edilme ergenlik çağından önceki devreye rastlarsa, sesleri kalınlaşmaz.

Sesin kalite ve tınısı, çeşitli titreşim odalarının, yani boğazın, göğüs boşluğunun ve ağzın, boyut ve biçimlerine bağlıdır. Ünlüler arasındaki farklar ise, ses çıkarıcılarına başvurulmadan, bu odaların değişimi ile yapılır. Fısıltı yalnız boşlukların ve ses çıkarıcıların uyumlarıyla mümkündür. Fısıltıda ses kirişleri titremez. Dolayısıyla bir fısıltının kadın veya erkek fısıltısı mı olduğu, kiriş uzunluğu ve frekans gibi başlıca dayanak noktaları bilinmediğinden, fark edilemez.³⁴

b. Ses ve Kişilik

“Ses ile kişilik arasında, kesenkes olmasa da, yakın ilişki bulunduğu yapılan incelemeler sonunda meydana çıkmıştır. Sözelimi, ‘kendisini görmeden sesini işittiğimiz bir insanın erkek mi, dişi mi olduğunu anlamakta hiç güçlük çekmeyiz. Konuşanın, sesine göre yaşını da oranlayabiliriz. Sesin kalitesi ile toplumsal kişilik arasındaki ilişki üzerinde yapılan bir inceleme şu ilginç sonucu açığa vurmuştur: toplumun altı katında bulunan kimselerin sesi, çoğunlukla, hoş gitmeyen bir nitelik göstermektedir. Konuşma sesine bakarak bir insanın dik başlı mı, yumuşak başlı mı

³³ Sağaltım: Tedavi, terapi.

³⁴ 1972 Smith, İnsan, Yapısı ve Yaşamı, çev: Ercan Onur – Nida Tektaş, Remzi Kitabevi, İstanbul.

olduğunu kestirmek zor değildir. Saldırganlıkla, güçlü, cınlayan ses arasında olumlu, sinirlilikle bu nitelikteki ses arasında ise, olumsuz bir ilişki vardır. Gene, incelemelerden birinde, kendileri görülmeden dinlenen genç erkek çocukların sesleri, liderlik niteliğine sahip olanlarla olmayanları birbirinden ayırmaya yetmiştir.

Bu deneylerden çıkan en ilginç, en anlamlı sonuç, dinleyicilerin, ses ile kişilik arasındaki ilişkilere birtakım “belirli özellikler” yakıştırma eğiliminde olmalarıdır. Bu da, konuşan kişinin, yaptığı işe, ya da toplum katındaki yaşam düzeyi’ne göre oranlanmaktadır. Sözelimi, dinleyici açısından, öğretmenin, din adamının, polisin, haydudun, politikacının, yaltakçının, sıradan bir insanın sesi ayrı ayrı özellikler göstermektedir. Bunda gerçeğin payı yoktur denemez. Böylece sözel simgeleri dinleyicinin uyum mekanizmasına “iletme”de sesin yüklendiği büyük önem bir kez daha belirlemektedir.

Ses ile kişilik arasındaki ilişki, sesin, konuşanı ortaya koyması şaşılacak bir şey değildir. Sesi, bireyin tüm fiziksel, zihinsel ve coşkusal etkinliği içinde düşünmek gerekir. Böylece, ses ile kişiliğin ilişkisi daha kolaylıkla belirir. **Kişiliğiniz sesinizde gizlenmiştir.**

Tanıdıklar arasında, karanlıkta ya da telefonda işitilen sesiniz, adınızdır. Konuşma sırasında, insanın, o andaki coşkusal durumunu, konuşmadaki tutum ve niyetini, kişiliğinin bazı yönlerini en iyi sesi açığa vurur. Tembel misiniz, dikkatsiz misiniz, vurdumduymaz mısınız, iyimser misiniz? Karşınızdakiler doğru ya da yanlış, bu tür niteliklerinizi sesinizle yorumlama eğilimindedirler. Siz ise, kendi sesinize öylesine alışmışsınızdır ki sesinizin başkalarına neler söylediğinin farkında değilsinizdir. Telefonda bile sesinizle sizi tanırlar, kim olduğunuzu bilirler.

Özel nitelikte ses gerektiren pek çok meslek bulunduğu daha önce değinmiştik. Örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Sözelimi: öğretmenlik, vaizlik, spikerlik, oyunculuk, hava trafik kulesi denetçiliği, komutanlık, satıcılık vb.

Konuşma, çok yönlü simgesel sistemlerden oluşan bir eylemdir. Bu eylemde en önemli simge sistemlerinden biri de ses’tir. Ses, anlamı, yalnız sözcüklerin sesleri aracılığıyla değil, aynı zamanda, konuşanın tutumunu, coşkusal durumunu ve kişiliğini yansıtan tonlar, tonun yükseklikleri, hızı, perdeleri, bükümleriyle de iletilir. Bu nedenledir ki çoğu zaman insanların dedikleri değil, deyiş biçimleri de önem kazanır.

Konuşma yetersizliklerinden bazıları, sinirlilik, aşırı heyecanlılık, güvensizlik gibi halleri içeren kişilik sorunlarından doğar. Konuşulacak konu üzerinde yeterince hazırlanmamış olmak da ses denetimini zayıflatır, güvensizliğin artmasına neden olur. Organik engeller bir yana, konuşmada başarılı olmak isteyen kimseler, sese üstün önem vermek zorundadırlar.

c. Seste Nitelik (Kalite) Sorunları

Ses ile kişilik arasındaki ilişki sesin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü ses niteliği, konuşmacının, coşkusal tepkilerinin ve alışkanlıklarının göstergesidir; kendine, başkalarına ve genellikle yaşama karşı öz tutumunu açığa vurur. Bundan böyle, çevremizde konuşanları yorumlayıcı ve eleştirci bir kulakla dinlersek ilginç sonuçlarla karşılaşabiliriz.

Olağan nitelikteki bir konuşma sesinde görülen genel kusurların başında, tekdüzelik gelir. Tekdüzelik, konuşmacıyı etkili olmaktan alıkoyan en büyük engeldir. Bu nedenle, her kalıba dökülebilir, akıcı ve değişken bir ses elde etmenin çaresine bakmalıyız. Belirli bir duygunun anlatımına elverişli olan bir ses, başka bir duygunun anlatımına hiç de elverişli olmayabilir. Sesteki tekdüzelik, genellikle gövdesel kasların yeterince gerilmeden yoksun olmasından ileri gelir. Uzun süredir hasta olanlar ya da hiçbir coşkuyu derinlemesine yaşamayanlar, tekdüze sesle konuşurlar. Öte yandan, son derece coşkusal bir ruh yapısına sahip oldukları halde, coşkuları çeşitlilikten yoksun olanlar da seslerinin niteliği bunalımlı ve uyuşuk kimselerinkinden tamamıyla başka olsa da gene tekdüze konuşurlar. Sıkıntı ve korku, gırtlak kasılmalarına neden olarak sese zarar verir. Ses niteliğinde eğitim, daha çok, olağan coşkusal tepkileri geliştirme anlamına gelir.

Hepimizin istediği, olağan bir ses niteliğine sahip olmaktır. Bu da, fonetik mekanizmayı doğru çalıştırmaya bağlıdır. Olağan nitelikte ses, olağan coşkulardan doğar; olağan coşkular ise, ses mekanizmasını oluşturan kaslar sistemindeki özel gerilimlerin ürünüdür. Olağan nitelik, sağlıklı bir zihinden kaynaklanır. Bunun tersi de doğrudur; çünkü, ses niteliğini düzeltme uğrunda gösterilecek bilinçli bir çaba aynı zamanda, zihinsel sağlığa erişmeye de çok yararlı olabilir.

ç. İyi Bir Konuşma Sesinin Özellikleri Nelerdir?

1. “İşitilebilirlik. Konuşurken, sesinizi dinleyicilere rahatça işittirebilmelisiniz. Çok yavaş ya da çok yüksek tonlarla konuşmaktan sakının, sesinizi,

konuştüğunuz yerin büyüklüğüne, küçüklüğüne; dinleyicilerin azlığına, çokluğuna göre ayarlamayı bilmelisiniz.

2. Akıcılık. Konuşmanızın cümlelerinde yer alan düşünceleri, dinleyicilerin algılama hızına denk düşecek bir akıcılıkta sunmalısınız. Akıcılık, hız ile ilişkili önemli bir sorundur; hız konuşmanızı oluşturan gereçlerin özelliğine, sizin coşkusal durumunuza, mizacınıza, kişiliğinize, yere ve dinleyicinin niteliğine göre değişimler göstermelidir.

3. Hoşa giderlik. İyi bir konuşma sesinin sadece işitilebilir ve akıcı olması yetmez, aynı zamanda hoşa gider bir nitelik taşıması da gerekir. Bir sesin hoşa giderliği, o sesin tınısı ile ilgilidir. Katı, kulak tırmalayan, hırıltılı, madensel, tiz, burunsal, hışıltılı, buğulu, çok yumuşak, gevrek, biçimden yoksun sesler, hoşa gitmeyen seslerdir. Rahatlıkla işitilebiliyorsa, kolaylıkla izlenebilen bir hızla konuşabiliyorsanız, tonunuz tınılı ve anlamlı biçimde bükümlü ise, o takdirde sesini hoşa giden bir sestir.

4. Anlamlılık. Sesiniz, dinleyiciye iyi niyetinizi, amacınızı, ilginizi yansıtmalıdır; soğukkanlılığınızı, insancıl yönünüzü, dostça tutumunuzu, konunuza karşı beslediğiniz inancı ve güvenci de yansıtmalıdır. Sesin, sözcüklerdeki anlamlardan kat kat fazlasını dinleyene ilettiğini, iletme özelliklerine sahip olduğunu daha önce belirtmiştik. İşte bu anlamlar sesin kendisinde yer alan anlamlardır. Sahip olduğunuz sesin niteliği ile onu kullanım biçiminiz bu yönden büyük önem taşımaktadır.

Başka bir deyişle, sesiniz dengeli, kararlı, yetke aşılایıcı ve güvendirici olmalıdır. Ayrıca, sesinizde açıklık, sadelik, kişilik de bulunmalıdır. Dinleyende zihin karışıklığına yol açan, yanlış tepkiye neden olan bir ileti (mesaj), anlamdan yoksun demektir. Anlamca aydınlık olmayan, bu yüzden ikide bir yinelemek ya da yineletmek gereği duyuran bir ileti de yeterli sayılamaz.

5. Bükümlülük. Bükümlülüğün, karşıtı, tekdüzeliktir, değiştirmesizlik (monotonluktur). Doğal olarak, etkili konuşma, karşılıklı konuşma biçiminde olmalıdır. Düşünceler, ton değişiklikleri, hız değişiklikleri ile anlatılır; bu değişiklikler rastgele ve mekanik olmayın düşüncelerinizin oluşum sürecinden kaynaklanan ve iletişim eyleminizi dinleyicinizin özelliklerine, niteliklerine uydurmanız gereğini belirleyen değişikliklerdir.

d. Sesin İşlenmesi ve Ses Denetiminin Geliştirilmesi

Konuşma sesinin işlenmesinde ve iyileştirilmesinde şu dört nokta öncelikle dikkate alınmalıdır.

1. Solunum, sesleme, tını, boğumlanma, yükseklik, hız, perde, ses iyileştirimi hakkında açık seçik bir anlayışa erişmek.
2. Kendi ses olanaklarınızı ve yetilerinizi yakından bilmek.
3. Ses iyileştirimi için sistemli alıştırma yapmaktır.
4. Bu alıştırma ile giderek elde edeceğimiz ilerlemeyi, iyileşmeyi sistemi bir biçimde değerlendirmek.

Kendi seslerini bir banttan ya da plaktan ilk kez işitenler, çoğu zaman, hayretle: “Bu, benim sesim mi?” demekten kendilerini alamazlar. Çünkü biz, kendi sesimizi, başkalarının duyup işittiği gibi işitemeyiz. Yakın çevremizde bulunanlar da alışkanlık nedeniyle, sesimizin yabancılar için dikkat çekici olan niteliklerini ve özelliklerini fark etmez olurlar.

Ses iyileştiriminde en önemli etmen, duyarlıklı bir kulaktır. Bir yandan, başlangıçta başkalarının gözetiminde sesinizi işlemeye ve iyileştirmeye çalışırken, öte yandan, aynı zamanda kulağınızın duyarlılığını geliştirmeye de özen göstermelisiniz.

Ses iyileştirimin bir yolu da, konuşması ve sesi standart ölçüye uygun kimselerin konuşmalarını dikkatle dinlemektir. Ayrıca, kendi konuşmanızı ve sesinizi, Standard olanla ölçüştürmek amacıyla banda geçirmeniz de doğru olur. Alıştırma sırasında sesimizde bir iyileşme ve gelişme hissettiğiniz zaman, bu konuda yetkili bir eleştirmene kendimizi dinletmemiz gerekir.

Yüksek sesle okumak ve doğaçlama konuşmalar yapmak da ses iyileştiriminde yararlı bir yoldur. Bu işlemleri şu üç doğrultuda yapabilirsiniz:

- a. İsteddiğiniz ses değişikliklerini elde edebilmek için başlangıçta mekanik olarak çalışmak.
- b. Dikkatinizi, iletme istediğiniz anlam değişiklikleri üzerinde toplamak.
- c. Ya da, yeni ses alışkanlıkları kazanabilmek amacıyla mekanik ve doğal yöntemleri birlikte uygulamak. Mekanik yöntemle edinilecek yeni ses alışkanlıkları her

ne kadar başlangıçta yapma görünürse de, gelişim, ilerledikçe, bu yapmalık duygusu ortadan kalkar ve yeni sesin, işlevini doğallıkla yaptığı hissedilir.

Bazı ses alışkanlıklarının, genel anlamda, insanın mizaç özellikleri ve kişilik nitelikleriyle yakın ilişkisi vardır. Sözgelimi, zayıf, ürkek, korkak bir ses, sahibinin de o tür mizaçta ve kişilikte bir insan olduğunun göstergesidir. Böylece bir insanın sesi de tez vakitte değişim ve gelişim göstermez. Bu gibi durumlarda, ses alıştırmaları, eski alışkanlıklarda olduğu kadar kişilik düzeltiminde de gerekli değişiklikleri gerçekleştirebilmek için, yavaş yavaş ve birlikte yürütülmelidir.

Çalışmalar sırasında, zaman zaman, ne kadar ilerlediğinizi ölçüp saptamayı unutmamalı; ayrıca istenilen olumlu sonuca akşamdan sabaha erişilemeyeceğini de hatırdan çıkarmamalıyız.³⁵

³⁵ Taşer, Suat (1978), Konuşma Eğitimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

İKİNCİ BÖLÜM

PROZODİ BİLGİSİ

a. Kelime Vurgusu

“Her şeye karşın herkes sevdiğini öldürür. Kimi bunu sert bakışıyla yapar, kimi de yüze gülen bir sözcükle, korkak kişi bunu bir öpücükle, cesur adam bir kılıçla.” (Oscar Wilde)

Gazetelerde yayımlanan özellikle “satış görevlisi” veya “sekreter aranıyor” şeklindeki ilanlarda “diksiyonu düzgün” ifadesiyle mutlaka karşılaşmışsınızdır. Kimi patronlar diksiyonun ne olduğunu bilmeden ya da işe alımla ilgilenen müdürlerin, adayların diksiyonunun düzgün olup olmadığına nasıl karar verecekler? Sadece bozuk konuşmaması mı ölçü olacak? Yoksa güzelliği mi?

Günlük hayatta da “bilmem kim çok güzel vurgulu konuşuyor” gibi sözleri mutlaka duymuşsunuzdur. Hiç merak ettiniz mi, nedir diksiyon, nedir vurgulu konuşmak? Bu konuda Mevlana’nın “Konuşmak sihirdir ama haram almayan bir sihir”. Evet konuşmak tam anlamıyla bir sihirdir. Yeryüzüne gelmiş son büyük komutan Mustafa Kemal Atatürk’de Hazreti Mevlana’nın sözünü ettiği bu haram olmayan sihirden faydalanmıştır. “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır” sözü de bu sihrin gücünü anlatır.

Türkçede, bazı Batı dilleri ve Arapçadaki gibi kuvvetli bir vurgu yoktur. Türkçede vurgulu hecelerle vurgusuz heceler arasında fazla şiddet farkı olmadığı için vurgulu heceyi ayırt etmek zordur. Kelimede hangi hecenin vurgulu olduğunu doğru tespit etmek için her defasında farklı bir hece diğerlerinden abartılı bir biçimde söylenir. Bu söyleyişlerden hangisi kulağa anormal gelmezse vurgu o hece üzerinde demektir. Mesela, “Patates” kelimesinde ‘tes’ hecesi dışındaki heceler vurgulu söylendiğinde kulağı tırmalar. Demek ki ‘patates’te vurgu son hecededir. Vurguya uyulmadığı zaman dilin yapısı bozulur. Söylenmek istenilenle ortaya çıkan anlam birbirinden farklı olur. Dilin yapısıyla doğrudan doğruya ilgili olan vurgu yanlış hecede yapılırsa anlam karışıklığı ortaya çıkar. Türkçeyi yeni öğrenen yabancıların vurguları kendi dillerindeki gibi kelimenin başında yapmaları çoğu kez anlam karmaşasına yol açar.

Örnek: Bebek: Küçük çocuk

Bebek: İstanbul’da bir semt

Kurtuluş: Kurtulma İstiklal

Kurtuluş: Ankara’da bir semt

Kartal: Yırtıcı bir kuş

Kartal: İstanbul’da bir semt

Oran: Bağıntı, ilgi

Oran: Ankara’da bir semt

Çapa: Kazı aracı

Çapa: İstanbul’da bir semt

Bayat: Taze olmayan

Bayat: Oğuzların bir boyu

Okuma: Kıraat

Okuma: Okumamaktan emir

Bıçakla: Bıçaklama emri

Bıçakla: Bıçak ile

Kartal: Vurgu ilk hecede olunca semt.

Kartal: Vurgu ikinci hecede olunca kuş.

Kartal’da oturuyorum ve kartal besliyorum.

Kartal’da kara kartallar var.

“Diksiyon; duru, seçkin, saydam ve çıkaklara uygun olarak söz söyleme ve konuşma sanatı” olduğuna göre “vurgu” “bir hece veya kelimenin diğerlerine oranla daha baskın söylenmesi” demektedir. Bir başka deyişle vurgu; hecelerden bazılarının, ses şiddetiyle diğerlerine oranla daha dik ve baskın söylenmesidir. Vurgunun içinde geçen “baskın söylenmesi” ifadesi, bir kelime veya hecenin bağırarak söylenmesi değil, seste perde değişikliği yapılması, yani hecenin diğerlerine oranla bir perde yukarıdan söylenmesidir. Bir başka ifadeyle de seste ton değişikliği yapılmasıdır. Şimdi vurguya geri dönelim. Türkçede temel olarak iki tür vurgu bulunur. Bunlar; hece vurgusu ve cümle vurgusudur. Şimdi de vurgu türlerinin detaylarına yer verelim, “düzgün diksiyon nasıl olur, nasıl vurgulu konuşulur” konularına açıklık getirelim. Diksiyon eğitiminde önce hece vurgusu öğretilmelidir. Böylece daha ilk derslerden itibaren hem radyolar, televizyonlar ve günlük hayatta yapılan vurgu hatalarının farkına varmaya başlar, hem de dersleri daha bir hevesle takip eder. Türkçede hece vurgusu genellikle son hecededir.

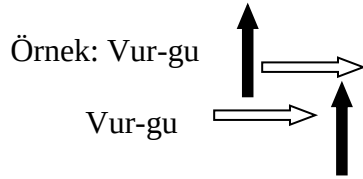
Örneğin: İki arkadaş aralarında konuşur

- Nereden gidelim?
- Caddeden gidelim.

Bu örnekte “nereden gidelim” sorusuna tek bir cevap verilmiştir. Ancak yapılacak vurgu hatası, soruyu soranın kulağını birazcık rahatsız edebilir! Cevap verirken ilk heceye vurgu yapılması (caddeden) kulak tırmalar. Son heceye yapılacak vurgu ise (caddeden) doğru vurgu olduğundan rahatsız etmez. Hece vurgusu ‘genellikle’

son hecededir. Peki, vurguyu bulmak için nasıl bir çalışma yapmak gerekiyor? Her heceyi diğerine göre daha dik okuyalım. Bu yöntemle, yanlış heceye yaptığınız vurgu kulak tırmalayacak, doğru hece yapacağınız vurgu ise rahatsız etmeyecektir. Önce sesli olarak ilk heceyi baskın, ikinci heceyi normal tonda seslendirelim: Vur-gu. İki söylemde nasıl da birbirinden farklı anlamlar çıktığını fark edeceksiniz. Eğer tek başınıza bu farkı algılamakta zorlanıyorsanız, bir yakınınızdan sizi dinlemesini isteyin. Ya da sesinizi kaybedebileceğiniz bir cihaz kullanın. Tonlamayı doğru yaptığınız zaman fark kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Bu uygulamayı yaparken sesinizin nasıl olması gerektiğini şekillerle anlatalım.



Farkı iyice algılayabilmeniz için vurgu yapacağınız heceyi ok işaretleriyle gösterildiği gibi yüksek, diğerini normal ses tonuyla söyleyelim. Vurgu çalışmasını yaparken, zorlanıyorsanız orkestra şeflerinin el hareketlerini taklit edebiliriz. Heceyi yüksek tonda söylerken elinizi yukarı, normal tonda söylerken de yana doğru hareket ettirin. Bu çalışmayı çeşitli kelimelerle de tekrar edelim. Heceleri uzatmadan ve aralarında fazla es vermeden söylemeye de dikkat edelim. Vurgu çalışmasını bir kez daha tekrar etmekte fayda var. Söz sükutsa gümüş altındır. ‘Söz’ ve ‘sü’ hecelerinde ses normal seviyede gelir. ‘kut’ hecesinde ses tonu yükselir (vurgu), ‘sa’ hecesinde ses normal değerine döner, ‘gümüş’ kelimesi ve ‘al’ hecesi normal tonda söylenir, ‘tın’ hecesinde ses tonu yükselir (vurgu), ‘dır’ hecesinde ses normal değerine döner. Vurgu elbette zannedildiği gibi bağırma değildir. Vurgu ve tonlama iç içedir. Bir başka ifadeyle vurgu, tonlama yapmaktır.

Diksiyonda başarılı olmak sık sık uygulamaktan geçer. Özellikle Türkçede bazı Batı dilleri ve Arapçadaki gibi kuvvetli bir vurgu yoktur. Yani vurgulu hecelerle vurgusuz heceler arasında fazla şiddet farkı olmadığından vurgulu heceyi ayırt etmek zordur. Vurguya uyulmadığı zaman dilin yapısı bozulur, söylenmek istenilenle ortaya çıkan anlam birbirinden ayrılır. Vurgu yanlış hecede yapılırsa anlam karışıklığı ortaya çıkar. Tıpkı Türkçeyi yeni öğrenen yabancılar gibi. Ağıdaki kelimelerde görelim:

Kurtuluş : Bir şeyden kurtulma Kurtuluş: Ankara’da bir semt

Kartal : Yırtıcı bir kuş Kartal : İstanbul’da bir semt

<u>Oran</u>	: Bağıntı, ilgi	<u>Oran</u>	: Ankara’da bir semt
<u>Çapa</u>	: Kazı aracı	<u>Çapa</u>	: İstanbul’da bir semt
<u>Okuma</u>	: Okumak işi	<u>Okuma</u>	: Okumama emri
<u>Bıçakla</u>	: Bıçaklama emri	<u>Bıçakla</u>	: Bıçak ile

Türkçe yapısı açısından bakıldığında köke ek alan yani sondan eklemeli bir dildir. Köke ek yaparak, tek bir kökten 60-70 kelime türetmek mümkündür. Kök heceye ekler getirerek değişik kelimeler türetebiliriz. Bu dilimizin zenginliğinin göstergesidir. Ancak genel kuralı unutmamak gerekir. Kelime ek aldıkça “vurgu” son heceye doğru kayar.

Örnek: göz+lük+çü+lük+ten

Köy+lü+ler+im+iz+den+miş

Gör+üş+tür+ül+me+miş+ler+di?

Koş, Koşma, Koşmayın, Koşmayınca.

Cadde, caddeler, caddelerden.

Bilgi, bilgisiz, bilgisizden

Türkçe’de çekim ve türetme sırasında kelime kökü değişmez. Kimi yörelerde gidiyorum, git, gitmek değil de “cidiyrum, celdum” gibi telaffuzlar duyarız. Bu söyleyişlerde kökte değişiklik yapılır. Kelimeleri bu şekilde yani kökte değişiklik yaparak telaffuz edenler Rum ve Ermeni kökenlidirler. “J” yerine “z” (jilet-zilet / jalezale), “ş” yerine “s” (paşam – pasam / şapka – sapka) harflerini söyleyenler Rum kökenli vatandaşlarımızdır. Radyo ve televizyonlarda seslendirme yapanlar da diksiyona önem vermeliler, vurguları yerinde yapmalılar.

Hece vurgusu birden fazla hecenin olması durumunda geçerlidir. Tek heceli kelimelerde vurgu asla ve asla aranmaz. Örnek; Ben, bir, sen, üç, bu, dört, şu, beş, o, on, biz, saz, siz, gaz, yaş, kaç, kuş, kaç, gol, taç, iş, aş, kim, baş, bin, git, kir, bit, bak, kal, toz, al, tez, bez, hep, gez, gel, geç, cep, meç gibi.

Vurguyu doğru yapmak çok önemlidir. Vurgunun tanımını yaptıktan sora hece vurgusunun genellikle son hecede olduğunu söylemiştim. Ancak vurgunun yeri bazı durumlarda değişir. Mesela “Sirkeci Sirkeci Sirke Satıyor” tekerlemesini ele alalım. Bu cümlede yapılacak vurgu hatası, anlam karmaşasına neden olur. Sirkeci sözcüğünde

vurgu ilk heceye yapıldığında yer adı (*sirkeci*), son heceye yapıldığında ise meslek adı (*sirkeci*) ortaya çıkar. Doğru vurgu şöyle olmalı: Sirkeci Sirkeci'de Sirke Satıyor. Şimdi “vurgu genellikle son hecededir” ifadesinde geçen ‘genellikle’nin detaylarını maddeler halinde inceleyelim.

1. Türkçede vurgu genellikle son hecededir.

Örnek: Vurgu, kural, kalem, kitap, para, kuruş, fıkra, bebek, kutu

2. Yer adlarında vurgu genellikle ilk hecede yapılır.

Örnek: Konya, Niğde, Bursa, Bingöl, Samsun, Düzce, Ordu (il), Bebek (semt) Ankara, Artvin, Konya.

3. ‘-istan’ eki ie biten ülke adlarında vurgu son hece olan ‘tan’a geçer.

Örnek: Afganistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Moğolistan, Tacikistan, Arabistan, Yunanistan, Bulgaristan, Macaristan.

4. Yer adlarında, hecelerin açık ve kapalı olmasına göre vurgu yeri farklılık gösterir. Hecenin açık veya kapalı olması sesli eya sessiz harfle bitmesidir. Eğer hece sesli harfle bitiyorsa açık, sessiz harfle bitiyorsa kapalıdır. Yer adlarında birinci hece açık, ikinci hece kapalı ise vurgu kapalı olan hecede (ikinci hece) yapılır.

Örnek: Malatya ilinin heceleri; açık – kapalı – açık şeklinde sıralanır. ‘Ma’ açık, ‘lat’ kapalı, ‘ya’ açık. Vurgu kapalı hece olan ‘lat’ hecesinde yapılır. Edirne – Kütahya – Amasya – Gümüşhane.

5. Yer adlarında tüm hecelerin açık olduğu durumlarda vurgu çok sesli ilk hecede aranır.

Örnek: Bolu: Bo (açık) – lu (açık). Vurgu ilk hecede: Bolu, Rize, Şile, Rami, Vize, Çapa, Adana.

6. Yer adları kapalı ile başlayıp açık heceyle devam ediyorsa vurgu yine ilk hecede aranır.

Örnek: Ankara: An (kapalı) – ka (açık) – ra (açık), İzmir.

Vurgu ilk hecededir Ankara. Bu kural özellikle yerleşim birimleri yani il, ilçe ve yer adları için geçerlidir. Diğer kelimelerde hecelerin açık, kapalı veya çok sesli olması kuralı aranmaz.

Ordu, Muğla, Bursa, Niğde, Çankaya, Çankırı, Kayseri.

7. İlk 6 kural açık ve basit. Ancak özellikle yer adları ile ilgili olan 4,5 ve 6 numaralı maddeler biraz kafa karıştırıcı. Çünkü İstanbul ve Diyarbakır gibi bazı

örnekler bu kurallara uyum sağlamıyor. İstanbul’un tüm heceleri kapalı, Diyarbakır’ın ise bir ve üçüncü heceleri açık, iki ve dördüncü heceleri kapalıdır. Bu durumda İstanbul ve Diyarbakır’da vurgu hangi heceye yapılmalı? ‘İs’ mi, ‘tan’ mı, ‘bul’ mu, ‘yar’ mı, ‘kır’ mı? Yer adlarında vurgunun yerini belirleyen bir diğer etken, hecelerin az veya çok sesli olmasıdır. Hecelerin kaç sestem (harften) oluştuğunu temel alan bu kurala göre; çok sesli ilk heceye vurgu yapılır.

Örnek: İstanbul: ‘İs’ 2 ses-kapalı, ‘tan’ 3 ses-kapalı, ‘bul’ 3 ses- kapalı. Vurgu çok sesli ilk hece olan ‘tan’da yapılır. Bazı diksiyon öğreticileri vurgunun ‘bul’ hecesinde yapılması gerektiğini savunur. Dayak noktaları ise İstanbul’un ‘İslam bol” dan geldiği, İstanbul’a ilk gelenlerin de Kastamonulular olduğu tezidir. Şimdi gelin “Ne bol?” diye soralım. Bu basit sorunun cevabı tabii ki “İslam”dır. ayrıca İslam kelimesinin ‘lam’ hecesindeki ‘ince a’ vurguyu üstüne çeker. Gördüğünüz gibi bu basit yöntem dahi vurgunun çok sesli ilk hecede olduğunu işaret ediyor. Unutmayın! Aklın yolu birdir.

Diyarbakır: Di (2 ses-açık)

yar (3 ses-kapalı)

ba (2 ses-açık)

kır (3 ses-kapalı).

Vurgu çok sesli ilk hece olan ‘yar’ dadır. Erzincan, Zonguldak.

8. Yer adlarında kapalı ve çok sesli olan hece vurguyu üstüne çeker.

Örnek: Denizli; ‘de’ açık ve az sesli, ‘iz’ kapalı ve çok sesli, ‘li’ açık ve az sesli. Vurgu kapalı ve çok sesli hece olan ‘niz’de yapılır. Denizli sözcüğünde vurgu, kulüp adı olarak kullanıldığında ilk heceye ‘de’, şehir adı olarak kullanıldığında ortaya ‘niz’, denizi olan yer anlamında kullanıldığında son heceye ‘li’ yapılır. Türkiye Kupası finalinde Denizlispor’la Denizli’de mücadele edecek olan Galatasaray’ın hazırlıklarını yapmak için Denizli bir yerde kamp yapacağı açıklandı.

9. Yer adları iki ayrı kelimenin birleşmesinden oluşuyorsa, vurgu ilk kelimenin kapalı ilk hecesinde aranır.

Örnek: Şanlıurfa (Şanlı-Urfa) iki kelime olan ‘Şanlı’nın ilk hecesi ‘şan’ kapalı ve çok sesli, ikinci hece ‘lı’ açık ve az seslidir. Vurgu ‘şan’ hecesindedir. Zeytinburnu, Eskişehir, Çanakkale, Kahramanmaraş, Balıkesir, Gümüşhane, Kırıkkale, Küçükçekmece, Beşiktaş.

10. Yer adları iki ayrı kelimenin birleşmesinden oluşuyorsa ve ilk kelimenin tüm heceleri açıksa vurgu ilk açık hecede aranır.

Örnek: Gaziantep (Gazi-Antep) ilk kelime olan ‘Gazi’nin ilk hecesi ‘ga’ açık, ikinci hecesi ‘zi’ açıktır. Bu durumda vurgu ‘ga’ hecesindedir. Kadıköy, Sarıyer, Kocaeli, Gaziosmanpaşa.

12. Yer adlarında ince veya uzun söylenilen heceler vurguyu üstüne çeker.

Örnek: Hakkari. İnce söylenilen ‘ka’ hecesi vurguyu, üstüne çeker. İğdir. ‘Ğ’ nedeniyle bir vokal (ses) uzun söylenilen ‘ı’ sesi yani ilk hece vurguyu üstüne çeker.

12. Zarf ve bağlaçlarda vurgu ilk hecede yapılır.

Örnek: Ancak, belki, ansızın, ayrıca, hangi, hatta, henüz nasıl, niçin (niçin okunur), önce, sonra (soora okunur), yalnız, lakin, ama, fakat, çünkü gibi. Bu örneklerden “hatta” kelimesine dikkat etmek gerekir. Çünkü çift anlam taşır. Ahmet Bey hatta Mehmet Bey de hatta (telefonda).

13. Takıdan önceki hece vurguyu üstüne çeker.

Örnek Ben -> Bence -> Benimle.

14. Soru takısı olan ‘-me, -ma, -mi, -mı’ gibi ekleri ayrı yazılır ve vurguyu kendisinden önceki hecede bırakır.

Örnek: Geldi mi? Gelecek mi? Güzel mi? Konuşacak mı? Paylaşacak mı?

15. Yer adlarının sonuna gelen ‘-me, -ma, -mi’ gibi soru takıları vurgunun yerini değiştirmez. Yer adlarındaki vurgular kurallar gereği olması gereken yerlerde kalır.

Örnek: İstanbul mu?	Yanlış	İstanbul mu?	Doğru
Ankara mı?	Yanlış	Ankara mı?	Doğru

16. Emirlerde vurgu ‘-me, -ma’ eklerinde önceki hecededir.

Örnek: Konuşma, Gelme, Gitme, Gülme, Kaçma, Yatma.

17. ‘-me, -ma’ ekleri vurguyu kendisinden önceki heceye bırakır. Bu kural bir önceki maddeyi destekler.

Örnek: Okuma, Yapma, Konuşma, Kaçma, Susma.

Konuşma kelimesi cümle içerisinde “konuşma yapan” şeklinde kullanıldığında da vurgu “nuş” hecesinde yapılır.

18. Tek heceli kelimelerde kesinlikle vurgu aranmaz.

Örnek: Kim, taç, spor, kap, git.

18. Geniş zaman ekleri olan ‘-r, -er, -ar’ vurguyu üstüne çekmek. Vurgu bir önceki hecededir.

Örnek: Atar, Yapar, Güler, Sever, Gider, Yazar.

20. Geniş zamanlı fiil kiplerinde olumsuzluk eki olan ‘-mez, -maz lar vurguyu üstüne çeker.

Örnek: Gülmez, Düşünmez, Yapmaz, Söylemez, Olmaz, Gitmez, Atmaz, Almaz, Gitmez, Bilmez, Şaşmaz, Konmaz.

21. Küçültme eki olarak kullanılan ‘-ce, -ca, -çe, -ça’ lar vurguyu üstüne çeker.

Örnek: Onun söylediği ufakça, küçükçe, çocukça, masumça bir yalandı. Bolça, Yumuşakça, Güzelçe, Büyükçe, Derinçe, Sivriçe.

22. Diğer ekler olan ‘-ce, -ca, -çe, -ça’lar vurguyu kendisinden önceki hecede bırakır.

Örnek: Uluça, Bakanlıkça, Milletçe, Topluçmca, Kardeşçe, İnsança, Kanıçmca, Bence, Türkçe, Geldikçe, Gidinçe, Oldukça.

23. ‘-idi, -imiş, -ise, -ile, -iken’ gibi fiillerden sıfat üreten bağ ve eklerin, sözcüklere takılmasıyla oluşan ‘-di, -miş, -se, -le, -ken’ heceleri vurguyu kendisinden önceki hecede bırakır.

Örnek: Neresiydi, Oradaymış, Çalışkandı, Gelecekse, Kitapla, Bekliyorken, Sevseydi, Beraberken, Arardı, Tebeşirle, Yazacaksa, Kardeşiyle İstediyse, Yazacakken.

23. ‘-im, -sin, -sınız, -dir, -iz’ gibi eklerde vurguyu kendisinden önceki hecede bırakır.

Örnek: Böyledir. Çalışkandır, Utanmazsınız, Benimsin, Severiz, Öğretmenim (ben), Öğrenciyim, Gelirim, Yaparız, Taparız, Çocuksun, Öğrenciyiz, Arkadaşsınız.

Örnek: - Ahmet kim? – Benim.

25. Ek fiil olmayan ‘-im’ ler vurguyu kedi üzerine çeker.³⁶

Örnek: - Bu kalem kimin? – Benim.

26. ‘De, da’ ve ‘ki’ (bağlaçları) ek göreviyle bitişik yazılırsa vurguyu üzerine çeker.

Örnek: Gözde, sözde, bende, benimki, seninki, onunki, sıradaki.

27. ‘De, da’ ve ki’ bağlaç olarak kullanılır.

Örnek: Sen de, ben de, bak ki, desem ki, bilirsin ki.

³⁶ Kaynak: Tahir Nejat GENCAN – Dilbilgisi Lise 1-2-3 Kanaat Yapımları, İstanbul 1978

28. Farsça olan ‘ki’ bağlacının kaynaştığı kelimelerde vurgu bir önceki hecededir.

Örnek: Belki, sanki, öyleki.

Not: Mademki kelimesi, Arapça ‘ma-dem’ ve Farsça ‘ki’ hecelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Ma hecesi uzun söylendiği için vurguyu üzerine çeker. Mademki (*ma-demki*) (-1.1.)

29. ‘İle, ise’ bağlaçları kendinden önceki sözcükle ister bitişik, ister ayrı yazılsın; vurguyu her zaman kendisinden önceki hecede bırakır.

Örnek: Muhtar ile => Muhtarla – gelir ise => gelirse.

Necati oynadığı futboluyla beğeni topladı.

30. Özel isimler, ad ve soyadlarında vurgu genellikle son hecededir. Bazen 2. Hecede de olur (uzun veya ince okunan heceler). Vurguyu bulmak için kelimeyi heceleyerek okumak gerekir.

Örnek: Haktan, Ceren, Emir, İrem, Melek, Murat, Özkan, Ayşegül, Hulusi, Esin, Remziye, Selahattin ŞAHİN.

Hulusi: saf, halis, içi temiz, içten, candan alamlarına gelir. Uzun söylenilen ‘lu’ lecesi vurguyu çeker.

Not: İlk hecede ‘ğ’ nin bulunması durumunda vurgu ilk hecede yapılır.

Örnek: Tuğba – Tuuba.

31. Bir kişiye adıyla seslenirsen, yani bir kişiyi çağırırken vurgu ilk heceye geçer. İsimlerin ilk heceleri benzer sesler içerse de birbirine karışmaz.

Örnek: Veysel, Veysi, Vasfiye, Derya, Arda.

32. Şirket, kurum, mağaza adlarında vurgu ilk hecede aranır.

Örnek: Koçtaş, Tansaş, Migros, Turkcell, Vodafon, Bimeks, Teknosa, Arçelik.

‘Sabancı Holding’ ile ‘Güler Sabancı’yı birbirine karıştırmamak gerekir. Holding derken vurgu ‘Sa’ ismi söylerken ‘cı’ hecelerine vurgu yapılır. Orta hece olan ‘ban’a vurgu yapıldığında ortaya; ‘tarlayı ekilir duruma getirmek için çift süren hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı’ anlamı çıkar.

33. Ad ve sıfat tamamlamalarında belirtilen sözcük vurguları, yani sıfatlar daha güçlü olduğundan vurguyu üstüne çeker. Sağlık Bakanı – Başbakan – Cumhurbaşkanı... gibi sıfatlar isim tamlamalarıdır. Eski veya yeni sıfatı başa gelir ve vurgulu söylenir. ‘Eski’ ve ‘yeni’ sıfatlarından sonra kısa bir es verilir.

Örnek: Eski Sağlık bakanı, Eski Başbakan vb. doğru.

34. Berkitme vurgusu: Duygu ve düşüncenin şiddetini, derecesini belirtmek için kullanılan vurgu türüdür. Çoğu zaman vurgulu hecenin seslisinde uzama veya heceyi kapayan seste ikizleşme gibi değişikliklere sebep olur. Uzayan veya ikizleşen sesler vurguyu üstüne çeker.

Örnek: Eyyet, Hayyır, En:fes, Ber:bat, Kocca, Kiim, Hiiç, Koskoca, Büsbüyük, Bam:başka, Bem:beyaz

35. Birleşik adlarda vurgu genellikle birince hece üzerindedir. Bazı durumlarda da ikinci hecede olur.

Örnek: **B**ugün, **o**nbaşı, **y**üzbaşı, **b**aşçavuş, cumartesi, ayakkabı, köpekbalığı.

36. Dilimizde bulunan bazı Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde uzun okunan heceler vurguyu üstüne çeker. Uzun okunan heceler, kelimenin başında, ortasında veya sonunda olabilir. Genel bir kuralı yoktur.

Örnek: Katil, cahil, teamül, mukabil, hazine, mücadele, kati, deni (*Alçak, kötü, kişiliksiz kimse*), zeki, hafi (*Gizli, saklı*).

37. ‘Ğ’ harfi, varlığını genellikle kendisinden önceki sesli harfi uzatarak gösterir. Bu durumda genellikle aynı ses iki defa (uzatılarak) söylenir. Bu harften kaynaklanan uzun okuma, vurgu bu sesin bulunduğu heceye çeker.

Örnek: Ağlamak	=>	Aalamak	(A:lamak)
Bağlaç	=>	Baalaç	(Ba:laç)
Bağlama	=>	Baalama	(Ba:lama)
Sağlık	=>	Saalık	(Sa:lık)
Sağmak	=>	Saamak	(Sa:mak)
Mağaza	=>	Maaza	(Ma:za)
Sağanak	=>	Saanak	(Sa:nak)
Göğüs	=>	Gööüs	(Gö:üs)
Öğüt	=>	Ööüt	(Ö:üt)

37. ‘Y’ sesi yarı ünlü bir harftir ve özellikle aynı iki ince sesin arasında olduğu durumlarda bu sesleri 2,5 vokale çıkarır. Bu nedenle okunuşta düşürülür. Bu tarz uzun okunan heceler vurguyu üstüne çeker.

Örnek: Göreceğim => Görüciyim => Görüciim

Öpeceğim => Öpüciyim => Öpüciim

Geleceğim => Geliciyim => Geliciim

Bu tarz kelimelerin halk arasında;

“Göreceğim => görüceem, Öpeceğim => öpüceem, Geleceğim => geliceem” şeklinde söylendiği görülür.

39. Aynı yazıları ancak farklı anlamlar taşıyan kelimelerde anlam ayırıcı vurgudur.

Örnek: Hayır: Ret anlamında. Vurgu ilk hecededir.

İlk hece uzatılmaz, kısa söylenir.

Hayır: İyilik anlamında. Vurgu ikinci hecededir.

Hece uzamaz, kısa söylenir.

Bayat: Çorum ve Afyonkarahisar’ın bir ilçesi.

Bayat: Taze olmayan.

Bebek: İstanbul’da bir semt.

Bebek: Küçük çocuk.

Yalnız: Tek başına, kendi kendine.

Uşak : Şehir Adı.

Uşak : Hizmetçi, yamak.

40. ‘-ler, -lar’ ekleri vurguyu üstüne çeker.

Örnek: Güller, Çiçekler, Kuşlar, Kelebekler, Zamanlar, Avcılar.

41. Şimdiki zaman eki olan ‘-yor’ vurguyu kendisinden önceki hecede bırakır.

Örnek: Başlıyor, Tutuyor, Koşuyor, Geliyor, Soruyor, Gidiyor, Parçalanıyor, Yanıyor, Çalışıyor, Ufalanıyor, Bilmiyor, Gösteriyor, Götürüyor. ‘-yor’ eki ‘yorur’ – yörür’ fiilinin ekleşmesinden doğmuştur.³⁷

42. ‘-yor’ dan sonra gelen ‘-ler, -lar’ ekleri vurguyu ‘-yor’ hecesinde bırakır.

Örnek: Koşuyorlar, Geliyorlar, Gidiyorlar, Bakıyorlar.

Anadolu’nun vurgusunu bulmak için sırayla her heceyi baskın söyleme metodumuzu kullanalım ve yine şıklarımızı sıralayalım:

a) Tek sesli olan ilk hece ‘A’da.

(Aaa! Sizi, böylesine şaşırtan da ne?)

b) Açık ve çok sesli ilk hece olan ikinci hece ‘na’da.

(Her şeye olumsuz açıdan bakmayın. Belki de doğrusu budur.)

c) Açık ve çok sesli ikinci hece olan üçüncü hece ‘do’da.

(Sizden iyi bir müzisyen olur!)

ç) Açık ve çok sesli olan sonuncu hece ‘lu’da. (Olabilir mi acaba?)

³⁷ age.

Doğru şıkkı bulamadınız mı? O zaman dört heceyi ortadan ikiye ayıralım. A-na/do-lu. Şimdi soralım ne dolu? Ana dolu. Şimdi vurgu kurallarından 7'nci maddeyi hatırlayalım. Bu maddeye göre; çok sesli ilk heceye vurgu yapılır. Anadolu'da çok sesli ilk hece “**na**”dır.

‘-de, -da, -ki’ eklerine dikkat etmek gerekir. Bağlaç olarak kullanılan ve ayrı yazılan ‘de, da, ki’ ekleri, vurguyu kendisinden önceki hecede bırakır. “**Dahi**” anlamına gelen ve ayrı yazılan ‘-de, -da’ ekleri ise vurguyu kendi üstüne çeker.

Örnek: 1 Mayıs kutlamalarında Ankara ve İstanbul’un yanı sıra Van’da da tansiyon yüksekti.

Örnek: Eskiler derler ki; “Bina da, zina da artmışsa kıyamet yaklaşmış demektir”.

Bazı kelimelerde düzeltme (^) kalkmıştır. Ancak yabancı kelimelerde “K” ve “g” sesinden sora anlam karışıklığını önlemek için düzeltme işareti kullanılmaktadır. Kâr kar, hala (babanın kız kardeşi) hâla (boşluk) hâlâ (henüz) dükkân Sesinin ince okunmasını (aylar) yadigâr kâğıt gibi bazı kelimeler kalıplaşmıştır. Oysaki adı üstünde bunlar birer ‘bağlaç’tır ve kendisinden önce gelen kelimeye bağlanmak gerekir. Yinelemekte fayda var. Türkçe yazıldığı gibi okunan, okunduğu gibi yazılan bir dil değildir. ‘**ile, ise**’ gibi ekler ayrı yazılır, ancak ayrı okunmazlar. “Bunu bir örnek ile açıklamak gerekir ise okuduğumuz bu cümle en iyi örnektir.” Yazılır, “Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse okuduğunuz bu cümle en iyi örnektir” diye okunur.

İle, ise, idi, imiş, iken vb. bağlaçlar sessiz bir harfle biten kelimelere getirildiğinde baştaki ‘i’ sesi düşer. ‘ile’ eki ile önceki kelimeyle birleştirilerek okunur ve büyük ünlü uyumuna uyar. **İle** ‘y’ leşir. Sonraki ‘e, i’ sesleri ise getirildiği kelimenin kalın ya da ince sesli olmasına bağlı olarak kalınlaşır.

Örnek: <u>Örnek</u> ile	=> Örnekle
Kelime ile	=> Kelimeyle
Musa ile	=> <u>Musayla</u>
İle ise	=> <u>İleyse</u>
Senin ile iken	=> Seninleyken
Gelecek idi	=> Gelecekti (<i>i sesi düşer d sesi t’leşir.</i>)

Aynı kurallar ise bağlacı içinde geçerlidir. İse bağlacı ünlü harfle biten kelimeye getirildiğinde ‘i’ sesi yumuşayarak ‘y’ ünsüzüne ‘e’ harfi ise büyük sesli uyumuna uyarak ‘a’ ünlüsüne dönüşür.

Örnek: Burada ise => buradaysa.

‘ile, ise’ bazen ayrı, bazen de bitişik yazılır. Ancak ister ayrı yazılsın ister bitişik, kesinlikle bitişik okunur ve vurguyu kendisinden önceki hecede bırakır.

Örnek: gelecek ise => gelecekse, yapamaz ise => yapamazsa gibi.

b. Zorlanılan Kelimeleri Söyleme Yöntemi

Ses değişimi sorunu yaşıyorsanız (*artikülasyon sorunu*) farklı bir çalışma yapmak gerekir. Özellikle yabancı kökenliler olmak üzere, söylerken zorlandığınız kelimeleri rahatça telaffuz edebilmek için basit bir çalışma yapmak yeterli olacaktır. Örneğin ‘Osaka’yi ele alalım. Sesli harfler söyleyişte, kendilerinden önce veya sonra gelen sesli harflere uyum sağlar. Osaka örneği tümüyle kalın seslerden oluşur çünkü seslileri art ünlüdür. Bu şehrin telaffuzunda ‘k’ sesi ‘g’leşebilir (Tıpkı egzoz – ekzos gibi). Bu sorunu aşmak için sesli olarak; Osaka, osaga, osako, osago, osoka, osoga, osoko, osogo gibi çalışmak yapmak gerekir. Daha sonra da harf yutmayı engelleyici teknik uygulanmalıdır. O-sa-ka.

Ses değişmesi konusunda Türkçemizin tınlı seslerinden ‘n’yi de örnek verebiliriz. Bu harfin boğumlanmasıyla ilgili sorunu; ‘nab, neb, nıb, nib, nob, nöb, nöb, nac, nec, nic, nic, noc, nöc, nuc, nüc ... nan, nen, nin, nin, non, nöb, nun, nün... naz, nez, nız, nız, noz, nöz, nuz, nüz’ gibi uygulamalarla giderebilirsiniz. Telaffuzunda sorun yaşadığınız tüm harfler için bu çalışmayı tekrar edebiliriz.

c. Cümle Vurgusu

Türkçe vurgu dilidir. Kelime ve cümle vurguları düzgün yapıldığında dilimiz daha güzel ve anlaşılır bir hale gelir. Cümlede en önemli veya en anlamlı kelime vurgusuyla belirtilir. Cümlede kelimelerin sıralanışını değiştirmeden, vurguyla değişik anlamlar ortaya çıkabiliriz. 4 kelimeden oluşan ve “Ben dün eve gittim” cümlesinden, vurguyla 4 farklı anlam çıkarabiliriz.

Örnek: Ben dün kütüphanede çalıştım. (Başkası değil Ben)

Ben dün kütüphanede çalıştım. (Başka zaman değil dün)

Ben dün kütüphanede çalıştım. (Başka yerde değil, kütüphanede)

Ben dün kütüphanede çalıştım. (Başka bir şey yapmadım, çalıştım)

Her cümlede tek bir vurgu olacağı kanısı yanlıştır. Cümlede birden fazla vurgu olabilir. Cümlede neyin öne çıkartılacağı, neyin anlatılmak istendiği önemlidir. Doğru vurguyu bulmanın en önemli yöntemi cümleye soru sormaktır.

Örnek: **Kim** dün kütüphanede çalıştı. (Başkası değil **Ben**)

Ne zaman kütüphanede çalıştım? (Ben kütüphanede çalıştım) (başka zaman değil dün)

Ben dün **Nerede** çalıştım? Ben dün (**Kütüphanede çalıştım.**)

Ben dün Kütüphanede ne yaptım? (Ben dün Kütüphanede çalıştım.)

Haber metinlerinde cümle vurgusuna özellikle dikkat etmek gerekir. Aslında bu kural yalnız haber için değil, günlük hayat için de geçerlidir. Cümle devrik olabilir. Ancak vurguyu doğru yaparak bu sorun ortadan kaldırılır. Cümle vurgusunu bulmak için soru cevap metodunu kullanmak en doğru yoldur. Metni cümle cümle okuyup iyice anladıktan sonra sorular sorun ve cevabını verin. Ayrıca olumsuz cümlelerde vurgunun çok az olduğu görülür.

Cümle vurgusunu bilmeyenler gereksiz yere vurgular yapar. Oysa metni yalın olarak değerlendirmek gerekir. Örneğin: “Başbakan dün yaptığı basın toplantısında, terörle ilgili olarak; ‘ya biter, ya biter’ dedi.” Cümlesinde tırnak içerisindeki bölüm vurguyu üzerine çeker. Çünkü başkasından yapılan alıntı, cümlede anlatılmak istenilen ana fikri taşır.

Haber veya yazıyı anlayarak, yalın bir dille okumak önemlidir. Haber en zorudur. Haber spikerleri önlerindeki metne bağlı kalmak zorundadır.

Önce TDK sözlüğünden alıntı yapalım.³⁸

Spiker (spi’ker-Fransızca speaker): Radyo ve televizyonda programları, haberleri sunan kimse: “Oyuncuların düşüncelerini de seyircilere ancak spikerler iletir.” –S.Birsel.

İç Spiker (perfore spikeri): Televizyon ekranında görülmeyen, sesi duyulan sunucu.

³⁸ Türkçe Sözlük, (2005) TDK, Ankara.

Sunucu Radyoda, televizyonda, bir eğlence yerinde programı sunan, açıklayan kimse, takdimci, anonsör.

Ana haber sunucusu (Anchormen-anchorwomen): Toplanan haberleri önem derecesine göre değerlendiren ve yayımlayan yetkili sunucu.

Anons (Fransızca annonce): Sesli duyuru.

Anonsör (Fransızca annonceur): Sunucu.

Anons etmek Sözle veya yazıyla bir durumu, bir haberi halka bildirmek.

Spiker: Genellikle haber ağırlıklıdır. Haber taşıyıcısıdır. Haberin özündeki temel; yalın ve tarafsız olmasıdır. Spiker haberi yalın, tarafsız ve objektif bir başka deyişle olduğu gibi yansıtır.

Sunucu: Sunucu haber nakletmediği için nesnel değil öznelidir. Konuya yorum katabilir.

Niçin konuşuruz ya da bizi konuşmaya iten nedenler nelerdir?

Toplum içinde, birlikte yaşamının gereği olarak duygu, düşünce ve isteklerimizi yanımızdakilere, karşıımızdakilere bildirmek ya da iletmek hepimiz için bir zorunluluktur. Böylece, bizi konuşmaya iten nedenlerin duygu, düşünce ve isteklerimiz olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İşte **konuşma dinamiği** sözü ile anlatılmak istenen budur. İnsan, duygu, düşünce ve isteklerinden tümüyle yoksun olduğu ya da yoksun bırakıldığı zaman yaşamıyor, demektir. Yaşamayınca da konuşma diye bir sorunu olamaz. Öyleyse, konuşma dinamiği, bir anlamda, yaşamının önkoşuludur, diyebiliriz.

Konuşma dinamiği konusuna biraz daha açıklık kazandırmak amacı ile “Niçin Konuşuruz?” sorusunu şu yanıtlarla bütünlememiz gerekmektedir.

- 1) Varlığımızı kanıtlamak için (Descartes’in olduğu gibi düşünüyorum, o halde varım, biz de konuşuyorum o halde varım.
- 2) Benliğimizi kabul ettirmek için.
- 3) Doyum sağlamak için
- 4) Ruhsal ve sinirsel gerginliklerden kurtulmak için
- 5) Toplumsal ilişki kurmak için
- 6) Etkileşimde bulunmak için
- 7) Çevremizi denetim altına almak için

Konuşma eylemimizin kökünde yatan güdüler işte bunlardır.

ç. Kelime Hazinesi

“Yazmada olsun, söylemede olsun, cümlelerin asıl ögesi kelimelerdir. Bir yapı ustası yapısını kurarken tuğla ve benzeri gereçlere başvurur. Biz de yazarken, konuşurken kelimelere başvururuz. Yazmada veya söylemedeki rahatlığımız, verimliliğimiz, kullanabildiğimiz sözcüklerin çokluğu ile doğru orantılıdır. Bir odalık tuğla ile ancak bir oda yapılabilir bir apartman yapılamaz. Genellikle insanlar kelime hazinesini zenginleştirmek için hiçbir çaba göstermezler. 300 ya da 500 kelimeyle konuşurlar. Okuma alışkanlığı olmayan kelime hazinesini genişletemez. Bu nedenle düşüncelerimiz açık kelime bulmakta zorluk çekerler. Bu yüzden de anlatılan zorluğu çeker, başarılı olamazlar.

d. Üslup (Biçim)

En kısa tanımıyla deyiş-söyleyiş özelliğidir.

Bizdeki şu ünlü söz de bu özelliği çok anlamlı bir biçimde yansıtmaktadır:

Üslub-u beyan, aynıyle insan. Herkes konuşma üslubunu kendisi yaratır. Bu da kendi kişiliğini ortaya koyar.

Olağan konuşma hızı, dakikada 125-175 kelime arasında değişir. Konuşmanın hızı ya da konuşmanın akışındaki hız, hece uzunluğu ile susma öğelerinin birleşmesinden doğar.

Hece uzunluğu. Ünlülerin ünleri (sesli harflerin sesleri) konuşmada tonu meydana getirir. Bu tonların çoğu da istenildiği ölçüde kolaylıkla uzatılabilir. Bir ünlünün söylenmesi sırasında geçen zamana **hece uzunluğu** denir. Hece uzunluğundaki dikkatli ve titiz davranan bir konuşmacı, ses çeşitlemelerinde en etkili yolda yürüyor demektir.

Susku. Yerinde yapılan bir susku ya da susma – susma ile, kelimeler arasındaki anlamlı ve amaçlı duraklamayı kastediyoruz. Bu çok anlamlı ve anlatımlı olabilir. Susma, ikircim demek değildir. Söyleyecek bir şey düşünemediğimiz için değil, dinleyiciye ya daha önce söylemiş olduğumuz şeyler üzerinde düşünme fırsatı vermek ya da söylemek üzere olduğumuz şeye hazırlanmasını istediğimiz için sunarız.

Bundan başka, söylediğimiz şeyi vurgulamak ve dinleyicide coşkusal bir tepki uyandırmak amacıyla da susarız. Susma, konuşmacının tutumunu da ortaya koyar.

Susma, konuşmacının ya önce söylediği ya da söylemeye hazırlandığı şeye karşı dinleyiciden tam bir tepki beklediğini anlatır. Susma, çoğu zaman, dinleyicinin dikkatini anlamlar üzerinde yoğunlaştırmasını sağlamak amacını güder.

Konuşmada tartım. Tartım hareketi, canlılığı, tempo da hızı anlatır. Kısaca şöyle açıklanabilir: sözden ve susmadan, yani: hece uzunluğu ve vurgu bileşimi ile yavaş ve hızlı hareketten oluşan bir düzenlemedir. Herkesin kendine özgü bir konuşma tartımı vardır.

KONUŞMADA HIZ (TEMPO). Konuşurken dakikada 175 kelimeden fazla söylenirse, tempo çok hızlı demektir. 125 kelimeden az söylendiğinde de tempo çok yavaş sayılır.

Konuşmada zaman. Bu konuda belirgin genel kusurlar şunlardır:

1. Çok hızlı ya da çok yavaş konuşmak tempo kusurudur,
2. Kelimeleri yaya yaya, uzata uzata ya da kesik kesik, kopuk kopuk söylemek tartım kusurudur,
3. Tekdüze (monoton) konuşmak,
4. Yersiz ve yanlış duraklar yapmak,
5. Konuşma tartımında değişiklik yapmamak.

Konuşma hızınızı denetim altına alınmalıdır. Konuşmanız hiç bir zaman ikircimli, aşırı derecede duygulu değil, akıcı olmalıdır. Kelimelerinizi dinleyicinin anlamasına yeterli bir yavaşlıkta ya da ilgisini sürdürmesini sağlayacak yeterlikte bir hızla söylemeye özen göstermeliyiz, içerikli, heyecan yönü ağır basan konular; karmaşık, çetin konuların anlatımından daha hızlı bir tempo ile sunulabilir. Bir grup dinleyici karşısında yapılan konuşma, sadece bir ya da iki kişi ile yapılan konuşmadan daha az bir tempoda olmalıdır. Konuşma arasında dinleyicilerin dikkatini dağıtıcı, nedenlerin bulunduğu hallerde, konuşmanın daha düşük bir tempo ile yapılması doğru olur.

Konuşma hızında zaman zaman yapılacak değişiklikler, anlatılmak istenen duygu ve düşünceleri daha anlamlı, daha etkili kılar. Konuşmada olsun, okumada olsun, kendinize uygun düşen en etkili hızı arayıp bulalım. Bu arada konuşma hızınızın anlatmak istediğiniz düşüncelerin önemine, ağırlığına uymasına, değişkenlik göstermesine dikkat etmeliyiz.

Aynı derecede hızlı ya da yavaş ve ikircimli bir ses, düzgün anlatımı engeller. “Eee, ih, cih, şeey... vb. gibi seslerin kelimelerin söylenmesiyle oluşu susmalar ve dikkatinin dağılmasına neden olur.

Aşırı derecede hızlı konuşma, ünlü harflerin çabucak söylenmesinin ve susmaların kısa geçirilmesinin sonucudur. Sinirli konuşmacılar, söylemek durumunda oldukları şeyleri unutmadan, bir an önce söylemek çabası içinde oldukları izlenimini verirler. Aşırı hız ya da aşırı yaşlılık, sağlıklı anlatımın gerektirdiği olağan tempo değişikliğine olanak vermez. Tempoda değişiklik olmaması ise, tekdüzelik yaratır; anlatılmak istenen duygu ve düşüncelere uygun düşmeyen rastgele değişiklikler ise, dinleyicinin zihnini karıştırır.

Tekdüzelik, sesin bütün hallerinden doğabilirse de, hız bunların en başında gelen nedenlerden biridir. Birtakım jestler, gövdesel hareketler yoluyla tekdüzeliği bir dereceye kadar yenebilirsiniz. Aynı zamanda hem etkin, hem de tekdüze olmak olanaksızdır.

Hıza ilişkin sorunlar, kimi zaman, kişilik etmenlerine, yorgunluk ve heyecan hallerine bağlıdır.. ele aldığı konuda yeterince bilgili ve hazırlıklı olmayan bir konuşmacı gereğinden çok daha yavaş konuşmak zorunda kalabilir. Ayrıca, yorgunluk, aşırı çekingenlik, bunalım gibi haller de konuşmayı yavaşlatıp sönükleştirebilir. Bunun tersine, çok fazla hareketli ve heyecanlı kimseler de dinleyicilerinin kavrama sınırını aşırı bir hızla konuşurlar.

Konuşma hızını denetim altına almak oldukça kolaydır, ama gene de düzenli ve ciddi alıştırmalar yapmayı gerektirir. Önce, harfleri, heceleri, sözcükleri boğumlandırmada gerekli zaman süresinde gereken değişimleri yapmayı öğrenmelisiniz. Sonra, söz öbekleriyle cümleler arasındaki durguların, durakların süresini saptamalısınız. Üçüncü olarak, amaçsız, işlevsiz ve yararsız seslerle dil sürçmelerini ve yinelemeleri bir yana bırakmalısınız. Eğer konuşmanız aşırı derecede hızlı ise, harflerin, hecelerin, sözcüklerin boğumlanma süresini uzatıp durgu ve durakların da süresini artırarak sayılarını çoğaltarak bu hızı düşürmeye çalışın. Çok yavaş bir konuşma alışkanlığınız varsa, o zaman bu tekniğin tersini uygulayın. Hız denetimini geliştirme yolunda yapılacak mekanik alıştırmalar, doğru alışkanlık edinmede sadece bir ilk adım olarak düşünülmelidir. Asıl varılmak istenen amaç, iletişimde gelişim sağlamaktır. Konuşma hızında sorunları yaratan ve kökleri derinlerde

bulunan kişiliğe ilişkin birtakım güçlüklerin, sadece mekanik çalışmalar ve alıştırımlarla üstesinden gelinebileceğini düşünmek doğru değildir. Bu türlü sorunların çözümüne, kişilikteki kusurların sağaltımı yolundan yaklaşılmalıdır.

Eğer konuşurken ikide bir, “Eee, şey, ıh, ah, ooo... vb.” sesler çıkarma alışkanlığında iseniz, bir arkadaşınızdan ve yakınınızdan, konuşmanızı dikkatle izlemesini ve o sesleri her duyduğunda sizi uyarmasını rica edin. Bu, başlangıçta size biraz garip gelebilir belki, ama kusurlu konuşma alışkanlığından kurtulmamıza da büyük ölçüde yardımcı olur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONUŞMACININ DİKKAT EDECEĞİ HUSUSLAR

a. Konuşmacıdaki Doğal Yetenek:

Güzel ve etkili konuşmanın yetenek mi yoksa çalışılarak elde edilen bir kazanım mı olduğu sorusunun halen daha kesin bir cevabı yoktur. Fakat çalışmanın iyi bir konuşma için ne kadar büyük önem taşıdığı gerçeği de yadsınamaz. İyi bir konuşmacı olmak için şu üç temel unsur göz önünde bulundurulmalıdır.

-Konuşmaktan çekinmemek

-Çevredeki olayları iyi anlamak için güven sağlayan bir sağduyuya sahip olmak

-Dili düzgün, anlaşılır, doğru kullanmak.

b. Hazırlık Dönemi:

Bir konuşmacı herhangi bir ön hazırlık yapmadan ne söyleyeceğini bilmeden dinleyici karşısına çıkmamalıdır. Ayrıca konuşmacının genel kültüre sahip olması da çok önemlidir. Konuşmacıdaki hem alan bilgisi hem de genel kültür biriki ona hazırlık evresinde yardımcı olur.

Konuşanın akıcı olması için hazırlık evresinde üç temel unsura dikkat edilmesi gerekir.

-Geçmişteki değerli ve güçlü konuşmacıların bizlere bırakmış oldukları metinleri okuyarak gözlerinizi azıları kolaylıkla sökmeye alıştırmak

-Konuşmacının kendisini iyi işitmesini sağlamak ve konuşurken yapılan hataları düzeltmeye çalışmak

-Konuşmacının konuşurken sözlerine canlılık kazandırmasını sağlamak. Ölgün, durgun bir konuşmaya imkan vermemek.

c. Toplum Karşısında Duyulan Heyecanın Yenilmesi

Konuşmacının söz konusu endişeden kurtulması hemen hemen yok gibidir. Fakat bu endişenin hafifletilmesi için en etkili yöntem konuşmacının kendisine duyduğu güveni azaltmamasıdır.

d. Konuşmacının Ruhsal Gücü

Sıradan bir konuşmacı olmamak için, konuşmacının savunduğu düşüceye inanmış olması gerekir. Bu sebeple konuşmacıdan beklenen açık yüreklilik ve içtenliktir. Ondan, gerçeğe içten bağlılık beklenir. Bir topluluk karşısında söz söyleyen konuşmacı, onlara gerçekleri yansıtmakla yükümlüdür. Ayrıca bunu yaparken kuşkusuz, alçak gönüllükten taviz vermemelidir. Konuşmacının alçak gönüllü olması onda aranan niteliklerdendir. Bununla birlikte seyircinin iyi bir konuşmacıdan beklentisi yüreklilik ve cesarettir. Düşüncelerini cesurca savunabilmelidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KONUŞMACI VE KONUŞMACININ SEÇECEĞİ KONU ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

a. Konu Seçimi

Dinleyici karşısında, hiçbir zaman tümüyle bilmedikleri, üzerinde fikir sahibi olmadıkları bir konu üzerinde konuşulmamalıdır. Bir topluluk karşısında konuşma yapılacaksa konuşma öncesinde seçilen konu hakkında araştırma yapılmalıdır. Bu konu hitap edilecek kitlenin ilgisini çekecek, en azından kitle tarafından bilinen bir konu olmalıdır. Bu sebeple günün mevcut olanakları ve hitap edilecek kitlenin istekleri göz önünde bulundurulmalıdır.

b. Hazırlık Safhası

Öncelikle konu ile ilgili faydalanılacak bir bibliyografya hazırlanır. Bu sayede hazırlayacağınız konu ile ilgili sabit bilimsel kaynaklara ulaşılmış olur. Kitapların yeterli olmadığı bilgiler için canle belgelere ihtiyaç duyulabilir. Bu sebeple belli bir kitle içerisinde anket ve istatistik çalışmalarına başvurulabilir. Yapılan bu çalışmaların kılavuzluğu eşliğinde fikirlerin, düşüncelerin bir plan dahilinde kompoze edilmesi gerekir.

c. Topluluk Karşısında Konuşma

Topluluk karşısında konuşma yapmanın birincil koşulu anlaşılır bir dille konuyu dağıtmadan, söylediğine kendi de inanıp açık ve alçakgönüllü davranarak dinleyicinin ilgisini canlı tutmaktır.

Eğer dinleyicilerle bir konu üzerinde bilgi vermek için konuşulacaksa az önce de bahsedildiği gibi öncelikle bibliyografya taraması yapılmalıdır. Ardından beş aşamada konuşma hazırlanır.

a. Konferansın Hazırlanması: Bu aşamada temel olan şey genel sınırı aşmadan, ayrıntılara girmeden bir taslak oluşturulmasıdır. Bu taslak üç temel omurga üzerinde temellenmelidir. Bunlar baş, orta ve sondur.

b. Not Alma Safhası: Bir konferansın hazırlanmasında kolaylık sağlanması için fiş tutma bir diğer tabirle not tutma yöntemi sıkça başvurulmuş bir yöntemdir. Eğer fikirler karmaşık ve karıştırılacak bir ortamdaysa not alma yöntemi konuşmanın yapılmasına yönelik en uygun yöntemlerden biridir.

c. Uygun Bir Ortamın Oluşması:

İletişim ve etkileşim aracı olan konuşmanın tarihsel oluşum ve gelişim süreci içinde önce ilk insanda sonra da çocukta özetleyerek belirttik. Şimdi ise konuşma eylemini kendisine, içyapısına, bu yapıya meydana getiren ögeler ve etmenlerle yapının işleyişine geçeceğiz. Şu tanımdan yola çıkabiliriz: “Konuşma insanın karşısındaki kişiyi ya da kişileri etkilemek amacıyla kaslarının hareketinden doğan ses ve ışık dalgalarının oluşturduğu psiko-fizik bir süreçtir.”

Bu tanıma göre bir el hareketi, bir gülümseme, kaş çatma, bir inilti, bir haykırış, söylenen bir söz, bir cümle, kısaca bunlardan herhangi biri ya da bunların birleşimi de ‘konuşma’ sayılmaktadır.

Bir olay karşısındaki gözlemlerini başkasına anlatmak isteyen birini düşünelim. Bu arada ‘konuşma’nın iletişimin eş anlamı olduğunu dikkate aldığımızda şöyle bir şema ile karşılaşırız:³⁹

d. Konferansın Kuruluşu ve Konferansın Ön Provası

Konferans sanat, edebiyat, hukuk, politika gibi çeşitli konularda alanında uzman kişinin konuyu açıklamak, irdelemek, konu ile ilgili bilgi vermek amacıyla bir grup ya da topluluk önünde yaptığı konuşmalardır.

Konferansın amacı, heyecanlı konuşmalar yaparak dinleyicileri coşkullandırmak değil, onların merak ve öğrenme isteklerine seslenerek bilgi vermektir.

Alanında uzman olan kişiler, belirlenen konuda konferans vermek üzere davet edilir. Konferansın yapılacağı salon, tarih ve konu hakkında önceden duyuru yapılır.

Konuşmacı, konu hakkında geniş bilgi sahibi olmalı, konuyu iyice araştırmalı, gözlemler ve incelemeler yapmalıdır. Konu hakkında yazılan değişik yazıları gözden geçirerek kendi görüş ve düşünceleriyle konferansın planını yapmalıdır.

Konferansta şu plan takip edilir:

- | | | |
|-----------------------------|---------------------|------------------------|
| a) Seslenme (Hitap cümlesi) | b) Konunun sunuluşu | c) Konunun amacı |
| d) Konunun anlatılması | e) Sonuç | f) Sorular ve cevaplar |

Konferansta konuşmacı, anlaşılması güç cümleler kurmamalı, dili akıcı ve anlaşılır olmalı, vurgu ve tonlamalara önem vermeli, konuya hâkimiyetini samimi ve

³⁹ Taşer, Suat (178) Konuşma Eğitimi, Türkiye İş Bank. Kültür Yay., Ankara.

inandırıcı bir üslupla sergilemelidir. Günlük hayata dair somut ifadeler kullanmalı, düşüncelerini bir bütünlük içinde vermelidir. Anlatım tarzını belirlemeli, zamanı sınırlamalıdır. Konferans sırasında metne sık sık bakmamalı, gereksiz el kol hareketleri yapmamalıdır.

1. Konferanslarda amaç bilgi vermek olduğu için dil ağırlıklı olarak göndergesel işlevde kullanılır.
2. Konferanslarda çoğunlukla açıklayıcı, tartışmacı ve öyküleyici anlatım türleri kullanılır.
3. Toplumu ilgilendiren sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel, bilimsel alanlarda, her konuda konferans verebilir.

Konferans, nutukta olduğu gibi dinleyiciyi heyecanlandırmaz, bilgilendirir. Nutuk, dinleyicileri heyecanlandırıp coşkulandırarak inanç ve görüş aşılar, akla ve duyguya dayanır; konferans ise bir gerçeği açıklar ve akla dayanır. Konferansta dil göndergesel işlevde, nutukta dil alıcıyı harekete geçirme ve heyecana bağlı işlevde kullanılır. Nutukta lirik (coşku ve heyecana bağlı) anlatım kullanılırken konferansta açıklayıcı, tartışmacı ve öyküleyici anlatım kullanılır.

Bir topluluğa hitap edilmesi, sözlü anlatım türlerinden olması, hazırlıklı konuşmalar olması ve usta-çırak geleneği içerisinde öğrenilmesi, gözlemlenmesi bakımından nutuk ve konferans benzer özellikler taşımaktadır.

1. Hazırlıklı konuşmaların en önemli türlerinden biri olan konferans metni, bir araştırma ve inceleme sonucunda oluşturulmuştur. Konferans veren kişinin önceden hazırlık yapması, anlatacaklarını belli bir plana göre kısa ve öz olarak aktarması gerekir. Bunun için konuyla ilgili kaynak taraması yapmalı, antoloji, gazete ve dergileri incelemeli, bu çalışmalar sonucunda bir rapor hazırlayarak konferans metnini oluşturmalıdır. Topluluğu etkilemek, topluluğa sağlam bilgiler aktarabilmek, kalıcı ve başarılı olmak için önceden bu hazırlıkları yapmak gerekir.
2. İyi bir konferansçıda bulunması gereken özellikler şunlardır:
 - Abartılı hareketlerden kaçınmak; el kol hareketlerine fazlaca başvurmamak
 - Dinleyicilerin yararlanacağı türde, açık ve anlaşılır olmak, onları sıkmadan konuşmak

- Dinleyicilerin ilgisini çekebilecek günlük hayattan örnekler vermek
 - Ses tonunu ayarlayarak yumuşak bir tavırla hitap etmek
 - Konferans sırasında sık sık metne bakmamak
 - Konuyu dağıtmamak
 - Alanına hâkim olmak
 - Dinleyicilerin dikkatini canlı tutmak
 - Samimi ve inandırıcı bir üslup kullanmak
 - Heyecanıyla değil aklı ve sağduyusuyla hareket etmek
 - Dinleyicilerin kültür ve zevk düzeyini dikkate almak
3. Konferans veren kişinin hazırladıklarını metin haline getirmesi bir plan dâhilinde hareket etmesine neden olur ve inandırıcılığı artırır. Konuşmacını açıklayarak konferansa başlaması dinleyicinin konuya hâkimiyetini artırır, daha belirgin hale gelmesini sağlar.

Bir fiçinin çatlak olup olmadığı, nasıl çıkardığı sestten anlaşılırsa insanların akıllı mı yoksa ahmak mı olduğu ağızlarından çıkardığı kelimelerden anlaşılır.

Domesthenes

Konuşma ruhun aynasıdır; insan ne olduğunu konuşurken gösterir.

Rubliliussyrus

Quintilian “Hitabet Müessesesi” adlı eserinde zengin ve imtiyazlı ailelerin çocukları için beşikten mezara kadar sürecek bir genel eğitim programının esaslarını bütün incelikleriyle yazar. Hatibin “Karakter Sahibi, iyi İnsan” olması gerektiğini vurgular.

Ayrıca bir avukat, öğretmen, politikacı, devlet adamı, milletvekili, din adamı iyi bir hatip olmalıdır. Birçok meslekte, hayatın da pek çok evresinde kadın ve erkeğin başarılı olabilmesinin iyi, düzgün ve etkili söz söylemelerine bağlı olduğunu görürüz. Çünkü ticaretin, sanayinin, politikanın, öğrenim bakımından yürümesini sağlayan güç genellikle konferanslarla, müzakerelerle, tartışmalarla ve nutuklarla ortaya çıkar.

“Oldular! İlk hedefiniz Akdenizdir. İleri”! Ey Türk Gençliği!” gibi seslenmeler büyük Atatürk’ü “Atatürk” yapan en büyük özelliklerden biri O’nun hitabet gücü değil miydi? Diğer büyük hatipler de Çiçero ve Churchill’dir. Onlar ülkelerin ve çağın geleneklerine, göreneklerine ve modalara göre konuşurlar.

4. Konuşmacının karşısındaki dinleyiciyi etkileme durumu

Kişiliğimizin bir parçası olan konuşma bireyin toplumsal gücünün oluşturur. Konuşma sırasında başkaları üzerinde uyandırdığı izlenimleri ortaya koyar. Konuşmamızı dinleyenler yalnız sesimize, sözlerimize, jestlerimize, mimiklerimize ya da daha az belirgin niteliklerimize tepki gösterir. Dinleyiciler, konuşmacıyı içtensizlik, patavatsızlık, gururlu, hırçın, kararsız, küstah ya da candan, açık sözlü, sevimli, hoş, dürüst bir kişi olarak niteleyebilir. Konuşmacı başkaları üzerinde bıraktığı izlenimlere önem vermeli, onları olumlu yönde etkileyen nitelikleri güçlendirmeli. Sadece hoş giden bir rol oynamakla yetinmemeli, olmak istediğimiz kadın ya da erkeği gerçekten duyup yaşamalıdır.

Konuşmacı, dinleyiciyi şu yönlerden etkilemelidir:

- 1- Dinleyenleri olumlu toplumsal amaçlar ya da gizli niyetler doğrultusunda etkilemeli, yönetmeli, denetim altına almalı.
- 2- Konuşmacı gözlem gücünü ne kadar geliştirirse o derece dinleyiciyi etkiler.
- 3- Bilgi birikimi olan konuşmacı dinleyiciler tarafından hemen fark edilir.
- 4- Dinleyici kitlesinde istenilen etkiyi uyandırmada amacına uygun yönde mantıklı bir akış içinde gerçekleştirilmelidir.
- 5- Konuşmacı, ileri sürdüğü düşüncülerde “bence, bana öyle geliyor ki” gibi anlatımlara başvurarak dinleyiciyi kendi düşüncelerinin baskısı altına almayarak tepkiler yaratmamış olur.
- 6- Dinleyicileri yakından tanıması da düşünsel ve duygusal doğrultusunda onlarla iş birliğini sağlayarak amacına ulaşır.
- 7- Konuşmacı kişiliğini göz önünde bulundurarak dinleyicileri etkiler. Kişilik sahibi konuşmacı düşüncelerini dinleyicilerle paylaşarak etkileme gücünü arttırır.
- 8- Konuşmacı, dinleyicileri etkilemek için ses tonunun, jestleri, mimikleri, hareketleri, buluşları kısacası beden dili özelliklerini doğru ve yerinde kullanmalıdır.
- 9- Görsel ve işitsel eğilimin teknik inceliklerini bilen konuşmacı, düşüncelerini dinleyicilere etkili bir biçimde iletir.
- 10- Konuşmacı özeleştirici sürecini konuşmasına yansıtarak verdiği sürece dinleyiciler üzerindeki güven kavramını daha da çoğaltır, üstün başarılı bir konuşmacı niteliğini kazanır.

11-Ahlaksal sorumluluğu taşıyan bir konuşmacı, konuşmalarıyla başkalarının mutluluğuna, yanlışlardan kurtulup doğruluğa ermesine yardımcı olur. Dinleyicileri dürüstlük, doğruluk, edeplilik gibi tutumlarıyla da etkiler.⁴⁰

a) Konuşmacının dinleyiciye güven vermesi gerekir.

Beden dilinin yerinde ve doğru kullanılması, konuşmanın temelini oluşturan ifadelerle kaynaklar eder. Konuşmaya hâkim olması, ses tonu, tonlama ve vurgulamalar yerinde kullanıldığı zaman etkili iletişim kurulmuş olur. Konuşmacının pozitif kişiliği dinleyicilere güven verir. Ayrıca birikimli olması dinleyiciler üzerindeki güveni daha da artırır.

b) Konuşmacının konuşma süresini iyi ayarlaması gerekir. Önceden prova olarak yaparak zamanı değerlendirmesi, gereksiz ayrıntılara girmemesi, kısa ve özlü konuşmaya özen göstermesi gerekir. Genellikle biz toplum olarak kısa ve özlü konuşmayı pek yapamıyoruz. Sanki ayrıntıları vererek daha iyi konuşmacı olduğumuz duygusunu uyandırıyoruz. İnsanda, gelişmiş toplumlarda kısa ve özlü konuşma üslubu egemendir. Zaten sözün canı kısa sözdür. Monoton (tekdüze) konuşma üslubu da dinleyiciyi sıkar, hatta uyutur. Konuşma sırasında dikkat çekici öğeleri (tonlama ve vurgulama) canlı tutmak lazım.

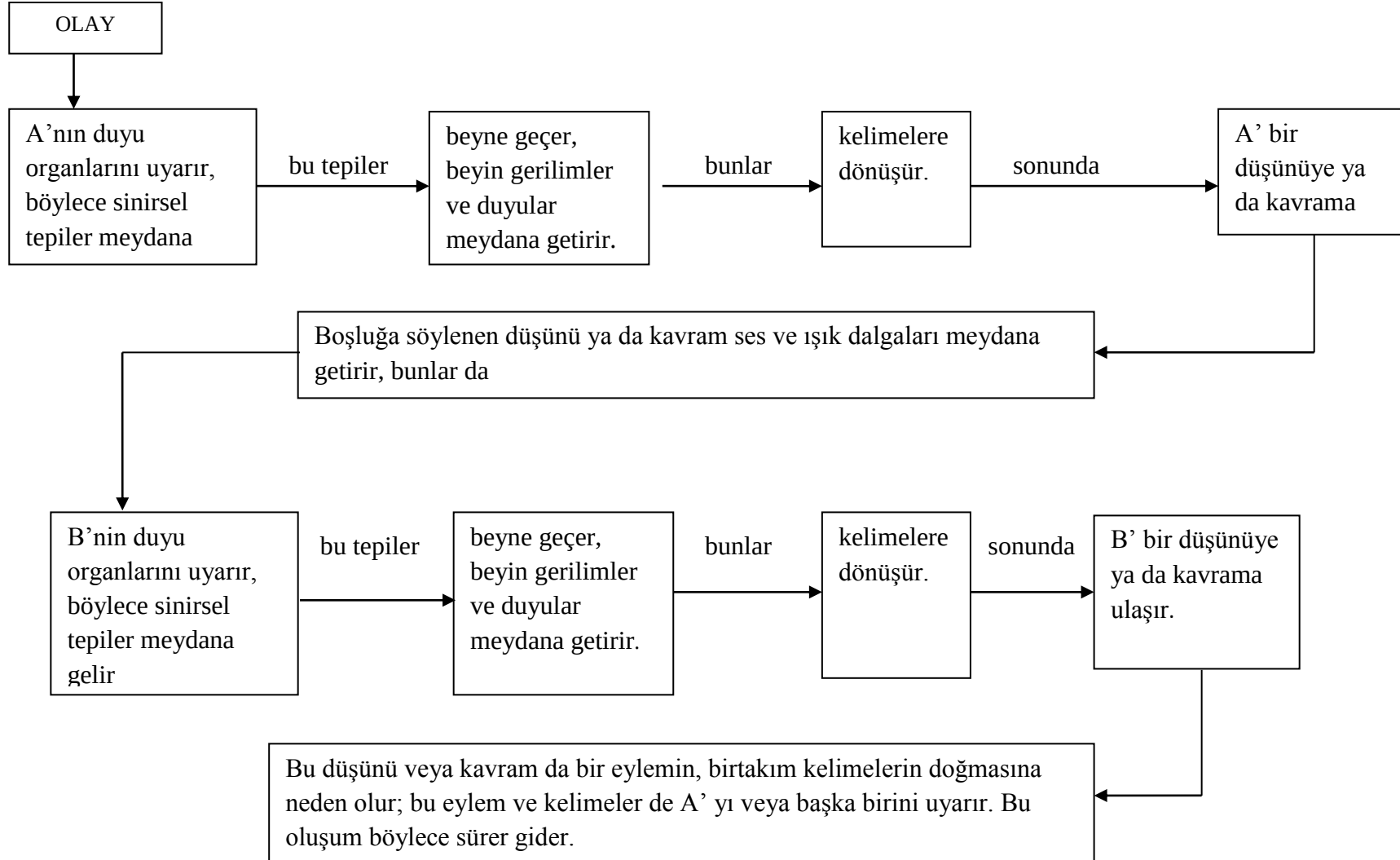
c) Sözlerin uzaklara kadar ulaştırılması ve sesin iyi ayarlanması için şunları söyleyebiliriz: eğer mikrofon gibi teknik bir araç yoksa sesimizin uzaklardan duyurulması için yüksek sesle topluma seslenmeliyiz. Yine de bunun içinde mutlaka prova yapılmalıdır.

d) Dil sürçmelerine dikkat edilmelidir.

Konferans metinleri, akıcılık, duruluk, yalınlık ve tutarlılık bakımından uygun olmalı hatta konferans hazırlama ve konferans vermenin usta-çırak geleneği içinde öğrenilecek yönleri olduğu unutulmamalıdır.

e) Dinleyici karşısında beden dilinin doğru kullanılması gerekir, beden dili bir iletişim aracıdır. % 55 oranında etkilidir. Gerisi ses ve konuşmadır. Beden dili insanın ruh halinin bir yansımasıdır. Bu nedenle sadece konuşmacı değil, her insan beden dili kurallarını öğrenmelidir.

KONUŞMA SÜRECİNİN ŞEMASI



Bütün öteki iletişim biçimleri gibi konuşma da karşılıklı etkileşim sürecini izler. Konuşan söyledikleri ile en az birini (dinleyeni) etkiler. Bu etkilenmenin etkilenmenin sonucu olarak dinleyenin gösterdiği görsel-işitsel tepkilerle de kendisi etkilenir. Uyarıyı sadece konuşanın yaptığı, dinleyenin ise sadece tepki göstermekle yetindiğini sanmak genel bir yanılgıdır. Her ikisi de karşılıklı olarak birbirlerini uyarırlar ve bu uyarlamalar karşılıklı tepkilerle konuşma boyunca sürüp gider.

a. Konuşmanın İncelenmesi

Akademik bir konu olarak ele alınan konuşma, öteki bilgi ve bilim dallarından geniş ölçüde yararlanır. Konuşmanın yakından ilişkili bulunduğu alanlar şunlardır: dil ve yazın, güzel sanatlar, anatomi, fizyoloji, nöroloji, psikoloji, sosyoloji, siyasal bilimler, tarih, tıp vb. konuşmanın temel dayanaklarını yeterince kavrayabilmek için öteki bilgi alanları ile bilim dallarından da olabildiğince yararlanmalıyız.

Konuşmanın incelenmesinde iki büyük amaç vardır.

1. Konuşma üzerine bilgi edinmek
2. Konuşmada kişisel yeteneğimizi geliştirmek

Bunlar birbirinin tamamlayıcısıdır. Birincisi olmadan ikicisi olmaz. Çünkü bilgi beceriyi artırır, beceri de anlayış kazandırır. Bu iki amaca ulaşmak için de üç yaklaşım yolu vardır:

1. Faydacı yaklaşım
2. Estetik yaklaşım
3. Bilimsel yaklaşım

1. Faydacı yaklaşım: Bu açıdan baktığımızda konuşmanın pratik ya da ekonomik yararları ile değerlerini önemsememiz gerekir. Bu ise “konuşma”nın toplumsal uyum sağlamada, sorunları çözümlemede bir araç rolü oynaması demektir. Bizim amacımıza ulaştıracak konuşma biçimleri ise şunlardır: gündelik konuşma, konferans, açık oturum, tartışma programları, hitabet, mülakat (görüşme), iş konuşması, sunum, sunucu, oyuncu vb. Aynı zamanda konuşma, bizim için dost kazanma, çevremizdekileri de etkileme aracıdır da. Ayrıca kekemelik, boğumlama bozuklukları gibi kusurların giderilmesi çabalarını da ekleyebiliriz.

2. Estetik yaklaşım: Bu yaklaşımla, konuşmanın yorum ve tiyatro gibi alanlardaki artistik uygulanması düşünülmektedir. Bu konuşma biçimlerinde konuşmacı

yahut oyuncu, dinleyici seyircinin hem gözlerine, hem kulaklarını hoşnut etmeye çalışır. Bu, sanatsal yaklaşımdır.

3. Bilimsel yaklaşım: Aşağıda ayrıntılarıyla inceleyeceğimiz bu yaklaşımın sanat biçimlerinde olduğu gibi birtakım bilimsel ilkelerle yasalara dayandığını söylemekle yetineceğiz. Bu ilkelerle yasalar bilinmedikçe, konuşma eyleminin ‘ne’ ve ‘nasıl’ olduğu da bilimsellik kazanamaz.

b. Konuşmanın Nitelikleri

Konuşma eylemindeki niteliklerle yasalar şu dört kaynaktan oluşmaktadır:

1. Fiziksel nitelik
2. Fizyolojik nitelik
3. Psikolojik nitelik.
4. Sosyolojik nitelik

Bunları sırasıyla gözden geçirelim.

1. Konuşmanın fiziksel niteliği: Fizikçiye göre konuşma eylemi , bütünü ile birtakım ışık ve ses dalgalarından oluşan bir süreçtir. Ne var ki görmekten yoksun olanlar ışığa, işitmekten yoksun olanlar da sese karşı duyarsızdırlar.

2. Konuşmanın fizyolojik nitelikleri: Bu konuda yaşam eylemlerini içeren, çok çeşitli fizyolojik sorunlarla karşılaşmaktayız. Denebilir ki insan bedeni üzerine ne biliyorsak hepsi de konuşmayı bilimsel inceleme alanı olarak benimseyen çalışmalar kapsamına girmektedir.

Söz gelimi, solunum mekaniği, beyin kabuğundaki işlev merkezleri, sinir tepkilerinin nitelikleri, kasların uyarılması, iç salgı bezlerinin tamamlayıcı - düzenleyici hareketleri kan basıncındaki değişimler vb.

Fizyolojiste göre konuşma organizmanın; çiğneme, yutma, soluk alıp verme, koklama, ciğerlere yabancı nesnelerin girmesini önleme vb.

Birtakım asıl biyolojik hareketlerin yanında ikinci bir eylem olarak düşünülmelidir. Burada belirtilmesi gereken önemli nokta şudur: Konuşmanın insan bedeninde bu amaçla özelleşmiş kaslar sisteminin kullanılmasıyla değil, daha çok asıl biyolojik işlevleri olan kasların özel kullanımı ile meydana gelmiştir. Sapir’e göre insan bedeninde konuşma organlarının varlığından söz etmek yanlıştır. Çünkü konuşma seslerini çıkaran organlar bu işi rastlantı ile yüklenmişlerdir.

İkincil eylem asıl eylemin üstüne yüklenmiş eylemdir.

Her ne kadar bu seslerin çıkartılmasında akciğerlerden, hançer eden, damaktan, burundan, dilden, dişlerden, dudaklardan yararlanılmaktaysa da, bunlar hiçbir zaman birincilikle konuşma organları olarak düşünülmemelidir. Bu parmakların piyano çalmak ya da dizlerin tapınmak için yaratılmış olduğunu düşünmekle birdir. Fizyolojik yönden konuşma, ikincil bir işlevdir, daha doğrusu ikincil işlevler gurubudur.

Ses telleri bile, solunumdan çok daha dirimsel işlevler için var edilmişlerdir; Ses telleri, yeme içmelerin soluk borusu ile akciğerlere gitmesini önleyen mekanizmanın asıl bir parçasıdır. Ses tellerinin her soluk alıştan sonra nefes borusunu kapatarak içeri çekilen havanın ciğerlerde kalmasını sağlamaları son derece önemlidir. Kuşkusuz solunum mekanizmasının birincil işlevi, yiyecekleri çiğnemektir. Dilin birincil işlevi, tat almak ve yiyeceklerin, dişler arasında ezilip parçalanmasına yardımcı olmaktır. Her ne kadar konuşma önemsiz bir işlev sayılmazsa da “konuşma organları” diye adlandırılan temel biyolojik işlevleri aslında bunlardır. Konuşma, bireyin yaşamında ancak bu işlevlerden sonra gelmektedir.

3. Konuşmanın psikolojik niteliği: “Konuşma”nın psikolojik niteliğe uyarma ve tepki odağında kendini gösterir. Gerçekte de konuşma, birtakım uyarmalarla, bu uyarmalara karşılık veren tepkilerden oluşur. Bunlardan bazıları birincil derecede coşkusal, bazıları birincil derecede zihinsel, bazıları da sözel ve sözel olmayan tepkilerdir.

Bu noktada konuşmayı anlamamıza ‘Anlambilim’ yardımcı olabilir. Anlambilim, anlamda simge arasındaki ilişkiyi, simgelerin doğru ve etkili kullanımında baş gösteren güçlükleri inceler. “Anlambilim”e göre simge ile simgenin yerini tuttuğu şeyin arasında her zaman önemli bir ayrım vardır. Simgeyi, yerini tuttuğu şeyin kendisi saymak, hem düşünce karışıklığına yol açar, hem de iletişimi engeller. Ayrıca gene ‘anlambilim’e göre, biz, şeylerin kendileri üzerinde değil, ancak o şeylere ilişkin kendi deneyimimiz üzerinde düşünüp konuşabiliriz. Bu bakımdan, biz, konuşmaya kalktığımızda dış dünyanın kendisi üzerine değil, doğrudan doğruya dış dünyaya ilişkin kendi tepkilerimiz üzerinde konuşuruz; dikkatten uzak olmaması gereken bir noktadır bu.

Vurgulanması gereken son derece önemli noktalardan biri de şudur: Konuşmamız, konuşmaya konu olan şeyler karşısındaki tepkilerimizle, kesin olarak

sınırlanmıştır; söylediğimiz her şeyin kendi duygu ve düşüncelerimizin ‘süzgeç’inden geçirilerek söylendiğini hatırdan çıkarmamalıyız. Bu olgunun gerisindeki önemli bir gerçek de şudur: Başkalarına söylemeye çalıştığımız şeyler de onların sinir sistemlerinin ‘Süzgeç’ inden geçmek zorundadır. Söz konusu süzgeçler arasında bir benzerlik varsa başkalarıyla konuşmamızda ancak o zaman başarılı olabiliriz. I.A Richards’ın vaktiyle ileri sürdüğü şu görüş ilginçtir: ‘Konuşmada insanların birbirini yanlış anlamaları kuraldır, anlaşmaları ise mutlu rastlantıdır.’

Konuşma öğelerinin seçimindeki en önemli etmenlerden biri de, ‘geriye bildirim, feedback’ dediğimiz etmenlerdir. Geriye bildirim, ruhbilimcilerin “hareket uyandıran-uyaran” adını verdikleri eylemden oluşur. Kaslarımız harekete geçtiğinde, “hareket uyandıran, uyaran” meydana gelir. Bu uyaran da yeni yeni tepkiler belirler. Bir parmağımızı, bir kolumuzu oynattığımızda kaslarda, sinirlerde, eklemlerde meydana gelen duyunun merkezi sinir sistemine ulaşan sonuçları, daha sonraki hareketlere yol açar. Kassal bir hareket başka bir harekete uyaranlık ettiğinde, bu uyarana, “hareket uyandıran, uyaran” denir. Bir sözcüğü söylerken kulağımız kendi sesimizi işitir. İşte bu işitsel duyum, daha sonraki sözcüğün söylenmesinde “hareket uyandıran uyaran” rolü oynar.

Tepkilerimiz, özellikle sözel tepkilerimiz, kopuk kopuk, ayrı ayrı değil, birbirine bağımlı diziler halinde meydana gelir. Bu nedenle, bir cümleyi söylemeye kalktığımızda, doğal olarak o cümleyi tamamlamadan susmayız. Konuşmacı, her zaman, geriye bildirmeden etkinlenir ve etkinlenmelidir de. Aynı zamanda konuşmacı, bir ölçüde de kendi eylemini görmelidir. Bu geriye bildirim mekanizması dikkat alınmadan konuşma eyleminin karmaşık süreci hiçbir zaman anlaşılmaz.

4. Konuşma’nın toplumsal niteliği: Konuşma, toplumsal yaşamın ürünüdür. İlk ihtiyacı çevresi ile ilişkilerinde başarılı olmayı duyduğu anda “konuşma” ya başvurmuştur. Türdeşlerinden yalıtılmış bir insanın “konuşmaya” ya ihtiyaç duymayacağı kesindir.

Konuşmanın birincil işlevi, işbirliğini sağlamaktır. Konuşma eyleminden söz edebilmek için en az iki kişinin varlığına gerek duyulması da bunu kanıtlar. Kuşkusuz, kendi kendimizle de konuştuğumuz çok görülen bir olgudur, ama o zaman da biz gene tek değil çift kişiyizdir. İçimizde bir konuşan, bir de dinleyen vardır. Bu bakımdan,

toplum karşısında konuşma, bireysel konuşma ile pratik doğrultuda eşanlamalı ya da hiç değilse, ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır, denebilir.

Son yüz yıl boyunca “konuşma”nın fizyolojik, psikolojik vb. açılardan inceleme konusu yapılması sonucu, bugün birçok ülkelerin kolejleriyle üniversitelerin de şu kurslarda öğretim ve eğitim sürdürülmektedir:

Olağan konuşma

Hitabet

Yorumlayıcı konuşma

Tiyatro konuşması

Konuşma patalojisi ve sağaltımı

Dinleme

Diksiyon ve ses eğitimi

Sesbilim

Konuşma psikolojisi

Radyo ve televizyon konuşmacılığı

Konuşma pedagojisi

Fonetik

Semantik

c. Konuşma Eyleminin Dört Ögesi

Konuşma eyleminin dört ögesi şunlardır :

1. Görsel davranış
2. Ses
3. Dil
4. Zihinsel etkinlik

Bunlardan herhangi birinden üstün yetenek ve beceri sahibi olan kimse, bir dereceye kadar başarı kazanabilir. Bu öğelerden ikisinde kusursuz olan kimse, etkili bir konuşmacı sayılabilir. Dört öğeden üçünde iyi donatımlı olana, hemen hemen kesinlikle

iyi bir konuşmacıdır. Eğer bir insan bu dört ögenin dördünde de üstünlük gösterirse, ona rahatlıkla « büyük konuşmacı » diyebiliriz.

1. Görsel davranış: Duruş, genel gövdesel eylem, hareket, jest, yüz anlatımı kısaca dinleyicinin duygu ve düşüncelerini etkilemek amacını günden her türlü görünür davranış. İnsan soyunun gelişiminde de, bireyin gelişiminden de sözel olmayan görsel konuşma «kod»u -işaretler dizgesi- konuşmanın, asıl kökenini oluşturur. İlk insan duygularıyla dileklerini çevresindekilere bu en ilkel işaretler dizgesiyle anlatırdı. Bu nedenle, görsel simgeleri, konuşmanın temel öğeleri saymaktayız.

Hemen şunu belirtelim ki konuşma eyleminde « gövde » ile « ses » arasında kesin bir ayırım yapma olanağı yoktur.

Ses de tıpkı öteki gövdesel eylemler gibi fiziksel bir eylemdir. Gövdesel eylem yalnız görsel simgeler meydana getirmekle kalmaz, aynı zamanda işitsel simgeler de yaratır. Çok sayıda küçük küçük kasların işbirliğini de içeren yeterli ses denetimi, ancak daha genel kassal bir denetim sağlandıktan sonra elde edilebilir.

Görsel konuşma ile düşünme arasında çok yakın bir ilişki vardır. Aslında, biz kaslarımızla düşünürüz, düşünme yetimiz kaslarımız üzerindeki denetim derecesine bağlıdır. Gerçek zihinsel süreçler, çok üstün derecede seçilmeli eylem gerektirir. Düşünme genellikle konuşma sırasında harekete geçen kasların eylemlerine dayanır. Bu kasların kısa kısa, bölük pörçük kısmı hareketleriyle düşünmeye başlarız. Düşünmeyi geliştirip yeterli bir düzeye eriştirmek istediğimizde konuşmayı oluşturan kasların bu bölük pörçük hareketleri öylesine yoğunlaşır ve hızlanır ki, düşünme ve konuşma eylemlerinin birlikte, rahatlıkla yürümesi artık çok güçleşir. Düşünme bir anlamda stenografik⁴¹ konuşmadır. Aynı zamanda hem düşünüp hem konuştuğumuzda konuşma eyleminin tüm kassal hareketlerini düşünmenin bu sadeleştirmiş içsel oluşumu ile eşleme birlikte yürütme güçlüğüne yenmeye çalışıyoruz demektir. Karşımızdakilerle anlamalı, iletişimsel bir ilişki kurmada başarılı olmak istiyorsak bu güçlüğü nasıl yeneceğimizi öğrenmek zorundayız. Bu da kaslarımız üzerinde gerekli denetim sağlamak anlamına gelir.

2. Ses: “Konuşma sırasında, boğumlanan sözcüklerle birlikte işitilen özgül öge. Bu öge konuşma seslerinin yüksekliğini niteliğini, perdesini, süresini, bunların

⁴¹ Stenograf: Söylenen sözleri söylendiği kadar çabuk yazmaya elverişli kısa ve yalın işaretlerden oluşan yazı yöntemi.

türlü oranlarda değişimi ve karışımı ile meydana gelen sınırsız çeşitlenmeleri içerir. Konuşmada anlatım ve etkinlik sese dayanır. Sesi tonları-titreşimleri-değişimleri, süresi, yoğunluk ve oylumca artıp eksilmesi; bunlar işe karışmadan tek başlarına sözcükler anlamsız ve anlatımsız kalır. Bir dilin sözcükleri, çoğunlukla, anlam bakımından zengin olabilir. Bu zenginlik içinden seçtiğimiz ve belirtmeyi amaçladığımız anlamı, ancak ses ile sesin birleşimleriyle belirtebiliriz. İşte konuşma dili bu ses dalgaları kalıbının içine yerleşir. Hayır, sözcüğünü “evet”, ”evet”, sözcüğünü belki, belki yi “hayır” yapan bu kalıptır.”⁴²

Burada **konusma** eyleminin öğelerinden biri olarak ele alınan sesi, fizik, fizyolojik ve psiko fizyolojik oluşum süreci açılarından ele alarak daha genişçe inceleyeceğiz.

3. Dil: Burada söz konusu olan, konuşma dilidir. Konuşma dili ise, basılı harflerin seslendirilme biçimidir.

4. Zihinsel etkinlik: Bu süreçler konuşmanın kendisinde dinleyicisine konusuna karşı tutumunu konuşmadaki amacını, duygu ve düşüncelerini oluşturur. Bu öğeler bir konuşmacıyı dinlerken bu öğelerin duyularımıza yaptıkları etki sırasına göre belirtmiş bulunuyoruz.

ç. Konuşmacının Nitelikleri

“İyi bir konuşmacının niteliklerini şöyle sıralayabiliriz.

1. İyi bir konuşmacı, gözlem gücünü geliştirmiştir. Bütün duyularını bilemiş ve onları dosdoğru, tastamam kullanmayı öğrenmiştir. İyi bir konuşmacı, kendisini çevreleyen dünyaya, özellikle de insanlara karşı duyarlıdır. Konuşmadan önce ise zihinsel oluşumlarla başlar. Bu oluşumları sonra dilin kalıplarına aktarılır, seslendirir. En Sonunda da jest ve hareket halinde başkalarına sunar. Duyuları uyanık, canlı ve gerçek dünya ile sıkı sıkıya ilişkili olduğu için, konuşması anlamca zengindir. Duyarlıksız kişinin konuşması ise anlamca yoksundur. Böylesi, duyuların dış dünyadan kopuk olduğu için, ancak kendini iç âleminden çekip aldığı kırık dökük bir şeyleri dile getirir. Son çözümlemede, dinleyici, konuşmacının söylediklerini, kendi görme ve işitme duyularına yaptığı etki ile ölçüp biçerek değerlendirir. Kısaca, bir konuşmacı, dış dünyaya ne ölçüde açık ve bağlı ise, o ölçüde iyi bir konuşmacıdır.

⁴² Gencan, Tahir Nejat (1975) Dil Bilgisi, TDK Yayınları, İstanbul.

2. İyi bir konuşmacı, seçtiği konuşma alanlarında geniş bir bilgi birikiminin desteğinden yararlanır. Bizi çevreleyen dünyayı hissetmemiz yetmez. Aynı zamanda, hissettiğimizi anlamalıyız. Duyularımızın bize sağladığı verileri soyutlamayı, genelleştirmeyi öğrenmeliyiz. Duyularımızı yorumlayıp onlardan kavramlar çıkarmadıkça deneylerimize anlam verecek olan şeyler arasında ilişki kurma sistemini oluşturamayız. Kıt zekâlı biri de, bir budala da ince duygulu olabilir, ama böylesi, alıcı sisteminin merkezi sinir sistemine ilettiği verileri bütünleştirme ve özleştirme gücünden yoksundur.

3. İyi bir konuşmacı, amacına uygun yönde ve mantıklı bir akış içinde düşünme yeteneğini geliştirmiştir. Seçtiği konuşma alanında gerekli ve yeterli bilgi birikimine sahip olduğu halde, bu birikimden beslenen kendi düşüncelerini dinleyicilere düzenli bir biçimde aktarmayı bilmeyen, becermeyen konuşmacı ,başarılı olamaz.Dinleyici kitlesinde istediği etkiyi uyandırmada, düşüncelerin gitgide artan bir ilişki içinde, önceden belirlenmiş amaca doğru akışı çok önemlidir.

4. İyi bir konuşmacı, kendi yeteneklerini değerlendirmeyi, sınırlarını saptamayı bilir. Böyle bir konuşmacı, kendi özel deneylerinin, önyargılarıyla özlem ve hayallerinin, düşüncelerini, duygularını, inançlarını nasıl etkilediğinin, hepsinden önce de kendi tepkilerinin dinleyicilerin tepkilerinden ne ölçüde ayrıldığının farkındadır. Böyle bir konuşmacı, ileri sürdüğü düşüncelerde aşırı derecede katı ve kesin bir dil kullanmaya dikkat eder, yeri geldikçe, bence “bana öyle geliyor ki benim düşüncem göre” gibilerinden anlatımlara başvurmaya özen gösterir. Böylece, dinleyicilerini kendi görüşleriyle düşüncelerinin baskısı altına almamış, olumsuz tepkiler yaratmamış olur.

5. İyi bir konuşmacı, dinleyicisini yakından tanır. Diyeceklerine ona göre bir öz ve biçim bir üslup verebilsin. Dile getirmeyi tasarladığı görüşlerle düşüncelerin dinleyiciler tarafından benimsenip paylaşılmasını isteyen konuşmacı, bu amacına ancak düşünsel ve duygusal doğrultuda onların işbirliğini sağlayarak ulaşabilir. Neleri nasıl, ne ölçüde söylemesi gerektiği bu tanımaya sıkı sıkıya bağlıdır.

6. İyi bir konuşmacı, iletişimde–konuşmada–kişiliğin öneminin göz önünde bulundurur. Dinleyicileri etkilemede kişiliğin çok büyük önemi vardır. İkide bir olumlu düşünmenin gücünden söz edilir. Aynı biçimde, olumlu kişilikte de büyük bir güç bulunduğu gerçeği yadsınamaz. Konuşmacı, kendi değişik toplamsal durumlara uydurabildiği ölçüde kişilikçe gelişir, kişilikçe gelişirken de toplumsal durumlara uyma

yeteneği artar. Bu dairesel bir süreçtir. Konuşmacı işine ne derece tutkun, ne derece çekici bir kişilik sahibi ise, düşünceleriyle duygularını dinleyicileriyle paylaşma, onları bu doğrultuda etkileme gücü de o derecede artar.

7) İyi bir konuşmacı, konuşma eylemini oluşturan fiziksel öğelerin önemini bilir. Konuşmada ses aygıtının işlevinden daha önemli yönler vardır. Sesin tonları, dalgalanmaları, jestler, hareketler, duruşlar, yüz anlatımları, konuşma eylemini oluşturan öğelerdir. Dinleyicileri etkilemek için bu öğelerin ustaca kullanılması gerekir. Ses kalıplarıyla dil arasında uyumsuzluklar, anlaşmazlıklar olursa, dinleyici, seçim yanlış yolda olur. İyi bir konuşmacı, bütün sorun sadece birtakım değerli düşüncelere sahip olmaktan ibaret bulunduğunu sanmak yanılgısına düşmez. Aynı zamanda bu düşüncelerin dinleyiciye etkili bir biçimde iletilmesi zorunluluğunu da kabul eder. Böyle bir konuşmacı, görsel ve işitsel eylemin teknik incelikleriyle ustalıklarını küçümsemez.

8. İyi bir konuşmacı, kendi kendisinin titiz bir eleştiricisidir. Burada, konuşmacının, konuşma tekniği üzerinde durup düşünmesinin gerekliliğini bir kez daha vurgulamak istiyoruz. İyi bir konuşmacı, kendi konuşmasını inceleyerek başarılı ve başarısız olduğu yönleri, bunların nedenlerini araştırıp neleri yapması ya da yapmaması gerektiğini saptayarak uğraşında daha verimli bir yola girebilir. Konuşması sırasında dinleyiciden aldığı ya da almadığı tepkiler üzerinde durur, kendince bunların açıklamasın yapar, elde ettiği sonuçlara göre gereken doğrultucu, düzeltici buyrukları kendine verir. Kendi kendimizin titiz bir eleştiricisi olabildiğimiz ölçüde, gerçekten, üstün başarılı bir konuşmacı olmayı umabiliriz.

9) İyi bir konuşmacı, ahlaksal sorumlulukları bulunduğunu hatırdan çıkarmaz. Toplum, etkileşimle, ancak manevi değerlere dayalı etkileşimle ayakta durur. İki bin yıl önce Romalı ünlü öğretmen Quintilian hatibi, konuşmada hünerli, iyi insan olarak tanımlamıştı. Bu tanımın gerçekliği tartışma götürmez. Ahlaktan yoksun bir konuşmacı, başarısızlığa mahkûmdur. Konuşma eğitiminde güdülen amaç, demagog, yani halk avcısı, öteki deyimini ile şarlatan yetiştirmek değildir. İyi bir konuşmacı, konuşmalarıyla her zaman başkalarının mutluluğuna, yanlışlardan kurtulup doğrulara ermesine yardımcı olmakla yükümlü olduğunun bilincindedir. Beşeri etkinliğin hemen her alanında benimsenen dürüstlük, doğruluk, edeplilik, özgecillik konusundaki kurallar konuşma için de aynı güçte ve önemde geçerlidir.

ç. Konuşma ve Kişilik

Kişilik toplumsal bir üründür, iletişim ve etkileşim süreci içinde gelişir, olgunlaşır, özleşir. Konuşma, toplumsal etkileşimin en başta gelen yollarından biri olduğuna göre, konuşma ile kişiliği birbirinden ayrı düşünmek olanağı yoktur.

Kimi ana-ana-babaları kabul etmekte ne kadar direnirlerse dirensinler, insan yavrusu yaşamının başlangıcında kişilikten yoksundur. Bebek, doğuşta, tam düzenli bir varlık değildir. Pek az tepkinin dışında, güçlü biyolojik gereksinimler tarafından yönetilmekte olduğundan, belirli birkaç davranıştan öteye geçemez. Bebeğin bebeklikten çıkıp olgun bir kişi haline gelme sürecine, genellikle, toplumsallaşma denilmektedir. İşte temelde konuşma yolu ile oluşan bu süreçten “benlik” doğmaktadır. Kişiliğe yön ve biçim veren de bu “benlik”tir. Burada vurgulanması gereken en önemli nokta “benlik”in, ancak öteki kişilerle kurulan ilişkiler yolu ile gelişmesidir.

Bu ilişkiler, başlangıçta, genellikle, fiziksel bir nitelik gösterir. Bebeğin, açlık gibi temizlenme gibi durmadan yinelenen gereksinimleri vardır. Bunlar, oldukça düzenli bir biçimde, annesi ya da bakıcısı tarafından giderilir. Böylece, bebek, biyolojik dürtüleri nedeniyle giderek birtakım alışkanlıklar edinmeye başlar. Bu alışkanlıklar ne derece akla ve anlayışa dayanırsa dayansın, gene de düşündüğümüz anlamda, kişiliği oluşturmaya yetmez. Bu durumda önemsenecek nokta, bebeğin, birtakım jestler ve seslere başvurarak gözeticilerinden ihtiyaçlarını karşılayacak yanıtlar aldığının bilincine varmasıdır. İşte, kişiliğin başlangıcını bu “bilinçlenme” olgusu belirler.

Çocuk, genellikle yaşamının ikinci yılında, anne-babasında, çevresindeki başka kişilerde gözlemlediği hareketleri, davranışları yansılamaya (taklit etmeye) koyulur. Böylece kendini onların yerine koyar, onlar gibi davranıp hareket etmeye çalışır. Bu olguya, “rol yapma” denir. Başlangıçta çoğunlukla bilinçsiz olan bu yansılama, aslında koşullu tepkilerden oluşur. Zamanla, bu “rol yapma” daha anlamlı bir hale gelir.

Çocuk “başkası”nın rolünü yaptığı, kendini başkasının yerine koyabildiği gibi “kendine göre” davranma yeteneğine de sahiptir. Öyle bir an gelir ki, artık, başkasının hareketlerini sadece denemiş olmak için yansılamaktan vazgeçer. Sözelimi, yeni yeni yürümeye başlayan çocuk, durup dinlemeden çevresini keşfetmek çabasıdadır. Bu çaba ile, masanın üzerindeki sigara tablasının itip düşürmeyi denemeye kalkabilir. Bu durumda, annesi, çocuğu engeller. Sözle ya da hareketle onu cezalandırır. Bu davranış birkaç kez yinelenir mi, çocuk yapmak istediği denemeye karşı annesinin tutumunu

anlamaya başlar. Derken, günün birinde, çevreyi keşfetme merakında olan çocuk, gene masanın üzerindeki sigara tablasına yaklaşır. Fakat tam elini tablaya uzatırken, birden durur, kendi kendinle: Hayır! Hayır! Hayır! diye söylenir ve kışkırtıcılık kaynağından uzaklaşır. Hareketlerin bu sade olgusu, rol yapmanın “tepkesel(refleks)” evresini açığa vurur. Böylece, küçük bir kâşif olarak kendi rolünü bırakır, annesinin rolünü üstlenir. Yapmak istediği deneme karşısında annesinin tutum ve davranışı düşünür. Daha sonra da uysal bir çocuk olarak rolünü oynamaya koyulur.

“Benlik” in oluşmaya başladığı evre işte bu evredir. İnsan kişiliğinin ayrıca özelliği, kendi varlığının bilince varması, yani kendi kendisi üzerinde düşünebilme yetisini kazanmasıdır. Bu kişilik artık kendi kendisinin hem özensi, davranışını, bir başka birinin imgesel tepkilerine uydurabilir. Bütün bunlar da tümüyle çocuğun kendi zihinsel süreçleri sınırı içinde, özellikle de kendi kendine yaptığı konuşma ile gerçekleşir. Bu olgu, çocuğun kendi kişiliğinde, başka birinin “imgesini” yaratması sonucu meydana gelir.

Başlangıçta bu roller birbirinden ayrı olarak, her seferinde tek tek yüklenilmiştir. Çocuk yasaklanan masaya yaklaşırken, sadece çocuktur. Annesinin rolünü yüklendiğinde ise, o an için kendisi olmaktan çıkar, annesi olur. Benliğin gelişmesinde bu son evre, çocuk, aynı anda birçok rolleri birden imgelemesinde canlandırıp onları “birleşik benlik” halinde özümlediği zaman meydana gelir. Bu evreye erişmek için de, çocuk, çeşitli rolleri, jest ve yüksek sesle konuşmaya başvurmadan yapabilecek biçimde benimsemeyi öğrenir.

Bir benlik ya da kişilik kazanma, edilgen bir süreç değildir. Birey, büyük ölçüde başkalarının kendisi hakkındaki düşüncelerine dayanan doyuma ihtiyaç duyar. Bütün gücü ile başına geleceği önceden kestirebilmek, olacağı denetim altına alabilmek ister. Çocuğun ilk öğrendiği şeylerden biri, başkalarının kendisine karşı tutum ve davranışlarını denetim altına almak için, o tutum ve davranışları bir dereceye kadar etkilemeye çalışması gerektiğidir. Tutum ve davranışlar sadece fiziksel değil, aynı zamanda zihinsel olgulardır. Güçleri, içerdikleri anlamlardan gelir. Tutum ve davranışlar genellikle konuşmada anlatımın bulur. Bu nedenle, kişiliğimizin boyutunu, yaptığımız konuşma ile başkalarının konuşmasına karşı gösterdiğimiz tepki belirler, diyebiliriz. Kişiliğin oluşumunda, konuşmanın da dinlemenin de işlevi büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan, kişilik, belli bir çevre içinde davranışta bulunan bir organizmaya ilişkin olarak düşünülebilir.

“Kişilik” deyimini kullandığımızda herhalde bireyin bütün davranışlarının üzerimizde bıraktığı etkiyi düşünmekteyiz. Gerçekte de kişilik, bireyin tepkisel olasılıklarının bütünlüğüdür, denebilir. Bireyin kişisel tepkileri o kişinin kişiliği ise, kendisiyle çevresi arasındaki karşılıklı etki ve tepkilerle belirlenir.

Ruhbilimcilerin bize söylediklerine göre, her birey, kendisine tepkide bulunan insanlar sayısınca kişiliğe sahiptir. Her birimiz, içinde bulunduğumuz değişik koşullara göre, değişik roller üstlenerek değişik kişiliklere bürünürüz. Yaşam dramında her rol sözlüdür, sözsüz rol yoktur. Bir insan ne kadar iyi konuşursa, herhangi bir durumdaki rolün de o ölçüde iyi oynar. Konuşma eğitiminin kişiliğe önemli katkılarda bulunacağı sonucuna varılabilir. Yapılan deneysel çalışmalara da bu görüşü doğrulamıştır. Konuşma konusundaki inceleme ve araştırmaların, kişilik üzerinde önemli ölçüde düzeltmeler meydana getirdiği saptanmıştır.

Konuşma eğitimi, başkalarıyla aramızdaki sürtüşmelere ve gerilimlere neden olan kötü alışkanlıkları azaltır. Konuşma eğitimi, çevreye uyma yeteneğimizi ve toplumsal yararlılığımızı artıran yeni rollerimizde üstün başarı kazanmamıza yardım eder. Konuşma eğitiminde insanın en yüce işlevleri oluşur ve gelişir: Konuşma eğitimi insanın sinirsel ve zihinsel donatımını işler ve geliştirir. Konuşma eğitimi, beynin çalışma gücünü artırır.

d. Konuşmacının Kişiliği

“Kelamından malum olur kişinin kendi **miktarı**”

“Bu sözden anlaşılacağı üzere konuşma, kişiliğimizin bir parçasıdır. Bu nedenle, diye biliriz ki konuşmaya kalktığımızda, düşüncelerimize, dilimize, anlatımımıza olduğu kadar kişiliğimize de önem vermeliyiz. İnsan tüm varlığı ile konuşur “sözü konuşmanın fiziksel ve psikolojik süreçlerin bir bileşimi olduğu gerçeğini vurgular ki, bu süreçlerin kapsamında da becerilerimiz, yeteneklerimiz, deneylerimiz, duygularımız, bağlılıklarımız, coşkularımız, ilgilerimiz, tutkularımız, uyarlılığımız kişilik özelliklerimizde yer alır.”⁴³

Kişilik nedir? Daha önce de değinmiş bulunduğumuz bu konuyu, çok yönlülüğü nedeniyle değişik açıdan bir kez daha ele alalım.

⁴³ Muallimoğlu, Nejat (2011) Hitabet Konuşma Sanatı, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.

Kişilik, bireyin başka bireyler ya da gruplarla ilişkisi halinde beliren özelliğidir. Kişilik bireyin toplumsal gücüdür. Kişi “Person” sözcüğü, latince, “maske” sözcüğü ile yakından ilişkilidir. Eski Yunan ve Roma tiyatrosunda oyuncular, canlandırdıkları kişileri, yüzlerine taktıkları maskelerle belirtirlerdi.

Sözlerini bu maskelerin-yani kişiliklerin ardından “per sonna” söylerlerdi. Bir insanın kişiliği de, tıpkı bu maskeler gibi, yaptığı konuşma sırasında başkaları üzerinde uyandırdığı izlenimle belirlenir. Konuşmanızı dinleyen arkadaşlarınız, sizin yalnız sesinize, sözlerinize, jestlerinize değil, aynı zamanda daha az belirgin niteliklerinize de tepki gösterirler.

Dinleyicileriniz sizi içtenliksiz, patavatsız, gururlu, hırçın, kararsız, sallapati, küstah ya da candan, açık sözlü, sevimli, hoş, ahlakça ve zihince dürüst bir kişi olarak nitelendirebilirler.

Başkaları üzerinde bıraktığınız izlenime önem vermeli ve onları olumlu yolda etkileyen niteliklerinizi güçlendirmeliyiz. Dahası var, sadece hoş giden bir rol oynamakla yetinmemeli, olmak istediğiniz kadını yahut erkeği gerçekten duyup yaşamalısınız.

Niçin konuşuruz? Bu soruyu şöyle de biçimlendirebiliriz:

Bizi konuşmaya iten nedenler nelerdir?

Bu nedenlerin en önemlilerini de şöyle sıralayabiliriz:

- a. Gururumuzu doyurmak, benliğimizi savunmak, ilgiyi üstümüze çekmek için,
- b. Eylemin güç olduğu durumlarda sözle parçayı kurtarmak için,
- c. Kişisel duygularımızdan boşanmak, ruhsal gerginliklerimizden kurtulmak için,
- ç. Başkalarının zihnini karıştırmak, bir amaçtan ya da eylemden dikkatini saptırmak için,
- d. Bir dinleyiciyi uyandırıp kendine getirmek ve kendi benliği üzerinde düşünmesini sağlamak için,
- e. Olumlu toplumsal ilişkilerin tadına varmak, onları kolaylaştırmak için,
- f. Genel sorunların çözümünde dinleyenleri paydaş kılmak için,

- g.** Haber vermek, aydınlatmak, açıklamak ya da öğretmek için,
- h.** Dinleyenleri olumlu toplumsal amaçlar ya da gizli niyetler doğrultusunda etkilemek, denetim altına almak ve yönetmek için konuşuruz.

Görülüyor ki iletiler olumsuz ve yıkıcı olanından topluma yarar sağlamaya amaçlayan, olumlu iletilere benbenci olanından toplumcu olanına kadar çeşitlilik göstermektedir. Eğer sizin iletileriniz olumsuz ise, bunların nedenlerini saptamalı ve ortadan kaldırmaya girişmelisiniz. Topluma yararlı, olumlu iletiler edinmelisiniz.

Coşkusal düşünme: Bir konuşmacının zihinsel davranışı, onun kişiliğini yansıtır. Akılsal düşünme, düzenli bir kişiliğin denetimden yoksun, gelişigüzel düşünme de düzensiz coşkusal etkinliğin göstergesidir.

Genel coşkusal davranış: Toplumdan ve ailelerden kaynaklanan sorunlar, kişinin bebekliğinden itibaren coşkularının anlatımında kesin etkisini gösterir. Çocuklar büyüyüp gelişmeleri sırasında, coşkusal tepkileri üzerinde gösterdikleri başarılı denetimden dolayı, doğal olarak ödüllendirilirler. Olağan coşkusal tepkiler zihinsel etkinliği canlılığı uyandırır, harekete geçirir, ama yoğun coşkusalılık, belleğin açıklığı ve etkililiği ile düşünmenin karmaşık süreçlerini engeller. Bazı kimseler soğuk ve coşkusal tepkiler yönünden yetersiz oldukları için rahatlıkla okuyamazlar ya da konuşamazlar. İnsan davranışında coşkular her ne kadar biyolojik bir değer taşıyor gibi görünürse de bunların, kişinin yaşamında dengeli bir düzende gelişmesine ve anlatıma kavuşturulmasına özen göstermek gerekir.”⁴⁴

e. Kişilik Durağan Değildir

İnsan değişik durumlar içinde değişik kişiliklere bürünür. Aile çevremizde başka, bize bağımlı kişilikte görünürüz. Aile çevremizde başka, bize bağımlı kişilere başka, bağımlı olduğumuz kişilere daha başka kişilikte görünürüz.

Konumuza bu açıdan baktığımızda şu soruları sorabiliriz:

Konuşmacının kişiliği, dinleyicilerin tepkilerini nasıl etkiler?

Konuşmacı, kişiliğini, dinleyicilerde uyandırmak istediği tepkiler uğrunda nasıl kullanabilir?

Bu soruların karşılıklarını kişiliği oluşturan şu dört önemli etmeni inceleyerek verebiliriz:

⁴⁴ Smith, Anthony, (1972), İnsan, Yapısı ve Yaşamı, çev: Erzen Onur-Nida Toktaş, Remzi Kitabevi, İstanbul.

1. Yaratılış (Huy)
2. Zekâ
3. Görünüş
4. Tutum
5. Olumsuzluk
6. Karşılama (Telafi)

1. Yaratılış (Huy): Hemen hemen kişiliği tanımlamak kadar güç bir konu. Duyarlı, tezcanlı, heyecanlı, sinirli, vurdumduymaz, gamsız vb. gibi nitelikler bu konunun sınırı içinde yer alır. Etkili bir kişilik edinmek isteyen kişi, bütün bu nitelikler arasından altın anahtarı bulup çıkarmak zorundadır. Canlı, heyecanlı, coşkulu bir ruh yapısında sahip olmalı, ama o yapıyı denetim altına almayı da bilmeli. Çekici bir kişilik sahibi olan kişinin yaratılışı (huyu) aynı zamanda “sempatik”tir. Sempati, başkalarının coşkusal tepkilerini anlamak ve değerlendirmek anlamına gelir. Hiçbir şey, bir konuşmacının kişiliğinde başkalarının duyguları içine girmek demek olan, bu yetenekten daha önemli değildir. Sempati, başkalarının zihinsel yaşamını kapısını açmamızı sağlayan anahtardır. Karşımızdakilerin duygularında değerlendirmedikçe kolay kolay başarılı bir konuşmacı olamayız.

2. Zekâ: Zekânın temel öğelerinden biri, duyarlılıktır. Dinleyicilerin tepkilerine duyarlılık davranan, isteklerine ve ihtiyaçlarına saygı gösteren konuşmacı sevilir ve beğenilir.

Yeri gelmişken şunu da belirtelim ki “Zekâ için beyin de belirli bir merkez yoktur. Zekâ korteksin (beyin kabuğunun) bütününe bağlıdır.

“The meaning of intelligence“ adlı eserde, Dr. George Stoddard, zekânın çeşitli anlamlarını sıralamıştır. Dr. Stoddard şöyle der:

“Zekâ” bazı özellikleri olan eylemlere girişme yeteneğidir. Bu özellikler şunlardır:

- a. Zorluk
- b. Karmaşıklık
- c. Soyutluk
- c. Tutumluluk

d. Hedefe göre uygulama

e. Toplumsal değer taşıma

f. Yenilik getirme

Zekâ, bu özellikleri taşıyan eylemlerin, enerji yoğunluğunu gerektiren, duygu ve heyecanların bir yana bırakılmasını öngören durumlarda da sürdürülmelidir.

3. Görünüş: Giyim-kuşamında zarif, duruşunda, tavır ve hareketlerinde kibar, çekici, sağlıklı fiziksel yapıya sahip olmak. Bunlar, kişiliğin önemli öğeleridir.

4. Tutum: Bu sözcük yaratılışla yakından ilgilidir. En üstün önem taşıyan tutum, kendine karşı ölçülü bir güven duygusu beslemeyen bir konuşmacı, başkalarının da kendisine güvenmesini beklememeli. Kişilikte en ciddi zayıflıklardan biri, yetersizlik ve aşağılık duygusudur. Kuşkusuz, bazı durumlarda hemen herkes yetersizlik ve aşağılık duygusu içinde bulunabilir; kimi insanlar için tehlikeli olan, kendilerini sürekli bir biçimde bu duygular içinde bulmaktır. Bu duygular aşırı ölçüye vardığında ve alışkanlık hâline geldiğinde aşağılık kompleksine dönüşür. Bu, süreğen-müzmin-aşağılık duygusunun temelinde yatan iki karakteristik davranış biçimi vardır:

a. Olumsuzluk (Menfilik)

b. Karşılama (Telafi)

5. Olumsuzluk: Başkalarıyla olabildiğince az ilişki kuran toplumdan kaçan kişinin tipik davranış biçimidir. Bu tür kişi, çekingendir, ürkektir; rahatsızlık duyduğu için konuşmaktan kaçınır. Başkalarıyla göz göze gelmekte güçlük çeker. Yüzde yüz mecbur kalmadıkça konuşmaz, konuşma mecburiyetinden kurtulunca da rahatlar. Eğer koşulların zoru ile sahneye ya da kürsüye çıkacak olursa, korkudan hemen felç olur. Olumsuzluk, sadece olağanın abartılmasıdır. O, bin kişiden oluşan bir dinleyici kitlesine hitabet etmek durumuna düştüğümüzde, yetersizlik duygusuna kapılabiliriz.

Aşağılık duygusu içinde bulunan kişi, olumsuzluk yerine karşılama (telafi) yolunu seçebilir.

6. Karşılama: Bireyin, belli bir çalışma alanında başarı göstererek ya da özel bir davranış yolu seçerek bilinçli ya da bilinçsiz geliştirdiği yetersizlik ve aşağılık duygularını yenmesiyle kişiliğini dengede tutması halidir.

f. Konuşma ve Zihinsel Eğitim

Her türlü zihinsel etkinliklerimiz simgeleştirmeye dayanır. O pek çoğumuz için de simgeleştirme ile konuşma temelde eşanlamlıdır. Aşağı yukarı iki yüz yıl önce, şu ilginç gözlem dile getirilmiştir:

“Doğa, hiçbir gücü-yetiyi amaçsız vermez. Nitekim insana konuşma gücünü vermekle yetinmemiş, aynı zamanda bu güç yazgısının dinamik ilkesi haline getirmiştir. Sözcük simgesi olmadan aklı iş göremiyordu. Aklın iş görür, çalışır duruma geçmesi de iç dilin işler duruma geçmesiyle olanak kazanmış olmalıdır.”

Bu görüş, dikkati, “iç-dil”, yani insanın kendi kendine konuşması üzerinde toplamayı gerektirmektedir: İç dilin işlevi ise akıl yürütme gücünü-zihinsel yetileri yaratmak ve artırmaktır.

İnsanlar genellikle şu iki bölümde toplanır:

1. Kendilerini sadece fiziksel nesnelere ya da durumlara uyduranlar,
2. Deneyler yolu ile öğrendikleri nesnelerle durumlara ilişkin simgelere etkenlikle tepki gösterenler.

Birinci bölümdeki insanların düşünme yetileri son derece kısıtlı ve maddeseldir. Bu türlü kimseler için söylenen “görüşten yoksun, düşünceden yoksun” deyimleri genellikle doğrudur. Böylelerinin bellek ve imgelem güçleri de yetersizdir. Yapıcı ve yaratıcı düşünce yönünden kısır kişilerdir bunlar.

Bir örnekle konuyu biraz daha aydınlatmaya çalışalım:

Demiryolu işçileri için açılan geliştirme kursunda öğretmen sınıfa bir sorun verir. Hareket memurunun buyruğunu okuduktan sonra, öğrencilerden birine, tut ki, sen, bir numaralı katarın makinistisin (x) istasyonundan doğuya doğru hareket etmek üzere iken bu buyruğu aldın. İki yol ayrımındaki işaretlerin de durumu belirttiğini gördün. Ne yapardın? diye sorar. Öğrenci, şaşkın şaşkın bakarak öğretmenden sorunu bir kez daha yinelemesini rica eder. Öğretmen sorunu yinelerse de öğrencinin zihnindeki karışıklık gene sürüp gider. Öğretmen, böyle bir durumda nasıl hareket ederdin? diye bir daha sorar. Öğrenci, “Ben bir makinistim, bir numaralı katarı on beş yılda götürüp getirmekteyim, bu arada hiçbir güçlükle karşılaşmadım. Lokomotifle atlayıp da elimi istim koluna attım mı, ne yapacağımı eksiksiz bilirim.” Karşılığını verir. İşte bu makinist, somut, fiziksel bir durumdan bir olgudan soyutladığımızda konuşma

simgelerine, yani sözcüklere uygun tepki göstermede güçlük çeken kişilere ilginç bir örnektir. Bu tür kişiler için dil ancak somut olarak görüp dokunabildikleri şeylere uygun düştüğü zaman gerçek bir anlam taşımaktadır.

Bunun tam karıştı olan insan ise, sözcüklere dünyasında kendini evindeymişçesine rahat hissetmeyi öğrenen, simgeleri özgürce kullanarak belleği ile imgelemine kolaylıkla yönetebilen, böylece yeni düşünce kalıpları yaratan insandır. Konuşma eğitimi, insanda zengin ve doyurucu bir sözcükler dünyası oluşturma yetisinin gelişimine büyük ölçüde yardımcı olabilir.

Burada şu noktayı belirtmek gerekmektedir; İnsan, Hamlet' in yazgısından doğan acılar içinde bulabilir kendini. Bu yüzden de sözcükler dünyasına öylesine gömülür ki sonunda dış dünya ile bağlarını koparır. Dış dünya ile iç dünya arasındaki ilişkiyi sürdürmeye özen göstermeliyiz. İnsan zihni üzerinde nesnelerin olduğu kadar sözcüklerin de bir baskısı vardır. Sözcükler dünyasından nesneler, nesneler dünyasından sözcükler dünyasına gidiş geliş yeteneğimizi kesintisiz sürdürmeliyiz. Bunun tekniği ise, değerli bulduğumuz kendi yaşam olaylarımızı durup dinlenmeden, açık seçik biçimde dile getirmektir, sözcüklere dökmektir, anımsamaya değer bulup sözcük dünyamıza depo ettiğimiz herhangi bir şey üzerinde hem kendimizle, hem başkalarıyla konuşmalıyız. Şunu da her zaman aklımızda tutmalıyız ki, sözcüklerimiz bizim nesnelere ve durumlara ilişkin deneylerimizi, yaşam eylemlerimizi yansıtır sadece.

Son yıllarda beynin işlevleri konusunda yapılan incelemeler, deneyler, konuşma ile zihinsel yaşam arasındaki ilişki üzerinde güçlü ve şaşırtıcı kanıtlar ortaya koymuştur.

İnsanın beyin kabuğunun haritasını çizip de bu harita üzerinde duyum alanları ile hareket alanları işaretlediğimizde -ki bunların birincisi görme, işitme, dokunma, tat ve koku alma duyumlarını kapsamak ta, ikincisi de bize çeşitli kasların hareketlerini denetleme gücünü vermektedir- vücudun bazı bölümlerini beyinde çok dar, bazı bölümlerinin de çok geniş bir alan içinde yönetime bağlanmış olduğunu görürüz. Beynin kollara, ellere, parmaklara ilişkin duyum alanı çok geniştir. Bacaklara, ayaklara, ayak parmaklarına ilişkin alan ise, biraz daha dardır. Gövdeye ilişkin alan ise, son derece dardır. Yüz, dudaklara, dile, gırtlığa, çeneye ilişkin duyum alanlarına gelince, bu alanlar büyük ölçüde geniş görünmektedir. Yaklaşık olarak beynin toplam duyum alanın

üçte biri sinir akımını bu yapılardan alır. Bu ise, konuşma mekanizmasının işleyişinde çok büyük önem taşır.

Ellerin, parmakların, dudakların, dillrin, gırtlığın, çenenin kaslarına sinir tepileri gönderen beynin hareket bölgeleri, vücudun bütün öteki bölgelerine tepiler alanının iki katı kadardır. Yalnız eller, yüz hariç, hepsinden daha çok beyin içermektedir.

Doğa, kendi kuralı gereğince, insan vücudundaki yapılarını her birine, organizmanın yaşamındaki önem derecesine göre, beyinde güç vermiş görünmektedir. Bu üstün gücü ise, jest ve konuşmanın duyumsal ve hareket yapılarına ayırmıştır. Evrimin uzun yolunda, insanın, simgeler dünyasında yaşama yetisi gelişirken, beyinde konuşmanın temeli olan sinirsel süreçler de gitgide artan bir egemenlik kazanmıştır. Konuşma eğitimi insanın en yüce işlevlerini oluşturur, sinirsel ve zihinsel aygıtının verimli çalışmasını sağlar.

Sonuç olarak, konuşma eğitimi ve alıştırmaları gerçekte beynin gücünü geliştirir, diyebiliriz.

g. Konuşma ve Düşünme

“Hayvanlar konuşmadıkları için düşünmezler.

Düşünmeyi iyileştiren herhangi bir yöntem, aynı zamanda konuşmayı; konuşmayı iyileştiren herhangi bir yöntem, aynı zamanda düşünmeyi de iyileştirir.”

A.T.Weaver.o.G.Nexs

Yukarıdaki özdeyişlerden düşüncemizin konuşma ile birlikte geliştiğini anlatıyor.

Biz simgeleri yalnız başkalarının deneylerine canlandırmak için değil, aynı zamanda kendi geçmiş deneylerimizi canlandırmak için de kullanırız. Kendi kendimize konuşuruz. Bu eyleme de “düşünme” adını veririz Evvelce söylediğimizi bir kez daha yineleyelim: Biz kimi zaman kendi kendimizle, sözcüklerle değil, simgelerle konuşuruz. Bu, matematiksel, müziksel simgelerle de konuşabiliriz demektir. Hangi simgeleri kullanırsak kullanalım, düşünme eyleminde temel öge karşılayıcı tepkiler yolu ile kendi kendimizi uyarmaktır. Burada güdülen amaç da geçmiş deneylerimizi uyandırıp onları yeni biçimler ve kalıplar içinde yeniden toplamaktır.

“Kurtarılmış Prometheus” da Shelley, ‘O’ insana konuşmayı verdi, konuşma da düşünceyi yarattı.”der. Çağdaş ruhbilimcilerin çoğu düşünmeyi, işitilmeyen ve görülmeyen konuşma diye tanımlıyorlar. J.B Watson, “Behaviorism” adlı yapıtında şu görüşü savunur: Ruhbilimciler bugüne dek ne demiş olurlarsa olsunlar, düşünme, kendi kendimizle konuşmaktan başka bir şey değildir.

Temel kanıtımızı, çocuğun davranışı üzerinde yaptığımız gözlemden çıkarmaktayız. Çocuk yalnızken durmamacasına konuşur. İsteklerini, umutlarını, korkularını, rahatsızlıklarını, doyumsuzluklarını yüksek sesle dile getirir. Derken, çok süremez, dadı ve ana kişiliğinde toplum işe karışır. “Yüksek sesle konuşma öyle! Bak, anne-baba her zaman kendi kendilerine konuşuyorlar mı?” denir. Böylece, rahat ve yüksek sesle yapılan konuşma söner, fısıltıya dönüşür. Bununla birlikte, iyi bir dudak okuyucusu (lip-reader), yani dudak kıpırtılarının anlamını ustaca çözmesini bilen biri, çocuğun, dünya ve kendisi hakkında ne düşündüğünü bu kıpırtıların ustaca çözmesini bilen biri, çocuğun, dünya ve kendisi hakkında ne düşündüğünü bu kıpırtılardan söküp çıkarabilir. İnsanların büyük çoğunluğu, sürekli baskılar sonucu, bir adım daha itilerek üçüncü döneme geçerler. Bu dönemde onlara, bırak şu kendi kendine mırıldanıp durmayı, fısıldamay! Hem, dudaklarını kımıldatmadan okuyamaz mısın sen, gibilerinden çıkışırlar ve bu yoldaki baskılarını aralıksız sürdürürler. Giderek, konuşma eylemi kapalı dudakların ardına çekilmeye zorlanır. Sonunda size de, bu duvarların gerisinde, sizi bu hale getiren en büyük “zorba” ya düşünebildiğiniz en sunturlu (yaman, adamakıllı) küfürü bütün hıncınızla savurabilirsiniz.

J.F. Dashile de “(Fundamentals of the Objective speech)” adlı yapıtında şöyle diyor:

Birçok ruhbilimci ile başkalarının da kabul ettikleri gibi, konuşma mekanizmaları, düşünme mekanizmalarından başka bir şey değildir. Yarım yüz yıl önce, Bain: düşünme, baskı altına alınmış konuşma ve eylemdir, demişti. Ribot da aynı sağlam görüşle, “Bir düşünce kassal, etkinliğin doğurduğu bir sözcük ya da eylemdir.” demiştir.

Sapir’e, göre de “İnsanlar ilkin konuşur, daha sonra da aslında doğrudan doğruya çevreye uyma güçlüklerinin hakkından gelmek amacıyla gelişen simgeler yardımıyla “düşünme“yi öğrenir.”⁴⁵

⁴⁵ Er, Sırrı () Konuşma Teknikleri.

Paget ise, "human speech" adlı yapıtında şöyle diyor:

"Konuşma, şimdiki halde, düşüncemizi anlatmanın belki de doğru düşünmenin biricik yoludur. İçinde, düşüneceğimiz bir dil bulunmasaydı, düşüncelerimizi, rakamların yardımı olmaksızın nicelik hakkındaki düşüncelerimizde olduğu gibi, belirsiz ve şekilsiz kalırdı. Eğer bu böyle ise, o zaman, konuşmayı ve dili iyileştirip kusursuz hale getirmenin tek çıkar yolu da, insanın düşünme güçlerini iyileştirip kusursuz hale getirmektir, denebilir."

F. Max Muller de "Introductory Lectures on the Science of Thought" adlı yapıtında şunları söylüyor:

"Dilsiz doğmuş bir insan, beyin kitlesinin büyüklüğüne ve kalıtım yolu ile beraberinde getirdiği güçlü zihinsel içgüdülerine karşın eğer dilsizler toplum içinde bırakılsaydı, bir orangutandan ya da şempanzeden çok az üstünlükte zihinsel belirtiler gösterirdi."

Ergin yaştaki bir çocuk, doğrudan doğruya, zihinsel eylemleriyle başkalarının dikkatini çekmek, tepkilerini uyandırmak amacını güderek konuşur. Düşünme ile konuşma arasındaki herhangi bir eğitim, aynı zamanda konuşma gücünü de geliştirmeye yönelik demektir. Başka bir deyişle, konuşma alışkanlıklarından elde edilen herhangi bir gelişme, düşünme alışkanlıklarına da yansır."

Bu açıklamalardan sonra biraz da düşünme eylemi ile "düşünce"?nin kendisi üzerinde durup düşünelim.

Nedir düşünme? Düşünce nasıl oluşur?

Aristoteles'in öne sürdüğü biçimiyle, düşünme, insanı hayvandan ayıran belirgin öz niteliktir: Duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak usun bağımsız ve kendine özgü eylemidir. Karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisidir. Usun bu eyleminin ürünü düşüncedir. Düşünmenin belli bir biçim almasıyla "düşünce" oluşur. Bu da dil yolu ile olur. Düşüncenin dil ile sıkı bir bağılılığı vardır. Düşünceler sözcüklere dökülemiyorsa, düşünme biçim almamış, düşünce olmamış demektir. Düşünme, gerçek nesnelere yöneliyorsa, somut düşünme; ideal nesnelere yöneliyorsa, soyut düşünce adını alır.

Düşünce, insanın toplumsal ve üretici etkinlik gücünden doğar. Gerçeğin dolaylı bir yansımasını verir. Gerçekteki doğal bağlantıları açığa vurur. Düşüncenin

başlangıcı, biyolojik evrimden çok, temelde, toplumsal gelişmeye bağlıdır. Düşünce, başlangıcı, işlevi ve sonuçları bakımından toplumsal bir üründür. Düşüncenin toplumsal bir ürün olduğunun açıklanışı şu olguda görülür. Düşünce, insana, topuma özgü emek ve konuşma gibi etkinliklere ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Bundan ötürü, insan düşüncesi konuşmaya çok sıkı bir yakınlık içindedir ve bu yakınlığın sonuçları “Dil” de anlatımını bulur. Düşünce, soyutlama, çözümleme, bileşim gibi etkinliklerin biçimlendirilmesi, bunların çözümlerinin keşfedilmesi, varsayımların, kavramların ilerletilmesi gibi süreçleri de kapsar.

Ruhbilimde, düşünce, bilme işleminde bulunan birey ile bilmenin nesnesi arasındaki karşılıklı etki sürecidir. Bireyin “gerçeğe yönelişinin” yüksek aşamasıdır. Düşünce yaratıcıdır. Düşüncenin yaratıcılığı, sorunları çözmenin, ihtiyaçları karşılamak üzere çevreyi değişikliğe uğratmanın yeni bilgi ve yöntemlerini meydana getirmek gerektiği durumlarda ortaya çıkar. Düşünce, üretici, yaratıcı ya da yeniden yaratıcı olmak üzere değişik biçimlerde oluşabilir. Düşüncenin bu biçimleri birbirleriyle sıkı bir işbirliği içindedir. Üretici düşünce de, yeniden-üretici düşüncenin yeniden-üretici düşünce de üretici düşüncenin ön koşulu olarak kendini gösterir.

Düşünmenin (iç konuşmanın), başkalarıyla iletişim halinde olmanın (dışsal konuşmanın), tastamam aynı olduğu noktasında direnmiyoruz. L.S.Vigotsky göre, içsel konuşma, kişinin kendi benliği içindir, başkası için değildir. İşte, iki eylem arasındaki en önemli ayrımlardan biri budur. Buna göre düşünme, çocuğun konuşmasında benîçinci (egocentric) bir nitelik kazanmaktadır. Düşünce cümlesinde konu seyrek olarak yer almaktadır. Başka bir deyişle düşünce öncelikle, cümlelerin kaynaklarıyla uğraşır. Bu anlamda düşünme, tamamlanmamış sözcüklendirir. Düşünce eyleminde biz kendi ilgi ve ilişki çevremiz içine giren anlamlarla uğraşırız.⁴⁶

B. GÜZEL KONUŞMADA DİKKATİN ROLÜ

Konuşma eylemin psikolojik çözümlemesinde dikkat çok önemlidir.

Konuşmada etkili ve başarılı olabilmek dinleyenlerin dikkati ile doğru orantılıdır. Bu da bir başka deyişle, konuşan kişinin başta kişiliği olmak üzere, sözleri, jest ve hareketleriyle dinleyicilerin sinir sistemi üzerinde yaptığı uyarıyı belirlemek anlamına gelir.

⁴⁶ A.T. Weaver ve O.G. Ness (1957), The Fundamentals and forms speech, The Odyssey Press, Inc... New York.

Dinleyenlerin dikkatini uyandırmak ve sürdürmek, konuşana düşer. Bunun için de konuşan kişi bütün çabasını bu noktaya yöneltmek zorundadır.

Dikkati uyandırmak için, önce ilgi uyandırmak gerekmektedir; ilgiyi uyandırmak için de:

- a) Dinleyicinin ruh ve zihin yapısını yakından bilmek,
- b) Konuşmanın konusunu ve biçimini bu yapıyı göz önünde bulundurarak saptamak,
- c) Hepsinden önemlisi de başarı, etkilemenin ürünü olduğuna göre, etkileyici bir konuşmacı olabilmek için konuşma sanatının bilim ve tekniğini özümsemek gerekir.

a. Dikkat Tipleri

Bir topluluk karşısında konuşmaya kalkan kişi, ilk anda uyandırdığı ilgiye pek fazla, hatta hiç güvenmemelidir. Çünkü kısaca, “zihin, uyanık bulunması, bir konuya ya da sorun üzerinde yoğunlaşması hali” olarak tanımlanan dikkat, asla kesintisiz bir süreklilik göstermez. Tersine, giderek azalır, zayıflar, kopar, dağılır, yok olur. Bu konuda yapılan deneysel incelemeler sonunda üç tip dikkat bulunduğu saptanmıştır:

1. İstenç dışı dikkat
2. İstençli dikkat
3. Alışkanlıktan gelen dikkat.

1. İstenç dışı dikkat. Bu tip dikkat, belirli bir alandaki uyaranlardan bazılarının, öteki uyaranların üstüne çıkması ya da onlardan ayrılması sonucunda oluşur. Sözelimi, renkler alanında en parlak, en canlı renkler; sesler alanında en yüksek (şiddetli) sesler; hareketsiz nesneler arasında hareketli bir nesne; yatay çizgiler alanında dikey bir çizgi; tartımdan yoksun duyular arasında belirli bir tartım. Bunlar insanın duyuları üzerinde güçlü etkiler meydana getiren ve dosdoğru merkezi sinir sistemine ulaşan uyaran tepkilerine örnektir.

Dikkati çekmek için başvurulmuş bu çeşit yolların zayıfladığı, gelgeç uyaranlara dayanmasındadır. Eğer dikkat çekilmek istenen konu, dinleyici ya da izleyici açısından yeterince önemli değilse, kişi çok geçmeden iletişim dışına kayıverir. Başka bir deyişle, iletişim konusu ve durumu ile zihinsel ilişkisini koparıverir. Ayrıca şunu da belirtelim ki, bu tür mekanik dikkat çekme çabalarına biz genellikle olumsuz yoldan uyum gösteririz. Sözelimi, bu konuda deney yapanlar, yinelemenin etki yönünden gitgide bir

azalma gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Kitle karşısında yapılan kısa bir konuşmada başvuru dört ya da beş kezlik bir yinelenmenin, konuşmaya olağanüstü etkinlik kazandırdığı görülmüştür. Daha fazlası ise, düşüncelerin, hızla gücünü yitirmesine, dağılıp gitmesine neden olmaktadır.

İstenç dışı dikkate her ne kadar tastamam güvenilmezse de bir konuşmacı, gereği gibi kullanmasını bildiğinde, bu tür dikkatin değerini küçümseyemez. Uygun jest ve hareketler, yerinde ve ustaca anlatılacak bir öykücük, bir fıkra konuşmaya canlılık katar. Seste yapılacak çeşitlemeler dinleyicinin dinlemeyi sürdürmesine yardım eder.

Eğer dinleyicilerin size bakmalarını – dikkat etmelerini – istiyorsanız, tüm varlığınıza canlı olduğunuza onları inandırmanız gerekir. Size baktıklarında anlamlı bir hareket görmezlerse, bakışlarını üzerinizde uzun süre odaklamaktan vazgeçerler; bir kere vazgeçtiler mi, dikkatleri de sizden ve söylediklerinizden hemencecik uzaklaşıp gider. Ayrıca, söylediklerinizi işitmekte güçlük çekerlerse ya da tekdüze bir sesle konuşursunuz, dikkatlerini uyandırmayı ve sürdürüp götürmeyi hiç ummayın. Eğer dinleyicilerinizi uyutmak isterseniz, çok az uyarılı bir çevre – atmosfer içine alın onları, sonra da cansız bir tutumla, tekdüze bir sesle konuşun yeter. Yok, eğer onları uyanık tutmak isterseniz, o zaman sesinizde ve hareketlerinizde değişiklikler yapmaya özen gösterin. Hitabettiğiniz kitlenin dikkati sizden kopup da çevredeki herhangi bir şeye ya da kişiye bir kez takıldı mı, işiniz tamamdır! İstedığınız kadar çırpının, jسته, harekete başvurun, ses gösterisi yapın, boşuna!

2. İstençli dikkat. İstençli dikkat, kendinizi dikkat etmeye zorladığınız zaman harekete geçer. Dikkatinizin gücüsü içinde bulunduğunuz durumda yer alan yahut zihninizde var olan muhtemel ödöl ya da cezanın bilincinde olmanızdır. Eğer eğitim ve öğrenimine devam ettiğiniz konuşma kursunun sınavına hazırlanıyorsanız ve öğretmeniniz bu sınav için birtakım uyarılarda bulunuyorsa, kuşku yok ki onun söylediklerini bir not etmeye özen gösterirsiniz. Bunun ötesindeki bütün uyarılar bir yana itilir. Bir futbol takımı yeni bir oyuna geçme işaretini almak için gözümü kaptana diktiğinde, seyircilerin övgülü çığlıklarını, kendi ağrılarını, sızılarını, yorgunluklarını o an için unuttur tüm dikkatini kaptana yöneltir.

Bu istençli dikkat tipi, hemen bütün konuşma durumlarında da kendini gösterir. Bilgi edinme gereksiniminde olan bir dinleyici, dikkatini istençli olarak konuşana yöneltecektir. Kamuya önceden duyurulan bir konuşma, konuşmanın konusu,

konuşmacının nitelikleri sonucu, dinleyicide önceden bir bilinç ve dinleme isteği oluşturur.

Bununla birlikte, siz, konuşmacı olarak, bu istençli dikkati kesinlikle sağlayacağınızdan gene de emin olmayabilirsiniz. Eğer dinleyicilerinizin sizden beklediklerini veremezseniz, başarıya ulaşmanız olanağı yoktur. Çünkü onları kısa sürede bıktırır, dikkatlerini başka yöne saptırmalarına engel olamazsınız. Dikkati oluşturan sinirsel hareketin mahiyeti yüzünden, zihnin bir konu üzerinde sürekli bir biçimde odaklanması, olanaksız değilse bile, son derece güçtür. Bizi yoran, bunaltan, sıkıran kişi ya da şeye karşı olumsuz tepkide bulunduğumuzu da hatırlayalım. Sadece istençli dikkatimize güvenerek karşımıza çıkan bir konuşmacıyı bir daha dinlemeye pek yanaşmayız.

3. Alışkanlıktan gelen dikkat. Alışkanlıktan gelen dikkatte istençli ve istenç dışı dikkatin özellikleri de bulunur. Bu tip dikkat dinleyicinin ihtiyaçlarıyla isteklerine dayanması nedeniyle istençlidir. Aynı zamanda, istenç dışıdır. Çünkü bireyin içinde bulunduğu psikolojik ve fizyolojik koşullar, dikkatin bilinçaltı ile belirli uyaranlara karşı kendiliğinden yönelmesini gerektirir.

Konuşmanızda desteğinden yararlanacağınız dikkat, işte bu tip dikkattir. Eğer bu desteği sağlamada başarı gösterebilirsiniz, dinleyicilerinizin dikkatini istediğiniz sürece uyanık tutup yönetebilirsiniz. Dikkat daima zorlamasız, aynı zamanda da bilinçli olarak harekete geçirilmelidir. Dinleyicilerinizin gereksinimlerini, duygularını, tutumlarını, isteklerini, psikolojik ve fizyolojik başka güdülerini bilir, anlar, onlara bu bilinçle hitabedebilirsiniz, alışkanlıktan gelen dikkati de kazanabilirsiniz. Sizin anlattıklarınızla daha önce onların alışkanlıktan gelme dikkatini kazanmış olanı birbirine bağlayarak dinleyicinizin dikkatini uyandırıp yönetebilirsiniz.

b. Dikkat ve İlgi

Bu iki kavram genellikle eşanlamda kullanılmaktaysa da ilgi, dikkatin öncüsü olması, dikkatin uyanmasında baş etmenin rolünü oynaması nedeniyle, birbirlerinden önemli ölçüde ayrılmaktadırlar.

İki türlü ilgi söz konusudur:

1. Kendiliğinden – doğuştan gelen – ya da dirimsel⁴⁷ ilgi

⁴⁷ Dirimsel: Hayatla ilgili veya hayata bağlı olan, hayati, biyolojik.

2. Alışkanlıktan gelen – sonradan edinilen - ilgi

1. Bizim için dirimsel olan herhangi bir şey, ilgimizi çeker. Dirimsel sözünden, asal fizyolojik gereksinmelerimizin ya da temel coşkusal isteklerimizin doyumu ile ilişkili olan şeyleri anlamalıyız.

Dirimsel ilgi, bizi, çevremizdeki bazı şeylere öncelikle dikkat etmeye, bazı şeylere de dikkat etmemeye zorlamaktadır. Sözelimi, acıkmış bir insanın aklında son model bir otomobil değil, sadece yiyecekler vardır; bu nedenle, o insanın ilgisi ve dikkati, doğal olarak, otomobil mağazalarına değil, lokantalara yöneliktir.

2. İlgi ile alışkanlık yakından ilişkilidir. Alışkanlık, yabancı şeyler ve durumlar karşısında, daha önce görüp bildiklerimize ilgimizi kolaylıkla çeken bir etmendir. Bu kanunla birlikte – ve aynı zamanda – alışkanlık, değişkenlikten, yenilikten yoksun olduğu sürece ilgimiz de sürekliliğini ve gücünü yitirir. Çok alışık olduğumuz bir şey ya da durum çok az ilgimizi çeker veya hiç çekmez. Buna, bıkkınlık hali de diyebiliriz.

İlgimizin uyandırılmasında şu etmenlerin önemli rolleri vardır:

- 1) Canlılık (Değişiklik ve hareketlilik)
- 2) Belirsizlik
- 3) Karşıtlık
- 4) Yenilik
- 5) Somutluk

Bunları sırasıyla ve kısaca gözden geçirelim:

1. **Canlılık:** İçerdiği değişiklik ve hareketlilik nitelikleriyle, ilginin uyuşarak dağılıp yok olmasını önler.

2. **Belirsizlik:** Bu sözcükle anlatılmak istenen şudur:

Tamamlanmayan kesinleşmeyen, sonu belli olmayan: Bunlardan doğacak olan ise, “merak”tır. Merak ise, ilginin fitilini tutuşturan ateştir.

3. **Karşıtlık:** Buna çatışma da diyebiliriz. Çatışma, kesin sonucun belirmemesi, belirsizliğin sürüp gitmesi demek olduğuna göre, işin içine merak etmeni giriyor. Merakın da, ilginin fitilini tutuşturan ateş olduğunu az önce belirtmiştik.

4. **Yenilik:** Alışılmışlığın tekdüzeliğini değiştirmesi, çeşitlemesi, bıkkınlığı yok etmesi nedeniyle ilgimizi kamçılar.

5. Somutluk: İnsanlar, daha az zihinsel çaba gösterdiği için, genellikle, soyuttan çok, somuta karşı ilgi duyarlar.

c. Dikkatin Süresi ve Genişliği

Bir dinleyici, dikkatini, uzun süre aynı konu üzerinde yoğunlaştırıp sürdüremez. Çünkü dikkat, bir şeyden başka bir şeye saniyenin beşte birinde geçmekte, yönelivermektedir. Dikkat, bir bakıma, düzensiz aralıklarla gelip kumsalda sönen dalgalara benzetilebilir. Bu alanda yapılan ilk deneyler sonucu, bir dikkat biriminin 5 – 8 saniyelik bir süreyi kapladığı savunulmuşsa da, ruhbilimcilerin şimdiki görüşlerine göre, bir dikkat biriminin süresi, söylendiğinden daha da kısadır. Ayrıca, dikkatin yoğunluğu, uyarının yoğunluğuna bağlı olduğu içinde mutlak bir dikkat birimi süresi saptamak olanağı yoktur. Tutarım ki, içimizden biri, otuz saniye süren yoğun bir dikkate sahiptir; bu üstün nitelikli kişi, gene de dakikada 150 sözcük hızı ile yapılan konuşmada – o birim süre içinde – ancak sözcüklerin 75 kadarını işitebilir. Dikkatin süresi kişiden kişiye değiştiği için yoğunluğunu da, başta, o andaki ilgi olmak üzere, kişinin kendinden ve çevresinden gelen: yorgunluk, rahatsızlık, gürültü, aşırı soğuk ya da sıcaklık... vb. çeşitli etmenler belirler.

Dikkatin genişliğine gelince, bu da kişiden kişiye değişir. Ruhbilimciler, genellikle, dikkatin bir odaklanma noktasından söz ederler ve algılamanın bu noktada en yoğun olduğu görüşünü ileri sürerler. Ayrıca, dikkatin bir de sınır noktası bulunduğunu, bu noktada da algılamanın (bir şeyin bilincinde olmanın) güçlü olmadığını belirtirler. Kimilerinin (Chapman ile Brown) ortaya koyduklarına göre, algılamanın en üstün düzeye eriştiği an, uyarıların, “Odaklanma noktası”nda yoğunlaştığı andır. Kişisel ayrılıklarla uyarılar arasındaki derece başkalıkları “dikkat genişliği”ne etki etmekle birlikte, yapılan laboratuvar deneyleri sonucunda, görsel algılamada dikkatin sınırı dört ya da beş işitsel algılamada da beş yahut sekiz uyarı ile belirlenmiştir.⁴⁸

“Güzel ve etkili konuşabilmek için öncelikle iyi bir kulağa sahip olmak gerekmektedir. Çünkü çıkardığımız her ses bir notadır ve doğru vurgu yapabilmek için, vurgu yapılan o heceyi daha tiz sestemeliyiz.

⁴⁸ Şenbay, Nükhet (1991) Alıştırmalar Diksiyon Sanatı, MEB Basımevi, Ankara.

Kulağımız sesleri doğru algılıyorsa eğer, güzel konuşan spiker ve tiyatrocuları dikkatle dinlemeliyiz. Ama daha çok kendi sesimizi, okuduğumuz metinlerle birlikte dinlemeyi denemeliyiz.

Önce, ses tonumuzu iyi ayarlamalıyız. Sesimiz duyulabilecek bir yükseklikte olmalı ama asla bağırmamalıyız.

Yorgun veya tekdüze bir ses ise, karşımızdakilerin sıkılmasına neden olur ve dikkatlerini dağıtır.

Uyur gibi, tek düze konuşan bir kimseyi, hangimiz ilgiyle dinleyebiliriz?

Diksiyon, önce nefes, sonra ses eğitimiyle başlar. Sesimizi iyi kullanmayı öğrenmeliyiz, çünkü sesimiz bizi ele verir. Bu yüzden önce sesimizi tanımalı sonra nerede nasıl kullanacağımızı öğrenmeliyiz.

Kelime vurgusu ve tonlama diksiyonun tamamlayıcı öğeleridir. Müzik kulağı olan insanlar vurgu ve tonlama hatası yapmazlar.

Diksiyon eğitimiyle sadece düzgün okuma ve konuşma değil, aynı zamanda sesimizi doğru kullanmayı da öğreniriz. Diksiyon bilgilerini öğrendikten sonra zamanla beden dilini öğrenmeliyiz. Söylediklerimizle uyumlu vücut hareketlerine beden dili diyoruz. Böylece etkili ve güzel konuşmayı hayatımıza sokmuş oluruz.

Kısacası diksiyon eğitimi, doğru nefes alma, doğru tonlama, doğru heceye vurgu yapma, boğumlama ve sesimizi güzel kullanma ile ilgili eğitimlerin toplamıdır.”⁴⁹

“Diksiyon iletişim sanatının sözlü bölümünü oluşturur. Beden dili ise sözsüz iletişimin bir dalıdır. Diksiyonun tanımının söz söyleme ve konuşma sanatı olduğunu düşünecek olursak beden dilinin ayrı bir uzmanlık olduğunu düşünebiliriz.

Bireyler yarattıkları anlamları ileterek, tam ve doğru anlaşılmasını sağlayarak, başkalarını etkilemeyi ve değiştirmeyi amaçlar. Bu iletişimdir. İletişim kişiler arasında bilgi, duygu ve düşünce alışverişi yapılmasıdır. Bireylerin konuşarak veya konuşmadan (sağır ve dilsizler) kullandıkları iletişimde;

Kaynak (mesajı oluşturup ileten)

Mesaj (kaynaktan alıcıya giden mesaj)

Kanal (mesajın gönderildiği vasıta)

⁴⁹Elik, Rana (2009) DİKSİYON ETKİLİ KONUŞMA TEKNİKLERİ, AKİS KİTAP, İSTANBUL.

Alıcı (mesajı alan)

Bu, iletişimin olmazsa olmazlarıdır. İletişimin gerçekleşebilmesi için bu 4 unsurun da bulunması gerekir. Kaynak (mesajı üreten) ile alıcı (mesajı alan) arasındaki iletişim iki ya da:

1- Genel iletişim: Kişinin kişilerle (toplulukla) iletişimi,

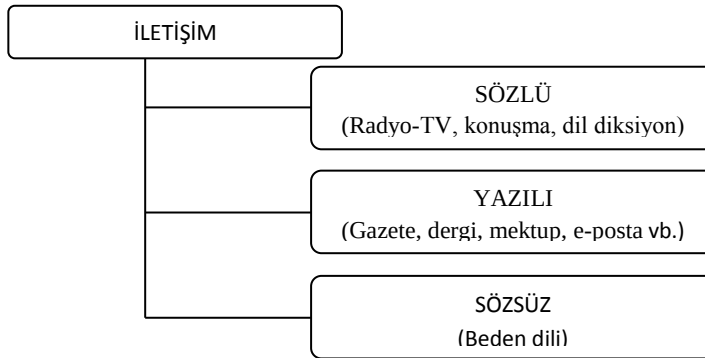
Örnek: Ders, konferans vb.

2- Odak iletişim: İki kişinin karşılıklı iletişimi.

Örnek: Sohbet etmek vb.

Kaynak ile alıcı arasındaki iletişim, 6 halkalık zincirleme bir sistemde gerçekleşir. Bunlar sırasıyla:

1. Mesajın kodlanması (konuşma – yazma),
2. Mesajın iletilmesi – kanal (yazılı, görsel veya ikisi birden)
3. Mesajın alıcı tarafından alınması,
4. Mesajın alıcı tarafından çözümlenmesi (dinleme – okuma),
5. Değerlendirme (düşünme),
6. Geri bildirim.



Kişiler arasında sağlıklı iletişim;

- Kişilerin birbirleriyle ilişki kurmak istemesi,
- Bir amacının bulunması,
- Belirli kuralların olması,
- Rol ilişkilerinin varlığı,

- Ortak bir dilin varlığı ile mümkün olur.

İletişim niteliği bakımından ise üçe ayrılır:

1- Açılımlı iletişim: Kaynakla hedef arasında devam eden iletişimdir.

2- Engelli iletişim: Kişilerin kavga ederek, savunucu iletişime geçmesidir. Bu durumda kişi mesajı tam anlayamaz ve devreye yan unsurlar girer. İletişim böylece engelli şekilde sürer.

3- Tıkanık iletişim: Engelli iletişimin sonraki evresidir. Kişiler birbirine küser. İletişimin bozulması durumunda;

a- İnsanlar arasında anlaşma sağlanamaz.

b- İnsanlar birbirine yabancılaşır.

c- Belirlenen bireysel kurumsal ve ulusal hedeflere ulaşamaz.

ç- İnsanlar yaşadıkları ortamlardan, çalıştıkları kurumlardan ayrılabilirler.

d- İnsanlar amaçlarından vazgeçebilirler,

e- İnsanlar birbirleriyle çatışırlar, ilişkilerini bozar, kavga eder, birbirlerini döver hatta öldürebilirler.

f- Yönetilen her yapı ve düzeydeki gruplarda kaos oluşabilir, darbe olabilir.

g- Uluslar birbirleriyle savaşabilirler.

Bir düşünün bakalım? Yukarıda saydığımız sekiz madde, günümüz dünyasında fazlasıyla yaşanıyor mu? İletişimin bozulmasının sonuçlarını, tarih kitaplarının sayfalarında defalarca görebiliriz. Halen de bu iletişim bozukluğu devam etmektedir. Tek çözümünün de eğitim olduğunu söyleyebiliriz.”⁵⁰

C. SÖZLÜ-YAZILI ANLATIM ve BEDEN DİLİ İLE İLETİŞİM

Mesajın, dili kullanarak iletilmesine “sözlü”, yazılı olarak iletilmesine “yazılı”, beden dilinin kullanılarak iletilmesine ise “sözsüz” iletişim denir. İletişimi sözel bir süreç olarak görmek ciddi bir yanılgıdır. İletişimde sözlü ve sözsüz süreç, zincirleme olarak iç içe sürer. Anlamlar sadece kelime ve şekillerde aranmalıdır. Anlamlar yalnızca insanların zihinlerindedir. Bu nedenle aynı kelime veya şekli iki farklı kişinin değişik değişik yorumlaması normaldir. İletişim kopmaz, kopan diyalogdur. İletişim sessiz ve

⁵⁰ ŞAHİN, Murat (2009), Diksiyon Söz Söyleme ve Konuşma Sanatı, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.

sözsüz devam eder. Öğrenilen bir yetenek olan iletişim, ilaç gibidir. Kötü amaçlara yönelik kullanılırsa (kötü kullanılan ilaç) öldürür.

İnsanın düşüncelerini, bilgilerini iletmede en temel araç olan sözlü iletişim (konuşma dili), duygu ve düşüncenin iletilmesinde bazen yetersiz kalır. Bu nedenle insanlar konuşurken farkında olmadan duygu ve heyecanlarını ifade edecek mimiklere, el kol hareketlerine başvurur. Birbirini tanımayan kişilerin birbirleri hakkında karar vermelerini sağlayan sözsüz iletişim, birbirini tanıyan kişilere de ilişkilerinin niteliği ve geleceği hakkında bilgi verir. Sözsüz iletişim, sözlü iletişim mesajlarının yorumlanmasında da ipuçları sağlar. Aynı sözlerin değişik ses tonlarıyla söylenmesi veya kişinin gözünün içine bakıp gülümseyerek söylenmesi farklı anlamlar taşır. İnsanların ilk anlaşma aracı yani ilk dili olan beden dili altı başlık altında toplanır. Bunlar; gövde, baş, yüz ifadeleri, el ve kollar, bacaklar ve temas'tır.

Sözlü iletişimde öne çıkan ilk etken ise sestir. Bunu sesin niteliği, tonu, hızı, vurgu, duraklar, artikülasyon (boğumlanma) ve benzeri özellikler takip eder. Bireylerin sesleri, söylenilen sözün anlamını büyük ölçüde etkiler. İnsanların sesleri konuşurken duruma göre, **yumuşak-inandırıcı, kızgın-sert, sıcak-sempatik, soğuk-kayıtsız** olmak üzere dört ses tonu arasında gidip gelir. Bu ses tonlarının her birinin etkisi de farklıdır. Bireylerin başkaları hakkında karar verme kriterlerinden bir diğeri de kılık kıyafettir. Kişinin dış görünümü çevresine bazı mesajlar iletir. Kişiler hakkında karara varma sürecinde bu algılar etkilidir. Bireyin giyim tarzı (bayansa makyajı, erkekse tıraşı, gözlük, takılar vb.) belirli mesajların temel taşıyıcısıdır. Her birey, tüm bu unsurları (genel görünüş ve ses) önyargı ve varsayımlarla birleştirerek başka insanlar hakkında izlenimlerde bulunur.

Mimik: “Yüzün sadece ön kısımdaki kasların yaptığı hareketler”; bir başka ifadeyle “Duygu ve düşüncenin kaş, göz, ağız, yüz hareketleri” ile anlatılmasıdır. Mimikler insanların duygularını tümüyle ortaya koyar.

Jest: El, kol, ayak ve beden hareketleridir. Bir başka ifadeyle; herhangi bir şeyi açıklamak için genellikle el, kol ve baş ile yapılan içgüdüsel veya iradeli hareketlere “jest” denir. Jestler iletişimde önemli etkiye sahiptir. Jestlerle karşımızdaki kişi kimi zaman bilinçli, kimi zaman da bilinçsiz olarak; meydan okuma, üstünlük belirtme, gerginlik, çekingenlik, içe kapanıklık gibi mesajlar göndeririz.

a. İletişimde Gözetilmesi Gereken Özellikler

“Ne kadar bilersen bil,

Söylediklerin karşındakinin anlayabildiği kadardır...”

(Hz. Mevlana)

Bu cümle, iletişim açısından son derece önemlidir. İletişim halinde olduğumuz kişinin yaşı, dili, dini, sosyal konumu gibi özellikler iletişimde başarılı olup olunamaması bakımından önem taşır. Düşünceleri başka kişi ya da kişilere iletirken “Anlatabiliyor muyum?”, “Beni anlıyor musun?”, “Anlıyor musun?”, “Anlatamadım galiba?” gibi kelimeler sarfedilmesi, geri dönüşün sağlanamadığı anlamına gelir. Bir başka ifadeyle karşımızdaki kişi söylediklerimizi aktif olarak dinlememektedir. Aktif dinlemede, dinleyen kişi konuşanın söylediklerini açarak geri verir ve böylece konuşan, dinleyen ne anladığı hakkında bilgi sahip olur. Bireylerin iç dünyalarına kapanıp, kendi anlamları içine gömülerek bir monolog geliştirme yerine, karşısındaki kişiyle diyalog kurması, başarılı iletişim sağlandığı anlamına gelir. Başarılı bir iletişim için sözlü ve sözsüz iletişimin de iyi bilinmesi gerekir.

b. Sözlü ve Beden Dili ile İletişim

“Düşüncelerin sesli olarak ifade edilmesi” anlamına gelen sözlü iletişimin özellikleri şunlardır:

1. İletilecek fikir veya bilginin tanımlanması,
2. Beklenen sonucun tanımlanması,
3. Düşüncelerin, dinleyicinin anlayabileceği şekilde ifade edilmesi,
4. Dinleyicinin tepkisinin gözlemlenmesi,
5. Kişisel kaygı ve endişelerin bir yana bırakılması,
6. Karşımızdakilerin dikkatle dinlenmesi,
7. Sözsüz iletişim faktörlerinin kullanılması,

Konuşma sırasında topluluğu, beden dili ve konuşma sanatını en iyi şekilde kullanarak etkileriz. “Düşüncelerin sadece vücut dili kullanılarak (jest-mimik) ifade edilmesi” anlamına gelen sözsüz iletişimin özellikleri ise şunlardır;

8. İletişimi harekete geçirir,

9. Etkilidir,
10. Duyguları daha etkin olarak dile getirmeye olanak sağlar,
11. Belirsizdir,
12. Sözel içeriği destekler,
13. Daha güvenilirirdir,
14. İlişkileri tanımlar ve belirler.

Sözsüz iletişim adından da anlaşılacağı gibi konuşmadan yoksun, sadece jest ve mimiklerin kullanıldığı bir iletişim türüdür. Sözlü iletişimde ise konuşma da devreye girer. Bu iki iletişim türünün yüz yüze iletişimde aynı anda kullanılmasında bazı noktalara dikkat etmek gerekir. Bunlardan ilki göz temasıdır. Yüz yüze iletişimde; karşıdaki kişiyi dinler veya konuşurken doğrudan gözüne bakmak “etkili göz ilişkisi” olarak tanımlanır. Göz teması ve ilk 30 saniye önemlidir. Etkili göz ilişkisi kendiliğinden gelişir; rahat ancak ciddidir. Karşıdaki kişiye odaklanılır. İletişimde göz teması kurulması yani gözlerinin içine bakılması karşıdaki kişiye “Seni dinliyorum, seni umursuyorum, önemsiyorum” ve “güven” mesajları taşır. Özellikle kadınlar kocaları ile önemli bir konu hakkında konuşurken göz temasını çok fazla kullanırlar. Kadınlar için bu noktada önemli olan kocasının söyledikleri değil göz teması kurup kurmadığı, bir başka ifadeyle güven duygusu alıp almadığıdır. Etkili olmayan göz ilişkisi, başta güvensizlik olmak üzere kişiler arasında ciddiyetten uzak bir iletişim olduğunun göstergesidir. Eğer bireyler bire bir iletişim halindeyken başka bir işle de uğraşmak zorundaysa belli aralıklarla göz teması kurmak zorundadır. Etkili olmayan göz ilişkisinin özellikleri; iletişim halinde olunan kişiye bakmamak, göz ilişkisini çok sık koparmak, boş boş bakmak, çok derin bakmak ya da aşağı-yukarı bakmaktır.

Özellikle iş görüşmelerinde “etkili olmayan göz ilişkisi”nden kaçınmak gerekir. Yüz yüze iletişimde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise sözel kalitedir. En az göz teması kadar önemlidir. Etkili sözel kalite; hoş (uygun) bir ses tonu ve normal konuşma hızıyla, basit ancak yeterli bir kelime hazinesiyle doğal, akıcı konuşma yoludur.

Göz teması kadar doğru ses tonu ve doğru kelimeler de karşıdaki kişiye güven verip inandırıcılığı artırır. Etkili olmayan sözel kalitenin özellikleri; monoton ya da çok heyecanlı ses tonu, sesin çok yumuşak veya sert olması, konuşma hızının çok hızlı veya

çok yavaş ya da kesik kesik olması, argo dilinin veya teknik kelimelerin aşırı kullanılması, “tamam mı, eeee, aaaa, mı” gibi anlamsız ses öbeklerinin kullanılmasıdır.

Kişiler üzerinde olumlu etki bırakabilmek, istenilen amaca ulaşabilmek için etkili olan sözel kaliteden kaçınmamak gerekir. Yüz yüze iletişimde dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise kişisel alışkanlıklardır. Kişisel alışkanlıklar; kişinin saçı, sakalı veya bıyığı ile oynaması, kalem vb. bir nesneyle oynaması, sigara veya çay/kahve içmesi, ayakları veya elleriyle seri hareketler yapmasıdır. Tüm bu hareketler iletişim halinde olunan kişinin dikkatini dağıtıp rahatsız edeceğinden kesinlikle kaçınılmalıdır. Bu üç unsurun yanı sıra:

- Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum vb özellikler;

Aile yapısı (Kültür seviyesi, okuma yazma bilmeyen ebeveyn, üniversite mezunu ebeveyn)

Arkadaş çevresi (Kahvehane arkadaşları – üniversite arkadaşları)

Çalışma ortamı (Oto tamircisinde çalışmak – holdingde çalışmak)

- İletişimin gerçekleştiği ortamın sosyal özellikleri de (resmi bir ortamda bulunup bulunmama gibi özellikler) iletişim üzerinde etkilidir.

Sözlü iletişim;

- İnsan ilişkilerini geliştirmesi,
- Anında geribildirim,
- Yazılı iletişime göre daha hızlı işletilmesi,
- Beden diliyle desteklenmesi açılarından önemlidir.

Ancak; kişiler arasındaki;

- Eğitim farklılıkları,
- Dil farklılıkları,
- Sosyal, kültürel ve çevre farklılıkları,
- Fiziksel görünüm,
- İhtiyaçlar sözlü iletişimin olumsuz yönleridir.

Bu nedenle özellikle TV kanallarında önemli haberler yazıyla da desteklenir. Aynı yöntem basın toplantıları ve derslerde de kullanılır. Sözlü sunum aşamaları ve etki oranları şöyledir:

1. Giriş;

Konu hakkında ne söyleneceğinin açıklandığı bu bölüm dinleyicinin ilgisini anlatılacak konuya çekmesidir. Etki oranı % 15'tir.

2. Konu;

Sunumun esas unsurlarının yer aldığı bölümdür. Konu sistematik biçimde bölümlere ayrılır ve her bölüm değişikliği büyük başlıkla yapılır. Bölüm başlıkları alt konuya ait resimlerle duygusal-görsel hale getirilebilir. Etki oranı % 80'dir.

3. Sonuç;

Sunum bittikten sonra konu hakkındaki en önemli hususların altının çizildiği, en çok hatırlanması istenilen bölümdür. Etki oranı % 5'tir.

Görsel araçlarla desteklenen sunumların ardından verilen mesajların akılda kalıcılık oranları ise şöyledir:

Sunum	3 saat sonra	3 gün sonra
Sözlü	% 70	% 10
Görsel	% 72	% 20
Sözlü-Görsel	% 85	% 65

c. Konuşma Gerginliğinin Gidermenin Yolları

Her konuşma belli bir amaçla yapılır. Arkadaşlar arasında sohbetten iş görüşmesine; mahkemede yapılan savunmadan, seçim konuşmalarına kadar her iletişimin bir amacı vardır. Konuşma içeriğinin önemi, konuşulacak kişiye bağlı olarak konuşmacı üzerinde baskı oluşturur. Bunu, bir üsteğmenin astsubayla veya Genelkurmay Başkanıyla konuşması olarak örneklemek mümkün. Oluşacak gerginlikten kurtulmak için;

- İyi hazırlık yapmak,
- Tanıdıklar ya da ayna önünde denemelerde bulunmak,

- Girişte söylenecek bazı anahtar cümleler üzerinde önceden çalışmak gerekir. Bunun yanı sıra konuşmaya başlamadan önce diyaframa, birkaç kere burundan derin soluk alıp ağızdan vermek kan basıncını dengeleyeceğinden heyecanı, gerginliği bastırmaya yardımcı olur. İletişimde göz teması son derece önemlidir. Ancak topluluk karşısında konuşma yaparken kişilerle göz teması kurmak risklidir. Bu nedenle konuşma sırasında gözlerin izleyiciler üzerinde gezdirilmesi, izleyicilerde “benimle göz teması kurdu” hissi uyandırır.

ç. Kişiler arası İletişimde Çatışmalara Yol Açan Faktörler

Kişiler arası iletişimde çatışmalara neden olan bazı faktörleri iyi bilmek, sorunların önüne geçmeyi kolaylaştırır. Etkin iletişim için son derece öneme sahip bu kuralların temelinde kişilere saygı yatar.

- Bir ağzınız iki kulağınız var. Bir konuşup iki dinleyin.
- Doğru zamanda, doğru kişiye, doğru bilgiler verin.
- Mesajlarınız açık, net ve anlaşılır olsun.
- Gizlilikten kaçının, bilgiyi paylaşın.
- Karşınızdakini asla 3. şahısların yanında eleştirmeyin.

Sözlü iletişimde;

Muhatap alınan kişi ya da kişilerin kimliği hakkında bilgi sahibi olmaya, konuşmada; giriş – konu – sonuç bölümlerinin olmasına dikkat edin. Sözlü iletişimde önce ne anlatılacağı ifade edilir; sonra anlatım yapılır; en sonda da ‘ne anlatılacağı’ tekrar edilir.

Yazılı iletişimde;

Cümlelerinizin kesin, kısa, açık ve anlaşılır olmasına dikkat edin.

İletişimde;

1. Soyut değil, somut kelimeler kullanın,
2. Yer, zaman, boyut ve ölçüleri açık bildirin,
3. Acele kelimeler net olmadığı için kesinlikle zaman belirtin.

İletişimde kendinize daima şu altı soruyu sorun;

1. Dinliyor muyum?
2. Anlıyor muyum?
3. Anladığımı test ediyor muyum?
4. İleti dakikliğim nasıl?
5. Empatik iletişimi kullanıyor muyum?
6. Yeterince açık mıyım?

Sözcüklerin doğuşu şu iki temele dayandırılır:

1- Ünlemler: Ah, oh, vay... gibi.

2- Yansımalar: Miyavlama, gürültü, patlama, çingirak... gibi. Yansıma sesler sürekli tekrarlanan doğal kaynaklı sesler olmasının yanı sıra melodik açıdan tekrarlanması kolay olduğu için insanoğlunun kullandığı ilk dilin şarkıya benzediği düşünülmektedir. Dilin oluşumunu anlayabilmek için bebekleri incelemek yeterli olacaktır. Bebekler neşelerini, sıkıntılarını çeşitli sesler çıkararak dile getirir. Bunlar melodik seslerdir. İlerleyen aylarda anlamlı anlamsız tek heceli ses öbekleriyle duygularını dile getirmeye başlarlar. Bu açıdan bakılacak olursa “Dil nasıl oluştu?” sorusunun cevabı olarak ünlem ve şarkı kuramları öne çıkar.

Araştırmalar günümüze kadar 6 bin dil ortaya çıktığını, ancak bunların yalnız 2976 tanesinin bilindiğinden söz eder. Bu diller, günümüze kadar kullanılmış ve bazıları hala kullanılan dillerin toplamıdır. Günümüzde 180 – 185 tanesi kullanılıyor. Bu sayının daha da azalması, gelecekte birkaç dilin kalması bekleniyor. “Bunlar hangi diller olacak?” sorusunun cevabı belli: Güçlü, zengin ve köklü diller. Dilimize sahip çıkmazsak bir gün bu kitap da dahil olmak üzere basılı Türkçe eserlerin hiçbir anlamı kalmayacak. Bu nedenle sadece ülkemize değil, dilimize de sahip çıkmak zorundayız. Bir dilin zenginliği;

1- Söz sayısına,

2- Çağdaş bilim, teknik ve sanat kavramlarını eksiksiz olarak anlatabilmesine,

3- Gelecekte yaşanacak bilimsel gelişmeleri, icatları, yenilik ve aygıtların anlam ve kavramlarını adlandırıp anlatmak için gereken sözcükleri kolayca üretebilmesine bağlıdır.

Türkçe köklü bir dildir. Yapısı açısından bakıldığında ise köke ek alan sondan eklemeli bir dildir. Sondan ekleme yaparak, tek bir kökten 60-70 kelime üretilebilir. Türkçemiz bu özelliği bir zamanlar yaklaşık 600 bin civarında kelime hazinesine sahip olduğu bilinen, zengin bir dildi. Zamanla bu sayı 50 bin dolayına indi. Bunların yaklaşık yarısının da yabancı kökenli olduğunu düşünürsek, geriye yaklaşık 25 bin kelime kalmıştı. “Bu gidişle yakında 25 binin bini de ortadan kalkacak” diye düşünürken, TDK son yıllarda yaptığı çalışmalarla mesleki kelimelerle birlikte bu sayıyı 100 binin üzerine çıkardı.

Günlük hayatta ortalama 300-400 kelime ile konuştuğumuz Türkçemizde yaklaşık 6 bin 400 Arapça, 5 bin 400 Farsça ve binden fazla İngilizce ve yüzlerce başka dillerden alınmış kelimeler olduğunu düşürsek, günlük konuşmamızda çok az sayıda Türkçe kelime kullandığımız ortaya çıkar. Bu arada dünya çapında kullanılmış veya kullanılan hiçbir dil yazıldığı gibi okunmaz, okunduğu gibi de yazılmaz. Türkçe de böyledir. Ankara dili yazıda kullanılan yazım, İstanbul ağzı ise konuşma dilidir.

d. Soydaş Diller

Aynı kaynaktan geldiği halde, zaman içinde değişime uğrayarak başkalaşan dillere “Soydaş Diller” denilir.

Türk dili Ural – Altay soyundan gelir. Sondan eklemeli bitişken bir dil olan Türkçemizin yapılış ilkesi: Kök + ek (Hece + yapım eki) şeklindedir.

Kök değişmez, yapım ve çekim ekleri sözcük sonlarına gelir.

Örnek: Av + cı + lar (Kök + Yapım Eki + Çekim Eki), Yaka-la-dı (Kök+Yapım Eki+Çekim Eki)

Türkçede cümle yapısı ise: Özne + Sıfat + Yüklem’dir.

Yapıları Bakımından Diller;

1- Tek heceli Diller: Çince, Tibetçe gibi.

2- Bitişken Diller: Bu dillerde sözcükler türlü biçimler gösterir. Türeme ve çekim ekleriyle oluşur. Örnek: Türkçe, Macarca gibi.

3- Bükümlü Diller: Bu dillerde sözcükler türlü biçimler gösterir. Türeme ve çekim bu biçim değişikliği ile olur. Örnek: Arapça ve bütün Hint – Avrupa dilleri. Kemal-kâmil-tekmik-mükmel gibi.

Şive kültüre, yaşadığımız yere göre değişir. Örneğin Doğulu vatandaşlarımızın şivesi, Karadenizli vatandaşlarımızın şivesinden farklıdır. Ağız belli bir yörenin konuşma dilidir ve sabittir. Örneğin Diyarbakırlılar “Biliyor musun?” kelimesini “biliisen” şeklinde söyler. İstanbul ağzı, Diyarbakır veya bir başka yörenin ağzına göre farklıdır. Şive kişiden kişiye değişir ancak ağız değişmez. İstanbul’da veya Ankara’da yaşayan kişinin şivesi, içinde bulunduğu topluluk ve kültüre göre değişir. Varoşlarda yaşayan kültürü, eğitimi düşük bir kişi, lüks semtlerde oturup kültürünü, eğitimini geliştirerek şivesini düzeltebilir.

e. Dilin Elemanları

1. Harf
2. Hece
3. Kelime
4. Cümle
5. Paragraf
6. Metin
7. Eser

Bu 7 ögenin tümüne “dil” denir. Dil kendiliğinden oluşmuş, yüzbınlerce yıllık geçmişe sahip bir varlıktır.

Dil ikiye ayrılır:

- 1- Konuşma dili
- 2- Beden dili.

Dil anlatıma yarar. Anlatım da ikiye ayrılır:

- 1- Sözlü anlatım,
- 2- Yazılı anlatım.

Sesler harfleri, harfler heceleri, heceler kelimeleri, kelimeler cümleleri, cümleler paragrafları, paragraflar da metinleri meydana getirir. Tıpkı hücrelerin dokuları, dokuların organları, organların sistemleri, sistemlerin vücudu oluşturması gibi. Sağlıklı her insan ses çıkarabilir. Bu sesler peş peşe dizilmiş tren vagonları gibi ağızdan harf dizisi olarak dökülür. Harfler heceleri, heceler kelimeleri oluşturur. Ne kadar çok kelime bilerseniz konuşmanız o kadar zenginleşir ve güzelleşir. Yaşamınıza virgül ve noktaları başkası değil, siz koyun. Hayatınızın sizi değiştirmesine izin vermeyin, siz

hayatı değiştirin. Bunu yaparken noktaya ve virgüle de dikkat edin. Ve unutmayın ki; ancak derinlere indiğimizde dokunuruz yıldızlara.

Dillerin doğuşu, gelişmeleri, yapılış özellikleri gibi niteliklerini konu edinen, doğru, düzgün kullanılış yollarını gösteren bilgilerin tümüne ‘dil bilgisi’ denir.

“Dil yanlışları = iletişimsizlik”

İletişimde yapılan dil yanlışları iletişimsizliği doğurur. Dile gereken önemi vermek zorundayız. Bu, sağlıklı iletişimin vazgeçilmezidir.

D. DİL YANLIşLARI

Türkçenin okunduğu gibi yazılan, yazıldığı gibi okunan bir dil olmadığını kesinlikle unutmamak gerekir. Sözelimi “gidiceyim” yanlış bir yazımdır. Doğru yazılışı ise “gideceğim”dir. Dünya üzerinde hiçbir dil okunduğu gibi yazılmaz, yazıldığı gibi okunmaz. Okunduğu gibi değil, yazılması gerektiği gibi yazmak son derece önemlidir. Televizyon ekranlarında, editörlerin yaptığı yazım hatası nedeniyle tökezleyen spikerleri sıkça görürsünüz. Bu sorun, haber editörlerinin belli başlı dil kurallarını bilmemesinden kaynaklanır. Genellikle noktalama işaretlerini doğru kullanmazlar. Anlatımda kimi insanlar devrik cümleleri dil yanlışları sayarlar. Oysa devrik cümleler anlatım bozukluğu değildir. Devrik cümle, yüklemi sonunda olmayan cümledir. Konuşma dilinde çok sık kullanılır. Yazı dilinde de anlatıma akıcılık sağlamaktadır. Yeter ki devrik cümleler yerinde kullanılsın. Elbette dil yanlışları yapmayan editörler de var. Onlar zaten spikerlerin en sevdiği insanlardır. Sözümlüz, basit bazı kuralları bilmeyenlere; “Bilmemek değil, öğrenmemek ayıp”. şimdi gelin dikkatimizden kaılan veya bilmediğimiz için yaptığımız hatalarla ilgili kuralları tekrar edelim.

a. Yazım Yanlışları

a- Anlatım bozukluklarına dikkat etmek gerekir. Ancak, ama, lakin, fakat bağlaçlarından önce virgül kullanılır. Ve bağlacından önce virgül kullanılmaz.

Örnek: Gerçi sana sivil hayatımda daha çok rastlayacağım, ama ne olur ne olmaz.

b- Sözcükler doğru yazılmalı, aksi halde anlam değişir.

Sıkça yapılan üç yanlış:

Yanlış**Doğru**

Yalnız

Yalnız

Yalnız

Yanlış

Herkez (her defasında)

Herkes (hepimiz)

c- De, da bağlacı, kendinden önce gelen sözcükten ayrı yazılır ve kendisinden önce gelen sözcüğün son ünlüsüne göre büyük ünlü uyumuna uyar.

Örnek: Arkadaş da gelsin. Bugün de böyle geçti. Sen de hazırlan.

Kızı da geldi gelini de. Durumu oğluna da bildirdi.

Sen de mi kardeşim? Güç de olsa, konuşur da konuşur.

Uyarı: De, da ekleri söylenmediğinde cümlede anlam bozulması oluşuyorsa bitişik, anlamda değişim olmuyorsa ayrı yazılır.

Örnek: Şimdi de formaliteyi halledelim.

Uyarı: Ayrı yazılan “de, da” hiçbir zaman “te, ta” biçiminde yazılmaz.

Ya sözüyle birlikte kullanılan da mutlaka ayrı yazılır: ya da.

De, da bağlacını kendisinden önceki kelimedenden kesme ile ayırmak yanlıştır.

Örnek: Ayşe de geldi (doğru). Ayşe’de geldi (yanlış).

De, da bağlacının bulunma durumu eki olan –de, -da, -te, -ta ile hiçbir ilgisi yoktur. Bulunma durumu eki getirildiği kelimeye bitişik yazılır.

Örnek: Devede (deve-de) kulak – evde (ev-de) kalmak – yolda (yol-da) kalmak – ayakta (ayak-ta) durmak – çantada (çanta-da) keklik – ikide (iki-de) bir aynı sözü söylemek, “Yurtta sulh, cihanda sulh.” (Atatürk)

d- Ki eklerine dikkat edilmeli. 3 tane “ki” var ve sadece bağlaç olan “ki” ayrı yazılır.

1. Bağlaç olan “ki” ayrı yazılır.

Örnek: Sen ki, demişler ki, o kadın ki, vermişler ki.

O kadar iyi okudum ki anlamamak elde değil.

“Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin.” (Atatürk)

Bazı kelimelerde bağlaç olan “ki” birleşip kalıplaşmıştır:

Örnek: Halbuki sanki oysaki.

2. Sıfat yapan “-ki” bitişik yazılır.

Örnek: Odadaki çocuk (sıfat tamlaması)

Elbisedeki leke. Evdeki hesap çarşıya uymaz.

3- İlgî zamiri olan “-ki” bitişik yazılır.

Örnek: Benimki oldukça başarılıydı. Sizininki daha şirin.

Şüphe ve pekiştirme göreviyle kullanılan “ki” sözü de ayrı yazılır.

Örnek: Babam geldi mi ki? Başbakan konuşacak mı ki?

e- Soru ekleri kendinden önce gelen sözcükten ayrı yazılır ve yine kendinden önceki sözcüğün son ünlüsüne kalın veya ince ünlü açısından uyum sağlar.

Örnek: Gelecek mi? Baban mı? Takar mısın? Gidiyor musun?

Görüyor musun? Güldün mü? Kaldı mı? Sen de mi geldin? Olur mu? İnsanlık öldü mü? Soru ekleri vurguyu kendisinden önceki hecede bırakır. Yani melodi doruğu (vurgu) soru takısından önceki hecededir ve bu aynı zamanda soru ezgisidir.

Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır.

Örnek: Verecek misin? Okuyor muyuz? Çocuk muyum? Gelecek miydi? Güler misin, ağlar mısın?

Vazgeçmek birleşik fiili, mi soru ekiyle birlikte kullanıldığında iki ayrı biçimde yazılabilir.

Örnek: Vaz mı geçtin? Vazgeçtin mi?

Vaz mı geçmeliyim? (Yargı içeriyor)

Vaz geçmeli miyim? (Soru içeriyor)

f- Bağlaç olan ne ... ne ...'nin şeklindeki cümlelerde genellikle yazım hatası yapılır. Bu bağlacın kullanıldığı cümlelerde fiil olumlu olmalıdır.

Örnek: Ne İstanbul'da ne de Ankara'da aradığını bulabilmişti. O ne telefon ediyor ne soruyor.

b. Noktalama Yanlışları

Yazılarda yapılan noktalama yanışları metin okumalarında hataya neden olur. Virgölü nereye koyacağımızı bilemezsek sayfaları çeviremez, noktayı nereye koyacağımızı bilemezsek bir cümleyi bitirip yenisine başlayamaz, yani yeni cümleler kuramayız. Bir başka deyişle süren ezgi (ses tonuyla verilen mesaj) yapmaya mecbur kalır, vurguyu tonlamayı doğru yapamayız. Ses çıkarmak için soluk almaya ihtiyaç vardır. Konuşurken hava ihtiyacını elde etmek için az veya çok duraklamalar yapmak zorundayız. Bu durakların tümü noktalamayı meydana getirir. Durakları cümlelerin anlamına göre düzenlemek gerekir. Noktalamanın anlam ve anlama yönünden önemi büyüktür. Bu nedenle noktalama işareti büyük önem taşır.

Nokta (.)

a) Tamamlanmış cümlelerin sonuna konulur:

Vapur aynı saatte hareket etti.

b) Bir ya da birden çok kelimenin kısaltılmasında kullanılır:

Dr. (doktor), Alb. (Albay), Prof. (profesör).

c) “-inci”, “-üncü” eklerinin yerine sayılardan sonra kullanılır:

1.- 2.- 3.

İki nokta (:)

a) Cümledeki yargının örneklerle gösterildiği durumlarda

Örnek: İç Anadolu’da bulunan illerimiz: Kütahya, Ankara, Eskişehir...

b) Cümle içindeki sayma ve sıralamadan önce.

Örnek: Halılar ikiye ayrılır: 1- El halısı, 2- Makine halısı.

c) Bir yerden veya bir kimseden aktarılan ve tırnak içine alınan sözden önce konur.

Örnek: Picasso bir balık resmi yapar. Resmi gören biri: “Bu ne biçim balık?” diye sorar. Picasso gecikmeden cevap verir: “Bayım o baktığınız balık değil, resim.”

d) Açıklamadan önce konur.

Örnek: Yansıma ses: Sesin bir engele çarparak geri dönmesi.

Onomatope: Güröl güröl, mırıl mırıl, şırıl şırıl.

Üç nokta (...)

a) Cümlelin kesilip devamının okuyucuya bırakılacağı durumlarda.

Örnek: Bu ses nereden geliyor diye soracağına pencereyi açıp baksaydı...

b) Cümlede sıralanan benzer şeylerin tümü değil de birkaçının yazılacağı durumlarda.

Örnek: Yemekte çorba var, dolma var, salata var...

c) Metin aktarmalarında, cümlelin bir başlangıcı olduğu ve bunun alınmadığının belirtileceğı durumlarda.

Örnek: ...kapı deliğinden gözetlendiğini fark etti.

d) Büyük harflerle başlayan cümlelin öncesinde bir ya da birkaç cümle olduğu veya paragraf başının alınmadığının anlatılmak istenildiğı durumlarda.

Örnek: ...Bu emri kim, neden vermişti? Şimdi ne yapacaktı?

Bir başına bu yükün altından nasıl kalkacaktı?

Karamsar düşüncelerle gözünü tavana dikti, derin bir iç çektikten sonra ayağa kalktı ve...

Virgül (,)

a) Birbiri ardınca sıralanan sözcükler arasına konur.

Örnek: Caddeler, sokaklar beyaza büründü.

b) Birbirini takip eden tanımlamalar arasına konur.

Örnek: Ağrı Dağı bir yandan verimli tarlaları, yeşil çayırları, yemyeşil yüzüyle Iğdır'ı, bir yandan da yeşile hasret kalmış toprağı, tepeler arasından kıvrılan yolları, muradını ararcasına akan Murat Nehri'yle Ağrı'yı sarar sarmalar kollarıyla...

c) Hitap sözlerinden önce konur.

Örnek: Yurttaşlarım, sevgili seyirciler...

d) Uzun cümlelerde öznenen sonra konur.

Örnek: Tayfa, 6 ay sürecek zorlu seferin yarısından aldığı acı haber nedeniyle ilk limanda karaya indi ve uçakla ülkesine döndü.

e) İşaret sıfatıyla şahıs zamiri olan “o, bu, şu” sözcüklerini ayırmada kullanılır. Zamir görevinde olan “o” dan sonra virgül kullanılır, sıfat görevinde olan “o” dan sonra virgül kullanılmaz.

Zamir: Bu durum karşısında o, tüm cesaretiyle dimdik ayaktaaydı.

Sıfat: O bakışlara dayanmak ne mümkün?

Noktalı virgül (;)

a) Birbirine bağlı, ancak her biri kendi içinde bağımsız cümleleri ayırmada kullanılır.

Örnek: Yağmur yağıyordu; ince, sık, sert bir yağmur...

b) Ve, ama, fakat, çünkü, ancak, ne var ki, bu nedenle, gibi bağlaçlarla birbirine bağlanan cümlelerin ilkinden sonra konulur.

Örnek: Ufuk Güldemir, öldüğüne inanamadığımız insanlardandır; çünkü sağken ölmüşlerden, dünyasına doymuşlardan, yarından çok düşü düşünenlerden değildi.

c) Cümlede, virgülle ayrılmış değişik örnekler arasında kullanılır.

Örnek: Artık konular alabildiğine genişliyor; biçim, ölçü, uyak önemini yitirerek yazıdan siliniyor; anlam gölgeler, sisler, karanlıklar arkasına sınıyordu...

c. Harflerle İlgili Kurallar

1- Türkçe sözcüklerde iki sesli harf yan yana bulunmaz. İçinde iki sesli harf barındıran kelimeler, dilimize yabancı kaynaklardan geçmiştir.

Örnek: Şiir, şair, saat, sair, muamele, müessir, kooperatif, kaide, kauçuk vb.

2- Türkçe sözcüklerin köklerinde iki sessiz harf bulunmaz. Bu kurala uymayan elli ise eliğ'den gelmiştir. İçinde iki sessiz harf barındıran kelimeler, dilimize yabancı kaynaklardan geçmiştir.

Örnek: Millet, muhakkak, hiddet, iddia, hürriyet, şiddet vb.

3- Türkçe sözcüklerin ilk heceleri iki sessiz harfle başlamaz. Bu durum yine yabancı kökenli bir kelime olan ‘difting’ olarak adlandırılır. İlk hecesinde iki sessiz harf bulunan kelimeler, dilimize yabancı kaynaklardan geçmiştir.

Örnek: Gram, spor, program, tramvay, frank, fragman vb.

Bu tarz kelimeler konuşma dilinde, iki sessiz harfin arasına (ses uyumuna uygun olarak) yarım ses kadar bir sesli harf eklenerek telaffuz edilir. Ancak bunu yazı diline dökmek hatadır. Bu yarım ses kelimenin hecelenmesini değiştirmez.

Örnek: Gıram, sıpor, pırogram, tıramvay, fıragman vb.

Gram, spor, program, tramvay, fragman vb.

4- Türkçe sözcük köklerinde bir hecede yan yana iki sessiz harif gelmesi için, ilk harflerin “ı”, “n”, “r”, “s”, “ř” gibi sızıcı, sonrakilerin de süreksiz harf olması gerekir.

Örnek: Fıstıkçı, ilk üst, alt, genç, dinç, hişt, kırk vb.⁵¹

E. TÜRKÇEDE SES OLAYLARI

1. Ulama: Sessiz harfle biten bir kelimedden sonra sesli harfle başlayan bir kelime gelirse sondaki harf, baştaki harfle birlikte okunur.

Örnek: Açık olan (a-çı-ko-lan)

Güzel olmuş (gü-zel-lol-muş)

Ben onu gördüm ama (be-no-nu gör-dü-ma-ma)

2. Sert Ünsüzlerin Yumuşaması: ‘p, ç, t, k’ sert ünsüzleri, sonuna sesli harf geldiğinde ‘b, c, d, g (ğ), yumuşak ünsüze dönüşür. p - b, ç - d, k - g (ğ) olur.

Örnek: ağaç-ı = ağacı, kitap-ı = kitabı, oluk-u = oluğu,

‘K’ harifi yumuşayınca “ğ” olur. n harfinden sonra gelen “k”ler ise “g” olur.

Örnek: Denk-i) dengi, Cenk-e giden = cenge giden.

Sert ünsüz yumuşaması kuralına uymayan durumlar da var. Bunlar:

a- Tek heceli çok sayıda kelime bu kurala uymaz.

Örnek: yap-ı = yapı, iç-i = içi, et-i = eti, kork-u = korku

b- Yabancı kelimelerin bazılarında yumuşama olmaz.

Örnek: aşk-ı, gayret-i, samimiyet-i, önem-i, hukuk-u, millet-i

d) Özel isimler, ülke ve yer isimlerinin sonunda sert ünsüz yumuşamaz.

Örnek: TÜRKVAK’A, İSMEK’E, Burak’a, Zonguldak’a, Irak’a.

⁵¹ Özdemir, Emin (1976) Güzel ve Etkili Konuşma, ... Yay., İstanbul.

3. Sert Sessiz Benzeşmesi: Sert ünsüzle biten kelimelerin aldığı “de – da” ekleri “te – ta” olarak değişir.

Örnek: ağaç-da = ağaçta, kumaş-da = kumaşta, sokakda = sokakta.

4. Ünlü Türemesi:

Genç + cık => genç + e + cık => gencecik, bir + i + cık,

kök + ek kök + ünlü türemesi + ek

Dar + cık => dar + a + cık => daracık

kök + ek kök + ünlü türemesi + ek

5. Ünsüz Türemesi:

His + etmek => his + s + etmek => hissetmek, zan + etmek => zan-n-etmek

kök + ek kök + ünlü türemesi + ek

6. Ünlü Düşmesi: Özellikle organlar için geçerlidir.

Burun + u => Burnu

Boyun + u => Boynu

Beyin + i => Beyni

Ağız + ı => Ağzı

Göğüs + ü => Göğsü

7. Ses Aşınması: Konuşma dilinde geçerlidir.

Örnek: Karacaoğlan => Karac’oğlan

Efendim => Efenim

8. Ses Düşmesi: Pazar ertesi => Pazartesi,

Cuma ertesi => Cumartesi,

Nakil etmek => Nakletmek

9. Kaynaşma: Sonu sesli harfle biten bir kelimeye sesli harfle başlayan bir ekin getirilmesi durumunda araya konulan sessiz harfe ‘kaynaştırma harfi’ bu olaya da ‘kaynaştırma’ denir.

Örnek: Kapı – y – a => Kapıya / Su – y – a => Suya / kapı-n-ın => kapının / iki-ş-er => ikişer

YaŞaSıN kelimesi acaba kaynaştırma ünsüzlerini barındıran bir kelime olarak ifade edebiliriz.

10. Ses Daralması: Kaynaştırma ünsüzlerinden sadece ‘y’ kendisinden önce gelen sesli harfi daraltır.

Örnek: Ağla – y – or (a ünlüsü daralıp ı’laşır) Ağlıyor

Kök ek

Sakla – y – or (a ünlüsü daralıp ı’laşır) Saklıyor

e. Solunum Mekanizması

Yaşam bir solukla başlayıp bir solukla son bulur. Ancak insan yarattığı, her gün, yirmi iki bin kere soluk alır.

Solunumun iki amacı vardır:

a) Soluk almak suretiyle kan dolaşımına düzenli oksijen sağlamak.

b) Soluk vermek suretiyle asid karbonik denilen bir yanık tortusundan kanı temizlemek.

Oksijen, burun yollarından (ağızda), gırtlaktan ve ses tellerinin, soluk borusu ile bronşların bulunduğu hançereden geçerek akciğerlere ulaşır.

Burun yolları, atmosferde uçuşan toz zerreciklerinin geçişini durdurarak daha girişte havayı filtre eder; ayrıca, burun yollarındaki sümük dokular, yalnız tozları tutmakla kalmayıp aynı zamanda mikropları da öldüren müküs adındaki bir maddeyi salgırlar. Bu da, burundan soluk almanın önemini bir kere daha doğrulamaktadır.

Böylece, filtre edilmiş ve ılımış olan hava dosdoğru akciğerlere giden bronşlara girer. Bronşlar, çevresinde kıl gibi ince kan damarlarından oluşmuş bir ağın bulunduğu bir sürü hücrelere bölünmüştür. Kan, taze oksijeni bu kılcal damarlardan emer ve asid karboniği de yine buradan dışarı atar.

Taze oksijenlenmiş kan, doğruca, ciğerlerden kalbe gider ve kalp, bu kanı sonunda tekrar temizlemek amacıyla asid karbonikle yüklü olarak ciğerler dönmek üzere, vücudun bütün kesimlerine gönderir. Bir dolaşım hareketi bu biçimde oluşur.

Soluk alırken, ciğerler, oksijeni emmeye uygun olacak şekilde genişler, solur verirken de kısırlılar.

Derin soluk o kadar gereklidir ki doğa, sizi esnetmek yahut da size derin derin iç çektirmek suretiyle, isteseniz de istemeseniz de sizi o gereken soluğu almaya zaman zaman zorlar.

Olağan solunumda akciğerdeki küçük hücrelerin, pek gerekli olan değişimi tümüyle sağlamak için yeterli derecede bir eylemleri yoktur.

Solunum sırasında taze havayı alırlar; fakat göğüs kafesi, kirli havayı bütünüyle dışarı atmak için gerekli basıncı bu hücreler üzerinde yapamamaktadır.

Solunum elbette ki organizmanın en çok çalışan ve çalışma koşulları da yaşamın süresini saptayan bir organa, yani kalbe etkili olmaktadır. Kalp, günde 100, 800 defa çarpmakta ve bu süre zarfında da 130 tonluk bir ağırlığın 30 cm yüksekliğe kaldırılmasına denk düşen bir gücü sağlamaktadır. Bunu hiç düşündünüz mü?

Kan bütün vücudu üç dakikada dolaşmaktadır.

Kendinizi yorucu bir işe fazla vererseniz, daha hızlı yürür veya koşarsanız, kalbiniz, yakmakta olduğunuz oksijeni ciğerlerinizden çekmek için atışlarını sıkılaştırmak zorunda kalır, bu yüzden de yorgun düşersiniz.

Bundan başka, yeteri kadar oksijen almayan kan, toksinlerini normal olarak gideremezse, yetersiz bir metabolizmanın tortularından biri olan asid ürik, kana karışabilir, bu nedenle bir sürü hastalıklara yol açabilir ki bunlar da, böbrek iltihabı, baş ağrısı, kassal kesiklik, sinir bozukluğu, romatizma, baş dönmesi gibi ilerlemiş yaşa yüklenen hastalıklardır.

Nihayet organlar, ihtiyarlıkla birlikte zayıflayınca, diyafram yetersizliği, damar sertliği yahut da şişmanlık yüzünden vücuda düzensiz şekilde dağılan alyuvarlar, oksijenle yeter derecede beslenmezler ve ölürlər. Ölü dokularda kan tarafından emilirler, böylece mafsalların tutukluğuna neden olurlar.

Dinamik solunum enfeksiyona karşı dayanıklılığımızı artırır.”

f. Solunum ve Sesleme

Solunum ve sesleme çeşitleri şunlardır:

1. “Doğru solunum. İyi bir ses geliştiriminde solunum mekanizmasının gereğince kullanılması büyük önem taşır.

Konuşma eyleminde doğru solunum üç etmene dayanır. Birincisi, akciğere hava depo etmek, ikincisi, solunumu yöneten kaslar üzerinde gerekli denetimi sağlamak. Üçüncüsü, ses mekanizmasını, özellikle gırtlak, işlevini yapmada her türlü engelleyici baskılardan kurtarmak. Göğüs boşluğu, üç ayrı yönde harekete getirilebilir: yukarıya doğru, dışarıya doğru, aşağıya doğru. Böylece, üst göğüsten, göğüs boşluğundan ve diyaframdan olmak üzere üç tür solunum eylemi bulunduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Gerçekte, günlük olağan yaşamda bu türler birlikte işlev görürlerse de gırtlakın kısılmasına neden olduğu ve akciğere yeterince genişleyip çokça hava depo etmesine olanak sağlamadığı, bu yüzden de etkili konuşmayı engellediğı için en elverişsiz solunum türü, üst göğüsten yapılan solunumdur denebilir. Sahne konuşması yönünden göğüs boşluğu solunumu da istenen sonucu vermekten uzaktır. Akciğere en büyük ölçüde genişlemesini, en çok hava depo etmesini sağlayan, denetimi kolay ve ses mekanizması üzerinde hemen hiç olumsuz etki yapmayan solunum türü, diyaframatik solunumdur.

Olağan solunum, ritmiktir. Yani, soluk alma ve soluk verme süreleri birbirine eşittir. Konuşma sırasında ise, soluk verme, soluk almadan daha fazladır. Her ne kadar çoğu kimseler soluk alıp verme alışkanlıklarını rastgele edinmişlerse de, gösterilecek bilinçli çabalarla, solunumu denetim altına alma olanağı yok değildir. Konuşma için doğru solunum alışkanlıkları edinebilmek, ancak tepkisel olan ve rastgele edinilmiş eski alışkanlıkları, solunumu yöneten kaslar üzerinde olumsuz baskılara başvurmadan, yeterince havayı sağlayacak biçimde değiştirmekle olanaklıdır.

2. Doğru sesleme. Ses elde etmenin ikinci adımı, ses mekanizmasını çalıştırmaktır. Gırtlaktaki ses kırışları birbirine yaklaşarak gerildiklerinde ve ciğere çıkan havanın akımı ile titrediklerinde, ses olayı meydana gelir. Ses tonunun perdesi ile öteki özelliklerini belirleyen etmenler ise, ses kırışlarıyla gırtlak kaslarının nitelikleri ve çalışma biçimidir. Fısıltılı ya da tonsuz konuşma, ses kırışlarını titremeden yapılan konuşmadır. Sesin asal perdesini belirleyen, genel olarak ses kırışlarının titreşim hızıdır. Yüksek tonlar, ses kırışlarının art arda yaptıkları titreşimden doğar; sesin hızını da kırışların uzunluğu, kalınlığı ve gerginliği belirler. Sesin niteliğı (kalitesi), kırışların titreşim frekansı meydana getirme gücünün etkisi altındadır ve bu titreşim ses tınlaticıları aracılığıyla (kafadaki ve gırtlaktaki hava odalarında) yeniden

güçlendirilebilir. Çoğu kimseler, kendilerine en uygun sesi sağlayabilecek olan perdeden konuşmayı öğrenmemişlerdir. Sesiniz üzerinde yapacağınız çalışmalar ve alıştırmalar sırasında kendinizce en çok doyum sağlayıcı ses perdesini bulmaya ayrıca özen göstermeli, önem vermeliyiz.

3. Doyurucu bir tını elde etmek. Ses konusunda dikkate alınacak üçüncü önemli nokta, tını'dır. Tını, sese hoşluk ve kuvvet verir. Kısık, pürüzlü, madensel, burunsu, hırıltılı, buğulu sesler, tınlaticıların işlevlerini iyi yapmamalarının sonucudur. Başlıca tınlaticılar gırtlak, ağız ve ön kafa boşluklarıdır.

Tınıda meydana gelen değişiklikler, aynı zamanda, sesle iletilen anlamda da değişikliklere neden olur. kişilik özelliklerini, mizacı, coşkusal durumları yansıtan ses nitelikleri, çoğunlukla, tonların tınlama biçimleriyle biçimlenir. Kimi zaman olur ki, yararlı bir toplumsal amaç uğruna gerçek duygunuzu gizlemeyi gerekli görebilirsiniz. Böyle hallerde sesinizin tınısını denetim altına almanın son derece büyük önemi vardır. Tınıdan en çok etkilenen harfler ise, konuşmayı oluşturan ünlüler'dir.

4. Doğru boğumlanma. Ses olaylarının dördüncü fizyolojik etmeni, boğumlanmadır. Boğumlanmayı, fonemleri çıkarırken ses yolunun herhangi bir yerindeki açılma – kapanma ve daralma olarak tanımlayabiliriz. Doğru ve düzgün konuşma, öncelikle, fonemlerin doğru ve düzgün boğumlanmasına bağlıdır. Ünlü olsun, ünsüz olsun, bir dilin sesleri, yani fonemler ağzın belirli bir durumunda meydana gelir. Ünsüzlerin çıkışında dilin ya da dudakların bulunduğu veya yaklaştığı dar bölge, boğumlanma noktası'dır. Ünlülerin çıkışında dilin toplandığı bölge ise, boğumlanma bölgesi adını alır.

Dilin hemen bütün sesleri, ağız içinde boğumlanır. Boğaz ve gırtlakta boğumlanan sesler pek azdır. Dil seslerinin büyük bölümü yalnız ağızdan yayılır.

5. Ses yüksekliğinin denetimi. Olağan bir ses dinleyiciler tarafından rahatlıkla işitilebilen bir sestir. Rahatlıkla işitilemeyen bir ses dinleyicilerin ilgisinin dağılmasına neden olur. bununla birlikte, istenilen düşünceleri vurgulamak, daha çok önemsetmek ve konuşmayı ilginç kılmak açısından sesin yoğunluğunda zaman zaman değişiklikler yapmak gerekir. Dinleyiciler tekdüze yükseklikteki sestem çabuk bıkar ve yorulurlar.

Konuşmanıza güç katmak için bağırarak zorunda değilsiniz. Sesinizin kararlı, güçlü, denetimli olması yeter. Sesinizi, hitabettiğiniz dinleyici topluluğunun azlığına, çokluğuna; konuşmanızı kapalı bir yerde veya açık havada yaptığınıza göre ayarlamayı

bilmelisiniz. Gençlerden oluşan bir dinleyici topluluğu, orta yaşlı ve geçkin yaştaki kimselerden oluşan bir topluluk karşısındakinden daha çok enerjik bir sesle konuşulmasını isterler. Uyuşuk bir sesle iletilen güçlü düşünceler gücünü yitirir. Sesinin gücünü düşüncelerinin gücüne uyduramayan bir konuşmacı, dinleyiciye içtenlikli görünemez.

Zayıf bir ses, kişilik kusurundan, yanlış bir örneğe uymaktan, yorgunluk ya da işitme yetersizliğinden kaynaklanabilir. Öte yandan, aşırı derecedeki yüksek bir ses de gene işitme yetersizliğinden, yanlış bir örneğe uymaktan, heyecandan, kaygıdan ya da kişilik kusurlarından doğabilir.

Sesin yoğunluğunu yere, duruma, konuya göre saptamak, denetim altına almak, konuşmacının özellikle dikkat etmesi gereken bir sorundur. Sahne korkusunun kurbanı bazı kimseler, bu korkularını akla yatkın göstermek için, yüksek sesle konuşmayı doğru bulmadıklarını söylerler. Bu tutum, aslında sorumluluktan kaçınmayı açıklar.

Güçlü ses, derin soluk almaya, ciğerlerdeki havanın dışarı çıkmasını sağlayacak olan bel ve göğüs kaslarının enerjik hareketine bağlıdır. Sesin yüksekliği de sesin perdesini yükseltmekle sağlanır. Ses yoğunluğunda değişiklikler elde etmek istediğiniz zaman, bunu hem perde hem de soluk baskısındaki değişikliklerle gerçekleştirebilirsiniz. Tonunuza en iyi biçimi ve oylumu verecek olan tınıyı kendiniz arayıp bulmalısınız. Büzülmüş bir gırtlak ve ağız, kısılmış kaslar sesi daha delici, daha yırtıcı bir hale getirirse de, hiçbir zaman daha da hoşla gidici ve güçlü kılmaz. Konuşmanız aşırı derecede hızlı ise, yavaşlatma çarelerini arayın; çünkü çok hızlı konuştuğunuz zaman güçlü tonlar çıkarmanız zorlaşır. Cümle sonunda sesinizin kuyruk gibi yukarı doğru kıvrılmasına meydan verilmemeli. Gerekli ses yoğunluğunu elde etmek, denetim altına almak ve bunu alışkanlık haline getirmek için alıştırmalar yapılmalı, günlük konuşmalarınızda da bu çabayı ihmal edilmemeli.

6. Ses perdesinde denetimi sağlamak. Sesinizin perdesi, niyetlerinizin önemli bir göstergesidir. Sesin perdesi, tıpkı hızı ile yüksekliğinde olduğu gibi, demek istediğinizi yani söylediklerinizin gerisindekileri de dinleyiciye iletir.

Sesinizin perdesi ne çok yüksek, ne de çok alçak olmalıdır. Çok yüksek perdeden çıkan ses, kulak tırmalayıcı, madensel bir nitelik gösterir; bu ise, dinleyicilerde gerilim yaratır, rahatsızlık uyanmasına neden olur. Çok alçak perdeden çıkan bir ses de hoşla gitmeyen, kısık, anlatımsız tonlar yaratır. Konuşmada herkesin

kendisine özgü, oğlan bir ses perdesi vardır; bu ses perdesinin düzeyini, o kişinin gırtlak ya da ses kutusunun yapısı ve tınlaticıları belirler. Zamanla, bilinçsiz olarak edinilen kötü alışkanlıklar, etkili ses üretimini engeller. Şimdiki konuşma alışkanlığınızın en uygun perde düzeyinden sürdürüp sürdürmediğinizi saptamak için sesimizi çeşitli perde düzeylerinde denemeliyiz. Elde edeceğimiz sonuç olumsuz çıkarsa, o zaman, tınlaticılarınızın en etkili biçimde iş görebileceği perde düzeyini arayıp bulmamız gerekir. Bu düzey, alçaltılmaya olanak verecek kadar yüksek, yükseltilmeye olanak verecek kadar alçak olmalıdır. İletişimde sesin akıcılığı, değişkenliği, dalgalı oluşu yarar sağlar. Bununla birlikte anlamı dikkate almayan ve şarkı söylermişçesine birtakım edalı sesler çıkmasına neden olan perde değişikliklerinin de dinleyicilerin zihnini dağıtıp ilgisini azaltacağını hatırdan çıkarmalıyız.

Sesimizin perdesi üzerinde etkili bir denetim yapabilmek için, çeşitli perdeleri duyup işitmeyi öğrenmeliyiz.

7. Sesinize sevimli, duyarlıklı bir nitelik kazandırmak. Nitelik, sertlik, kısıklık, gırtlaksılık, burunsuluk ve ton zenginlikleri bakımından bir sesi ötekinden ayıran özelliktir. Nitelik, konuşma sesinin fiziksel oluşumundaki en karmaşık yönlerinden biridir. Öteki elementlerin her birinden etkilendiği gibi her birini de ayrı ayrı etkiler. Ayrıca, nitelik, insanın kişiliğini ve zihin yapısını sesteki bütün özelliklerinden daha çok açığa vurur, yansıtır. Hoşa giden bir ses, konuşma, coşkusal anlatım zenginliği sağlayacak çeşitli tonal nitelikler kazandırır. Bu nedenle, sıcak, güvenli, saygılı, ilgili bir ses elde etme yolunda çalışmalıyız.

Ses niteliğinde iyileşme sağlayabilmek için, kişisel sorunların çözümünden yola çıkmak ve alışkanlık haline gelinceye dek yeni bir tını biçimi üzerinde alıştırmalar yapmak gerekir. Sesteki nitelik değişikliklerini ayırt edebilmek için işitme yetinizi geliştirmelisiniz. Bu nedenle de boyun, boğaz, ağız kaslarınızı gerginlikten kurtarmalısınız. Eğer çok hızlı konuşuyorsanız, harfleri sesleme (boğumlama) süresini uzatarak hızı düşürün. Sesinizi tonal yönden zenginleştirmek, yani çok çeşitli tonlar elde edebilmek için alıştırmalar yapın.

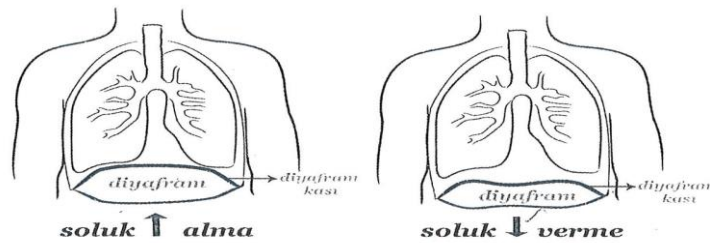
Bu arada kişilikte elde edilecek gelişimin, ses niteliğindeki kusurların giderilmesinde, mekanik alıştırmalardan daha olumlu sonuçlar yaratacağını da unutmayın. İyi bir ses niteliği edinme çalışmalarında kasların gergin olmamasına, son derece gevşek olmasına dikkat edilmelidir

F. DİYAFRAM NEDİR? NE İŞE YARAR?

Bütün diksiyon kitaplarında önce diyaframdan söz edilir. Bunun nedeni, sesimizi çıkarma organımıza gelen nefesin kaynağının diyafram olmasıdır. Ne kadar çok egzersiz (çalışma) yaparsanız, diyaframınız o kadar güçlü olur.

Göğüs kafesi ile karın boşluğunu ayıran kasa diyafram denir. Diyafram, göğüs kafesinin altında yer alır. Bu kas, göğüs kafesinden geçen nefese göre daralır ve genişler. Yukarı ve aşağıya doğru. Buna aynı zamanda karından nefes alma da diyebiliriz. Dikkat ederseniz köpekler karından nefes alır, çoğu çocukta olduğu gibi.

Diyaframınızın yerini tam olarak keşfedebilmek için sabah uyandığınızda ilk işiniz karnınıza bakınız. Dikkat ederseniz sabah uyandığınızda, karnınızdan nefes aldığınızı görürsünüz. Yattığınız yerde kendinize dikkatlice bakın; karnınızın inip kalktığını görürsünüz. İşte bu uyku esnasında, bilinçsizce aldığımız nefes, aslında diyaframdan alınan nefestir. Karından (diyaframdan) alınan nefes daha uzun sürelidir. O nedenle uzun konuşmalarda, şarkı söylemede diyaframdan alınan nefes kullanılmalıdır. Ama beceremiyorsanız en önemli şey konuşurken aldığımız ek nefeslerin duyulmamasını sağlamalı, nefeslerinizi belli etmeden almalıyız. Çünkü yüksek duyulan nefes sesi de rahatsız edicidir.



Şema: GÖĞÜS KAFESİ DİYAFRAM

Soluma iki türlü olur:

1. Diyafram (genellikle erkekler)
2. Göğüs (genellikle kadınlar)

Göğüs nefesi yarım soluk almak demektir. Çabuk yorulma ve soluk kesikliğine neden olur. İdeal olan diyaframla nefes almaktır. Çiçek koklar gibi havayı ciğerimizin en derin yerine doldurmaya çalışır ve karnımızı dışarıya doğru iterek diyafram nefesini elde ederiz. Nefes verirken de karnımızı hafifçe içeri doğru çekerek, diyaframımızı çalıştırmış oluruz.

Doğduğu andan itibaren tüm bebekler diyafram nefesi kullanır. Bu nedenle doğum nefesi görmek için çocukları gözlememiz yeterli olacaktır. Diyafram nefesi için özellikle burnumuzdan nefes almalıyız. Diyafram nefesi, yatmakta olan bir insanın doğal nefes alış biçimidir. Sırt üstü yatarken, elinizi karnınızın üzerine koyarak, bu hareketi rahatlıkla izleyebiliriz.⁵²

Yatarken çok doğal olan bu nefes, ayakta iken zorlukla ve belirli bir teknikle elde edilir. Bir şarkıcı için diyafram nefesi çok önemlidir. Kendi kendinize şarkı söylerken aniden tükeniyor ve detone oluyorsak ya diyafram nefesi almıyor ya da yetersiz alıyoruzdur. Şarkı söylerken sözlere göre denetimli veya kaçamak nefes alınır.

1. **Denetimli Nefes:** Yavaş, uzun, geniş ve yeterince, hem ağız hem de burundan alınabilir.
2. **Kaçamak Nefes:** Çabuk, kısa ve yeterince, sadece ağızdan alınmalıdır. Bu nefes gülme, korkma gibi durumlarda karın duvarının kasılması ile oluşur.

Diyafram nefesi, daha çok akciğerlerin alt yarısında toplanan ve ciğer uçlarına kadar inerek diyaframla ilişki kuran nefestir. Diyafram nefesinde hava, diyafram ve ses organının güç birliği şarkı söylememizi kolaylaştırır. Diyafram nefesi, diğer nefeslere oranla, kalbimize fazla yük olmaz. Ayrıca göğüs boşluğu rezonansını da kısıtlamaz.

Diyafram nefesinde, diyafram kubbeleşip havayı düzenli bir şekilde başlatır. Bu hareketi kontrol etmek için ayakta bir eli göğüs, diğerini de karın bölgesinin üstüne koyun. Diyafram bölgesindeki elinizin, hava basıncı ile dışarı doğru itildiğini hissedin. Unutmayınız ki bir çiçeği koklarken, hayret ve korku anlarında, yatarken alınan nefes, doğal diyafram nefesidir. Diyafram nefes alınırken omuzlar yukarı doğru kaldırılmamalı ve göğüste gözle görülür durumda olmalıdır.

a. Diyafram Nefesi Nasıl Alınmalıdır?

1. Gül koklar gibi derin nefes alınır, ateşe üfler gibi nefes verilir. ("F" harfi eşliğinde üst kesici dişleri alt dudağa temas ettirerek verilir.)
2. Hayret eder gibi, şaşırılmış gibi nefes alınır.
3. Aniden korkmuş gibi ağızdan nefes alınır.
4. Hıçkırır gibi ağızdan nefes alınır.
5. Ağız açık şekilde derinden kahkaha atılır.

⁵² Giray, Ülkü (2001) Türkçeyi Güzel Konuşma ve Okuma Klavuzu.

6. Yatakta sırt üstü uzanıp burnundan derin nefes alınır, tıslayarak burnundan verilir.
7. Dilini dışarıya çıkararak köpek gibi kesik kesik ve seri nefes alınır. (Köpek Tekniği)
8. Köpek harlaması taklit edilir.
9. Koşarak yorulan bir atlet gibi derin kesik kesik nefes alıp verilir.
10. Sandalyeye oturularak gövde dizlere doğru eğilir. Eğildikten sonra burnundan derin nefes alınır, nefes tıslayarak ağızdan verilir. Bu en etkili tekniklerden biridir. Ancak tansiyon ya da başka bir sağlık sorunu olan kişiler için bu hareketi yapmak sakıncalıdır. Mutlaka birinin gözetiminde yapılmalıdır. Bu hareket 5 defadan fazla yapılmamalıdır. Sandalye tekniği baş dönmesine sebep olacağından birden ayağa kalkılmamalıdır.

b. Diyafram Nefesini Geliştirme Yöntemleri

Bu teknikleri kolaydan başlayarak tekrar tekrar deneyelim;

1. Hazır ol da durunuz. Topuklarınızı birleştirin ve ayaklarınızı 45 derecelik açıyla açın. Kollarınızı, burnunuzdan yavaş yavaş nefes alarak ortalama 7 saniyede yanlara doğru yavaşça açın. Nefes alırken aynı zamanda ayak parmaklarınızın ucuna doğru yükselin. 7 saniye sonunda pozisyonunuzu bozmadan nefesinizi tutup 2 saniye kadar bekleyin. Daha sonra nefesi ağızdan vererek kollarınızı yavaşça kapamaya ve parmak uçlarınızdan inmeye başlayın. 7 saniye sonunda ilk konumunuza dönmüş olun. Bu çalışmayı günde birkaç defa tekrarlayın. Önemli olan nefesi burundan alıp ağızdan vermemizdir.

2. Dik durun. Başımız dik olsun ve omuzları yukarı kaldırmadan, gergin vaziyette burundan (akciğerlerden alabildiği kadar) ağır ağır nefes alın. Konumunuzu bozmadan yine burundan bu kez birden bire soluk alıp verin.

3. Burundan derin soluk alıp, dudaklar açık şekilde yumuşak ıslıklı bir ses çıkarıp nefesi boşaltın. Soluk vermeyi durdurmadan dudakları kapatıp “me” sesi eşliğinde nefes vermeye başlayın. Nefesi tükenmeden ve duraklama yapmadan “n” sesine dönüştürün.

4. Burundan aldığımız derin nefesi, dudaklarımızı kapatıp açarak kesik kesik verin. Bu çalışma nefesini diyaframla sıkı işbirliği yapmasına yardımcı olacak ve nefes basıncını artıracaktır. Nefes kesik kesik verilirken ikinci bir nefes almamalıyız. Kesik nefes çalışmaları, eğiticinizin sayacağı her sayıya karşı bir kesik nefes vererek

yapılır. Başlangıçta 5 kesik nefes zamanla en çok 30 kesik nefese kadar çıkılmalıdır. Çünkü bu nefes çalışmalarında kalbimiz, normal nefese oranla daha büyük bir yük altındadır. Nefesi tutarak boşaltırken, kalbimizin daha kuvvetli ve sık çarptığını hissederiz. Bu yüzden, kalbe fazla yüklenmeden dengeli ve makul sürelerde uygulanması gerekir.⁵³

Kesik ve uzun nefes çalışmaları bir arada yapılmalıdır. Kuvvetli, hafif, kesik ve uzun nefes çalışmalarına kuvvetli ve hafif nefesleri de katarak nüans (ayırta) yapılmasını sağlamaktır. Büyüyen ve küçülen, kesik ve uzun nefes çalışmalarının amacıysa, diyafram gücünü ve nefes basıncını artırmaktır.

5. Burnundan diyaframa derin nefes alıp “tıssss”, “fıssss” diyerek önce kesik kesik daha sonra da kesintisiz biçimde ağızdan verin. Nefesi sonuna kadar kullanın. Nefes tükenmeye başladığında karın bölgesindeki diyafram kasları kasılıp çok hafif ağrıya sebep olur. Karşınızdaki kişiler nefesinizin tükenmekte olduğunu sesinizden anlayacaktır.

Örnek: Burundan derin nefes alın (elinizdeki diyaframa nefes alıp almadığınızı kontrol edin) ağızdan kesik kesik verin.

Örnek: tıssss-tıssss-tıssss-tıssss

fıssss-fıssss-fıssss-fıssss

“T” patlamalı ünsüzü ile (dil ucu damağın ön kısmına, üst diş köklerine dokunup açılarak) nefesin ani ve yavaş olmak üzere kontrollü şekilde boşaltılmasını sağlarız.

“F” sesi ile (üst kesici dişler alt dudağa değerek) nefesin, dil ile damak arasındaki dar geçitten kontrollü şekilde boşaltılmasını sağlarız.

6. Burundan diyaframa derin nefes alın. Dudaklar hafif aralık kalacak şekilde, bebek uyuturken söylenilen yarı açık e sesini tekrarlayın. Aynı çalışmayı ‘a’ sesiyle tekrarlayın.

eeeeeeeeeeeeeeeeeeee – aaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa

Bu iki sesle 4 farklı çalışma yapmak mümkün. Bu çalışmalarda ses seviyesi önemlidir. Gelin şimdi bu farklı çalışmaları yapalım.

⁵³ Elik , Rana (2009), Diksiyon Etkili Konuşma Teknikleri, Akis Kitap Yayınları, İstanbul.

a) Burundan diyaframa derin nefes alın ve baştan sona eşit şiddette ayrı ayrı ‘a’ ve ‘e’ sesi çıkarın. Bu çalışmada nefes tükenirken bile ses şiddetinin değişmemesine özen gösterin.

eeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeee

aaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa

b) Burundan diyaframa derin nefes alın ve giderek artan şiddette ayrı ayrı ‘a’ ve ‘e’ sesi çıkarın. Bu çalışmada, nefes azalırken ses şiddetinin artması gerekir.

eeeeeeeeeeee

aaaaaaaaaaaa

c) Buradan diyaframa derin nefes alın ve giderek azalan şiddette ayrı ayrı ‘a’ ve ‘e’ sesi çıkarın. Bu çalışmada, nefesle birlikte ses şiddetinin de azalması gerekir.

eeeeeeeeeeee

aaaaaaaaaaaa

d) Burundan diyaframa derin nefes alın, önce giderek artan sonra da azalan şiddette ayrı ayrı ‘a’ ve ‘e’ sesi çıkarın. Bu çalışmada, nefesle birlikte ses şiddetinin de artması sonra da azalması gerekir. Uzaktan kumandayla televizyonun sesini açıp kapatır gibi:

eeeeeeeeeeee eeeeeeeeeee

aaaaaaaaaaaa aaaaaaaaaa

7. Burundan diyaframa derin nefes alın ve nefesiniz tükenene kadar önce ‘ma, me, mi, mo, mu’ sonra da ‘la, le, li, lo, lu’ seslerini tekrar edin. ‘Ma, me, mi, mo, mu’ çalışmasında çene ve dudakların sesli harflerin söyleyiş özelliklerine uymasına dikkat edin. Böylece nefes ve artiküle çalışmasını bir arada yapmış olursunuz. Eğer çalışmalardaki harfleri doğru şekilde artiküle etmezseniz, ilerleyen dönemlerde harflerin söyleyişlerinde sorunlar yaşanması riski doğar.

MaaaaaMeeeeeMiiiiMoosoooMuuuuuMaaaaaMeeeeeMiiiiMoo

LaaaaaLeeeeeLiiiiLoosoooLuuuuuLaaaaaLeeeeeLiiiiLoosoooLuu

8. Burundan diyaframa derin nefes alın ve soluğunuz tükenene kadar saniye sayar gibi birbinn, ikibinn, üçbinn şeklinde binerli basamaklar halinde yüksek sesle sayı sayın. Her sayı basamağını 1 saniyede kat etmeye dikkat edin. Sayı sayma yöntemini doğru ses yüksekliği ve süresinde yapmaya özen gösterin. Bu çalışmayı yaparken bir saat ya da kronometreden yararlanabilirsiniz. Nefesiniz tükendiğinde saymayı kesin ve

kaça kadar sayabildiğinizi bir kenara not edin. İlk başta 8 ila 16 arasında bir sayı çıkması normaldir. Ortalama kişiler 10 ila 20 saniye arsında bir rakama ulaşır. Söylediğiniz son rakamı bir kenara not edin. Belli aralıklarla bu çalışmayı tekrarlayın. Çalışmaları düzenli yapmanız halinde bu sayıyı 20, 30 hatta 50'ye kadar çıkarmanız mümkün olacak. Dürüst olun ve saklambaç oyununda ebe rolündeki çocuklar gibi “1,2,3,4,5,10,15,20,30,70,100 önüm arkam sağım solum sobe saklanmayan ebe” şeklinde saymayın. Zamanla tek bir diyafram nefesiyle daha fazla sayabildiğinizi fark edeceksiniz. Bu diyafram nefesinin geliştiğinin göstergesidir.

1binn2binn3binn4binn5binn6binn7binn8binn9binn10bin....

9. Burundan diyaframa derin nefes alıp; “getirince el getirir, yel getirir, sel getirir; götürünce el götürür, yel götürür, sel götürür” tekerlemesini normal tempoda tekrar edin. Hızlı okumaktan kaçının. Ayrıca noktalama işaretlerindeki bekleme sürelerini doğru yapın. Tekerlemenin ortalama okuma süresi 7-8 saniye kadardır. Burada esas olan yukarıdaki okuma süresine uyarak tek diyafram nefesiyle bu tekerlemeyi kaç kez tekrar ettiğinizdir. Ortalama kişiler 1 ila 2 tekrar yapabilir. Belli aralıklarla bu çalışmayı tekrarlayın. Zamanla tek bir diyafram nefesiyle daha fazla tekrar edebildiğinizi fark edeceksiniz. Bu diyafram nefesinin geliştiğinin göstergesidir. Normal okuma yaptıktan sonra diyaframa tekrar burundan derin nefes alıp aynı tekerlemeyi bu kez tempomuzu düzenli olarak düşürerek önce hızlı sonra da ağır ağır okuyun.

10. Burundan diyaframa derin nefes alıp; ‘-a, -e, -i, -o’ harflerini çıkaklara dikkat ederek biraz uzun ve geçişler yaparak sesli olarak, nefes tükenene kadar tekrar edin. ‘A’ ve ‘e’ çeneler normal açıklıkta dudaklar düz, ‘i’ harfinde çeneler açık dudaklar güler gibi gergin, ‘o’ sesinde ise çeneler açık dudaklar ileri uzayıp tam küçük bir yuvarlak hal almalı.

AaaaaEeeeİiiiiOooooAaaaaEeeeİiiiiOooooAaaaa

Nefes tükendiği anda harfleri söylemeyi bırakın. Şimdi aynı çalışmayı harflerin yerini değiştirerek yapalım.

Örnek: İ-i-i-e-e-e-a-a-a-o-o-O...> harfleri farklı ses tonlarında süreli tekrarlayın. Ortalama kişiler 2-3 tekrar yapar. Tekrar sayınızı bir kenara not edin. Belli aralıklarla bu çalışmayı tekrarlayın. Zamanla tek bir diyafram nefesiyle daha fazla tekrar yapabildiğinizi fark edeceksiniz. Bu diyafram nefesinin geliştiğinin göstergesidir.

11. Burundan diyaframa derin nefes alıp; ‘mam, mem, mim, mom, mum’ hecelerini çıkaklara dikkat ederek uzun ve geçişler yaparak sesli olarak tekrar edin. ‘A’ ve ‘e’ seslerinde çeneler normal açıklıkta dudaklar düz, ‘i’ harfinde çeneler açık dudaklar güler gibi gergin ‘o’ sesinde ise çeneler açık dudaklar ileri uzayıp tam küçük bir yuvarlak hal almalı. Dudaklar sadece sesli harflerde kısa süreliğine açılıp kapanmalı. ‘M’ harfini telaffuz ederken dudaklar sürekli kapalı olmalı. Önemli olan çift dudak ünsüzü ve aynı zamanda tınlamalı bir ses olan ‘m’ harfini kullanarak sesi ağız içine hapsetmektir. Bu çalışma sesi ağız boşluğunda tınlatma yeteneği de kazandırır.

MammmmmMemmmmmMimmmmmMommmmmMummmmm

Nefes tükendiği anda heceleri söylemeyi kesin. Ortalama kişiler 2-3 tekrar yapar. Tekrar sayınızı bir kenara not edin. Belli aralıklarla bu çalışmayı tekrarlayın. Zamanla tek bir diyafram nefesiyle daha fazla tekrar yapabildiğinizi fark edeceksiniz. Bu diyafram nefesinin geliştiğinin göstergesidir.

12. Burundan diyaframa derin nefes alıp; ‘ba, pa, da, ta, ga, ka’ patlımalı sert ünsüzlerin, çıkaklara dikkat ederek sesli olarak tekrar edin. Bu ünsüzler çok nefes harcar. Nefes tükendiği anda heceleri söylemeyi kesin. Önce her heceyi bir kez, daha sonra da 2,3,4 ve 5’er kez söyleyin.

Ba-Pa-Da-Ta-Ga-Ka-Ba-Pa-Da-Ta-Ga-Ka-Ba-Pa-Da-Ta-Ga-Ka ...1’er kere

Baba-Papa-Dada-Tata-Gaga-Kaka-Baba-Papa-Dada-Tata-Gaga-Kaka...2’şer kere

c. Doğru Nefes Almak

Doğru nefes almak, konuşmanın başlangıç kuralıdır. Doğru alınan bir nefes konuşmanızın bir ahenk içinde ve dinamik olmasını sağlar. Aynı zamanda aldığınız nefesin kalitesi sizin yaşam kalitenizi oluşturur.

Güzel konuşmanın birinci kuralı sesleri doğru çıkartmak ise, en önemli unsur olan nefesimizi de doğru kullanmaktır. Bir çoğumuz yersiz nefes ile kesik kesik konuştuğumuzun farkında bile değiliz. Yetersiz bir cümle bile kuramadan yorulmamıza, sesimizin bitik çıkmasına yol açar. Kaç kişi böyle konuşan bir insanı ilgiyle dinler? Üstelik Türkçe geriye doğru konuşulan bir dildir. Kelime vurguları sonda olduğu için yapısı gereği soluk verme şeklinde konuşulur.

Özellikle doğru nefes almanın kuralları olduğunu bilmeliyiz. Bu kurallar basit gibi görünür ama önemlidir.

Daima burnumuzdan nefes alıp, ağızımızdan vermeliyiz. Bu önemlidir. Çünkü ağızımızdan aldığımız hava ve içindeki zerreciklerin doğrudan ses tellerimize çarpmasıyla birlikte zarar vermesi mümkündür. O nedenle ağızımızdan nefes almak yerine burnumuzdan solumalı ve soluduğumuz havayı ağızımızdan dışarıya vermeliyiz. Ağızdan soluk almanın büyük zararları vardır. Ahtapotların önce sesi, sonra bellek, işitme, dişlerin çıkması, boy atma bakımından büyük zararları olduğu bilinir. Bazen de solunum sırasında ağızdan soluk almak gerekir. Duraklama zamanında kısalması gerekir. Hareket arttıkça daha kısalır, giderek solunum ihtiyacı fazlalaşır. Burundan soluk alınmaz, ağızdan soluk almak gerekir. Şarkı ya da söz söylerken gerekli olur. Soluk alırken derin, sık, çabuk, düzenli, sinirlenmeden ve gürültüsüz almalıdır. Gürültülü soluk alma büyük bir kusurdur. Dinleyenleri rahatsız eder. Burundan soluk alınırsa hava ısınıp temizlenir. Burundaki kıvrımlarla küçük kıllar süzgeç ödevini görür.

Diğer bir kural da, yetecek kadar havayı soluyup, azar azar, dikkatlice kullanmamızdır. Bu da zorlanmadan, cümlemizin sonunu getirebilmemiz için gereklidir.

ç. Nefes Çalışması

Konuşmanın olmazsa olmazı nefestir. Çünkü sesimizi karşımızdakine ulaştıran araç soluk yani nefestir. İyi konuşabilmek için öncelikle doğru nefes alıp vermeyi öğrenmek gerekir. Nefes zayıf olursa ses de zayıf olur. İyi solunum; nefes alırken akciğerlere yeterli ölçüde hava almaktır. Eğer düzensiz nefes alırsak, soluk konuşma sırasında belli belirsiz yerlerde biteceği için kelimeleri bölerek kesik kesik konuşmak zorunda kalırız. Bu da başta vurgu olmak üzere çeşitli söyleyiş kusurlarını beraberinde getirir. “b,p,m” harfleri dudak sesleridir. “Benimle” derken nefes tükenir, ağızdan kaçamak soluk almaya çalışırsınız. “b” sesi “m” olarak çıkar. “benimle” kelimesi “menimle” şeklinde telaffuz edilir.

Kendiliğinden çıkan seslere “doğal ses” denir. İki çeşit ses vardır:

1. Ölçülü ve Ahenkli Sesler: Müzikal sesler.

Örnek: Enstrüman sesi, insan sesi, dalga sesi.

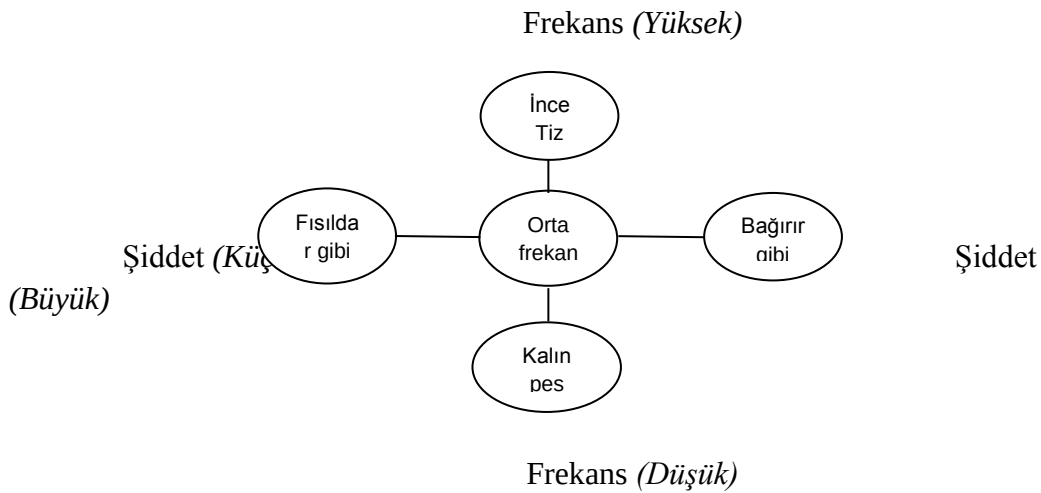
2. Ölçsüz ve Ahenksiz Sesler: Gürültülü sesler.

Örnek: Motor sesi, matkap sesi gibi

Sesin 3 fiziksel özelliği vardır:

1. Yükseklik
2. Şiddet
3. Tını

Bazı kişiler yüksek ses frekansına sahiptir. Yani önce ses. Sürekli yüksek (ince-tiz ses) dinleyeni rahatsız eder. Bazı kişilerde düşük ses frekansına, yani kalın sese (davudi, tok) sahiptir. Bir süre sonra da dinleyeni rahatsız eder. İletişimde dinleyeni rahatsız etmeyen ses orta frekansta kullanılan sestir. Bu ses ne kalın ne incedir.



İlkokulda iken söylenen “Bak postacı geliyor, selam veriyor.” şarkısını aklımıza getirirsek “bak-pos” heceleri aynı yükseklikte (frekansta), “ta-cı-ge-li-yor” daha yüksek (tiz) seslerle bestelenmiştir.

Sesin tınısı: Sesi tanıtan bir özelliktir. Örneğin; çocuk sesinin tınısı yetişkin sesinin tınısından daha büyüktür. Müzik ölçeğinde her bir nota farklı bir tınıya sahiptir. Yüksek tınlı seslerin frekansı da büyüktür. Gözler kapalıyken gitar ve saz seslerini tınıları farklı olduğu için ayırabilirsiniz. Çeşitli sesler arasındaki renk farkı olarak görebiliriz.

Nefes almak, daha öncede söylediğim gibi, sizin hayatınızın bir yansımasıdır. Ne kadar iyi bir nefes alıyorsanız o kadar, “İyi yaşıyorsunuz.” demektir.

Aldığınız nefesin kalitesi, sizin yaşam kalitenizi anlatır.

Küçük, sık nefesler iç dünyanıza gömülmüşlüğünüzün, güven eksikliğinin, bezmişliğin, sevgisizliğin bir sonucu olabilir. Aldığınız küçük bir nefesle ne kadar ses üfleyebilirsiniz ki?

Öncelikle “legato” dediğimiz uzun nefesler alarak başlamalıyız işe.

Temiz havalı bir ortamda yere serdiğiniz bir örtünün üzerine uzanın ve karnınızı görebilmek için kafanızın altına bir yastık koyun. Bu çalışma sadece başlangıçta diyaframı tanımanız için gereklidir.

Sırtüstü yatarak ellerimizi karnımızın üzerine koyup, burundan aldığımız nefesle karın boşluğumuzu doldurup nefesimizi tutalım. Sonra ağızdan vererek karın kaslarımızı çalıştıralım.

Burnunuzdan nefes alın ve o nefesle karnınızı doldurmaya başlayın. Karnınız davul gibi şişene kadar nefesle doldurun. Beş saniye nefesinizi tutun ve yavaşça ağızınızdan nefesi verin, karnınız içine geçene kadar içerideki tüm havayı boşaltın. Böylece yattığınız yerde karnınızın hareketlerini daha iyi gözlemlemiş olursunuz.

Şimdi ayağa kalkın iki ayağınızı birbirine paralel olarak açın ve dengenizi iyi sağlamaya bakın. Çünkü nefes çalışmaları başlangıçta baş dönmesi yapabilir.

İki eliniz karnınızın üzerindeyken burnunuzdan nefes alın. Birkaç saniye tutun ve havayı ağızınızdan “füüü” diye verin. Uzun nefesler alıp vererek alıştırmınızı çoğaltın.

Uzun nefes çalışması esnasında burnunuzdan aldığınız nefesi ağızınızdan AAAAAA diye bağırarak çıkartın. Bu aslında bir piyano eşliğinde yapılması gereken bir çalışmadır ama piyanosuz da deneyebilirsiniz. Çıkardığınız sesi yüksekte alçağa, sonra alçaktan yükseğe doğru kontrol ederek çıkaralım.

Yani AAaaaaa veya aaaAAAA gibi.

> <

Biz buna müzikte kreşendo veya dekreşendo diyoruz.

Ayakta veya yatarak kesik kesik soluyun. Tıpkı yorgun köpek soluması gibi. Bu esnada “hoh hoh hoh hoh” veya “hah hah hah hah” seslerini çıkararak diyaframınızı güçlendiriniz.

Bu çalışmayı ilk gün karın kaslarınız ağrıyana kadar yapın, daha sonraki çalışmalarınızda her sabah en az bir kere tekrarlamanız gerektiğini de unutmayın.

Bir sonraki nefes çalışmanız “stagato” olmalıdır yani kesik kesik nefes çalışması.

Buna en iyi örnek köpek solumasıdır. Bir köpek düşünün koşmaktan yorulmuş, dili dışarıda soluk soluğa. İşte aynısını biz yapacağız.

Bu çalışmayı önce yattığımız yerde yapacağız. Daha sonra ayakta deneyeceğiz.

Derin bir nefes alıp karın boşluğumuzu (diyaframımızı) doldurarak, yattığımız yerde kesik kesik soluyacağız. Tıpkı köpeğin nefes nefese kaldığındaki soluması gibi.

Bu çalışma karın kaslarımızın güçlenmesini, yani diyaframın kas yapısının artık nefes alış verişlerimizde bizi zorlamadan çalışmasını sağlar. Aynı zamanda nefesimizin şiddetini de bu çalışmayla daha iyi ayarlayabiliriz.⁵⁴

d. Rezonans Çalışması

Ses organları;

1. Sesin meydana getirdiği organ (gırtlak)

2. Körük takımıyla hava borusu (akciğer ve soluk borusu)

3. Rezonans boşlukları bulunan aynı sesi büyötmeye yarayan (boğaz, ağız, burun), halk arasında “Âdem elması” adı verilen boynun önünde hafif bir çıkıntı oluşturan kısma “gırtlak” denir. Gırtlak, yukarısından ve aşağısından açık bir kutuya benzer. Dokusu kıkırdaktan yapılmış olup öne arkaya eğilebilir. Bunların uzunlukları erkeklerde 20-25 mm, kadınlarda 16-20 mm’dir. Ses kırıışlerinin biraz üst kısmında “yalancı ses kırıışleri” vardır.

Gırtlak bir sütunun üzerindeki sütun başlığına da benzetebiliriz. Sütun kısmı soluk borusudur. Bu soluk borusu kendinden daha küçük olmak üzere iki kola ayrılır. Bu kollara “bronş” derler. Bronşlar da ince dallara ayrılır. Bunlarda akciğerin iç kısmında dağılır.

Akciğerler, yumuşak sünger gibi bir maddeden yapılmıştır. Burun boşlukları, soluk borusu, gırtlakın üst deliğı, gırtlak kapağı ve yemek borusunun başlangıcı da boğaz kısmına dahildir. Boğazdan hava, alınan besinler ve içecek şeyler girer. Burun, ağız, boğaz, gırtlak, soluk borusu ve bronşlar aracılığıyla hava akciğerlere dolar, ciğerler genişler. Bu hal soluk alma halidir. Alınan havayı akciğerler uzun müddet tutamaz. Bronşlar ve soluk borusu aracılığıyla dışarıya çıkarır. Akciğerler büzölmeye başlar. Bununla da “soluk verme” hali başlamıştır. Dışarıya çıkan hava gırtlaktan geçerken, eğer soluk borusu açıksa serbestçe çıkar. Ve selen (ses) meydana gelmez.

⁵⁴ Şahin, Murat (2009), Söz Söyleme ve Konuşma Sanatı Diksiyon, Avcıol Basın Yayın, İstanbul.

Ancak soluma olayı gerçekleşir. Tel gibi kastan yapılmış ses kırıları gerilip havanın çarpmasıyla titrer. Bir engele rastlayan hava da titrer ve selen (ses) meydana gelir.

Ağız boşluğumuza rezonans kutusu diyoruz. Sesin diyaframdan gelip yankılandığı yer, burnumuzun arka boşluğundan itibaren ağızımızın içidir. Afrikalıların genetik olarak çene ve ağız kısmı daha büyüktür. Dolayısıyla rezonans kutusu dediğimiz bölgenin büyüklüğü sesin daha iyi yankılanmasını sağlar. Dikkat ederseniz Afrikalıların güçlü bir sesi vardır. Sesimizdeki rezonansı burnumuzun üzerinde hissederiz. Ağızımızı kapatıp aldığımız havayı burnumuzdan “mmmm” sesiyle çıkartalım. Burnumuzdaki titreşimi hissederek, aynı çalışmayı “n” sesi ile tekrarlayalım. Bu çalışmayı her gün en az bir defa yapmamızda yarar vardır. Çünkü rezonans çalışması sesimizin daha güçlü ve etkili çıkmasını sağlar.⁵⁵

e. Sesimizi Tanıyalım

Doğada ses, iki cismin birbirine çarpmasıyla oluşur.

İnsan sesi ise, diyaframdan ya da akciğerlerimizden gelen havanın ses tellerine çarpması sonucu, onların titreşmesiyle meydana gelir. Ses tellerimize üflediğimiz hava ne kadar şiddetli olursa, sesin şiddeti de o kadar büyük olur, yani sesimiz o kadar yüksek çıkar. Ama çok bağırarak da, cılız bir ses çıkarmak da kulağa hoş gelmez. Sesimizin şiddetini öyle ayarlamalıyız ki bizi dinleyenler rahatsız olmasınlar. Sesimizi iyi kullanabilmek için önce nefes ayarlamasını doğru yapmalıyız, yoksa karşımızda bizi dinleyen bulmakta zorlanırlar.

Bunun yanı sıra her insanın kendine özgü farklı bir ses rengi vardır. Ses rengi kişinin, ağız ve boğaz genişliğinden, ses tellerinin yapısı, boynunun uzunluğu ile burun yapısına kadar fiziki farklılıklarına göre değişir. Ses tellerinin inceliği, kalınlığı, titreşim sayısı, rezonans kutusunda yankılanması ile ses rengi farklılık gösterir. Tıkalı bir burunla konuştuğumuzda sesimizin rengi değişir. Bu bize burun açıklığının sesimizle doğrudan ilgisini gösterir.

f. Ses Telleri

Doğru sesler çıkartmak ve sesimizi iyi kullanmak için önce ses tellerimizin yapısını bilmeliyiz. Her insanda iki adet ses teli vardır. Ses teli, yutağın altında, soluk borusunun üzerinde bulunur. Aslında ses tellerinin ve gırtlığın asıl görevi, hava yolunu

⁵⁵ Yalçın, Cevdet (1989) Güzel Konuşma Yazım Kılavuzu, Ankara.

ve akciğerlerimizi dışarıdan gelen yabancı maddelerden, küçük zerreciklerden korumak ve yemeklerin buraya kaçmasına engel olmaktır.

Nefes aldığımız sırada ses telleri V harfi şeklinde açılır, yemek yerken ve ses çıkardığımız sırada tamamen kapanır. En önemlisi, ses telleri konuşma ve ses çıkarma esnasında saniyede erkeklerde ortalama 120, kadınlarda ise 200 kez birbiriyle temas eder.

Ses tellerimize özellikle büyüme çağında gereken özeni göstermezsek kalıcı hasarlara yol açabiliriz. Bunun yanı sıra ergenlik sonrasında da oldukça hassas bir organ olan ses tellerimizi aşırı soğuk ve aşırı sıcak yiyecek ve içeceklerden, alkol ve sigaradan korumalıyız. Gazlı içecekler de unutmayalım ki ses telleriz için zararlıdır. İşi ses ile ilgili olan bir kişi için en faydalı içecek, oda sıcaklığında “su”dur.

g. Sesin Kullanımı

Çok güzel sesiniz olabilir. Ama o güzel sesinizi kullanmayı bilmiyorsanız hiçbir işinize yaramaz.

Öncelikle sesin doğru yerden çıkarılması önemlidir. Çünkü gırtlığa dayandırdığımız bir ses, hem gereğinden daha pes çıkar, hem ses tellerimizi zorlar. Aynı şekilde kafa sesi dediğimiz ve geniş boşluğunu açarak kullandığımız ses de, daha tiz ve itici olacaktır. Dolayısıyla sesimizi, tamamen gırtlığa veya kafa boşluğuna dayandırmadan, doğru yerden çıkarmalıyız. Bunu sağlamanın en güzel yolu, imkânınız varsa piyano başında bütün notaları seslendirecek şan dersi almaktır. Ama böyle bir imkânınız yoksa kafa pozisyonunuzu doğru ayarlayıp ses çıkarma alıştırmaları yapmalısınız.

Kafanızı yere bakar gibi eğerseniz, sesinizi gırtlığa dayamış olursunuz. Yani sesiniz doğru yerden çıkmadığı için muhtemelen daha pes ve kısık çıkacaktır.

Kafanızı yukarıya kaldırarak konuşursanız sesiniz daha ince çıkacaktır. Onun için öncelikle tam karşıya bakarak çıkardığınız ses daha doğru bir ses olacaktır.

Bu pozisyonda alfabedeki bütün harfleri uzun uzun seslendirin. Daha sonra her harfin süresini kısaltarak seslendirin. Bu çalışmaların arkasından kafa pozisyonunuzu bozmadan orta karar bir volümle ve size en uygun konuşma sesini keşfederek metin okuyun. Bu çalışmalar sizin kendi kendinize en doğru sesi bulmanıza yarayacaktır. Kendi sesinizin doğru çıkış yerini bulduktan sonra, sesinizi okuduğunuz metne göre

duygusal kısımlarda, yumuşatın. Arada sırada sesinizde inişler çıkışlar yaparak, sesinizdeki monotonluğu atıp, sesinizle oynamasını öğrenin. Ama bu çalışmaları yaparken güvendiğiniz bir yakınınızın da sizi dinleyerek fikir vermesini sağlayabilirsiniz. En azından sizin kulağınızdan kaçak bir başkasının kulağına takılabilir.

ğ. Sesin Şiddeti (Volümü)

Sesin şiddeti o sesin kulaklara yaptığı etkinin ne derece kuvvetli olduğunun göstergesidir. Yani ses tellerimize yolladığımız nefesin ses tellerine kuvvetle çarpması o sesin daha kuvvetli ve etkisinin daha büyük olmasını sağlar. Buna bir sesin şiddeti diyoruz. Aramızda konuşurken deriz ya biraz alçak sesle konuş diye. İşte o sesin şiddetini azalt manasına gelir. Sesimizin şiddetini ayarlamak, konuşmada zorlandığımız noktalardan biridir. Genellikle ya çok şiddetli bir sesle yani bağırıma yakın ya da şiddetsiz duyulmayan bir sesle konuşur. Kısacası sesimizin volümünü iyi ayarlamakta zorlanırsınız ama bu ayarı doğru yapmalıyız ki karşımızda, bizi dinleyen birilerini bulabilelim. Çıkarılan seslerin yüksekliği de birbirinden ayrılabilir. Buna “ton” denir. Bir tondan diğer tona geçmeye “geçki” denir. Şarkı sesinde ve konuşma sesinde sekizli (octave) dir. Kötü diksiyon karakterini ortaya çıkaran monotonluk (tekdüze)’tur. Böyle monoton konuşma dinleyicileri usandırır. Sese renk ve ahenk katan durum “tonlama” dır. Kısaca, duygu ve düşüncelerin gereğine göre sesin uyum içinde yükseltilip alçaltılmasıdır. Tonlama sırasında kelimeleri; sert, yumuşak, uzun, kısa, alçak, yüksek gibi değişik seslerle belirtiriz. Karşımızdakine öfke, sitem, beğeni gibi duygularımızı iletiriz. Konuşurken, hitap ederken, şiir okurken tonlamaya dikkat etmek gerek. Örneğin; “nasıl” kelimesini kızgınlık anında başka, şaşkınlık halinde başka, hâl hatır sorarken başka ses tonuyla ifade ederiz.

h. Sesin Yüksekliği (pes-tiz oluşu)

Bir sesin pes veya tiz oluşuna o sesin yüksekliği diyoruz. Bazı insanlara ince sesli, bazılarına da kalın sesli deriz. Çünkü o insanların ses tellerinin yapısı, seslerini kullandıkları yerler birbirinden farklıdır. Şan bölümü öğrencileri ilk olarak ses tellerinin anatomik yapısını öğrenirler. Çünkü ses tellerini iyi tanımak o sesi iyi kullanmanın birinci yoludur. Aslında ses tellerimizin bir enstrümandan farkı yoktur. Tıpkı bir arpın telini çekip bıraktığımızda meydana gelen titreşimin sese dönüşmesi gibi. Ses tellerimizde, bir arp veya gitar teli gibi titreşim yoluyla sesi meydana getirir. Aldığımız

nefesi ses tellerine üfleyiş şeklimiz ve ses tellerimizin birbirine yakın veya aralarının açık olması, sesimizin kalın (pes) ya da ince (tiz) çıkmasına neden olur.

Pes ses, gırtlaktan veya göğse yakın bir sestir. Başımızı öne eğerek hatta çenemizi göğsümüze yaklaştırarak konuşalım, çıkardığımız ses her zamankinden daha kalın olacaktır. Ayrıca teknik açıdan bakıldığında, ses telleri yapı olarak birbirine daha yakın olan kişilerin sesi kalın çıkar. Çünkü bu tür ses telleri titreşime daha az yatkındır. Bunun yanı sıra ses tellerinde nodül olanların da sesleri olduğundan daha kalın çıkar.

İnce ses ise kafadan çıkan sestir. Bunu, başımızı yukarı kaldırdığımızda daha kolay çıkmasından da anlarız. İnce sesli insanların ses tellerinin arası daha açıktır. Ama bu tür ses tellerinde de nodül oluştuğu takdirde, sesin kalitesi bozulacak ve değişecektir.

1. Ses Eğitimi

Ses eğitimi sadece konservatuarlarda ve eğitim fakültelerinin müzik bölümlerinde verilmektedir. Yani ilkokul, ortaokul ve lise yıllarında gördüğümüz Türkçe ve müzik derslerinde ses eğitimi yoktur. Bu nedenle, hem şarkı söylemek, hem de güzel ve etkili bir ses tonuyla konuşmayı öğrenmek için ilgili okullara gitmekle veya özel kurs ve ders almak gerekiyor.

Eğer hastalıklı bir boğaz yapınız ya da ses telleriniz yoksa, sesinizin eğitimi oldukça kolaydır. Sesinizi eğiterek geliştirebilir, güzelleştirebilir ve etkili bir ses haline getirebilirsiniz. Ancak fiziki bir rahatsızlığınız varsa önce bu rahatsızlığınızı yenmek, medical destek ile sorunu ortadan kaldırmalısınız. Bunun için önce bir doktora görünerek rahatsızlığınızın ne olduğunu öğrenmeli, sonra da tedavi olmalısınız.

Eğer sesi oluşturan organlarınızda bir sorun yoksa her gün nefes çalışmalarının arkasından ses çalışması yapabilirsiniz.⁵⁶

Eğer bir piyano varsa bu çalışmalar daha kolay olacaktır. Piyanodaki ses aralığınızı (çıkarabildiğiniz en tiz ses ile en pes sesi) tespit ederek tek tek tuşlara basıp çıkan sesleri (aaaa) diye bağırarak tekrarlayın. Önce alçak sesle, sonra yükselterek, sonra tekrar alçaltarak sesinizi açma çalışmaları yapın. Her geçen gün daha net ses çıkarttığını göreceksiniz.

Konuşma sesinizi ve konuşurken yaptığınız hataları duymakta zorlanabilirsiniz. Bunun için bir ses kayıt cihazı ile çalışmanızda yarar vardır. Ses kayıt cihazı açıkken

⁵⁶ Şahin, Murat (2009) Söz Söyleme Konuşma Sanatı.

elinize aldığınız bir kitabı yüksek sesle okuyun. Her harfı doğru çıkartmaya çalışarak, her heceyi iyice boğumlayarak okuyun. Daha sonra teybinizden sesinizi dinleyin. İlk önceleri sesiniz sizin değilmiş gibi gelebilir. Sanki yabancı biri konuşuyormuş sanabilirsiniz. Ama kimse kendi sesini zaten karşısındakilerle aynı duyamaz. Yani sesiniz size başka, diğer insanların kulağına başka gelir. Teyp ile yaptığınız çalışmalarda sesinizi tanıyacak ve hatalarınızı daha iyi fark edeceksiniz. Yüksek sesle okumanızın önemi anlaşılır ve tane tane konuşmanızın temelini atacaktır. Ayrıca bu çalışmalar özgüveninizi artıracığından sesinizi kullanırken kendiliğinden de hissedeceksiniz.

Ses ile ilgili çalışmalarınızı hem müzikal olarak, hem de yüksek sesle metin okuyarak yapmalısınız. Her şekilde kendinizi duyarak, dinleyerek, sesinizi eğitmiş olacaksınız.

Sesimize Zarar Veren Maddeler

Ses tellerine zarar veren maddelerin yanı sıra sesin çıkmasını sağlayan organlardaki problemler de ses bozukluklarına neden olur. Burun akıntısı, ses tellerinde nodüller, polipler, hormonal bozukluklar, üst solunum yolu enfeksiyonu, burunda eğrilik gibi hastalıklar, sesi doğrudan etkiler. Ayrıca, sigara, alkol, burun spreyi, gargara, aspirin ve bazı ilaçlar, stres ve yanlış konuşma alışkanlığı da sese zarar verir.

Ses kısıklığı İçin Alınacak Önlemler

Ses kısıklığına karşı alınacak önlemler basittir. Sese zarar veren maddelerden uzak durmak ve sesimizi korumak.

Sigara kullanıyorsanız bırakın, en önemlisi sigara içilen ortamlarda bulunmayın. Çünkü sizin içmenizden çok dışarıdan üflenene duman daha çok tahribat verir. Alkol kullanımından, asitli diğer içecekler, gazoz ve koladan uzak durun. Çok sıcak ve soğuk içmeyin, yemeyin. Baharatlı yemeklerden, özellikle acı yemekten kaçının. Yüksek sesle konuşmayın, bağırmayın. Evinizin, özellikle yattığınız odanın havasını nemlendirin, aşırı kuruluk boğazınızı ve ses tellerinizi tahriş eder. Arica bol bol ılık su için. Eğer her hangi bir şekilde sesiniz kısıldıysa, susarak, sabırla bekleyip, sesinizi dinlendirin. Sabırsızlık edip, kısık sesle konuşursanız, fısıltıyla konuşmanın da sesinize zarar verdiğini bilmelisiniz. Ayrıca boğazınızda gıcıklenme oluştuğunda, boğazınızı kazır gibi temizleme ihtiyacı hissedip, öksürmeyin, daha fazla zarar verirsiniz. En iyisi burnunuzdan derin bir nefes almak ve yutkunmaktır. Bütün bunların

üzerine ses kısıklığınız uzun sürerse mutlaka bir doktora görünüp, detaylı bir muayeneye girmelisiniz.

i. Sesimizi Kullanamama Nedenleri

Sesi kullanamamanın nedenlerinden biri çocukluktan kalan alışkanlıklardır. Pek çok ana baba “Sen sus, konuşma. Büyükler konuşurken çocuklar konuşmaz.” gibi sözlerle konuşmalarına izin vermez, hatta dinlemeden bile. Oysa insanların hayal gücünün temelleri çocukluk dönemlerinde atılır. Konuşmak düşünceyi dile getirmek demektir. Çocuğun konuşmasını engellemek yaratıcılığını engellemek emektir. Konuşması engellenen, ciddiye alınmayan çocuk sesini de yeteri kadar kullanamadığından hayat boyunca özgüven ve özsaygı eksikliğini hisseder. Kendini ifade edemediğinden haklarını ararken bile son derece çekingen davranırlar.

Sesi kullanamama nedenlerinden biri de eğitim öğretimdir. Harfleri doğru biçimde telaffuz etmeyi öğrenmemiş çocuklar, arkadaşlarının alay etmesi nedeniyle konuşmaktan soğur, içine kapanır. Ortaya psikolojik bir sorun çıkar. Sıkılgan, utangaç, içine kapanık insanlar seslerini yeteri kadar çıkartamazlar. Adeta ağızları içinde konuşurlar ve sesleri duyulmaz.

İnsanlarda iki tınlaticı grup vardır. Bunlar:

1. Ana Tınlaticılar (gırtlak, ağız boşluğu ve burun boşluğudur.)
2. Yardımcı Tınlaticılar (göğüs boşluğu, sırt ve kafatasıdır.)

Gırtlaktan gelen ses, konuşanı da dinleyeni de rahatsız eden parazitli bir sestir. Rahatça duyulabilen ses değildir. Bol taklit ve “-m,-n” seslerinin ağız içinde tınlatılması çalışmasıyla aşılr. Yalnızca ağız boşluğunun tınlaticısını kullanan kişilerin seslerini duymak da zor olur. Bu bölgeyi kullananlar ağızlarını yeteri kadar açmaz ve dudaklarını hareket ettirmezler. Ağız yeteri kadar hareket etmeyince ses dışarı çıkamaz. Ağızdan “a” yerine “ı”, ya da “e” yerine “i” sesi çıkar. Ses “uğultulu” halinde duyulur. “ mam, mem, mim, mom” gibi çalışmalar kusurun giderilmesinde fayda sağlar.

Konuşmanın olmazsa olmazı nefestir.⁵⁷

⁵⁷ Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını, Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildiriler, 7-8 Ocak 2002.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bilimsel Araştırmanın modeli evren ve örneklem, verilerin toplanması, verilerin analizi gibi ayrıntılar açıklanır.

a. Araştırmanın Modeli

Türkçenin ses ve kelime durumunun fonetiğe dayalı olduğu uygulamalı olduğu bir gerçektir.

b. Evren ve Örneklem

Diksiyonun bir de beden dili bağlamında ortak kullanılması gerekir. Konuşma sırasında doğru telaffuz için diyafram çalışmasının yapılması gerekir. Beden iş dünyamızın eldivenidir. Henüz konuşmanın olmadığı dönemlerde insanlar beden dilleriyle anlaşılırdı. İnsanların ilk dili ve anlaşma aracı bedenin diliydi. Bu vasıta ile insanlar duygularını, düşüncelerini, isteklerini, ihtiyaçlarını ve ruhsal zenginliklerini başka insanlarla paylaşmışlardır. Bugün de ruh ve beden ayrılmaz bir bütündür. Biz kendimizi ve çevremizi ancak kendi bedenimizle algılayabiliriz.

c. Verilerin Toplanması

Bu bölümde verilerin, araştırma sürecinde toplanması gerekir. Türkçe öğretiminde diksiyonun işlevini, önemini sağlamak için diksiyonun içeriğini, konularını kaynak kitaplarla desteklemek gerekir.

Türkçe öğretimine ilişkin müfredat programlarını taramak Türkiye’de ya da Türk Cumhuriyetlerinde nasıl öğretildiğini, diksiyon eğitiminin verilir verilmediği üzerinde duracağız. Türkiye’de okullarımızda diksiyon eğitimi verilmemektedir. Bu bakımdan Türkçe öğretiminde okullarımızın her kademesinde (ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim) verilmesi gerekir.

Dilimizi ne kadar etkili, doğru, güzel biçimde karşı tarafa aktararak iletişim ve etkileşim halinde kullanmalıyız ki yukarıda sözünü ettiğimiz olumsuzluklar giderilebilsin. Öte yandan bilim ve teknolojinin baş döndürücü gelişimi haberleşme araçları ile yöntemlerini her gün daha da etkin ve yetkin olmaya zorlamaktadır. İletişim araç ve gereçlerin gelişmesi diksiyon eğitiminin de bir dilin öğrenilmesinde “olmazsa olmaz” noktasına getirmiştir. Bu arada konuşma ve dinleme eğitimsizliği yüzünden;

1. Ana-baba-çocuk ilişkilerimiz
2. Komşuluk-arkadaşlık-dostluk ilişkilerimiz
3. İş-uğraş çevremizdeki ilişkilerimiz

4. Öğretmen ve öğrenci ilişkilerimiz yeterince sağlıklı, verimli ve başarılı olamıyoruz. Kutadga adlı eserinde Yusuf Has Hacıp şöyle der; “İnsanda dilince değişir kader – ya yurda baş olur ya başı gider”

Yunus Emre’de sözün, konuşmanın, dilin önemini şu dizelerle vurgular;

“Söz ola kese savaşı

Söz ola kestire başı

Söz ola avlu aşı

Balıla ya ede bir söz”

ç. Verilerin Analizi

Türkçe öğretiminde diksiyon önemi için kaynakların araştırılması yeterli bilgilerin toplanması örneklerin belirlenmesi gerekmektedir. Önce Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerini belirlemek durumundayız. Ural-Altay dil grubunun Altay Kolunu Moğolca, Maçuca, Tunguzca ile akrabadır. Sondan eklemeli bir dildir. Kora ve Japon diliyle de akraba olduğu belirtilmektedir. Türkçe de ekler kelime köklerinden sonra getirilir ve Türkçenin morfolojik (yapısal) olarak incelenmesi gerektiğini sonra fonetik (ses yapısı) bakımdan incelenerek bu verilerin diksiyon eğitimindeki yerinin saptanması sağlanmalıdır.

Ailede, okulda toplumun öteki kurumlarında gördüğümüz eğitim ve öğretim, yüzyılların gerisinde sürüp gelen gelenekler, görenekler bizi konuşmaya değil susmaya itmiş kişiliğimizin oluşmasından bile engel oluşturmuştur. Bunun çözümünde diksiyonel olarak konuşulan dille sağlanacaktır.

SONUÇ

Türkiye öğretiminde diksiyonun verilmesi gerektiğini özellikle vurgulamamız gerekmemektedir. Türkçenin düzgün, akıcı, doğru konuşulabilmesi için seslerin ve kelimelerin doğru söylenmesi lazımdır. Diksiyon da konuşma sanatıdır. Bu da küçük yaşlarda kazandırılması gereken bir eğitimidir. İlk, orta, lise, üniversite çağlarında Türkçe derslerinde verilmesi gerekli, ayrı bir ders saatinde uygulamalı olarak verilmelidir. Konuşma, yazma kusurlarının giderilmesinde diksiyon hayatın vazgeçilmez parçasıdır.

Çalışmalarımızda da belirttiğimiz gibi konuşmalar, sözün yardımcısı olan mimik, jest, tavırlar (Beden dili) ile birlikte verilmelidir.

Günümüzde konuşma dil yanlışları, iletişim bozukluklarına yol açmaktadır. Bu durumda istenmeyen sonuçlara götürmektedir.

Şu plan çerçevesinde gerçekleşmiştir.

1. Problem durumu, 2. Araştırmanın Amacı, 3. Araştırmanın Hipotezleri, 4. Araştırmanın Önemi, 5. Varsayımlar, 6. Sınırlılıklar, 7. Tanımlar.

Bütün dünya dillerinde olduğu gibi diksiyon, etkili konuşma teknikleri öğretmektedir. Okulların her aşamasında diksiyon eğitiminin uygulamalı verilmesi ve Türkçe öğretmenlerinin de diksiyon eğitimi uzmanı olarak yetiştirilmesini uygun bulmaktayım.

Birinci Bölümde, konuşmanın doğuşunu ve gelişimini, tarihsel sürecini belirtmiş oldum. Bir çocukta konuşmanın başlangıç ve gelişim evriminin önemli olduğunu belirttim. Bugünkü konuşma düzeyine nasıl gelindiğini örneklerle vurguladım.

İkinci Bölümde diksiyonun tanımını ve öneminin üzerinde durarak Türkçeye katkılarını açıkladım. Diksiyonun bir sanat olduğunu, ses aygıtının anatomisini belirttim. Soluk alma ve soluk verme yöntemlerinin bilinmesi halinde söyleyişin düzgün olacağı gerçeğini vurguladım. Diksiyon ve fonetik konusunu ayrıntılarıyla inceleyerek çokça örneklerini verdim.

Üçüncü Bölümde de kelimeler, cümle vurgusunu okumada, konuşmada çok önemli olduğunu örneklerle belirttim.

Dördüncü Bölümde de konuşmacının dikkat edeceği özelliklerini belirterek, konuşmacının konuşmada geçireceği hazırlık evrelerini açıkladım. Konuşmacının

niteliklerini, konuşmakta dikkatin önemini, sözlü anlatımda beden dilinin de ne denli önemli olduğunu, diksiyon eğitiminin beden dili ile birlikte verilmesi gerektiği üzerinde durdum. Ayrıca bölümde anlatım bozukluklarının yazım ve noktalama yanlışlarının konuşmada ve yazmadaki önemini vurguladım. Türkçede ses olaylarını örnekleriyle açıkladım. Konuşmada ve sesteki genel kusurları giderme yolları üzerinde durarak uygulamalı olarak çözüleceğini ifade ettim.

Bütün dünya dillerinde olduğu gibi Türkçe öğretiminde de diksiyon eğitiminin çok önemli olduğu açıktır. Çünkü dil kaynaktan kaynağa bilgi, kültür aktarmasını sağlayan sosyal bir olgudur. Şimdiye değin okullarımızda diksiyon eğitiminin verilmemesi büyük bir talihsizliktir. Ancak şimdi lise 9. Sınıfta diksiyon dersinin konması az da olsa sevindiricidir. Aslında ilkokuldan başlanmalıdır bu eğitimin verilmesine.

O halde Milli Eğitim Bakanlığımız bu konuda daha duyarlı davranıp diksiyonun eğitim kurumlarımızın her kademesinde okutulmasını sağlamalıdır. Bu konu bir eğitim projesi olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akyol, H (2007) Türkçe İlk Okuma Yazma Öğretimi (Yeni programa uygun 6. Baskı). Ankara; Pagem A. Yayıncılık.
- Baltaş Zühal, Acar, Bedenin Dili.
- Banarlı, Nihat Sami, Türkçenin Sırları.
- Banerli, Nihat, (2001), Türkçenin Sırları, K..... Neşriyat
- Başkan, Özcan, (1973), Lengüistik Metodu, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). Sosyal Bilimler için veri analizi el kitabı (13. Baskı) Ankara: Pagem Akemi Yayınları.
- Carnegie, Dale, (1993), Etkili Konuşmanın Çabuk ve Kolay Yolu, Çev.: Celal Karlan, İstanbul.
- Çevik, Nuri, (2002), Konuşma Tekniği, Kültür Bakanlığı Yay.,
- Dilaçar, A. (1968) Dil, Diller, Dilcilik, TDK Yay., Ankara.
- Egüz, Saip (1976) Toplu Ses Eğitimi, Ankara.
- Elik, Rana (2009), DİKSİYON Etkili Konuşma Teknikler, Akis Kitap, İstanbul.
- Er, Sırrı, Dünden Bugüne Söz Söyleme Sanatı.
- Er, Sırrı, Temel Konuşma Teknikleri Diksiyon.
- Gencan, Tahir Nejat, (1975) Dilbilgisi, TDK Yay., İstanbul.
- Giray, Ülkü, (2001), Türkçeyi Güzel Konuşma ve Okuma Kılavuzu .
- Karasar, N. (2006), Bilimsel Araştırma Yöntemleri (16. Baskı) Ankara: Noel yayın dağıtım.
- Kodaz, A. (2007) Ortaöğretim 9. Sınıflarda Dil Öğretiminde Drama Yönteminin Etkinliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Muallimoğlu, Nejat (2011), Bütün Yönleriyle Hitabet, TDK Yay.,
- Muallimoğlu, Nejat (2011), Düşünen İnsana Hazine,

Muallimoğlu, Nejat (2011), Hitabet Konuşma Sanatı, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.

Muallimoğlu, Nejat (2011), Türkçe Bilen Aranıyor.

Özdemir, Emin (1976), Güzel ve Etkili Konuşma, Varlık Yay., İstanbul.

Özden, Yavuz (2003), Konuşma Sanatı, Diksiyon, Kariyer Yay.,.

Sasar, Kırmızı, F., Arslan, D. Doğan, B. Deliveli, K., Yaylı, D. Ve Akkaya, N. (2008) Etkinliklerle Türkçe Öğretimi. Bursa: Etkin Basın Yayın Dağıtım.

Şahin, Murat (2009) Söz Söyleme ve Konuşma Sanatı Diksiyon, Gönüllere ve kitlelere hitap etmek isteyenlere... Averol Basım Yayım, İstanbul.

Şenbay, Nüzhet (1991), Alıştırırmalı DİKSİYON SANATI Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Şiar, Yalçın, Doğru Türkçe.

Taşer, Suat (1978), Konuşma Eğitimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını “Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildiriler, 7-8 Ocak, 2002.

Yalçın, Cevdet, (1989), Güzel Konuşma Yazım Kılavuzu, Ankara.

Yılmaz, M. (2008) Türkçede okuduğunu anlama becerilerini geliştirme yolları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 5 (a), 131-139.

ÖZET

Soltanirad, Afsane Türkçe Öğretiminde Diksiyonun Önemi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Diksiyon güzel konuşma sanatıdır. Bunun küçük yaşlarda kazandırılması gereken bir eğitimidir. İlkokul, ortaokul, lise çağlarında verilmesi gereken bir eğitimidir. Hatta Üniversitelerde bile diksiyon eğitimi sürdürülebilir. Türkçe derslerinde verilmesi gereken, ayrı bir ders saati olarak uygulamalı olarak verilmelidir, okullarda yaygınlaştırılmalıdır. Konuşma ve yazma kusurlarının giderilmesinde, öğrencilerin Türkçe derslerinde başarılı ve diğer derslerde de olmalarında çok büyük etkisi vardır. Diksiyon hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır.

Diksiyon çalışmalarında söylenen sözler, sözün yardımcısı olan mimik, jest ve tavırlar da (beden dili) ile birlikte verilmelidir. Bunlar hiçbir zaman birbirinden ayrılmayan temel öğelerdir. Günümüzde de diksiyon bozuklukları anlaşmazlıklara, iletişim bozukluklarına yol açmakta, istenmeyen sonuçlara doğru gitmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Problem Durumu
2. Araştırmanın Amacı
3. Araştırmanın Hipotezleri
4. Araştırmanın Önemi
5. Varsayımlar
6. Sınırlılıklar
7. Tanımlar

Diksiyonun tanımı ve kelime anlamı üzerinde durulmuş, bütün dünya dizilerinde olduğu gibi diksiyon etkili konuşma teknikleri ve eğitiminin okullarımızda (ilk, orta, lise, üniversite) uygulamalı verilmesi gerektiği inancını taşımaktayız. Diksiyon tarihsel gelişimi çerçevesinde dönem dönem üzerinde durulmuş, iletişimin her evresinde, kurulmasında ne denli önemli olduğu belirtilmiştir. Konuşmanın doğuşu,

gelişimi ve gelişim evreleri belirlenmiş; düşüncenin de konuşma ile başlamış olmasının önemi dile getirilmiştir.

Konuşmanın gelişim evreleri çerçevesinde doyumsuzluk evresi, jest evresi, dil öncesi sesleme evresi, telaffuz dilen (boğumlu) dil evresi gibi aşamalardan geçtiği anlaşılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde konuşmanın temel elkeleri, nitelikleri, konuşmacının nitelikleri, güzel konuşmada dikkatin rolü, sözlü anlatımda beden dili iletişim, dil yanlışları, ses eğitimi, nefes çalışması, sesini kullanmama nedenleri, kelime vurgusu, cümle vurgusu gibi konularda açıklamalar yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu bölümde seslerin özellikleri, söyleyiş kusurları, kekemelik ve kekemeliğin giderilme yöntemleri, iyi bir konuşmacı olabilmek için neler yapılması gerektiği, şiir okuma tekniği, sesler üzerinde alıştırmalar, sesteki genel kusurları gidermeme yolları üzerinde inceleme yapılmıştır.

Türkçe konuşmalarda diksiyonun çok önemi vardır. Madem ki dil kaynaktan kaynağa bilgi, kültür aktarmasını sağlayan bir sosyal olgudur, o halde dilin etkili doğru kullanılmasında gerekli özenin gösterilmesini, eğitim programında yer almasını sağlamaya yetkililerin duyarlı olmasını dilemekteyiz.

Anahtar Kelimeler

Diksiyon

Ses

Konuşma

İletişim

Örnek

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dördüncü bölümde konuşmacı ve konuşmacının seçeceği konu üzerinde bir değerlendirme yapılmıştır. Konuşmacının topluluk karşısında konuşmasının nasıl olacağı, konuşmada hangi evrelerden geçeceği belirtilmiştir. Ayrıca konuşma süresinin şeması verilmiştir. Konuşmacının özellikleri ve konuşmanın insan kişiliğini yansıttığı

açıklanmıştır. Ses ve diyafram çalışmalarından söz edilmiştir. Anlatım bozukluklarının, yazım ve noktalama yanlışlarının anlatımı çok etkilediği belirtilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Beşinci bölümde yöntem özellikleri üzerinde durulmuş; araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması gibi ayrıntılar açıklanmıştır.

ABSTRACT

Diction is an art of perfect speech. It is originating from French. Perfect speech has been very important for mankind for many years.

4. There is no diction lesson for tones, words, emphasizing the words, meaning and pausing in exciting moments in grammar syllabus.(B.Felek)

5.To study carefully a spoken language.

6. Lucid, implementing and complete speech.

There is a strong bound between nation feeling and the language. A rich and national language is a cause for growing national feeling.(Mustafa Kemal Atatürk)

Boxes are inside each other. The big box has the small box inside it. When you open each big box the smaller boxes are in mystery and faded away. Same thing has happened to our language. From hundreds and thousands words only 300-500 words are remaining in our language.

Oh my weak language, came to what condition by not using it.

From the above words “mankind grows by living, but the language grows by using it. Mankind finally dies but rich languages live forever.

People have learned how to speak and impress the public for many years.

The radio and TV have an impact to public culture and changing their languages. Even the adage from old school has been changed from “who knows better, the very educated or the one who travels to different places often “to the radio listener or the TV watcher. Technology has certainly helped the mankind to live more comfortably. But when is not used in a right way it can jeopardize the life. It’s a fact that today the TV and internet have been very useful in life but on the other hand due to misusing by our children have shows their deleterious effects as well.

In this study; we are emphasizing the tones, pronunciation and using the words in the right place in learning a language. We think this can have a big impact in our nation language. For many years our language has been studied but no emphasis on learning diction. Even artists (Singers, theater stars, showman, politicians) are having difficulty in speaking because they did not have a diction education before. Especially the teachers should take the diction education in order to teach more effectively. In the countries with a rich culture and language the art of diction has been practicing. For this reason the diction education should be given throughout elementary, middle school and high school before it’s too late.

We are emphasizing that the art of Turkish diction should start in elementary school like any other country.

An evaluation on speaker and the issue to be chosen by the speaker was made in the fourth section. How a speech of the speaker in front of a society shall be and which phases are to be passed were discussed. Moreover, a schema for speech duration was

presented. It was stated that speaker's characteristics and the speech reflect one's personality. Voice and diaphragm exercises were noted. It was highlighted that expression disorders, editorial and punctual mistakes have much effect.

In the fifth section, methodological features were stressed; details like research model, population and sample, and data collection were explained.